

МАКСИМ
РИЛЬСЬКИЙ

ЛЕНІНГРАДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

ТВОРИ

В ТРЬОХ
ТОМАХ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ-1955

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

ТВОРИ

ТОМ

I

1971

1971

1971

МЛП-СССР
КВАТАВСКАЯ ПРЯЖИЛЬНАЯ
ФАБРИКА
КНИЖ. З. _____
БИБЛИОТ.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИШТВО
ХУДОЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ-1955

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

І

Один з кращих українських радянських поетів Максим Рильський пройшов великий і складний шлях творчого розвитку. Від аполітизму і позицій «чистого мистецтва», які були властиві його дожовтневій та частково післяжовтневій творчості, М. Рильський прийшов до соціалістичного реалізму, до активної участі поетичним словом у боротьбі народу за комунізм.

Величезна робота Комуністичної партії по перевихованню кадрів старої інтелігенції, гостра, але справедлива критика радянської громадськості допомогли М. Рильському перебороти невірні погляди на роль і завдання мистецтва в суспільному житті і стати видатним українським радянським поетом. Сам поет писав про це так:

«Розумна й строга школа життя і голоси великих учителів — народу, Партії, Леніна, Сталіна... зробили з мене те, ким я є нині: літератора, який вважає себе передусім слугою народу, людину, яка в дні великої, священної боротьби з гітлерівськими звірами вступила до лав Комуністичної партії, твердо пообіцявши звання комуніста своєю роботою виправдати».

Максим Тадейович Рильський народився 19 березня 1895 р. в м. Києві, в дрібнопоміщицькій родині. Його батько, український етнограф, належав до ліберально-народницької інтелігенції. Мати — селянка села Романівки, Київської губернії. Перші дитячі враження зв'язані з Романівкою, з її природою і людьми, а життя в заможній родині до певної міри сприяло ідилічному сприйняттю навколишнього оточення. Однак всі ці ідилії, як пізніше визнавав поет, не закривали від нього того, чим було тодішнє село, а тяжкі злидні знайомих селян викликали далеко не ідилічні думки і почуття, яким розвинулись дано було пізніше.

Писати вірші М. Рильський почав ще в дитинстві. Закінчивши гімназію в Києві, поступив на медичний, а згодом на історико-філо-

логічний факультет Київського університету, але не закінчив курсу. На протязі 1919—1929 рр. він учителював, спочатку в сільських школах, пбтім у залізничній школі в Києві і викладав українську мову на робітфаку при Київському державному університеті.

З 1929 р. перейшов виключно на літературну роботу.

В 1910 р. вийшла з друку перша збірка поезій М. Рильського «На білих островах». Лише через вісім років виходить збірка «Під осінніми зорями» (1918), за нею «Синя далечінь» (1922), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Де сходяться дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929).

В кінці 20-х і на початку 30-х років у творчості М. Рильського відбувається серйозний ідейно-творчий злам, — він рішуче повертається до тем і мотивів соціалістичного будівництва. Збірка поезій «Знак терезів» (1932), поема «Марина» (1927—1932) свідчили про те, що поет активно включився в процес творення української радянської літератури.

Збірки поета «Київ» (1935), «Літо» (1936), «Україна» (1938), «Збір винограду» (1940), високо оцінені нашою критикою і читачем, висунули ім'я М. Рильського в число кращих поетів Радянського Союзу. В 1936 р. він пише свою відому «Пісню про Сталіна».

Водночас М. Рильський веде велику перекладницьку роботу. Йому належать майстерні переклади творів О. Пушкіна («Євгеній Онегін», «Мідний вершник» та ін.), «Слова о полку Ігоревім», А. Міцкевича («Пан Тадеуш» та ін.), сербських епічних пісень, французьких класиків: Буало, Корнеля, Расіна, Мольєра, Вольтєра («Орлеанська діва»), Гюго і багатьох інших.

Твори М. Рильського перекладені багатьма мовами народів СРСР, слов'янських та інших країн.

В роки Вітчизняної війни були видані збірки поета «За рідну землю» (1941), «Слово про рідну матір» (1942), «Світова зоря» (1942), «Світла зброя» (1942), «Велика година» (1943), «Жага» (1943), «Неопалима купина» (1944) та ін.

1943 р. Максим Рильський вступив до лав Комуністичної партії. За кращі свої твори, написані в роки війни, М. Рильський 1943 р. був удостоєний Сталінської премії I ступеня. Того ж року його обрано дійсним членом Академії наук Української РСР.

1946 року вийшла нова збірка поезій М. Рильського «Вірність», в 1948 р. «Мости», в 1950 р. «Братерство», в 1952 р. «Наша сила», в 1953 р. «Ранок нашої Вітчизни», в 1954 р. «300 літ».

В 1950 р. М. Рильський вдруге був удостоєний Сталінської премії за переклад поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш»

М. Рильський бере активну участь у громадському і політичному житті країни. Він депутат Верховної Ради СРСР, член правління

Спілки радянських письменників СРСР та України. Свою літературну роботу М. Рильський поєднує з великою науковою роботою, працюючи директором Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії. За свою літературну і наукову діяльність М. Рильський нагороджений Радянським урядом орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, Червоної Зірки та медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.».

2

Початкове формування таланту М. Рильського припадає на роки 1907—1917, які М. Горький назвав найбільш ганебним десятиліттям в історії російської інтелігенції.

У буржуазній літературі панувала проповідь індивідуалізму і занепадництва, «вільного кохання», містики, войовничого націоналізму, культу «надлюдини», презирства до «юрби», бездіяльності та захоплення розтлінним мистецтвом буржуазного заходу.

Перша книжка М. Рильського «На білих островах», що вийшла 1910 р., не становить чогось оригінального. Вона являє собою переважно переспіви буржуазно-декадентських поетів з модними настроями «світової скорботи», втоми, неподіленого кохання. Дивно читати у п'ятнадцятирічного поета рядки, пройняті тугою і розпачем:

Годі. Скінчилася пісня моя.
Годі. Розстроїлись струни,
Привиди бачу к'ругом себе я,
Бачу — несуть якісь труни...

(„Годі. Скінчилася пісня моя“).

Проте, читаючи такі вірші, можна було не турбуватися про майбутню долю поета. Це не стільки занепадництво, скільки запізнілий, так би мовити, «віковий» романтизм, про який ми знаємо, наприклад, ще з «Євгенія Онегіна» Пушкіна. Ленський Пушкіна теж:

Співав, що в'яне серця цвіт,
Не мавши й вісімнадцять літ.

(Переклад М. Рильського).

Від реального життя поет втікає на фантастичні «білі острови».

Білі острови — це хмари, з височини яких поет-мрійник спостерігає людське життя або, краще сказати, віддається самоспогляданню і самоаналізу. Тому в книзі так багато говориться про «зрачене любов'ю» серце, так часто чуються плачі та сумування над нещасним коханням. Сам поет інколи дивується: «За що я мушу су-

мувать? Я молодий. Я життя бажаю...». Весь дальший шлях Рильського-поета стане дедалі значнішою антитезою цієї першої його книжки.

В збірці «На білих островах» були й вірші, які давали підстави думати, що автор — здібний, талановитий поет, а мотиви жаху, суму, розпачу в нього — нещирі, неорганічні, нав'язані впливами тодішньої декадентської літератури. В окремих віршах бринить чуття щирої любові поета до людей і до природи, співчуття до трудящих, «що хліба не мають, що волі на мент лиш єдиний бажають».

У «Пісні», присвяченій М. Лисенкові, поет звертається до жайворонка-співця з закликом:

Подивись: жєнци схилились.
Потомилєсь
І від праці, від тяжкої
Потом вкрились...

В цілому збірка «На білих островах» має учнівський характер і лише в любовно змальованих картинах рідної природи та в легкій мелодійній формі вірша видко неабияке обдарування молодого автора.

Дальший творчий розвиток М. Рильського був досить суперечливим. Крім явних впливів буржуазно-декадентської літератури існувала у нього й інша літературна школа, яка визначила його наступну вже зрілу творчість. Ця школа характеризується іменами таких видатних діячів української демократичної культури, як письменники Леся Українка і М. Кошобинський, композитори М. Лисенко та Я. Степовий, актори П. Саксаганський та М. Заньковецька. Їх приклад, їх мистецькі принципи привертають увагу М. Рильського і допомагають йому, хоч поступово, переборювати впливи занепадницької літератури та націоналістичного оточення, які сковували його талант.

Друга збірка М. Рильського «Під осінніми зорями» вийшла в світ уже після Великої Жовтневої соціалістичної революції. Але в цій книзі ми ще не знайдемо відображення великих історичних подій Жовтня. У книзі «Під осінніми зорями», як і у виданій того ж 1918 року ідилії «На узліссі», написаній класичними октавами, письменник ще ніби живе поза часом і епохою. Ліричний герой М. Рильського відгороджується від подій революції стосами книг або тікає на безлюдні узлісся, продовжуючи жити замилюванням у «чистому мистецтві», красі природи, в романтиці минулого. Твори кращих письменників минулого для нього є не засобом пізнання життя і не зброєю в боротьбі за передові ідеали, а лише предметом пасивної естетської насолоди. Йому видаються однаково цінними всі

майстри слова, до яких би епох вони не належали, які б ідеали вони не проповідували:

Софокл — і Гамсун, Едгар По — і Гете,
Толстой глибокий і Гюго буйний,
Петрарчнин шліфований сонет
І Достоевський грішний і святій,—
Усі книжки, усі земні поети,
Усі зрідні душі його живій...

Поетові не спадає на думку, що такий «універсалізм» межує з цілковитим еkleктизмом.

Живучи поза суспільними інтересами, поет до краю звужував обрії своєї творчості. Лише зрідка пробивається у нього бажання прислухатися до «голосів життя нового», бути «не папіряним — живим поетом». Він говорить про свою віру у майбутнє, але воно уявляється йому ще надто абстрактно.

Наступна збірка «Синя далечина» (1922) мало чим відрізняється від попередньої. Образи Навзікаї, Джіоконди, античних поетів та героїв, мрії про далекі країни, міста й моря (Прованс, Париж та ін.), прославлення мистецтва як єдиної втіхи, — у всьому цьому М. Рильський ще типовий представник «чистого мистецтва», поет для вибраних. Ідеали поета — поза рідною країною. Для нього найбільш приваблива позолочена мішура західноєвропейської «культури».

Але жити в суспільстві і бути вільним від суспільства не можна. Поет визнає, що він «натомився від екзотики, од хитро вигаданих слів» і прагне підійти ближче до живого життя. Ось чому в новій збірці «Крізь бурю й сніг» (1925) вже бринять нові мотиви. У вступній поезії «Як мисливець обережний...» М. Рильський закликає поета бути чуйним до сучасності, не тікати від її подій:

Так і ти, поете, слухай
Голоси життя людського,
Нові ритми уловляй.

Йому стає тісно в тих межах, в яких він сам себе замкнув; його вабить здорове, бурхливе життя з людьми і для людей:

Рости, синочку, йди у світ, між люди,
Руйнуй, будуй, горнися до громади,
Теши каміння і малюй квітки,
Живи і диш, працой і обіймайся,
Люби годину і люби погоду!

(„Година й погода“).

Письменник починає помічати ті великі зміни, які сталися на нашій землі за час його блукань у розшуках «своєї» землі. Роздуми над долею самотньої людини приводять поета до справедливого висновку:

О, бідний той, хто крізь завої сині
Іде самотньо, мовчки, без мети:
Лише гуртом і пущі, і пустині
З піснями, з гуком можна перейти.

(„Лягла зима“).

Поступово, але неухильно іде наближення поета до розуміння радянської дійсності, дум і помислів народу. В поемі «Крізь бурю й сніг» враження від цієї нової дійсності описані натуралістичними засобами. Головним чином це поверхові враження, що фіксують зовнішні, до того ж здебільшого негативні риси життя міста в перші роки непу. Міщанство, страшні сліди війни, розруха, — ось що насамперед впадає в очі поетові. Проте М. Рильський оком митця зумів побачити, що провідне в житті визначається творчою працею народу, який будує нове життя. Саме такий зміст має його образ «симфонія мускулатур». В цій збірці у М. Рильського з'являються вірші, в яких звучать перші ноти патріотичної гордості співця нового світу, співця, який розуміє приреченість світу капіталістичного:

Докурюйте сигари, допивайте
Лікери й наву. Вдарив сім разів
Годинник месницький. Залізні кроки
Гудуть по сходах, землю потрясають,
І вам од них нікуди не сховатись...

(„Докурюйте сигари“).

Наближення поета до радянської дійсності відбувається також через оспівування рідної природи, славлення творчого труда. В своїх філософських роздумах про красу, про мету життя поет ще ставить за приклад для людини «мудрощі бджіл», але його висновки сягають уже значно далі — до усвідомлення боротьби двох сил, двох таборів:

Неси в щільник свій мозок, кров і плоть.
Таких, як ти, кипучі мільони
Ідуть, щоб світ востаннє розколоть
На так і ні, на біле і червоне.

(„Збирають світлі золоті меди...“).

Новими мотивами позначена й збірка «Тринадцята весна», що була написана в 1922—1924 рр., але вийшла в світ лише в 1926 році, після наступної по часу написання збірки «Крізь бурю й сніг».

Поет ще не розлучається з минулим. Думки його ще тягнуться до античної Олександрії, до літературних образів на зразок Фауста і Мефістофеля, але реальна дійсність все частіше вдирається в його ілюзорний світ.

Відвернувшись від позицій пасивного споглядання та втечі «в сню далечінь», поет відважився поглянути в очі живій дійсності, замислитися про майбутнє людства. Думаючи про майбутній світ, він іронізує з переляканих революцією інтелігентиків і чуттям художника стверджує красу цього нового світу:

Ні, ні! Прийдешнє — не казарма.
Не цементовий коридор!
Сіє в небі нам педарма
Золотооний метеор.

Поет починає помічати і прагне оспівати простих і звичайних, але прекрасних у своєму творчому пориві будівників нового. У вірші «Ганнуся» перед нами постає образ простої дівчини, яка йшла шляхом «без мети й навмання», але знайшла своє щастя в труді, в будівнанні нового світлого дому. І поет, вітаючи будівників, «простих, засмалених титанів», радісно вигукує:

Цей дїм для нас росте і спіє,
І в вікнах золотом горить —
З каміння, дерева та мрії
Міцної, як співуча мідь.

(„Ганнуся“).

Відповідно до більш активного ставлення до життя повільно змінюється і форма його віршів. Від неокласичної холодності, застиглості, від традиційних метрів, в які він замикав свої почуття, поет все частіше звертається до більш динамічних ритмів, уже не цурається слів, які раніш здавались би йому прозаїчними.

Так у поезії «Цїлий день не втихала робота» поет малює простими словами картину селянської праці:

Вогкий гній розкидали по полю,
Гноєм пахнуть і руки, й вилка,
Ноги терпнуть і мліють од болю,
Голова мов залізо тяжка.

Вся творчість М. Рильського 20-х років — це повільний процес творчого переусвідомлення і освоєння матеріалістичного світогляду. Цей повільний процес уже на початку тридцятих років привів до різкого повороту в художній творчості поета.

Безперечно, вирішальним у цьому повороті, в своєрідному другому народженні поета були перемоги нашого соціалістичного ладу, ідейний розгром націоналістичних літературних організацій «Вапліте» та «неокласиків», що намагалися тягнути Рильського від живого до мертвого. Щиро бажаючи служити правді і людству, поет побачив, що найвищий вияв гуманізму в торжестві ленінсько-сталінських ідей,

переконався в тому, що щастя мільйонів здобувається в жорстокій класовій боротьбі.

Освоєння цих істин поет іноді починав справді «із абетки». Він так і називає одну з своїх поезій, стверджуючи в ній запроваджений у нашому суспільстві справедливий принцип: «хто робить, той і їсть».

Можна — каже він — вільно обирати для естетичної втіхи будь-яку з минулих епох, але не можна ігнорувати свою власну епоху:

Але любить чи не любити те,
Що вколо нас і в нас самих росте,
Що творить нас, що творимо самі ми,—
Лише сліпець, що замість крові в нім
Тече чорнило струмцем неживим,
Тривожиться питаннями такими,

(„Епоху, де б душею відпочить...“).

У збірках «Гомін і відгомін» (1929), «Де сходяться дороги» (1929) ще чимало холодних і статичних віршів, оригінальних і перекладних. Естетичні уподобання Рильського часом ще перебувають в минулому. Але зростають у цих збірках і здорові оптимістичні мотиви любові до життя, замилювання творчою працею: «Яке це щастя — в radoшах земних трудів і днів спивати кубок повний», — говорить він.

Поєма «Сашко» (1927—1928) відображає боротьбу селян і робітників за владу Рад. У ній багато поетичної умовності, але сам задум М. Рильського написати ліро-епічний твір з новим героєм дуже показовий. В особі робітничого підлітка, а потім робітника Сашка поет прагне показати риси нових людей, бо «таких не стоїть не двісті — неподоланий океан», їх ніхто не переборе, ніхто не зламає. І на запитання: «Хто ж ваш Сашко?» — чується відповідь, сповнена патріотичної гордості за наш радянський народ:

— Це я, це ми!
— А хто ж то ми?
— Любов і праця.

В поезіях другої половини 20-х рр. М. Рильський поглиблює тему людської праці. Не стихійні сили природи, а людина, що у своїй трудовій творчій напрузі перетворює природу, стає об'єктом зображення поета. Квітучість і плодоносність землі — це наслідок людського труда.

Спочинь! На заступ вірний обіпрись
І слухай, і дивись, і не дивуйся.
Це ж сам ти вколо зеленню розлився.
Огудинням прослався по землі,
Це ти гудеш роями бджіл брунатних,
На ясенювих гілках сидючи,
Ти по життях літаєш тонким пилом,

Запліднюючи теплі колоски,—
І твориш ти з людьми і для людей
Нові міста, ти арки ажурові
Пад сніжними проваллями будуєш!

(„Опідні“).

Поет все частіше звертається до оспівування людського колективу. Працювати справді можна і варто лише з людьми і для людей. Нові герої поета — це людина-трудоар («Співці», «Труд»), це радянська молодь, борці й будівники («Сашко», «Ганнуся»). З образами творців-трудівників зв'язується уява про майбутній розквіт землі. Радість праці протиставляється уявній красі самотності:

Покінувши красу невловну і незриму,
Звертаю знову я на вулиці земні,
З людьми вітаюся — і весело мені...
Ми разом будемо змагатися і йти,
Копати золото, розводити мости,
Серед пустелі сад насаджувать зелений...

(„Пробіг автомобіль...“).

М. Горький бачив найбільш прикметну рису радянського мистецтва в тому, що воно стверджує буття як діяння. Найціннішими в творчості М. Рильського кінця відбудовного періоду є вірші, в яких автор висловлює пошану до людини праці. В творчості Рильського дедалі сильніше проступає мотив молодості в поєднанні з радістю життя в колективі.

Так від збірки до збірки росло обдарування поета. Від занепадницьких мотивів, через пасивність і аполітизм неокласичного періоду, позбавляючись книжності, літературщини, іде він вперед, все сильніше виявляючи бажання бути не простим спостерігачем подій, а активним учасником творчого зросту країни.

Радянська дійсність допомогла М. Рильському вийти за межі свого малого світу у великий світ боротьби за нове соціалістичне суспільство.

3

«Декларація обов'язків поета й громадянина», що відкриває збірку «Знак терезів» (1932) свідчила про рішучий перелом, який відбувся в свідомості поета в роки першої п'ятирічки, про рішуче бажання бути активним будівником і співцем безкласового соціалістичного суспільства. Декларація проголошує розуміння мистецтва як зброї робітничого класу в його боротьбі за нове життя:

Мушиш ти знати, з ким
Виступаєш у лаві,
Мушиш віддати їм
Образи й тони яскраві,
Мушиш своє ім'я
Там написати ясно,
Де мільйонне сіяє:
Клас.

Свій дальший творчий шлях Рильський зв'язує з долею народу і саме цей зв'язок дає його поезії нові сили, нові теми й образи, розкриває перед ним широкі обрії майбутнього. Він вірить у перемогу нового світу над старим, соціалізму над капіталізмом, світла над темрявою. Чашка терезів хилиться на сторону робітника з важким молотом, що владно ставить його на терези життя:

Знак терезів — доби пової знак...
Війці, єднайтесь! Не дрімай, стороже!
Безкрилу тьму навіки переможе
Визвольник людства, вільний пролетар.

(„Знак терезів“).

Цикл «На тому березі» показує капіталістичний захід — світ визиску й гніту. Пишне панство зібралось на бенкет, щоб у вині, танцях та розпусті втопити свій божевільний жах перед неминучою загибеллю. Але грізний спів «Інтернаціонала» нагадує йому про неминучість розплати («Бенкет»).

У збірці «Знак терезів» вміщено і цикл портретів «Постаті», які також є свідченням творчої перебудови поета. Перед його духовним зором виникають Прометей, Бетховен, Ленін, Франко, Шевченко як постаті борців за краще життя людства. Їх гуманність, а разом з тим непримиренність до ворогів, ставить М. Рильський за зразок для себе і своїх читачів. Поки що постать Леніна сприймається ним скоріше з зовнішнього боку, виступає в плакатному зображенні:

Всім злидарям він і гнаним
кинув потужне: боріться!
Тим же й горить, як зоря, нам
Жест огняної правиці.

(„Ленін“).

Поет рішуче відмежовується від тих, хто досі не бачить нового в житті, хто захоплюється абстрактною романтикою в душі Уельса і не бачить Дніпробуду — цього справжнього чуда, створеного людьми країни соціалізму.

Проти такої ідеалізації минулого спрямовує він і свою поему «Марина», що вийшла з друку 1933 р., прагнучи подати в ній правдиву картину життя народу за часів кріпацтва.

В обдаруванні М. Рильського знаходять рівне місце і ліричний, і епічний струмінь. До епічних творів у М. Рильського був нахил віддавна. Вже в збірці «Крізь бурю й сніг» було надруковано дві поеми — «Чумаки» і «Крізь бурю й сніг». У збірці «Де сходяться дороги» надрукована поема «Сашко».

Новим кроком у розвитку епічного обдарування Рильського була поема «Марина», що писалась водночас з поезіями збірки «Знак терезів».

Про ідею поеми М. Рильський писав у передмові так: «Ідея — фальшивість усякого «панського народолюбства», чи то «балагурсько-романтичного», чи навіть забарвленого кольорами найлівіших політичних течій, що на ті часи існували». У пролозі, звертаючись до радянської жінки-трудівниці, поет говорить, що він написав цю поему «не для плачу та ніжного ниття», а для того, щоб радянська жінка, в останній раз подивившись на «сон важкий», сміливо йшла в ясне майбутнє.

Дійсно, як важкий сон постає перед нами з давнини життя Марини. Красуню-кріпачку розшукав панський попіхач Кутерного і привів до пана Пшемисловського в його «гарем». Марина, яка кохає машталіра Марка Небабу, втікає з коханим, але втікачів наздоганяють, і панич Генріх вбиває Марка. Знову Марина у ненависному дворі Пшемисловського, але тепер вже нею цікавляться не лише старий пан Людвіг, але й молодий Генріх і сусідський панич Мар'ян.

Мар'ян викрадає Марину, а коли вона йому набридла, програє в карти шляхтичеві Замітальському. Марина стає акторкою кріпачього театру Замітальського. Почуття ненависті до панства, яке зародилося в її серці, все більш зростає. Однієї ночі вона підпалює будинок Замітальського, і в полум'ї пожежі, під караючою рукою селян, гинуть Мар'ян Мединський і його дружина:

Стоїть вона, заціпивши уста,
Струнка, вродлива, та уже не та,—
Не злякана, заплакана дитина,—
Грім! гнів! покара! — месниця Марина.

Хоч у центрі твору стоїть образ Марини, але вся поема охоплює значно ширше коло постатей, дає яскраву картину життя польського панства у першій половині ХІХ ст. Панночки, які зітхають і розчулюються від ніжної музики і б'ють покоївок, паничі, що чемно вклоняються дамам і виголошують гучні фрази про народолюбство в той час як на конюшні різками шмагають за їх наказом кріпаків,— всі вони викликають гнів і огиду.

Свої наступні збірки поет присвячує оспівуванню ясного сучасного і майбутнього Радянської Батьківщини. В творчості М. Рильського цих років особливо значне місце зайняла тема дружби народів. Новими мотивами пройнята і вся його особиста лірика.

Збірки довоєнного періоду «Київ» (1935), «Літо» (1936), «Україна» (1938), «Збір винограду» (1940) пройняті молодечим запалом, бадьорим оптимістичним поглядом на світ, пристрасною любов'ю до нашого сучасного життя, до нашого народу і його вождя — Комуністичної партії.

Основний настрій лірики М. Рильського тепер визначається почуттям радості, що переполює людину, юнацькою закоханістю в «нову весну людства», в якій так високо піднесено ім'я людини, дано всі умови для розвитку її здібностей.

У збірці «Київ» вміщено вірші, присвячені столиці квітучої України — Києву. Більшість віршів збірки написані октавою, що є однією з найулюбленіших строф М. Рильського. Цей класичний розмір віа зумів наповнити новим актуальним змістом.

Поет добре знає історію Києва і, може, через це йому особливо впадають в око ті зміни, які сталися у місті за роки п'ятирічок. Поет розуміє, що «зелений Київ наш» став таким тому, що «він червоний», що лише радянська влада принесла на київські пагорби справжню весну. М. Рильський малює Київ не тільки як місто красивих будівель і парків, але як місто промислове, місто, в якому буває кипуче творче життя.

І виле на березі Дніпра-ріки
Не днів минулих туга і скорбота,
Щі,— у прийдешнє золоті ворота!
Хто ж це зробив?

— Їх звуть більшовики.

Збірка «Київ» вперше в нашій поезії давала багатогранний образ столиці Радянської України, міста, так неспізнанно перетвореного більшовиками. Оспівуючи радісні будні соціалістичного Києва, що неспинно будувався й поширювався, з любов'ю нотуючи в своєму вірші такі деталі, як «чорносизий дим над весняним Подолом», «дух фарби свіжої», поет пишається тим, що Київ — рідний брат Москви та інших радянських міст — разом з ними буде новий радісний світ:

Цей світ, обведений небесною стягою
І переламаний крізь безліч людських призм,
Приплив одним шляхом з Батумі і з Московою
В розлогий океан, що звуть — соціалізм.

(„На березі“).

В строфах, де відчутні інтонації пушкінського «Мідного верш-

ника» («Люблю тебе, Петра творенья»), поет висловлює любов до всього того, що приніс у життя Києва радянський лад.

Люблю мінливість рухів та облич,
Люблю знайомих бачить в незнайомих.
Люблю дитячу щебетливу річ,
Сім'ю трудящих в ледарських хоробах.
Електрикою перевиту ніч,
Денну бадьорість по нічних утомах,
І одностайних радіощі зусиль
І в синьому димку автомобіль.

(„Октави“).

Збірка «Літо» (1936) становить дальший крок у творчому зростанні М. Рильського. Далеко раніше поет мріяв про «пишне творче літо», — і сама назва його нової книги тепер розкриває основну ідею її — це літо настало і для всього народу і для самого поета.

Ніколи життя не було ще таким прекрасним і багатим, ніколи ще не становила такої високої цінності людина, ніколи не відкривалися перед нею такі дивні творчі можливості, ніколи не бушувала ще і в людях, і в самому поеті така жадова творчості, така воля до активного втручання в життя своїм художнім словом.

Багаті і повнокровні поетичні враження, що їх дає поетові радянська дійсність, поет втілював в конкретні реалістичні малюнки, серед яких особливо помітне місце займають портретні зарисовки нових людей.

Ось хлопчик-пастушок; він махає рукою поїздові, що проходить мимо. Так бувало й раніше, було багато таких селянських хлопчаків, повз яких мчали поїзди, залишаючи за собою хмари диму і неясні мрії про якийсь інше, краще життя. Але тепер цей хлопчик, підрісши, має всі можливості здійснити свої мрії — сам буде водити поїзди або стане інженером, буде прокладати нові шляхи.

Ось на палубі пароплава старик-винахідник, що немало зазнавав колись глузувань над своїми винаходами, ділиться з поетом своєю радістю: його вислухали, зрозуміли, йому вдасться перевірити на практиці свій винахід («Чотири поезії»).

Ось прекрасна українська жінка селянка:

Глянула — аж засвітився сніг,—
І здалося — він розтане враз.
Пластівень їй на плече приліг,—
І здалося, ніби то алмаз.

Це голова сільради. В пам'яті поета постає, як контраст, знана з дитинства мерзенна постать «власного старшини» дореволюцій-

ного села з палицею та бляхою — емблемою влади. Нічого спільного не має з цією постаттю образ жінки, представниці нової народної влади.

Ти — ялина, сповнена жаги,
Що росте на вітрі й сонці гірко...
Гей, веселі наші береги,
Горда, смілива радянська жінко!

(„Голова сільради“).

Все це — окремі приклади перетворення країни, людей. Правдивий художник, ім'я якого ВКП(б), творить такі чудеса щоденно. Незліченні перемоги здобуто нашими людьми. Вони завойовують Арктику, проникають у стратосферу — і все це тільки початок комуністичного перетворення світу, остаточної перемоги над природою.

Природа, як і раніш, близька і люба поетові. Він уважно читає її книгу і знаходить на кожній її сторінці образи-символи, що зміцнюють його віру в наше прекрасне сучасне, в якому проростає вже насіння несказанно великого майбутнього.

Ось картина весняного перельоту журавлів, за якими поет стежить з однієї з київських вулиць. У стрункому льоті журавлиного ключа він вбачає алегорію, що відбиває творчі прагнення людей нашої Батьківщини.

Міркую так: коли б мені скотілось
Подати образ нашої доби
У простій алегорії, — я взяв би
Отой сталевий журавлиний ключ,
Міцну напругу, силу непохитну,
Його жадобу обріїв, його
Непереможну волю, мудрий лад
У побудові, де до того все
Скероване, щоб легше розтинати
Грудьми повітря, де в вершині кута
Летить одважний, мудрий проводир,
І всі рівняють літ свій по ньому,
І знає всяк мету свою й дорогу.

(„Журавлі“).

Характерним прийомом М. Рильського як поета-реаліста в цьому вірші є те, що він показує нам, з яких конкретних життєвих вражень виникла в нього філософська думка, втілена в образі журавлиного ключа. Перша частина вірша — це вихоплена з життя сценка: поет і його рідні та сусіди повибігали з дому, щоб глянути на перших весняних журавлів. Поет веде розповідь п'ятистопним неримованим ямбом, з розмовною інтонацією, з частими перенесеннями ре-

чення з одного рядка в наступний. Навмисне усуваючи такі елементи вірша, як чіткий поділ на строфи, як римування, поет зосереджує сприймання читача на внутрішній динаміці — виникнення і розвитку філософської думки, втіленої в образ.

Ця форма, вільна і природна, що, вперше з'явившись у М. Рильського в цьому вірші, потім не раз повторюється в циклах, написаних вільним п'ятистопним ямбом, наприклад, у циклі «Ленінградські нариси», у вірші «Мости» та ін.

Розвиток тем, мотивів і образів збірки «Літо» бачимо в наступній збірці лірики «Україна».

Великий вірш публіцистичного характеру — «Україна», присвячений зображенню нової, соціалістичної дійсності нашої республіки. На широких просторах української землі працюють щасливі люди; відійшли у безвість і ніколи не повернуться жахливі картини минулого.

Встає в селі, встає у місті
Нова людина. Гордий вік
Вінчає слово: більшовик.

У циклі «Чернігівські сонети» М. Рильський відтворює перед читачем образи людей, які залишили свій слід, пам'ять про себе в цьому колись спокійному стародавньому місті. Пушкін, Шевченко, Коцюбинський, Глібов, — всі вони боролися за світле майбутнє і це майбутнє стало дійсністю в оновленому Чернігові. Щирі рядки присвячено в сонетах славному сину Чернігівщини Миколі Щорсу.

У весняному цвітінні нового життя особливо гостро і яскраво сприймаються поетом усі явища навколишньої дійсності, її найдрібніші деталі. М. Рильський вміє з незначних, звичайних фактів зробити великі і значні висновки, пов'язати мале з великим, особисте із загальним. Вірші поета, присвячені Вітчизні, сповнені палкої любові до її найкращих синів і дочок.

Я казав синкові, що цвіте Україна,
Бо вона — країна у Країні Рад, —
І пливла у далеч біла павутина,
І сміялось небо, як блакитний сад.

Ми збирали з сином жолуді дубові,
І про слово Сталін я казав синкові,
І пливли багрові хмари в вишині,
І співала осінь весняні пісні!

(„Ми збирали з сином на землі капитани“).

Остання передвоєнна збірка М. Рильського «Збір винограду» вийшла у 1940 р. У вірші «Народам світу» поет виступає

проти тих, «чий бог — це торг, чий храм — війна». Він закликає народи з'єднатися у велику єдину сім'ю і покарати «тих, що роззявляють пащі, щоб світом володіти всім, що розбрат сіють поміж націй, щоб легше їх держать в ярмі» («Народам радянської землі»).

Основний пафос збірки — заклик до оборони країни.

Жанри лірики М. Рильського цього періоду своєрідні і різноманітні. Знайдемо у нього вірші широкого публіцистичного плану, написані в класичній манері, що нагадують подібні твори Пушкіна, Лермонтова або Міцкевича. Як і раніше, він часто звертається до форми «ліро-епічного портрета» в нових своїх книгах віршів, даючи нам образи Гоголя, Шопена, Горького, славних чернігівців — від Глібова і Коцюбинського до Миколи Щорса. Крім широковідомої «Пісні про Сталіна» він створює ще ряд пісень. Але, мабуть, найчастіше у нього вживається жанр ліричної або ліро-епічної медитації, тобто роздуму — часто глибоко інтимного автобіографічного характеру. «Особисте» і «громадське» у Рильського неподільні, і його «громадське» саме тому і впливає на читача, що воно в той же час і цілком «особисте».

Відомо, що в ранніх книжках М. Рильського тема Батьківщини не займає помітного місця. Спостерігаючи за зростанням поезії М. Рильського, можна сказати, що чим глибше входив поет у радянську дійсність, чим більше він визначався як поет радянський, тим більше зростав він і як поет український. Його радянський патріотизм підвищував у ньому почуття національної гордості. Рильському, як і всякому визначному поетові, ставало дедалі яснішим, що Жовтнева революція — такий же природний, виправданий всім ходом попередніх подій висновок з історії України, як і з російської історії.

Серед його творів тридцятих років є великий епічний уривок — кілька розділів, написаних до колективної поеми «Іван Голота». Іван Голота — синтетичний образ українського народу в усі періоди його історичного життя. Тіснять його зовнішні вороги — татари і турки, терпить він від панів, чужих і своїх, б'ється він у війську Богдана Хмельницького і в загоні Устима Кармелюка, слухає гнівну промову поета-агітатора Шевченка, бачить підлу брехню представників українського націоналізму і, пройшовши всі стадії визвольної боротьби, доходить свідомості, що порятунок його народу — тільки в спільній боротьбі братніх народів проти спільного ворога. Так виросла основна тема передвоєнного і воєнного періодів творчості М. Рильського — тема дружби народів.

Роки Великої Вітчизняної війни відкривають новий період і в творчості М. Рильського.

Як змінився, як безконечно виріс і змужнів поет, який колись, на початку свого творчого шляху, гадав, що враження від життя можуть стати предметом мистецтва тільки тоді, коли вони відстоялись у свідомості творця, стали предметом ліричного «споглядання». В роки 1941—1944 поезія М. Рильського йшла врівень з подіями, безпосередньо виростала з них, як пісні всіх кращих поетів нашої країни. Вона зміцнювала в нас любов до Батьківщини, ненависть до лютого ворога, волю до перемоги. У далекому тилу і в безпосередній близькості до фронту, на зборах Академії наук Української РСР, евакуйованої до Уфи, на мітингу українського народу в Саратові, на освітлених ракетами переможних салютів вулицях Москви, в Харкові, тільки-но звільненою від німецьких загарбників, у Києві, що зів'яз ще руїнами Хрещатика, — скрізь звучав голос поета.

Радянський патріотизм сполучає почуття любові до свого народу з ідеєю рівності і братерства всіх народів — з «чуттям єдиної родини», як говорить другий видатний поет Радянської України. У цьому одно з джерел тієї великої радості, якою, мов сонцем, пронизані були передвоєнні вірші М. Рильського. Але воєнні роки посилили у М. Рильського, як і в інших радянських поетів, почуття любові до Батьківщини. До відчуття загрози, що нависла над нею, до почуття гострого обурення з зухвалості ворога у поета Радянської України прилучився ще й гострий біль розлуки.

Чорна хмара фашистської сарани спустилася на рідні поетові місця — на «Київ злотолисий, ірпінську тишу смолисту, рожеву Романівку», — на українські ясні зорі, тихі води, на все, створене народом, який при радянській владі вперше за багатовікову історію зітхнув на повні груди. Українську радянську землю топтав ворог. Охоплений лютою ненавистю до слов'янських народів, він намагався поневолити український народ, винищити його.

В усіх творах М. Рильського цього часу чується один пануючий мотив: віра в перемогу людяності над звірством. Запорука цієї перемоги — Червона Армія, велика Комуністична партія, дружна сім'я братніх народів Союзу, братня сім'я слов'ян, нарешті, все прогресивне людство, що піднялося на боротьбу «з нелюдами». Україна не може загинути, не може бути стертий з лиця землі народ, що створив велику культуру, що висунув Шевченка, Франка, чудових музикантів, артистів.

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,

Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

(„Слово про рідну матір“).

У цій сім'ї — братній російський народ, з яким долю України з'єднала мудра далекоглядність Богдана Хмельницького, тут і інші народи Союзу, незліченна «промениста рать», що вийшла назустріч темній силі і її посіпакам.

У страшні роки, коли Гітлер і його підніжки, українсько-німецькі націоналісти, намагалися запродати український народ у фашистське рабство, — М. Рильський стверджував спільність інтересів свого народу з інтересами прогресивного людства, невіддільність України від інших радянських республік і таврував ворогів-запроданців вогненно-гнівними словами:

Я — син Країни Рад. Ви чуєте, іуди,
Ви всі, що Каїна горить на вас печать?
Отчизни іншої нема в нас і не буде.
Ми кров'ю матері не вмієм торгувати!

Не тільки знесена на камінь п'едестала.
Квітками вінчана і кроплена вином, —
Стократ милішою вона для серця стала.
Грудьми стрічаючи руїну і погром.

(„Я — син Країни Рад“).

Задалегідь поет передбачає, що, як повік не впасти Москві, «серцю народів, мозкові землі», так не може бути таких туманів, які не розійшлися б над улюбленою столицею України — Києвом. Він знає, що

Настане день, настане час —
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами.

(„Слово про рідну матір“).

У поезіях «Ленінград», «Москва», «Друзям по Союзу», «До Янки Купали» та інших поет стверджував нерозривну, перевірену і загартовану у вогні Вітчизняної війни дружбу і єдність українського народу з великим російським і іншими народами соціалістичної Батьківщини.

Поезії М. Рильського запалювали вогонь ентузіазму у тисяч воїнів на фронтах, тисяч трудівників тилу, закликаючи до патріо-

тичних подвигів в ім'я перемоги («Славному воїнові-танкістові», «Бійцям Південного фронту»).

У цей час написав Рильський поему-видіння «Жага».

Творчість М. Рильського, кажучи взагалі, є творчістю, в якій зрівноважені і жар натхнення, і той «холод ума поверяючого», що його Баратинський вважав необхідним для поета. Постійне звертання до класиків надало творам М. Рильського ясності і простоти мови, чіткості архітектоніки. Недарма ж музика була, як ми знаємо, одним із найсильніших переживань дитинства і юнацтва поета. Бувають випадки, коли його творча уява, відходячи від звичайного «пластичного» ладу, переключається на музичний.

«Жага» один з наочних прикладів такого переключення. З першого погляду — це просто ряд ліричних і ліро-епічних картин, що не мають ніякого іншого зв'язку, крім спільної ідеї — любові до Батьківщини і болю з приводу її страждань.

Поема починається і кінчається ліричними монологами-піснями: перший є інтродукцією — «Тобі, тобі, моя отчизно, у серці дзвонять голоси», — говориться в кінці інтродукції. Далі йдуть партії цих «голосів». Перший славить «велику і чисту воду», другий — «святий хліб», третій — радість весняного відродження людини та природи. Не можна жити без них, як не можна жити без Вітчизни. Це символ безконечно інтимного, нерозривного злиття з найсвятішим — з рідною землею.

Голоси змовкають, відкривається завіса минулого, і в тумані встають «силуети»: образи людей з народу, що знемагають від голоду, рабства, непосильної праці. Скарга їх змінюється наростаючим рокотанням революційної грози. Уривається він, і гуде голос казки про те, як прекрасна дівчина-Україна зустрілася з юнаком-Жовтнем. Сон сторіч про краще життя збувся, хмари розвіялись, відкрилась сяюча далечінь творчого життя. І раптом тон і стиль поеми різко змінюються: від запального, від пісні і гімну до спокійного оповідання. Далекий весняний день в околицях Києва, на Ірпіні. Поет з дружиною і сином пораються в своєму маленькому садку, а високо в небі летять гуси, і в їх гоготанні чуються

Добросусідські вигуки та сміх.
Як тут, у нас. — О, гуси, гусенята!
Прилиньте нині взяти на крилята
Земних дітей!.. Та ні! Дарма! Дарма!
Мій сад — пустеля, і мій дім — тюрма!

Різким звуком уривається течія мирного речитативу, що повідав про порушений мир і радість життя. На зміну п'ятистопним ямбамам ідуть вільні вірші: крики обурення, що переходять у крики прокляття ворогові. Нове видіння: образ скорбної матері, що скли-

кає синів на боротьбу з ворогом. Фінал — знову ліричний монолог, уболівання над стражданням Батьківщини, який закінчується ствердженням віри в неминучість перемоги і відродження змученої рідної землі.

Безпосередністю почуття, силою пафосу, мовним та ритмічним багатством, своєрідністю суто музичної будови «Жага» становить значне явище в творчому розвитку поета.

Однак поема має і певні вади, що зменшують її ідейно-виховну силу. До них треба віднести звужене розуміння патріотизму, недостатній показ радянського періоду з історії України. Не можна погодитись і з образом України, як розп'ятої на хресті матері-страдниці, який не в'яжеться з образом незбореної, нескореної Радянської України. Тут поет віддав певну данину старим поетичним уявленням.

Вітчизняна війна, що була суворим іспитом для радянського народу, була водночас всебічним випробуванням для кожного радянського митця — випробуванням його ідейно-творчої повноцінності.

Наш народ, оточуючи своїх поетів увагою і гарячою любов'ю, в той же час ставить перед ними високі вимоги. Сталінське визначення ролі радянських письменників як «інженерів людських душ» зобов'язує поета зважувати кожне своє слово з погляду його впливу на читача, бо слово поета — це його громадське діло, за яке він несе повну відповідальність перед народом.

Принцип більшовицької партійності не допускає ніякої знижки чи виправдання всьому тому, що так чи інакше заважає справі формування нової, соціалістичної свідомості радянських людей.

В «скорботні дні» першого року Великої Вітчизняної війни М. Рильський задумав і почав поему «Мандрівка в молодість» — щось на зразок «історії молоді людини» початку ХХ століття, побудовану на спогадах про власне дитинство і юність.

Йому хотілося з усією ширістю розповісти про початок свого життєвого шляху, говорячи про себе і про своє оточення з нібито максимальною «об'єктивністю». Але єдино правильне матеріалістичне розуміння дійсності вимагає партійності в оцінках і виключає об'єктивістський підхід до життя.

Дитинство поета проходило «у мокрім мороці цареві Росії», в суспільстві, побудованому на визиску, в період першої російської революції, столипінської реакції і нового піднесення пролетарського революційного руху, на чолі якого стояла партія більшовиків, великий Ленін.

Однак герой поеми «Мандрівка в молодість» росте, не помічаючи і не розуміючи, що відбувається навколо нього. У нього немає чутли-

вості «ані сейсмографа, ні доброї антени». Поет зве себе «сучасності короткозорий син». Його світогляд у процесі формування являє собою суміш ліберально-буржуазного демократизму батьків з елементами декадентства. Поет не приховував цього, але й не засуджував. Про «золоту добу дитинства» він оповідав так, ніби прожиті роки не перетворили його самого в «нову людину». Його спогади овіяні романтичним замилюванням своїми юнацькими літами, коли йому вперше відкрилась природа у всьому блиску і чарівності її, коли його захоплювали забави з друзями дитинства, коли його вперше зачарувувала народна пісня. З позицій ліберально-буржуазного «об'єктивізму» оцінює поет і тих людей, з якими йому доводилось зустрічатись: «добрих» якостей шукає він і в чорносотенця — гімназичного інспектора, і у начальника «сисного» відділу царської поліції пана Рудого. Панівним в поемі стає почуття безмірної благодушності, вспрощення. Почувається, що у поета зникло мірило добрих і поганих якостей людей, розуміння класової зумовленості їх поведінки. Пролетарський гуманізм підмінюється ліберально-буржуазним гуманізмом.

Ставши на шлях ідеалізації минулого і об'єктивізму, М. Рильський явно погрішив проти історичної правди, не помітивши в українському селі класових суперечностей, не показавши робітничого класу і діяльності Комуністичної партії. Ось чому радянська суспільність гостро засудила ідейні зриви поета.

Поет сприйняв цю сувору, але справедливу критику і засудив свої помилки, які проявились не тільки в «Мандрівці в молодість», але і в окремих віршах збірки «Вірність» (1946). Це дало підставу О. Є. Корнійчукові на II з'їзді радянських письменників України сказати про М. Рильського:

«Зробивши серйозні висновки з критики його окремих творів, написаних під час війни та після війни, Максим Рильський випустив недавно нову збірку поезій «Мости». У новій книзі М. Рильського ми знаходимо яскраві зразки патріотичної лірики. Поет складає хвалу радянським людям, які будують міцні мости між трудящими всіх націй, щоб разом іти до світлого майбутнього».

5

Справді, в книжці поезій «Мости», що вийшла в 1948 р., поет виступив як активний творець і співець комуністичного суспільства.

Провідною ідеєю книжки «Мости» є ідея торжества комунізму. Його переможний похід бачить поет не тільки в радянській країні, але й за кордоном, в країнах народної демократії. Це підіймає по-

чуття радянської національної гордості поета, бо він бачить, що наша Батьківщина стала прапороносцем великих ідей комунізму, прикладом і зразком для всього трудящого людства, що вона очолює сили демократії, миру і прогресу проти сил імперіалістичної реакції, проти паліїв нової світової війни.

«Ми живемо в такий час, коли всі дороги ведуть до комунізму»,— ці слова товариша В. М. Молотова поет бере епіграфом до вірша «Дві сили», в якому показано боротьбу сил демократичного і імперіалістичного табору.

Одна — це гніт і кров, це визиск і неволя,
Продажа й купля це, омана, смерть і тлін,—
А друга — чесний труд у дружбі світлочолій,
Горіння сміливе і сійво верховин.

Одна — це та, що світ ще вчора багрянила,
Це — глум напасників, це — зрадницька війна,
За вільність і за мир повстала друга сила,
Хвилини кожної росте й росте вона.

Поет відчуває себе бійцем в рядах цієї другої сили — демократичного табору, на чолі якої стоять комуністичні партії всіх країн і миролюбивий Радянський Союз.

Поетична форма, якою користується поет для висловлення думки про незбориму силу демократичного табору в боротьбі проти паліїв війни,— відповідає значності теми. Інтонація вірша — урочиста. Поет ніби виступає з міжнародної трибуни, кидаючи обвинувачення світові імперіалістичних хижаків. Протилежність двох світів подається в чотирьох строфах, що чітко поділяються на дві пари рядків. У перших подається нищівна характеристика світу визиску, руїни, смерті, в других — картини нашого радісного, творчого мирного світу. В двох останніх строфах поет безпосередньо звертається до паліїв війни, голос його сягає вищого напруження і сили —

Ви грому хочете? На вас ударить грім!

Зі спокійною певністю своєї сили — сили миру, правди, комунізму — поет закінчує вірш рядками:

Ми — світу молодість, ми — правота людини,
Єдине серце в нас і прапор наш єдиний.
І слово Комунізм написано на німі!

Урочисте звучання вірша створюється і його композицією, побудованою на антитезі і заключному звертанні, і розміреним ритмом шестистопного, чітко цезурованого ямба, і лексикою, з застосуванням архаїзмів («олжа», «рать», «тлін», «зорить», «світлочолій»), і всією

образною системою твору. Тема протиставлення двох світів, викривання паліїв війни розгортається М. Рильським і в інших поезіях збірки «Мости». При відмінності окремих формальних моментів, таких віршів як «Океан», «Я голос подаю», деякі розділи циклу «Весняні води» об'єднані спільністю думки і стилю. Як і в вірші «Дві сили», поет гнівно картає тут «ворогів неситих», «дурисвітів злостиву рать», славить «комунізму зорі» і проголошує себе рядовим «в рядах борців, що оновляють світ», в рядах тих, що йдуть під проводом великої Комуністичної партії.

Ти, Партіє, вела і привела
Крізь дим боїв народ до перемоги,—

каже поет в одній із поезій циклу «Весняні води».

Провідним ідейним мотивом збірки «Мости» є показ благодійної місії радянського народу, який приніс визволення країнам, що стали тепер на шлях народної демократії та будівництва соціалізму.

Перебуваючи після війни у дружніх слов'янських країнах, М. Рильський бачить у них паростки нового життя, любов до країни соціалізму — Радянського Союзу, і втілює почуття дружби і єдності народів в образі мостів. Ось у новій Чехословаччині перекинуто моста через річку, і на мосту поет бачить напис: «Спорудили міст з наказу Конева бійці радянські». Ось він переїздить у вільній демократичній Польщі мостом через Віслу, який також побудовано руками радянських саперів, синів багатонаціональної Країни Рад. Вони клали ці мости не для магнатів і королів, а для простих людей, які будують тут нове, вільне життя. Отже, мости стають символом єднання братніх народів, символом устремління в сонячне майбутнє. Це почуття наповнює серце поета гордістю за наш народ, за нашу Батьківщину:

І горда думка пронизує мене:
Так, ми мости будемо у світі —
Ми, днів нових бійці і теслярі,
Каменярі грядущої комуні,—
Щоб друзі тими їздили мостами,
Щоб брат до брата броду-переходу
У ріках бурноплинних не шукав,
Щоб наша сила в єдності міцніла!

(„Мости“).

Але горе тим, хто посягне на нашу єдність! Будівники знову стануть бійцями, і той, хто з підступною метою зійде на наш вільний міст — впаде у безодню.

Вірш «Мости», що дав назву цілій збірці, побудований на образі великої узагальнюючої сили. Для втілення своїх думок широкого політичного звучання поет знайшов тут своєрідну і просту форму,

яка дозволяє нам відчувати, як зароджується поетичний образ «мостів між народами» з безпосередніх життєвих спостережень самого поета над явищами дійсності:

Я бачив міст в землі Чехословацькій...—

починає М. Рильський свою спокійну, просту розповідь. Природно виникають неримовані ямбічні рядки, створюючи враження розмовної інтонації. У мовній тканині цього твору ми не знайдемо ні умовно-урочистих епітетів, ні архаїчної піднесеної лексики. Це зайвий раз свідчить про багатство і різноманітність творчих засобів поета, про його уміння використовувати всі «роди зброї» поетичного мистецтва.

Зразком щирої, людяної і просто написаної поезії є також вірш «Записна книжка», епіграфом до якої поет бере слова товариша Сталіна: «Вічна слава героям, що полягли в боях за волю й незалежність нашої Батьківщини!»

Перша частина цієї своєрідної невеликої поеми, присвяченої пам'яті героїв Вітчизняної війни, написана неримованим віршем з простою розмовною інтонацією. Поет спочатку ніби лишається в сфері окремих, незавершених вражень: гортаючи стару записну книжку, він вдивляється в «записи короткі, що деякі, немов ієрогліфи», незрозумілі тепер самому власникові записної книжки, натрапляє на список телефонів і адрес, і тут «короткі, урвані слова» нагадують поетові його друзів, які загинули на полі бою. Дівчина «ставна, весела, аж химерна трохи» — героїня Гуля Корольова; поет — «з якоюсь пристрастю він сперечався про діло кровне — про літературу» — Кость Герасименко; «спокійний, простий, лагідний, твердий Десняк Олекса, більшовик незламний...»

І ось від спогадів про незабутніх друзів думка поета лине до тих, за кого вони полягли, — до радянського народу.

Підтриманий урочистим ритмом римованих ямбів, вступає мотив народної незборимої сили:

Як дальній шум потоків весняних,
Ще неясний, але вже зрозумілий,
Зростає серед записів сумних
Висока пісня, повна віри й сили.
.....
Лети, радянська славо, у світі,
Пливи в віки. Нема такої сили,
Щоб нашу правоту перемогти,
Щоб наш огонь згасить мільйоннокрилий!

Вірш закінчується звертанням до народу:

В війні за правду ти грмиш, як грім,
В труді шумиш, як по узгір'ях води.—

Порівняння «В труді шумиш, як по узгір'ях води» розгорнуто в циклі віршів «Весняні води», об'єднаних думкою про те, що на нашій землі, де радянський народ недавно героїчно бився проти «ворога неситого», тепер буває повинь весняних вод — людської праці.

Перед нами проходять образи рядових, але героїчних радянських людей — тих, що боролись з ворогом: лікар Соснін, воїн Олекса, і тих, що працюють, оновляючи рідну визволену землю: директор МТС, садовод-мічурінець. Поет ушлявляє трудовий переключик Уралу і Донбасу, працю шахтаря і моряка.

Немов на бій, у трудовій
Ти устаєш напрузі...
Нехай же буде голос мій,
Як чересло у плузі.

На службу основній ідеї, яка проймає собою вірші збірки «Мости»,— ідеї непереможної сили народу, керованого в боях і в труді Комуністичною партією — поет ставить свою високу поетичну майстерність. Засоби образності, інструментовки й ритмомелодики М. Рильський підпорядковує змісту, підкреслюючи думку звуковими повторами («братську Братиславу», «спочинку і спокою», «правди й прав» і т. ін.), повторами, почерпнутими зі скарбів народної поезії («злотостеблі ниви», «у затишному придолинку» та ін.).

Загалом збірка «Мости» свідчить про значне розширення обріїв поета, про зміцнення його на позиціях партійності, про творче збагачення і зростання.

Переклади поезій М. Тихонова, М. Ісаковського, Я. Купали, М. Танка, А. Сарояна, вміщені в збірці «Мости», знову підтверджують високу перекладницьку культуру М. Рильського.

6

Своїми високохудожніми, творчими перекладами творів російської, польської, французької, англійської класичних літератур та кращих поезій радянських братніх народів М. Рильський збагатив українську літературу і українську поетичну мову.

Завдяки перекладам М. Рильського, здобутком української поезії стали «Мідний вершник» і «Євгеній Онегін» О. Пушкіна, «Селянські діти» і інші поезії М. Некрасова, «Пан Тадеуш», «Кримські сонети» А. Міцкевича, «Король Лір» і «Дванадцята ніч» В. Шекспіра, «Сірано де-Бержерак» Е. Ростана, «Ернані» В. Гюго та ін.

М. Рильський працює над перекладами на протязі всього свого творчого шляху. У виборі об'єктів перекладу відбилися літературні інтереси і уподобання поета. В перший період творчості, перебуваючи під впливом естетських теорій «чистого мистецтва», він віддає перевагу «парнасям» і французькому класицизму (Буало, Расін, Корнель, Вольтер). Разом з розширенням світогляду, зі зміцненням патріотичної любові поета до братнього російського народу розширюється і сфера об'єктів його перекладницької діяльності: він звертається до класиків російської літератури, до поетів-сучасників братніх республік, перекладає М. Тихонова, М. Светлова, М. Ісаковського, Я. Купалу, Я. Коласа, М. Танка, Г. Табідзе, С. Чіковані, А. Ісаакяна, Х. Абовяна, Я. Судрабкална, В. Міколайтіса-Путінаса і багатьох інших.

Перекладницька майстерність М. Рильського характеризується органічним сполученням точності у відтворенні думки і стилю оригіналу з творчою свободою у виборі засобів рідної мови, яку поет використовує в усьому її невичерпному лексичному і стилістичному багатстві.

Відчуття духу і стилю твору, що перекладається, ніколи не зраджує М. Рильського, і він уміє відтворити засобами рідної мови і високу прозору ясність пушкінського вірша, і народну селянську розмову, відбиту Некрасовим, і строгу пишність французьких класицистів, і романтичний пафос Ростана, і всю різноманітну мальовничість Міцкевича. Якого б поета не перекладав М. Рильський, він створює високопоетичний твір, збагачуючи скарби української літератури.

У своїй перекладницькій практиці М. Рильський завжди дбає про збереження усього образного і стильового багатства оригіналу. В тих випадках, коли відмінність граматичного ладу мови оригіналу не дозволяє точного відтворення, поет уміє творчо змінити образ, але не вбиває його, як він сам висловився в своїй статті «Слово переводчика» (1937). Так пушкінські рядки

Как величаяя луна,
Средь жен и дев блестит она,

М. Рильський перекладає:

Зорею ранньою вона
Блищить серед зірок одна.—

бо українська мова не дозволяє порівняти красуню з місяцем через розбіжність граматичного роду.

Керуючись глибоким розумінням ідейного задуму, духу і стилю оригіналу, М. Рильський широко застосовує засоби творчої компетен-

сації тих образів і стильових особливостей, які не піддаються безпосередньому відтворенню. Ось чому його переклади ніколи не збідають оригінал.

Особливо багато праці віддав М. Рильський перекладам з свого улюбленого поета, геніального виразника волелюбних прагнень польського народу Адама Міцкевича. Перше видання перекладу поеми «Пан Тадеуш», над яким М. Рильський працював чотири роки, вийшло 1927 р. Незважаючи на те, що цей переклад дістав високу оцінку радянської і польської критики, поет не припинив праці над його удосконаленням і 1949 р. випустив наново зредагований переклад, що був відзначений Сталінською премією в 1950 р.

Свої думки про патріотизм великого польського поета, про його волелюбні прагнення, його мрії про майбутнє братерство слов'ян, які ріднять його з Пушкіним і Шевченком, М. Рильський висловлював не раз у своїх статтях і в передмовах до перекладів А. Міцкевича.

Праця над перекладом «Пана Тадеуша» була для М. Рильського доброю школою поетичної майстерності, вона допомагала йому гартувати свою власну поетичну зброю. В багатьох своїх творах, зокрема в поемі «Марина», М. Рильський творчо продовжує благородні традиції не тільки Т. Шевченка і О. Пушкіна, але і кращого поета польського народу.

В роботі над удосконаленням перекладу «Пана Тадеуша» М. Рильський успішно здійснив завдання ще більше наблизитись до оригіналу. Йому вдалося донести до сучасного читача всю чарівність, музикальність, високий патріотичний пафос і тонкий гумор цього твору. Разом з тим М. Рильський очистив мову свого перекладу від полонізмів, зробив її близькою до сучасної літературної мови, зберігши в лексиці і фразеології своєрідний аромат епохи.

Поема, написана в оригіналі силабічним віршем, перекладена М. Рильським звучними шестистопними рядками (олександрійським віршем) в ритмі, що відповідає епічній широті задуму. В перекладі «Епілога» перекладач врахував ритмічну відмінність оригіналу і подав його п'ятистопним ямбом.

В заключних рядках «Епілога» польський поет висловив побажання, щоб твір його став народним здобутком:

Коли б до тої я дожив потіхи,
Щоб заблукали ці пісні під стріхи
І щоб селянки тихою порою
Співаючи за пряжею тонкою,
Щоб узяли до рук оце писання,
Таке ж немудре, як і їх співання.

Цій вимозі народності твору якнайкраще відповідає переклад М. Рильського, написаний простою і легкою мовою, прозорим, мелодійним віршем, що допомагає сприймати думки і образи поеми.

Нове видання перекладу поеми А. Міцкевича з'явилося у світ саме в той час, коли нова демократична Польща відзначала 150 років з дня народження геніального поета. Своїм прекрасним перекладом поет Радянської України гідно вшанував його пам'ять.

7

Провідними мотивами останніх книжок М. Рильського «Братерство», «Наша сила», «Ранок нашої Вітчизни» (1950—1953) є почуття патріотичної гордості за свою країну, яка успішно буде комуністичне суспільство, творячи справжнє чудо перетворення людей і природи. Але найбільше чудо,— говорить поет,— радянський народ зробив з самим собою:

Які ти викував серця,
Які зростив ти волі!
З якою гордістю лица
Ідеш в народів колі.
Ти годен імені творця,
Твої дороги без кінця
Горять на видноколі!

(„Слово письменника“).

Чимало творів присвячує М. Рильський ідеї перетворення природи, в якому особливо виразно втілюються зримі риси комунізму, здійснюються віковічні мрії людства про прекрасне майбутнє. Ось чому поет так багато уваги приділяє темі творчої праці, славлячи людей труда, науки і мистецтва:

Усе ловив би і ловив
З нестримною жагою
Ці подвиги войовників
На мирнім полі бою.

(„Слово письменника“).

Але найголовнішою темою нових творів М. Рильського, який чуїно прислухається до настроїв, дум і почуттів радянських людей, є тема боротьби за мир, що за останні післявоєнні роки охопила всіх трудящих людей світу. Цілком закономірно ця тема поєднується в поезіях М. Рильського з мотивами братства і дружби народів:

За мир у світі всьому —
Це значить: проти тих,
Хто в горі вселюдському
Прибутків жде нових.

За мир у світі всьому —
Це за братерство клич,
За те, щоб дню яєному
Навік збороти ніч.

(„За мир“).

В поезії «За мир» М. Рильський виявив себе майстром тієї мудрої простоти і точності словесного виразу, яка наближає вірш до поетичної формули і, разом з тим, ріднить його з піснею. Пісенна музичність цього вірша зумовлюється і легким ритмом тристопного ямба, і чітким збігом ритмічної та синтаксично-семантичної будови (закінчена думка висловлена в одному чи двох рядках), і синтаксичним паралелізмом в будові всіх строф («За мир...» — «Це значить...»).

Простота виразу думки в цій поезії виключає будь-яку пишномовність і ускладненість образної системи і лексики. Поет дуже обережно і економно вживає епітети («руки працюючі», «день ясний»), не вдається до складних метафор. Про цей вірш можна сказати словами самого поета, що він «правдою повитий», бо висловлює просто й мудро заповітні думи всього трудящого людства про мир.

В збірці «Братерство» вміщені досить різноманітні за темами й художніми засобами вірші: поезії широкого політичного звучання на сучасні теми («За мир», «Слово письменника», «Пісня про братерство», «Комсомол», «Радянській Армії»), особиста лірика («Наша док», «Не бійся смутку», «Незгасна зоря»), поезії, присвячені образам великих митців — Шевченка, Пушкіна, Котляревського, Заньковецької, переклади з Тихонова, Леонідзе, з лірики Гете і, нарешті, поема «Молодість».

Про те, як глибоко й художньо завершено вміє М. Рильський відтворити в поезії інтимне душевне життя, заповітні думи й чуття радянської людини, свідчать інші, вміщені в збірці «Братерство», поезії.

Ліричні поезії М. Рильського «Незгасна зоря», «Наша док» — це уславлення радості людини, яка вміє відчувати голоси юності, голоси майбутнього.

Радій же, серце! До останку пий
Життя людського пінистий напій,
Палай з людьми жагою однією.

(„Незгасна зоря“).

Сповненими ніжності словами малює поет свого нащадка, майбутнього поета, що колись заступить його місце. Тепер — це «хлопчеченя із чубчиком льняним», що «підбира, ласкаве і сердите, перші пари непокірних рим...», з «невситимим серцем», прагнучи «все знати, обійняти»; хлопчик піде в широкий світ, побачить, «як людська робота сходить ще невиданим зелом», — і з цього життєдайного джерела, з людської праці — народиться нова пісня («Нашадок»).

Таких філософськи глибоких, ліричних і життєво конкретних віршів чимало в збірці «Братерство». Вони свідчать про невпинне творче зростання поета, про його чуйність до нового, комуністичного в житті нашої країни, про щире, палке бажання уславити своєю поезією тих, «що весь світ ведуть в нечувану поему» (Епілог до поеми «Молодість»).

Визначними художніми досягненнями ознаменував М. Рильський сорокап'ятиріччя своєї поетичної діяльності. Велике місце в його творчості займає постійне дбання про красу, звучність і чистоту української літературної мови. Роботі Й. В. Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» та її ролі у розвитку радянської літератури була присвячена доповідь М. Т. Рильського на пленумі правління Спілки радянських письменників України, що відбувся в грудні 1950 року. В двох збірках його критичних і публіцистичних статей — «Дружба народів» (1951) і «Під зорями Кремля» зібрані (не повністю) його доповіді, промови і статті на різні теми, об'єднані ідеєю боротьби за мир, за культурні цінності народів Радянського Союзу, за українську радянську культуру, невід'ємну частину культури народів СРСР.

В темах, ідеях своєї поезії останніх років, як і передвоєнних, М. Рильський природно сходиться з іншими видатними радянськими поетами. А проте його віршів не можна змішати з віршами П. Тичини, М. Бажана та інших відомих поетів-сучасників. Індивідуальність поетичного стилю, поетичного обличчя Максима Рильського залишається яскравою і зараз, коли він вступає в сьомий десяток свого життя. В чому вона?

Чи не в тому, що в творчості Рильського гармонійно поєднується вірність кращим традиціям минулого з тим новаторством в галузі тем, образів мови, яке обумовлено повнотою почування нового життя — того життя, що почалося для людства, а насамперед для братніх народів нашого Союзу, після великого Жовтня? Так і в цьому.

А поруч, наприклад, в своєрідній інтимності поетичних розмов Рильського з читачами. Живий образ поета ввесь час стоїть перед нами. Ми знаємо, на яких вулицях Києва він жив, які почуття і

думки викликає в нього той чи інший будинок цього міста, що його так само не можна відокремити тепер від Рильського, як не відокремити іншого міста — «Петра творенья» — від його співця, Пушкіна. Ми бачимо М. Рильського в родинному чи дружньому колі, любимо його рідну Романівку, ми бачимо поета в поїзді, на пароплаві, на полюванні, рибальстві, в школі, куди він привів свого маленького сина, за письмовим столом, де кінчає він велику працю, а душа жадає не відпочинку, а нової роботи, бо не слабне, а дедалі зростає робоча енергія в людях нашої країни. Разом з Рильським ми ніби стояли перед стінами і баштами старого і вічно молодого Кремля, в «серці народів» — Москві, переживаючи теплі і ніжні слова поета, сказані про Москву, про великий братній народ російський. Слідом за поетом ми подорожували до Львова, до Закарпаття, в країни народної демократії — до Польщі, Чехословаччини, до болгарської столиці Софії...

І однак всі ці конкретності, що так зближують поета з читачами — не тільки «автобіографічний елемент» в творчості Рильського, а щось більше. За образом М. Рильського чи його «ліричного героя» вимальовується образ особи епохи соціалізму, особи, якою хотів би стати кожен з нас і яку хотіли б ми бачити в наших дітях, в нашій молодій зміні. Особисті риси — тільки конкретизація загальних рис радянської людини з її любов'ю до Вітчизни і її народу, пошаною до справжніх цінностей минулого, вірою в майбутнє, любов'ю до життя, що обновилося у нас аж до дрібниць побуту.

При великому вмінні передавати загальні ідеї, Рильський — і в цьому його індивідуальна особливість — цінить і вміє передавати «очарування милих дрібниць». Це дано не кожному поетові. Це, мабуть, ознака душевної молодості. Прожиті роки, звичайно, розвивають в людині автоматизм сприймання життєвих явищ. Мало хто з літами не втрачає інтересу до того, що повторюється, стає звичним. А тимчасом з цих деталей складається велике «почуття життя». Це відчуття деталей і вміння робити їх золотом поезії було, наприклад, у Пушкіна, якого, разом з Гоголем, Белінський називав «поэтом жизни действительной».

Хто вміє так відчувати світ, тому вже не потрібні «бригантини», «коралові рифи» (дивись ранні поезії Рильського), бо цибуля, сіль, півхліба, три тарани ранком над водою, коли на блідій грані небес тріпоче перший вогнений промінь сонця — стають прекрасними, такими ж прекрасними, як прозорі бабки, що весною вилізують на поверхню води, тільки що вилупившись з лялечок, як весінній метелик, який пролетів, подібно сухому листочкові, щоб сумно сісти на недавно посажену яблуньку, але потім злякався собачки Бульки, що у весняному собачому захопленні ладна гавкати на цілий світ.

Ніяких прихованих думок нема в цих образах Рильського. Це не символи, а тимчасом вони збагачують наше світосприймання, примушують повніше й ширше сприймати дійсність.

Людина минулого, спостерігаючи швидку зміну хвилин, хотіла, як Фауст Гете, зупинити ту з них, яка їй здавалась особливо прекрасною. Як повинно було змінитися життя для того, щоб людина могла «зупинити» усяку мить і знайти її прекрасною! «О, кожна відпечаталась хвилина в душі, так широко відданій теплу»,— говорить Рильський в одній з своїх поезій («Останній день»),— і хіба це не ознака його незламної молодості, і хіба це не ознака психології радянських людей, новонароджених у новонародженому світі?

Незламна молодість — це суттєва риса поезії Рильського; молодість — це головна риса світосприймання радянських людей, що виявляється в їх оптимістичному світосприйманні, невсипучій творчій енергії, світлій вірі в майбутнє торжество правди, в перемогу комунізму. Про самого себе Рильський в 1943 р. писав:

Скоро край і п'ятому десятку,
І юнацький пал не до лица...
Але так хотілось би — спочатку,
І — признатись щиро — без кінця!

Ця любов до життя, сподіваємося, і далі, і назавжди буде однією з найпривабливіших ознак поезії Максима Рильського.

Олександр БІЛЕЦЬКИЙ

ІЗ СПОГАДІВ

Село на Київщині (тепер Житомирської області), кучерявий лісок на ледве помітному узгір'ї, білі хати й зелені сади понад річкою Унавою, що, перепинена греблею, розливається в широкий, порослий комишами і лататтям, став... Босі діти з засмаленими ногами, з пастушими торбинками через плечі... Вечірні співи дівчат, що солодкою луною пливуть у далечинь, парубочі розгонисті пісні... Солов'їні жагучі ночі, жаб'ячий хор і гукання водяного бугая... Світ — як таємнича, ледве розкрита книга...

Я почав із цих літніх і весняних тонів, бо про що ж і споминати, як не про весну й літо, тому, кому осінь налягла на плечі, а зима посріблила волосся. Я почав про село, бо саме з ним пов'язані найсолодші і найболючіші спогади про дитячі мої роки. А втім, народився я, власне, і перші місяці прожив у місті, в Києві.

На одній із тихих і зелених вулиць Києва — на Тарасівській — народився я 19 березня 1895 року.

Названо мене Максимом — на честь одного із героїв нашої минувшини, Максима Залізняка. Ім'я це прибрав мені батько з своїми друзями. При цьому тихенько й проспівано пісню: «Максим козак Залізняк». Щоправда, моїй матері припадало більше до серця Володимир, Володя. Вона, кажуть, під час хрестин і впросила була веселого, не дуже тверезого панотця саме так мене найменувати, і він проголосив був уже «раба божого Володимира», але батько мій підійшов до нього, шепнув щось дуже переконливо, і священник поправився: «Максима»...

Мій батько, Гадей Рильський, був із польської чи, вірніше, спольщеної, поміщицької родини, але в студентські роки, разом з невеликою групою товаришів, твердо поклав служити тому народові, який його вигодував і ви-

ховав — народові українському. Цей крок дав привід польським панам на Україні писати на Тадея Рильського незчисленні доноси; серед авторів тих доносів був і мій дід, красивий бонвіван Розеслав Рильський,— і Тадееві Рильському загрожувало заслання. Тільки поміч людей впливових та благословенна дурість царських урядовців врятували його. Звичайно, в дописах акцентовано не «зраду» польського народу, а освітньо-демократичну роботу серед селян, участь у недільних потайних школах із забороненою викладовою мовою українською, опікування батьком — уже як власником невеликого маєтку, тієї самої Романівки, що про неї написав я перші слова цього нарису,— сільської школи (до речі, підкреслювано, що католик Рильський дбає про школу православної), «надто добрі стосунки з селянами» (так і написано в одному з доносів) і т. ін.

Статті його з поля етнографії та політичної економії навчі показують, що політичними своїми переконаннями належав він до лівого крила київської української «Громади». Це ще більше можна було бачити з приватних його листів, на жаль, безнадійно втрачених.

Мати моя, з якою Тадей Рильський одружився другим шлюбом, була романівська селянка. Цікаво зазначити, що в «добросусідських» дописах на батька підкреслювано, як «неблагонадійний», і той факт, що Рильський, дворянин, одружився з селянкою. Була моя мати людиною безперечного природного розуму. Навчена чоловіком читати і писати, вона все життя багато читала, а любила особливо Толстого, зокрема «Анну Кареніну».

Коли мені було всього лише кілька місяців, родина наша — мати, батько, два старші брати-гімназисти і я — переїхали з зимової київської квартири на село, в Романівку. Там і влаштував батько мої хрестини. З'їхалось чимало гостей із Києва, але і все село було закликане в гості,— а що невеликий наш домок не міг умістити всього того люду, то бенкет улаштовано в клуні. Привезено ще не монопольної, казенної, а «вольної», корчемної горілки в барилах, і учта була, розповідають, гомерична. Щодо центрального героя тієї події, то мій дядько по матері, Кузьма Чуприна, любив пригадувати, як я під час «таїнства» намагався «смикнути попа за бороду».

Про раннє дитинство пам'ятаю я мало. Як у тумані все. Окремі тільки світляні плями. Така, приміром. Про-

йшов теплий літній дощ. Перед домом нашим, біля круглої барвінкової клумби, утворилась велика калюжа. Я в самій сорочечці вискочив із хати — і просто в калюжу. Бовтаю ногами, нібито плаваю... А мама і нянька Хведора вибігли, благають мене вийти — «простудиться дитина». Або таке. Візок, запряжений старим конем Попом (за професією колишнього хазяїна). Батько збирається їхати в поле, бере й мене з собою. — Яке це щастя! — Сіли вдвох, мені дається кінчик віжок, я нібито правлю конем. А втім, нехитре діло і правити мудрим, досвідченим Попом. Ледачий кінь-філософ, він добре знає і дорогу, і звички свого господаря. Коли назустріч нам іде людська постать, то він dokonче притищує ходу і навіть зупиняється: напевне ж у хазяїна знайдеться про що поготорити з доброю людиною. Іноді Піп з власної ініціативи звертає до невеликої пиварні з зеленою альтанкою, власник якої, Максим Іванович — чудесний коваль і слюсар, — на ґрунті жінчиної невірності (про це дізнався я, певна річ, багато пізніше) трошки надто схильний до чарчини, а загалом — людина пресимпатична. Часом Піп отак собі просто спиняється... «Но!» — кричу я по змозі поважним голосом... «Но», — спокійно каже батько. Батога він не вживає. Кінь рушає далі, але знає, що під горою хазяїн dokonче крутитиме цигарку й закурюватиме, отже, знов треба буде перейти на тиху ходу... А верби придорожні тихо шумлять, а хати біліють, а польова далечінь мріє — і люди всі здаються щасливими...

Щоправда, людські нещастя, — як щось зовсім випадкове і, властиво, неістотне, щось не зовсім реальне і не до кінця зрозуміле, — вриваються часом і в моє життя. Так от, одного разу, батько вранці, вмиваючись, розкажує: «Дядька Йосипа цієї ночі тяжко побито... Приїхав доктор, вийняв йому дві кістки з черепа...» Дядько Йосип — найстарший з материних братів, учасник російсько-турецької кампанії, здоровенний чоловічак... Пізніше дізнався я, що дядька Йосипа, шалено закоханого у власну дружину — красиву і вельми легковажну жінку, — побито одним із її полюбовників, можливо — з метою вбити. Так принаймні здогадувались.

Але слова старших про такі речі легко перебігали по поверхні дитячої душі, і світ здавався, загалом беручи і забуваючи про деякі прикrostі, річчю вельми цікавою і принадною...

Батько помер року 1902, і зиму після його смерті прожила наша сім'я в Києві. Там я, семилітній хлопчик, уперше написав віршик, що починався словами «Іванушка-дурачок скочив коню на бочок»... До речі сказати, письма й читання першим учив мене батько, і — дивина у нас за тих часів — українською мовою. Перша книжка, яку я прочитав, була «Робінзон» у переказі Грінченка. Ще один віршик, набазграний тієї зими, запам'ятав я до слова. От він:

П р о ш а к

Ішов прошак обідраний,
Од всіх людей обижений.
Шкода мені прошака,
Що у нього гірка доля така.
Але я проти бога не іду,
А за старця
Молюсь і ввечері, і вранці.

(Як видно з останніх рядків, «переконання» я мав на той час досить помірковані).

По зимі 1902—1903 року аж до року 1907 чи 1908 жив я майже весь час на селі.

Батько мій, та й старші брати за ним, не водили компанії з сусідніми поміщиками. Виняток становила тільки родина лікаря Юркевича, що кинув практику і «осів на землі» та два-три околишні диваки, що вряди-годи заїздили до нас у гості. Загалом же обертався я серед своїх однолітків — селянських дітей, з ними ріс, із ними навчався розуміти життя. Пригадую сіроокого Андрія, внука великого приятеля батькового, діда Олекси Романенка. Втішне, жваве хлоп'я з дуже буйною фантазією, виріс потім Андрій у людину досить понуру, промишляв — невеликий клаптик землі маючи — шевством, і вмер, п'яний, над півпляшкою брудного самогону... А які в нас були хороші мрії, як весело спускалися ми зимою на санчатах з гори, як справді любили один одного! І Василька пам'ятаю, мого двоюрідного брата, з напрочуд довгими віями, — він теж помер рано. І багатьох ще, і надзвичайно ранні прояви наївного, а таки кохання — синьооку Андрійову сестру Ганю, і перші в житті поцілунки з нею; чорняву Горпину, що не тільки її саму, але й усю її родину — двох старших сестер, батька й братів, які грали по сільських весіллях на скрипці, трубі й барабані, — вважав чимось зовсім одмінним, неповторним у світі чудом, на самий згад про яке починало особливо битися серце...

Але найбільше місце в цих дитячих спогадах посідає мій приятель Ясько Ольшевський, син дуже бідного «шляхтича» — чиншовика. Це ж із ним ми терпляче мерзли на морозі, ловлячи синничок та снігурів, це з ним пропадали цілі дні на ставу, удячи верховодок, пічкурів, лящиків, окунців, це з ним ми кидалися, як гончі пси, на звук мисливського пострілу, з ним бігали на ранній провесні, провалюючись по коліна в мокрому снігу, слухати перших жайворонків. Старший за мене, Ясько був невичерпний у вигадках. Свого рудого песика Какваса оголосив він першорядним лягавим псом,— і, взявши того Какваса на ремінець, ми з саморобними луками ходили на полювання і навіть стріляли з них у куріпок — звичайно, без усякої для тих птахів шкоди. З ним ходили ми ввечері, постаршавши, на вулицю і, певні у власній непереможності, виспівували зовсім «по-парубочому»: «Ой, зацвіла черешенька у саду»... Я виводив, Ясько окцелентував... З тим же таки Яськом ми року 1905, коли «флюїди» революції черкнули людські серця, коли в хаті чи в клуні у дядька Тодося, завзятого садовода і великого мудреця, збиралися люди послухати заїжджого агітатора і взагалі творилися потаємні й дивовижні речі, коли щовечора на обрії червоніли заграви пожеж,— із тим же, кажу, Яськом ми зробили своерідну демонстрацію: пройшли мимо «волосного правління», співаючи марсельезу. Ніхто, звісно, не звернув на нас уваги, але які ми самі були горді з того вчинку!

І знов — яка безглузда смерть... Яська призвано в солдати — і він умер від випадкового пострілу з гвинтівки: товариш «балувався» з набитою зброєю — і потрапив йому просто в лоб...

Отже: пам'ятаю я й похмурий 1904 рік, і весняно-бурхливий 1905 рік — пам'ятаю, розуміється, крізь призму дитячого світосприймання,— пам'ятаю сільських і наїжджких революціонерів різних кольорів (у тих кольорах не тільки ми, малеча, але й більшість тодішніх людей — обивателів — мало що тямилі. «Революціонер» — та й годі!), пам'ятаю, що багато хто із ліберально й навіть радикально настроєних поміщиків і поміщицьких синків усією своєю поведінкою показали тоді ті риси, які так тонко відбив Коцюбинський в оповіданні «Коні не винні», — тобто: революція хороша річ, поки нас не торкається... Пам'ятаю я й те, що й тоді бачив, у якому вбожестві й голоді живе той самий друг мій Ясько та його

родина, той самий сіроокий жвавий Андрій, його мила сестра Ганя; знав, що тут щось не гаразд: схвильована й був надзвичайно, почувши, що один із моїх приятелів, — це вже було пізніше, — веселий і добродушний рибалка Іван, з яким разом ловили ми на коника срібну краснопір, посварився з братом за земельний наділ — і зарубав його сокирою; бачив мало не кожного свята, як підхмелені парубки провалюють кілками один одному голови... Словом, і злидні тодішнього села, і його темряву я бачив, я знав, я розумів... Проте це якось проходило по вз мене, і тільки набагато пізніше спомини про всі ті речі допомогли сформуванню мого справжнього світогляду і прийняттю всім серцем, не тільки розумом, Великої Жовтневої революції. А тоді — тоді справжнє моє було: весняні фіалки, що проростають з-під жовтого й багряного торішнього листа, напружене життя птиці, риби, звіра, таємниче занурювання в воду рибальського білого поплавця, повист качиних крил, мрії про власну рушницю, пісні над вечірньою рікою, оповідання старих про химерну давнину, розкішні муки дитячої любові, дружба та її ревності (Андрій, приміром, безумовно, ревнував до мене Яська), книги, яких читав я багато і без усякої системи, і власні вірші, яких писав теж багато, писав і «оповідання», і «драми», і навіть якісь «трактати».

До гімназії мене віддано просто в третій клас. До того готували мене домашні вчителі — педантичний до смішного Вадим Павлович, що робив гімнастику «по Мюллеру» і відчиняв певними днями двері лівою рукою «для гармонійного розвитку організму», а зрештою був розумний чоловік і прекрасний педагог, Микола Трохимович, що вчив мене розумно читати книгу і говорив семінарським баском найдивовижніші парадокси...

І от — гімназія...

Гімназія... Заведено в споминах ляяти стару школу, подавати її читачеві чимось на кшталт «Бурси» Помяловського або школи, описаної Свидницьким у «Люборацьких». Я цим шляхом не піду. Пушкін носив у серці крізь все своє тривожне життя спогад про милі сади ліцею, де він «безтурботно розцвітав», Короленко найтепліші сторінки «Истории моего современника» присвятив своєму «вчителю словесності», — хочу і я, в ці хороші сліди ступаючи, добрим словом спом'янути шкільну свою лаву.

Гімназія; в яку мене, по довгих сімейних нарадах, віддано, була приватна.

Тепло стає на серці, коли згадую я першу мою вчительку мови — Надію Новоборську. Трошки старомодна, типова російська інтелігентка початку століття, вона, безперечно, прищепила багатьом із нас любов до слова, до літератури. На цьому місці хочу назвати свого шкільного товариша, нині видатного літературознавця Михайла Алексєєва. Він, я думаю, не заперечуватиме, що так називану нашими дідами «священну іскру» любові до книги першою закинула в наші серця саме Новоборська... Геніальну новелу Меріме «Матео Фальконе», що вона прочитала нам поза всякою, звісно, шкільною програмою, я пам'ятаю й досі майже до слова.

Географію викладав нам у молодших класах Єлисей Трегубов, аматор, сказати б, «анекдотичної» географії. Він розповідав нам про те, як в англійських броварнях плавають два чоловіки човном у величезному каналі з пивом, збираючи шумовиння, вражав нас раптовими реченнями на кшталт такого: «Славетна Англія також і своїми мопсиками з чорними носами», — а втім, був милій чоловік і непоганий учитель.

Латиніст Станіслав Трабша велику роль відіграв у формуванні мого естетичного світогляду, прищепивши глибоку, на все життя, любов до античного світу і мистецтва. Десь у сьомому чи восьмому класі я читав на його лекціях доповіді про релігію давнього Риму і про мотив Ленори в античній поезії... Такі доповіді в «класичній» гімназії тих часів були річчю не дуже часто стріваною.

Глибокий слід у душі залишив «словесник» наш Дмитро Ревуцький, брат славного композитора, автор — у пізніші часи — цінної книжки (українською мовою) про виразне читання та монографії про українські думи та пісні...

Ревуцький багато читав нам хорошої поезії й прози, влаштовував читання «в лицах» — так прочитано у нас ним самим і двома моїми товаришами «Скупого рицаря» Пушкіна. Але найбільше враження справляв на нас Ревуцький, коли збирав нас коло рояля і співав українські та російські народні пісні, биліни і думи. Це було щоразу справжнім святом — і не тільки для мене, що успадкував від батька і братів замилування в народній пісні, а й для найрізноманітніших моїх колег... Ре-

вуцький викладав у нас тільки один рік — у п'ятому класі...

В поглядах у мене й моїх гімназичних товаришів була, кажучи Самійленковим словом, «престрашенна мішанина». Я, приміром, вважаючи себе переконаним демократом і майбутнім революціонером, бачивши серед товаришів моїх старших братів тодішніх українських есдеків і вбачаючи в них верховину революційності, був разом з тим великим поклонником не тільки Достоевського, але навіть Мережковського. Та вже тоді глибоко полюбив я на все життя Шевченка, Пушкіна, Міцкевича, трьох найдорожчих моїх учителів, а з любов'ю до народної пісні я, здається, і вродився. Ця любов поглиблювана була в мені впливом старших братів — Івана, дуже обдарованого музично, і Богдана, прекрасного виконавця українських пісень. Найсильніше ж закріпило в душі що любов до музики і пісні проживання моє на початку гімназичної науки в родині Миколи Лисенка. Сам Лисенко, бездоганний рицар української пісні, прекрасний композитор і піаніст, зостався в моїй пам'яті, як найчарівливіша людина.

Пізніше жив я на квартирі в Олександра Русова, професора статистики і фольклориста, що, між іншим, разом з Лисенком записував думи й пісні від кобзаря Остапа Вересая.

У Русова бачив я єдиний раз у житті Володимира Короленка. Він приїздив на процес Бейліса, безглуздо винуваченого в ритуальному вбивстві,— але виступити на процесі йому не дозволено...

Короленко вельми картинно і схвильовано розповідав про свіжу тоді в пам'яті Сорочинську трагедію — жахливу покару «статським советником» Філоновим сорочинських селян. Гнівний лист Короленка до Філонова прогрімів тоді на всю Росію, але кулю терориста, що вбив Філонова, даремно зв'язувано з Короленковим листом: терорист не міг того листа прочитати, і це весь час підкреслював у тодішній розмові автор «Сліпого музиканта». Короленко здивував мене високою своєю простотою й скромністю в поведінці...

На гімназичні часи припадає моє захоплення театром і музикою, що залишилося на все життя. Я часто, іноді разом із сім'єю Лисенків, бував на симфонічних та камерних концертах. У так званому Купецькому зібранні

(тепер там міститься Українська державна філармонія) чув я таких піаністів-композиторів, як Скрябін і Рахманінов. Скрябін, як виконавець, надто великого враження на мене не справив, хоч деякі, особливо ранні речі його, з виразним повівом Шопена, схвилювали мене сильно. А Рахманінов — той просто чарував публіку, серед неї й мене, своїм повновладним пануванням над інструментом, своїм глибоким, співучим тоном, особливою виразністю гри... Тримався він на естраді зі спокійною гідністю, без усяких зовнішніх, «артистичних» ефектів.

Бував я в російському театрі Соловцова, де незабутню пам'ять по собі залишив актор надзвичайної тонкості та різноманітності — Степан Кузнецов. Добре пам'ятаю й Неделіна в ролі Фамусова... Але частіше одвідував я український театр, з ентузіазмом стрічав кожную появу Заньковецької (тоді вже підупалої на фізичних силах), Садовського, Саксаганського, Федора Левицького, Мар'яненка, Линицької.

Щодо Саксаганського, то досі вважаю його одним з найбільших артистів нашої доби. «Марія, сонце, Саксаганський», — такий рядок із одної загубленої моєї поеми здавався мені ніби формулою людського щастя: любов, життя, мистецтво.

Знайомство моє з чудовими театрами Москви, Художнім та Малим, припадає вже на пізніші, пожовтневі роки. Воно, гадаю, дало мені дуже багато.

В літературі я певний період захоплювався французькими та російськими символістами, в чому, здається, значною мірою була данина моді. Олександр Блок, проте, що трагічним зусиллям волі вирвався з символістського кола і що по-своєму, багато чого не розуміючи, але щиро прийняв Жовтневу революцію, і досі залишається в списку моїх улюблених поетів.

Захоплення символізмом, а пізніше й «парнасцями», становить у моєму житті давно перейдений етап, про який я, здається, можу тепер говорити вже цілком об'єктивно, як про «безумство юних літ».

Велике у мене, слідом за братами, було замилювання в природі, в рибальстві та в полюванні. Щороку проживаючи літо у себе в Романівці, я цілими днями пропадав на тихій, пахучою зеленню порослій Унаві, ловлячи вудкою лини, окуні, щуки, плітки, а там і коропи... Приїдеш бувало навесні, впливеш з братом — погожого росяного

ранку — човном на тихе свічадо весняної води та й ловиш до нестями на бабки (стрекози) срібну пліть і краснопір... Коли нападеш на хороший табун пліток або «тирло» (нерестовище) краснопері, то білий гусиний поплавець щохвилини плавно, навкосяк занурюється в воду, — підсикаєш, удлище гнеться в дугу, прозора волосінь аж дзвенить... І потім, коли ввечері лягаєш, солодко втомлений, спати, — перед заплученими очима весь час майорить білий поплавець, срібносиня вода, гнеться вудлище, блищить на сонці туга волосінь...

Років у п'ятнадцять почав я й з рушницею вештатись по нашому ставу, по болотах, луках, лісах та полях. Стрілець із мене все життя був препоганий, але які хороші сторінки вписало мені в життя полювання! Приїздили частенько до мене на влови мої товариші шкільні, і ми так завзято полювали! Так безумно хвилював срібний свист качиної зграї, раптовий виліт вальдшнепа в жовтобагряних осінніх кущах, заєць, що зненацька вискочив мало не з-під самих наших ніг і сірим м'ячем котиться по полю...

Під час мисливських та рибальських мандрів заприятелював я дуже з двома селянами — Денисом Каленюком, кумом і другом моїх старших братів, і Родіоном Очкуром. Денис Каленюк був справжній поет вдачею, залюблений, між іншим, у пахоці, — він цілими годинами міг непорушно сидіти в човні й нюхати, як пахне водяна кропивка, — співець, чия пісня так чудесно протинала ранкову або вечірню тишу на Унаві, справжній артист-рибалка, мисливець, сільський дон-жуан і дуже мила, великодушна й благородна людина. Малописьменний, він, проте, охоче читав і особливо любив пригодницькі романи Жаколіо, навіть одну яму в лісі, де весною знаменито цвіли фіалки, називав, разом з моїми братами, «розбійницькою печерою». Скільки цікавого розповідав він мені про звичаї риби, про нориви птиці, — спостережливість у нього була дуже велика.

Родіон Очкур, сільський швець, музикант-скрипаль, чудовий жнець, аматор чарчини і веселої при ній розмови, найбільш за все любив, одначе, вудку й рушницю, і саме на цім ділі ми й зблизилися з ним тісно... Кілька років побув він у Сибіру, переселившись туди, як один з найбідніших у Романівці селян, але вернувся до вбогенької своєї хати, втїкши, як сам казав, од «мошкарн» — від

мошок та комарів, що й справді являють справжній бич для тамтешніх людей і тварин... Ходило, правда, по Романівці оповідання, ніби перехоплено кимось листа Родіона Васильовича із Сибіру до одної досить знадливої й дуже легковажної романівської молодиці, де він у нижно-незграбних висловах писав їй про свою любов до неї, і висловлювано припущення, ніби саме туга за цією молодницею й потягла бідолаху назад, до свого села...

Интересний був чоловік Родіон Васильович, невтомний оповідач і непоправний фантаст,— а як химерно й задекуватого грав він по весіллях на немудрій своїй скрипочці!

Власне ці два чоловіки — Родіон Очкур і Денис Каленюк — навчили мене більше, ніж будь-хто, любити незвичайну талановитість прекрасного нашого народу...

Десь у класі четвертому почав я друкувати свої вірші, а 1910 року вийшла в світ перша моя книжечка — «На білих островах»... Відтоді почав я вважати себе справжнім літератором...

Я писав раніше, що ні 1905 рік, коли я, правда, був ще дитиною, ні роки реакції, ні повсякчасне обертання серед сільської бідноти, ні книги, ні приятелі не допомогли мені усталити твердий соціально-політичний світогляд. Ще дивніше, що не зробили цього й похмурі роки імперіалістичної війни, на які припадає моє студентування, про котре, як і взагалі про пізніше моє життя, оповідаючи прозою колись, а в основному оповів уже з можливою для людини щирістю книжками своїх віршів. Я, правда, не тільки твердо усвідомив уже за тих часів, але й гостро, серцем, відчув соціальну несправедливість тодішнього ладу,— але не бачив і не вмів шукати виходу із того стану...

А далі — і навчання в Київському університеті (спочатку на... медичному, потім на історико-філологічному факультеті), і місяць лютий 1917 року, і оманливе марево «безкровної революції», і неясні пориви, надії та мрії, і великий, суворий Жовтень, і вчителювання в сільській, а потім у міській школі, і літературна робота з піднесеннями й западами, і письменницькі суперечки та боротьба угруповань... А понад усім — розумна й строга школа життя і голоси великих учителів — народу, Партії, Леніна, Сталіна... Ця школа, ці голоси зробили з мене те, ким я є нині: літератора, який вважає себе передусім

службою народу, людину, яка в дні великої, священної боротьби з гітлерівськими звірами вступила до лав Комуністичної партії, твердо пообіцявши звання комуніста своєю роботою виправдати...

З 1919 року по 1929 я вчителював, не залишаючи й літературної роботи, спочатку на селі, потім у Києві. Вчитель із мене був не дуже, сказати б, щасливий, але деякі моменти із свого вчителювання згадую з приємністю — особливо читання перед затихлою аудиторією творів Шевченка, Квітки, Коцюбинського, Васильченка, Тичини... (Я викладав українську мову й літературу). Деякий час читав я лекції на робітничому факультеті Київського університету і в Українському інституті лінгвістичної освіти (УІЛО), де предметами моїми були українська стилістика та практика перекладу... (Інститут той проіснував недовго...). В основному ж ділом свого життя вважаю літературу — поезію й перекладницьку роботу, вага якої в справі зміцнення дружби між народами і в виробленні, збагаченні мови здається мені очевидною. Під час Великої Вітчизняної війни мене з дружиною та молодшим сином (старший був в армії) евакуйовано до Уфи, де почав я працювати у вивезеній також до Уфи Академії наук УРСР як науковий співробітник. Разом з Академією, дійсним членом якої мене обрано, переїхав я 1943 року до Москви, сполучаючи з літературною та — дуже скромною — науковою працею і участь у керівництві Спілки радянських письменників України. В Уфі заприятелював я з башкирськими письменниками — Сайфі Кудашем, Баязітом Бікбаєм, — в Москві поглибив дружні стосунки з російськими та білоруськими письменниками, серед яких хочеться в першу чергу назвати Олександра Фадеева, Миколу Тихонова, Павла Антокольського, Костянтина Паустовського, Бориса Лавреньова, Леоніда Соболева, Леоніда Леонова, Валентина Катаєва, Михайла Светлова, Якуба Коласа, Михася Линькова, Янка Купалу, Петруся Бровку, Петра Глебку. Трагічна смерть Купали боляче озвалася не тільки в моєму серці... По-братньому стрічались ми і з Симоном Чіковані, Самедом Вургуном, Наїрі Зар'яном, Гегамом Сар'яном... Ніколи не забуду вечора, коли у мене в готелі був гостем великий артист Качалов, що цілу ніч з особливим піднесенням читав нам і Пушкіна, і Маяковського, і Блока, і Горького (із «На дні»)... Не без гордості признаюсь, що читав він, у російському пе-

рекладі Бориса Турганова моє «Слово про рідну матір», яке кілька разів виконував і по радіо... Качалов справляв враження надзвичайно простої й широї людини. Його читання в ту ніч не можна й порівняти з тим, як звичайно читав він на естраді. Це були хвилини справжнього високого натхнення.

В роки війни кілька разів виїздив я разом з іншими товаришами-письменниками на фронт, «у гості» до Микити Сергійовича Хрущова, члена Воєнної Ради 1-го Українського фронту, де ми бачили ту величезну пошану, якою користувався товариш Хрущов і серед вищого командного складу, і серед рядових бійців...

Навіки в пам'яті залишилися два великі антифашистські радіомітинги в Саратові, на яких промови транслювалися для потаємних радіоустановок на окупованій Україні, для героїчних наших партизанів...

Після переможного закінчення війни повернулись ми — письменники, наукові працівники, композитори, художники, артисти, — ті з бойового поля, де показали свою відданість Радянській Вітчизні, ті з міст, куди були евакуйовані урядом і де працювали в міру сил в ім'я перемоги, — на Україну. Київ зустрів нас пожарами й руїнами, але побачили ми незабаром, які творчі сили, який благородний патріотизм, яка жадоба розумного й красивого життя таяться в грудях радянського народу, що з таким же героїзмом, з яким бився проти фашистської навали, взявся відбудувувати свої міста й села, свій добробут, свою культуру... Наслідки героїчного цього труда ми всі нині бачимо.

Кілька разів у повсенні часи довелось мені побувати в країнах народної демократії — в Польщі, Чехословачії, Болгарії, — і це не тільки дало ряд незабутніх вражень, але й зміцнило любов до волелюбних зарубіжних народів, до їх літератури, до їх мистецтва.

Останніми роками, працюючи в Академії як директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії, віддаючи багато часу літературній — поетичній, перекладницькій, а часті й публіцистичній та критичній — роботі, я щоліта вирушаю з друзями в мандрівку автомобілем. Об'їхав більшу частину Правобережної та Лівобережної України, побував у західноукраїнських землях, у мальовничому Закарпатті. Торік одвідав Білорусію. Не було ще поїздки, яка б тою чи іншою мірою не відбилась у моїх

віршованих рядках, а що головне — яка б не поглибила моєї незмірної пошани та любові до трудового радянського народу, до його животворної праці, до його невмирущої пісні. Славен будь вівки віків, великий багатонаціональний радянський народе, що вистояв, як лев, проти всіх гроз і буревіїв, що твердими руками, ведений мудрою Комуністичною партією, побудував на своїй землі соціалізм і твердою ходою йдеш до світлих берегів комунізму!

Цього року я планую поїздку до... але не буду загадувати наперед. Скажу тільки, що й нині, у теплі серпневі дні, підходячи до шостого десятку років життя, я чую в серці той трепет, про який так чудесно сказано в пісні: Мені знову м а н д р і в о ч к а п а х н е...

Максим РИЛЬСЬКИЙ,

*20 серпня 1954 р.
Київ*

ІЗ ДАВНІХ
ЗБІРОК
1910-1930

ПІСНЯ

М. В. Лисенкові

Вийся, жайворонку, вийся
Над полями,
Розважай людську тугу
Ти піснями.

В небі чистім і прозорім
Сонце сяє,
Наче в морі, в жовтім житі
Хвиля грає.

Подивись: женці схилились,
Потомились
І від праці від тяжкої.
Потом вкрились.

Розважай же їх піснями
Ти дзвінками...
Вийся, жайворонку, вийся
Все над ними!..

1910

БЕЗСОННА НІЧ

Душно, і тихо, і темно усюди,
Тьма мене давить, зловісна тьма.
Світу ясного нема... Де ж ви, люди,
Де ви поділись? Нема вас, нема...

Грізні стіни стоять мовчазливо,
Крутяться привиди в дикім танку...
Де ж ти, прекрасная, де ти, щаслива,
В сьйві краси, як у пишнім вінку?

Душно... Вікно одчинити? Ні — тихо
Мрії блакитні влетять у вікно,
В серці ж нема для них місця... там лихо...
Серце нудьгує і плаче воно.

Душно і тихо... О, сни чарівнії,
Де ви? На мент лиш один прилетіть!
Стіни бездушнії, стіни німії —
Ах, розступіться! На волю пустіть!

1910

ДІВЧИНА

Бджілки злотисті
В квітах літають,
Роси перлисті
З трав опадають.

З золота зіткане сяєво ллється,
Ліс в нім купається, листя сміється.

В шатах зелених
Вийшла дівчина,
В косах студені
Роси-перлини.

З золота зіткане сяєво ллється,
Ліс в нім купається, листя сміється.

В квітах барвистих
Дівчина сяє,
В оченьках чистих
Сонечко грає.

З тих оченяток сяєво ллється...
Дівчина літом веселим зоветься...

1910

ЖУРАВЛИНА ПІСНЯ

Ми летимо ключем в блакитному просторі
В стеги зелені рідні із-за моря,
Дзвінкую пісню ми співаємо в блакиті,
Промінням сонячним прозорим оповіті.

Вже рідніі поля убралися квітками,
Весна сама летить у небі чистім з нами
І посилає скрізь цілунки чарівніі...
Привіт же вам, стеги ви дорогіі!..

1910

Ш Л Я Х

Шлях без краю лежить... а над шляхом — імла,
Шлях камінням укритий, тернистий,
І життя на той шлях вже мене посила.
Чи дійду ж до кінця його чесний і чистий?

Чи в знеможі впаду, притулюсь до землі
І брехнею й неправдою вкриюсь,
Чи дійду до мети з потом я на чолі
І сльозами утіхи умиюсь?

Як впаду і скажу, що не маю снаги,—
Чи хто буде мене рятувати,
Як почнуть кепкувати з мене злі вороги —
Чи хто буде і з них кепкувати?

Чи я сам самотньо і сумно піду
І зневірюсь в меті, і заплачу,
А чи друзів таки на шляху тім знайду
І надію і в інших побачу?!

1910

Гей, удармо в струни, браття,
В золотії,
Розпалімо знов багаття
З іскр надії...

Гей, удармо в струни знову,
Заспіваймо,
А лихе вороже слово
Занехаймо.

Хай сміються з нас, глузують —
Нам байдуже,
Бо замовкнуть, як почують
Слово дуже.

Вдармо ж в струни разом, браття,
В золотії,
Розпалімо знов багаття
З іскр надії!

1910

Скільки тут, на землі,
У нічній темній млі,
Під тим променем місячним чистим,
Плаче юних сердець,
Що розбились внівець
Тим коханням палким і огнистим!

І в ясных небесах,
У блакитних полях,
Місяць плаче і сонця шукає...
Та красуні нема,
І все небо — тюрма...
А красуня тихенько дримає...

1910

БЛАКИТНЕ ОЗЕРО

I

Мов по дзеркальній озера блакиті,
Пливуть лебедоньки в убранні білосніжнім,
Так по душі, коханням оповитій,
Снуються мрії у тумані ніжнім.

Мов по блакиті озера дзеркальній
Крильми черкає сонце золотими,
Так серце гімн співає привітальний,
Перебирає струнами дзвінками.

II

Хитай легенько лебедів,
Твоїх улюблених синів,
Цілуйся з вітром, з небом, світом,
Блакитне озеро мое,
Хвилюйся, не спи, не замерзай
І хвилями ясними грай,
Бо сонце ще горить привітом,
Бо ще могутий вітер є!

1910

ПІСЛЯ БУРІ

Минулася буря — і сонце засяло,
Веселка всміхнулась в ясних небесах,
Проміння у краплях прозорих заграло
І хмари у шати блискучі убрало,
І світ стрепенувся, мов збуджений птах.

Неначе веселка, сієш ти, мила,
Далеко, щаслива, красою блищиш,
А я тут самотній... терпіти несила,
Надії-веселки кохання розбило...
Ох, пісне, чому, як той птах, не летиш?

Чому не летиш до ясної блакиті,
Чому не сієш, як промінь ясний,
А плачеш, журбою уся оповита,
Сльозами — не росами щастя укрита?..
А я ж хтів сміятись, бо я молодий!

1910

Без хвилювань, без мук з тобою я балакав
І навіть усміхався...
Але чи знаєш ти, як серцем всім заплакав,
Коли один зостався!

Тоді уста мої тобі щось говорили,
І ти щось одмовляла,—
Та вийшла ти... замовк твій голос милий —
І сумно в хаті стало.

1910

На білу гречку впали роси,
Веселі бджоли одгули,
Замовкло поле стоголосе
В обіймах золотої мли.

Дорога в'ється між полями...
Ти не прийдеш, не прилетиш —
І тільки дальніми піснями
В моему серці прозвениш.

1911—1918

Спинилось літо на порозі
І дише полум'ям на все,
І грому гордого погрози
Повітря стомлене несе.

Умиється зелене літо
І засміється, як дитя,—
Весни ж і весняного цвіту
Чи я побачу вороття?

Чи весняні здійсняться мрії?
Чи літо не обманить їх?
Чи по степу їх не розвіє,
Мов пух на вербах золотих?

1911—1918

Сніг падав безшелесно й рівно,
Туманно танули огні,
І дальній дзвін стояв так дивно
В незрозумілій тишині.

Ми вдвох ішли й не говорили,
Ти вся засніжена була,
Сніжинки грали і зоріли
Над смутком тихого чола.

І люди млисто пропливали,
Щезали й гасли, як у сні,—
І ми ішли й мети не знали
В вечірній сніжній тишині.

1911—1918

Іванові Рильському.

Весною ми їздили в поле
Візком однокінним старим.
Котилися вруна поволі,
Гаї зеленіли, як дим.

Над сріблом води лісової
Знімаючись, щиглик дзвенів...
Ми їхали мовчки з тобою,
Для щастя не знаючи слів.

У полі кипіла робота,
Сивіли воли на ріллі,—
А ввечері тиха дрімота
Безмовно плила по землі.

Веселі додому вертались
Ми в свіжій вечірній імлі,
І стомлені душі зливались
З живою душею землі.

1911—1918

Поле чорніє. Проходять хмари,
Гаптують небо химерною грою.
Пролісків перших блакитні отари...
Земле! як тепло нам із тобою!

Глибшає далеч. Річка синіє.
Річка синіє, зітхає, сміється...
Де вас подіти, зелені надії?
Вас так багато — серце порветься!

1911—1918

Цвітуть бузки, садок біліє
І тихо ронить пелюстки,
Напівзабуте знову мріє,
Як помах милої руки.

У небі вітер кучерявий
Колише теплу блякить,
І на землі гойдає трави,
І затихає, й знов шумить,

І раптом схоплює на крила
Хвилясті співи журавлів,—
І давня казка, вічно мила,
Зринає крізь хвилястий спів.

1911—1918

Яблука допіли, яблука червоні!
Ми з тобою йдемо стежкою в саду.
Ти мене, кохана, проведеш до поля,
Я піду — і, може, більше не прийду.

Вже й любов допіла під промінням теплим,
І її зірвали радісні уста,—
А тепер у серці щось тремтить і грає,
Як тремтить на сонці гілка золота.

Гей, поля жовтіють і синіє небо,
Плугатар у полі ледве маячить...
Поцілуй востаннє, обніми востаннє;
Вміє розставатись той, хто вмів любить.

1911—1918

Проса покошено. Спустіло тихе поле.
Холодні дні з високою блакиттю.
Не повернуть минулого ніколи:
Воно пройшло — і вже здається миттю!

А скільки мрій було зеленою весною,
Як пінилися вони, мов золоті потоки!
Вони спливли, і я один з тобою,
Високе небо — сине і високе.

1911—1918

Дрімає дім старий. Кругом гаряче літо
Стоїть, як озеро в блакитних берегах.
Під призбою лежить замислений собака
І вухом одганяє мух надокучних.

А мухи дзеленчать, і в'ються, і чорніють.
Мені здається: час уже не йде,
Спинився і завмер. І вже на вічні віки
Розлігся на землі зелений літній день.

І завше так тремтітиме у небі
Самотній шуляк, і в тіні дерев
Бродитимуть півсонні кури. Вічність
Прийшла й поклала руку на чоло.

1911—1918

Лежить в полях блакитний сніг
І непомітно тане.
Як пташка, промінь перебіг
І гасне у тумані.

Вечірній час обгорне нас,
Весна в серця загляне...
Щасливий час, вечірній час!
Сніг непомітно тане.

Ти чуєш? Десь вода дзвенить
Підсніжними ключами...
Коли б до ранку нам дожить
З веселими серцями!

Ми вранці встали б і пішли
У ліс, що спить востанне,
В обійми золотої мли
В безмежності туманні!

1911—1918

Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне;
В йому і любов, і журба, і надія;
Воно як зітхання бринить весняне:
Марія.

Як запах фіалки в осінній імлі,
Як пісня дівоча в снігах і завії,
Зорею сіяє над смутком землі:
Марія.

Нехай я у серці святе погашу,
Нехай упаду в беззмістовній борні я,—
Та слово останнє, що я напишу:
Марія.

1911—1918

Наша зустріч єдина була.
Ти пройшла, ти навіки пройшла,
І твій образ украли сніги,
Що летять і пливуть навкруги.

Може, навіть сніжинка і ти,
Що упала сюди з висоти,
Щоб серця нам навік закувать,
А самій непомітно розтатъ?

Пам'ятаеш високі доми,
Що стояли, як тіні, у тьмі?
Пам'ятаеш, як швидко ти йшла?
...Наша зустріч єдина була.

1911—1918

Не ясноокий образ Беатріче
І не вакханки темний, п'яний зір
Мене тривожить і невпинно кличе
В незнану даль, у золотий простір.

Ні! просте личко у хустині білій,
Тоненькі руки, злото довгих вій
І голос, півдитячий і несмілий,
Пронеслись тінню у душі моїй.

...І перша ніч — ніч перша і остання —
І перше слово, те найбільше з слів,
Що я в саду під вітрове шептання
Уперше чув і вперше зрозумів.

1911—1918

Богданові Рильському

Од голосу пашить і віє
Солодким запахом вишень,
Що розцвіли в ясній надії
На літній синьоокий день.

Ніч, місяць, верби, шелестіння,
Обійми рук і щастя мук,
І в невимовному горінні
Жагучий солов'їний звук.

Над плесом ставу сонні трави,
Татарське зілля, плач лілей,—
І голос милий та лукавий
Напівзакоханих дітей.

1911—1918

Мені снилось: я мельник в старому млині...
Уночі затихають колеса.
Я не сплю. Часом качка в повітрі дзвенить
Чи кажан проти місяця грає.

У млині щось гризуть і смакують щурі,
Під колесами падають краплі...
Щука кинеться десь, і півсонний ситняг
Заспокоїтись довго не може.

Десь підвода далека в полях гуркотить.
Хто, куди та для чого прямує?
Зірка пада ясна і дугу розкида
На широкому темному небі.

І летить вся земля, як підвода в полях,—
До мети, у простори незмірні,—
І далекі міста, і мій млин, і качки
І щурі, і колеса, і люди.

1911—1918

Коли в грудях моїх тривога
То потухає, то горить;
Коли загублена дорога,
А на устах любов тремтить;

Коли уся душа тріпоче,
Як білий парус на човні,—
Тоді рука моя не хоче
Пером виводити пісні.

А в тихий час, коли спокою
В душі пливе ясний потік,—
Тоді, тоді я знов з тобою,
Паперу білого листок!

1911—1918

Мої Романівці

Білі цуцики гуляють на соломі,
Сонце гріє мордочки смішні;
Тіні віт дрижать на білім домі;
Плине чапля в синій вишині.

З дому чути тихий стук посуду,
Клаптик пісні з поля прилетів...
І здається: зараз гість прибуде
Із далеких та ясних країв.

Сніжну скатерку розстелимо в саду ми,
Одкоркуем золоте вино,—
І під ніжні шелести і шуми
Пригадаєм, що було давно...

1911—1918

ДИТИНСТВО

На стільці я їду по Сахарі,
Пелікана з палички стріляю,
Поринаю в піну Ніагари,
Океан на трісці пропливаю.

Вчора був я лоцманом. Синіли
І ревіли темнокосі хвилі,
А сьогодні я господар вілли,
Де в саду блукають пави білі.

Взавтра маю їхати в Пампаси,
Де бізони бродять табунами,
І складаю їстівні припаси:
Сухарі, консерви, сир од лами.

А Ясько готує томагавки
І бурмоче, чистячи гвинтовки,
Що, мовляв, бізон — не для забавки,
А Пампаси — не Криве й не Бровки.

1911—1918

Вже червоніють помідори,
І ходить осінь по траві.
Яке ще там у біса горе,
Коли серця у нас живі?

Високі айстри, небо сине,
Твій погляд милий і ясний...
Це все було в чужій країні,
Але не знаю я, в якій.

Що з того, що осіннім чарам
Прийде кінець? Але в цю мить
Баштан жовтіє понад яром,
Курінь безверхий ніби спить,

І гнеться дерево від плоду,
І не страшний, моє дитя,
Нам час останнього походу
У небуття — без вороття.

1911—1918

Спи в своїй білій постелі!
Вітер берези смутні
Хилить в солодкій дрімоті,
В тихому сні.

Шепче осика незмінно,
Місяць мовчить в вишині...
Хай тобі щастя присниться
В тихому сні!

1911—1918

Коли на могилі моїй
Зелена затужить трава,—
Читатиме хтось ці пісні,
Нескінченні тихі слова,

І скаже: він жив і горів,—
А що ж зосталось по йому?
Чи він не зогнив, як усі?
Чи ночі розвіяв пільму?

Читачу! Вглибися у те,
Чим я свою пісню зогрів,
І може, почувеш ти щось,
Що більше од звуків і слів.

І може, як птах в вишині,
Побачивши брата свого,
Затужить твій стомлений дух
І кине свій клич до мого!

Побачиш ти в пісні моїй
Луну своїх власних надій...
Читачу! Поглянь, усміхнись:
Я твій, я не вмер, я живий!

1911—1918

Забула про мене давно ти,
Про тебе давно я забув!
У тебе є нові скорботи,
Я в радощі нові пірнув.

Коли ж тобі доля засяє,
І смуток мене обів'є,—
Нам щось, може, знов нагадає
Про щастя — твоє і моє.

1911—1918

Плюскочуться білі качки
В басейні під тінню каштана.
На крилах блищать крапельки,
А в краплі — життя океана.

Хіба я не крапля мала,
Що світ необмежний одбила,—
Лиш ґрунту свого не знайшла,
Лиш крила родимі згубила.

1911—1918

Люби природу не як символ
 Душі своєї,
Люби природу не для себе,
 Люби для неї.

Вона — не тільки тема вірша
 Або картини,—
В ній є висоти незміримі
 Й святі глибини.

У неї є душа могутча,
 Порив є в неї,
Що більший над усі пориви
 Душі твоєї.

Вона — це мати. Будь же сином,
 А не естетом,
І станеш ти не папіряним,—
 Живим поетом!

1911—1918

* * *

На порозі гість веселий —
Дощ блакитний, весняний...
Хто постелю нам постеле
У світлиці запашній?

Хто під вогке рокотання
Милих крапель по шибках
Нагадає про кохання
Дивним огником в очах?

Хто? Як зветься? Як сміється?
Як цілує? І кого?
Чи до серця пригорнеться
До забутого мого?

1919

Я молодий і чистий,—
Як вічність молодий.
Дорога колосиста
Звивається, мов змії.

Верби зелена гілка —
Як пальмове гілля.
Співає перепілка,
Пручається земля.

В селі моему топлять:
Ясні дими стоять,
І пахощі картоплі
Дітвору веселять.

І дівчина, як парус,
Махнула рукавом...
Немає моєї пари
В селі і за селом!

Вона за морем синім,
За бором за старим,
Вона зрідні пустиням
Та бурям степовим.

28 липня 1922 р.

Осінь ходить, яблука золотить.
Я приїхав у незнаний край.
— Чужоземко молодая, хто ти?
— Одгадай.

— Чужоземко, дай води напиться!
— У воді любовне є дання.—
Я рушницю почепив на віти,
Я до бука прив'язав коня.

Я дивлюся в вічі — і скорботи
Листя опада на дно душі.
Щастя ходить і серця золотить,
І в знеможі клонить комиші.

28 липня, 1922 р.

Поете! Будь собі суддею,
І в ночі тьми і самоти
Спинись над власною душею,
І певний суд вчини над нею,
І осуди, і не прости.

Устануть свідки темноокі
Зо дна поблідлої душі,—
І скажеш їй: у світ широкий
Іди, не знаючи про спокій,
І, согрішивши, не гріши.

1922

Слід копитів занесло сивим димом,
Упала гілка — лапа снігова,
І вітром невловимим і незримим
Гойдає омертвілі дерева.

І тіні переходять під скрипіння
Старих осик у льодовій корі,
І все життя здається тільки тінню,
І раптом — іскор налітає рій.

То поїзд лине з гуркотом і свистом,
Червоним оком блискає на сніг...
Кому ж повірить? Іскрам золотистим
Чи сивині осик, осяк глухих?

1924

Шумить і шепче, і тривожить
Зрадливий дощ із-за кутка,—
А в серці: сонячна сіножать,
З граблями дівчина струнка,

І передзвони косовиці,
І житні золоті коржі,
І запах в'ялої копиці,
Полинь і кашка на межі.

1924

Ключ у дверях задзвенів. Самота працювита й спокійна
Світить лампаду мою і розкладає папір.
Вбога герань на вікні велетенським росте баобабом,
По присмерковій стіні дивний пливе корабель.

Ніби крізь воду, вчуваються крики чужинців-матросів,
Вітер прозорий мене вогким торкає крилом,
Розвеселяє вітрила, гаптовані шовком гарячим,
І навіва з островів дух невідомих рослин.

1925

Він об'їжджає коней молодих.
Був дощ м'який, і гречка пахне душно.
Став унизу лисніє непорушно,
І теплий світ схилювся і затих.

Стрункі й сталеві, з гострими ушами,
Ще не слухняні учні молоді:
На тїнь свою поглянули в воді
І затремтіли юними тілами.

Заховано за спиною батіг,
А мужні руки твердо стисли віжки.
Минаючи завітчані обніжки,
Він об'їжджає коней молодих.

1925

Коралові рухливі городи,
Підводні скелі й дикі чорторії,
І всі омани темної води
Він, як дитина матір, розуміє.

Де пропливають електричні скати,
Де гнізда в'ють крикливі баклани,
Унукам любить він оповідати
У сивому заливі тишина.

Його хатина — з решти корабля,
На неї білий шум прибою бризка,
І в ніч осінню піскова земля
Його гойдає ніжно, мов колиска.

Коли приходять старовинна шхуна,
А в небі серпень розкида зірки,
Охриплу мову сивого Нептуна
В його хатині чують моряки.

1925

Як мисливець обережний,
Звіробійник довголітній,
Посивілий слідопит
Прилягає теплим ухом,
Щоб почути шум далекий,
До ласкавої землі,—

Так і ти, поете, слухай
Голоси життя людського,
Нові ритми уловляй,
І розбіжні, вільні хвилі,
Хаос ліній, дим шукання
В панцер мислі одягни.

Так, як лікар мудру руку
Покладе на пульс дитині
І в бурханні хорих жил
Бачить нам усім незримий
Поединок невловимий
Поміж смертю та життям,—

Так і ти, поете, слухай
Голоси і лживі, й праві,
Темний гріх і світлий сміх,
І клади не як Феміда,
А з розкритими очима
На спокійні терези.

1925

Д о щ

Благодатний, довгожданий,
Дивним сяйвом осіяний,
Золотий вечірній гість
Впав бадьоро, свіжо, дзвінко
На закурені будинки
Зголоднілих передмість.

Відкривай гарячі груди,
Мати-земле! Дощ остудить,
Оживить і запліднить,—
І пшеницею й ячменем
Буйним повівом зеленим
Білі села звеселить.

1925

Тріпоче сокір, сріблом потемнілим
Знімаючись у вогку височінь,—
І любо впасти на зелену тінь
Натрудженим і наболілим тілом.

Доми, давно порівняні до скринь,
Людські слова з їх розмахом несмілим...
Дай, серце, волю нетерплячим крилам,
Затріпочи, розвійся і полинь!

А серце так: ти ж той листок єдиний
На гілці всеземної деревини,
Ти ж тільки частка, лінія одна!

Зумій же чуть, як переходять соки
Крізь дерево плодюче та високе,
Спізнай, яка у цілім глибина!

1925

Запахла осінь в'ялим тютюном,
Та яблуками, та тонким туманом,—
І свіжі айстри над піском рум'яним
Зоріють за одчиненим вікном.

У травах коник, як зелений гном,
На скрипку грає. І пощо ж весна нам,
Коли ми тихі та дозрілі станем,
І вкриє мудрість голову сріблом?

Бери сакви і рідний дім покинь,
І пий холодну, мовчазну глибінь
На взліссях, де медово спіють дні!

Учися чистоти і простоти
І, стоптуючи килим золотий,
Забудь про вежі темної гордині.

1925

Збирають світлі, золоті меди
Веселокрилі та прозорі бджоли.
Поглянь, людино, і спокійно йди
На вулиці, на площі, в гай, у поле.

Неси в щільник свій мозок, кров і плоть.
Таких, як ти, кипучі міліони
Ідуть, щоб світ востанне розколоть
На т а к і н і, на біле і червоне.

1925

* * *

Докурюйте сигари, допивайте
Лікери й каву. Вдарив сім разів
Годинник месницький. Залізні кроки
Гудуть по сходах, землю потрясають,
І вам од них нікуди не схватись,
Як не втекти єпископу Гатону
Од темних і розлючених мишей.

Ключі од житниць кидайте на дно
Глухого, пінявого океану,
Востанне гляньте, рицарі скупі,
На золото у вогких сутеренах,
Уста фарбованих своїх коханок
Цілуйте наостанку. Вже тріщать
Залізні двері, голоси гудуть,
І закривавились високі вікна.

1925

* * *

Коли полинуть бригаантини
На гребні пін,
Зрадливу дівчину покине
Моряк один.

Замає парус, крикне птиця
Серед заграв...
Тоді сльозою осріблиться
Її рукав.

Є інший край, є інші трави,
Є інший цвіт.
Оддасть він їм свій кучерявий
Ясний привіт.

І інша дівчина докине
Йому розмай,
Коли прилинуть бригаантини
У новий край.

1925

КИТАЇВ

Він хмари рукавом розмаяв,
Піднявшись хвилями вершин,
Окучерявлений Китаїв,
Благсуханний сельний крин.

Крізь плісняву холодних келій,
Крізь ладан, віск і клобуки,
Як очі грішниці веселі,
Сміються роки і віки.

Хай звук заплаканої міді
Скликає згорблених ченців,
Хай спис Євстафія Плакіді
Перед хрестом закаменів,

Хай прикладаються прочани
До переляканих ікон,
Хай прорікає Первозванний
Царів, панів, корону й трон,—

Та з палицею пілігрима
У нові села й городи
Прямує тіль неуголима
Григорія Сковороди.

1925

* * *

Лягла зима. Завіяло дороги.
Тремтять хати від холоду. Клуні
Ховають жито миршаве і вбоге.
Мороз — погрози пише на вікні.

О, бідний той, хто крізь завої сині
Іде самотньо, мовчки, без мети:
Лише гуртом і пуці, і пустині
З піснями, з гуком можна перейти.

І в час, як білі пави ронять пір'я
На тишу сіл, на хорі городи,
Виходжу на засніжене подвір'я —
І раптом стану юний і радий.

Бо по дорозі, з бідними саквами
Та з міццю думки, волі і руки
Несхиблено, непереможно, прямо
У дальню даль простують юнаки.

Колись шукали істин Піфагори,
І для жерців горів огонь наук,—
Тепер всесвітні перелоги оре
У вбогу свитку вдягнений селюк.

Він дасть землі, Микула новочасний,
Незнану міць — і процвіте земля,

І стане лан — як стан злотопоясний,
І нові вруна випестить рілля.

Ідуть і йдуть... А на порозі мати
Залатаним махнула рукавом...
І пада сніг лапатий, волохатий
Спокійно й величаво над селом.

1925

* * *

Я натовився од екзотики,
Од хитро вигаданих слів,—
А на вербі срібляться котики,
І став холодний посинів.

Нехай я щастя не найшов того,—
Його весна несе струнка,
І держить свічку воску жовтого
Її мережана рука.

Іще осніженою лапою
Зима на груди налягла,—
А свічка капає і капає
Над смутком білого села.

1925

* * *

Свіжа зелень розгойдалась,
Розгулялась, поплила.
Перші краплі засміялись
До голодного зела.

Голуби летять у сховок,
І в тіснім голубнику
Ряд округлих їх головок —
Як намисто на разку.

28 квітня 1926 р.

Коли дзвенять черешні
В медовому цвіту,
Узори нетутешні
Із цвіту я плету.

І щось бадьоре сниться —
А може, то ява,—
Немов лице в криниці
Чудовно ожива.

Земля тремтить у млості
І ронить пелюстки,
І невідомі гості
Злітаються в садки.

І думка стала словом,
І в поглядах — пісні,
Коли в цвіту медовім
Черешні запашні.

Квітень, 1926 р.

* * *

Студений вітер б'є в холодні вікна,
І олов'яний важко дише став.
Так, знов душа замерзне, знов одвикне
Од радісного коливання трав.

І на снігах паперу дивна повість
Свою мережку вирізьбить ясну
Про молодості легку випадковість
І старості сувору сивину.

О, мужній вітре, вчителю єдиний!
Достиглий овоч струшуючи з віт,
Ти вчиш любити все, що перемінне
І що незмінне, як незмінний світ.

*Над осінь, 1926 р.
Романівка*

ПЕРЕД ВЕСНОЮ

Ви чули? Жайворонки прилетіли!
Ще сніг крихкий лежить в заметах бурих,
Ще по дорогах голодують галки,
Ще тільки декуди блищить рілля
У чорносиній соковитій барві,
Ще календар не одзначив весни,—
А в коваля сьогодні вже завізно:
Той борону, той кремера притяг,
Той коло плуга метикує хитро,
І дотепів не менше, як у клубі
Англійському.

Йй-богу, вже й трава
На вигоні от-от зазеленіє!

Ви чули? —

Може, їхали саньми
Із ярмарку, де пахне кінським потом,
Перкалем пофарбованим та дьогтем,
Та тютюном, та радістю людською,
Де приторговують, сміються, брешуть,
Де під возами п'ють могоричі,—
І враз помітили, що в талім небі
Розсипалися круглі намистинки,
І задзвонили дзвоники дзвінкі?
Чи, може, йшовши навпростець, полями,
На збори членів кооперативу,
Задерли раптом голову, аж шапка
Одсунулась,— і з усміхом дитячим
Крилатого вітали співуна?
Чи, може, ви робфаківець упертий,
Що з гóрода прибув на кілька день —

Одвідать матір, із кривим Матвієм
Посперечатись на сучасні теми
Та в комсомолі навести порядки,—
І от, коли зо станції ви йшли,
Знялася грудка із-поміж снігів
На таловині — ожила чудовно —
І заспівала, що скортіло й вас
Такої втяти, як іще ніколи!

Або ви дівчина. Нахаба-вітер
Із-під хустини вибив пасма кіс,—
А ви й не сердитесь, йому ви вдячні,
Бо він вам пісню голубу приносить,
Підносить вас у високості ніжні
І все життя у пісню оберта!..

Направду, жайворонків ще нема,
А так лише, згадалося між іншим,
Що й я не раз, промочуючи ноги,
Провалюючись у снігу тяжкому,
На смерть рокованому,— поспішав
Почути вісників життя нового,
Немудрих жайворонків!..— Скільки снилось,
Як вірилось, як дихалося — вкупі
З землею, звіром, з першими бруньками!
І не було неправди в юних снах,
Бо от тепер — зима лежить довкола,
І всі, що знають тільки Реомюра
Та календар,— принципіально мерзнуть,
На холод скаржаться, купують дрова,—
А я, хоч, правда, теж посинів трошки,
Кричу, всьому і всім наперекір:
Ви чули — жайворонки прилетіли!

21 лютого 1927 р.

ЛІТО І ВЕСНА

Їлітку наша річка обміліла
Пливе собі ліниво, як і всі.
Ще ледачіша, як усі.

Там окунь
Заплямкає по-хижому — і рибки
Розсиплються сріблястим водограєм,
Тікаючи від нього; там норець
(Пірнікоза, як кажуть наші діти)
То білими виблискує грудьми,
То щезне у воді, лиш розійдуться
Круги широкі; там лиски чорніють,
Там крижні крякають у ситняках,—
І так щодня. Кропивка розцвіте,—
Тремтять над нею в теплій, сонній тиші
Бабки прозоро-сині... Підростуть
У лузі коники, і чуть далеко
Сухе тріщання їхне... Все поволі,
Розлого йде, нікого не дивує,
Нікому серця не стискає. Світ
Здається викінченим, як поема
Митця старого,— а буває часом,
Коли хотілось би його зламати,
Розвіяти, по вітру розпустить!
Так іноді поеми всі віддав би
За кілька слів нерівних, гарячкових,
Повитих гнівом, радістю, любов'ю,
Немудрих слів, сильніших за премудрі!

Зате яка тривога навесні!
Шумлять, бушують каламутні води,
Що аж обличчя гребля затуляє

Від остраху. І що не день — нові
Перекликаються з гостями гості.
Ну, хто усім їм знає імена?
Сам Родіон заплутується часом
У їхніх назвиськах.

Он ті качки,
Що крилами так дивно дзеленчать,
Рябіючи на сонці,— може, Мурман
Чекає їх, як дачників звичайних,
Що вже й дали завдаток,— а коли б
У нас вони хоч зó два гостювали
Чи зó три дні,— то й то було б за радість,
Мов піднялася б голуба запона
Над незнайомим краєм і життям!..

А он і гуси: їм колись у нас
Жилося нічогенько. Хоч бувало,
Що князь який, покинувши билину,
Чи запорожець, вискочивши з думи,
Пускав між них гартовану стрілу,—
Зате в таких пищали комишах
Їх виводки, що й оком не проглянуть,
А їжі і статистик найпильніший
Не міг би взятъ на облік... А тепер
Вони у нас лише переночують
Та трошки погегочуть про колишне,—
І далі, як флотилія одважна,
Пливуть на північ. Он і наші крижні,
Дзвінкі чирки та кулики співучі,
Та все це в весняному, все святочне,
Усе це одмінило голоси,
Усе це повне дивної нестями...
Ходи, любуй, дивися, прислухайся,
Бо незабаром — буде день такий —
Ввійде ріка у береги звичайні,
І перельотні гості одлетять,
А решта попарується, і жити
Почне життям розміреним.

Іди ж,
Насичуйся весною, упивайся,
Вбирай у себе голоси та барви,
Перекликайся з Мурманом, пошли
Ясний привіт чужим лісам і рікам —

І знай, що знов прилинуть восени
Мандрівні зграї, знову розколишуть
Повітря дзвоном, свистом, щебетанням —
І звеселять прозору далечінь!

1927

Щодня в подвір'я наше заліта
Упертий дятел. Сяде на колоді —
І стук та й стук, що й переслухатъ годі.
Мурко вже закрадався до хвоста
І с'як, і так, неначе справжній злодій,—
Та де там! Раз — і знявся, й полетів,
Нуряючи над снігом синюватим...
Ех, Мурку, Мурку! Ще б чого схотів!
Адже не кожне родиться крилатим!

Вересень, 1927 р.

САТИРИКОВІ

Бичуючи брехню, розпусту і пороки,
Серця ладнаючи на новий стрій високий,
Пощо, сатирику, ти з ліхтарем своїм
Так прикрадаєшся під цей веселий дім?
Навшпиньки стаючи, витягуючи шию,
Навіщо дивишся так пильно, Єреміе,
Як юна Лідія у юному танку
І гроші, і серця у пригорщу дзвінку
Збирає, сміючись та блискаючи оком?
Закрий суворий вид плащем своїм широким
І — далі від гріха та куплених утіх!
А то — хвилинка ще... і ступиш за поріг.

Вересень, 1927 р.

Коли, втікаючи од пильної роботи,
Сонетні лінії вирізуеш ти потай
І сам милуєшся, немов дитя, на них,—
Нехай тебе тоді ані докір, ні сміх
Не похитне в твоїй солодкій рівновазі.
Не для розбещених римуєш ти Аспазій
Та й не для хлопчиків, що тільки двічі-два
В них може здержати безсила голова.
Є ж люди на землі — а то б не варто й жити —
Що крізь щоденний труд уміють і любити,
І усміхатися, і мислити, й шукать...
Хай навіть двічі-два у них виходить п'ять,
Та з ними весело, і сором перед ними,
Коли у віршеві кульгають бідні рими.

Жовтень, 1927 р.

К О Н І

Води напившись з ясного джерела,
Вертаються вони під поклики пастуші,
І хитро щуляться у перволітків уші...
Хвилина — і табун мов буря понесла.

А вечір глибшає. Рожевосиза мла
Оповиває степ, людські голубить душі,
І хмарки плямами розбризканої туші
Стають на обрії, подібному до скла.

І от, натомлені, притихлою ходою
Вони вертаються. Лиш кілька стригунців
Не хочуть ні вівса, ні сну, ні супокю.

Старого пастуха бере і сміх, і гнів:
Ну, сказано — малі! Усе б то їм брикати!..
А легіт пестить їх, немов ласкава мати.

26 лютого 1928 р.

ФАЛЬСТАФ

Коли Уельський принц зійшов на батьків трон,
Він, як наказує традиції закон,
Перед підданцями промову мав поважну.
Нараз, густу юрбу розсунувши одважно,
Товстий з'явився дід. Його червоний ніс
На масному виду, неначе квітка, ріс,
А з-під навислих брів блищали очі хитрі.
Високо шапочку піднявши у повітрі,
Він крикнув: «Принце мій! Діждались пишних свят!
Це ж я, твій вірний друг, супутник твій і брат,
Фальстаф! Привіт тобі од хересу й дівчаток!»
Та мови п'яної, охрипшої початок
Об голос Генріхів розбився, як об щит.
Принц, не бажаючи давати відповідь
На крики й вигуки безстидні та шалені,
Промовив: «Геть, старий, іди собі від мене!
Тебе не знаю я! Такий колись мені
За віку юного в туманнім снівсь сні».
Так молодість моя, як невиразна пляма,
Встає й безстидними кричить мені устами:
«Це я, твій вірний друг!» — Але її привіт
У мій шоденний труд вдаряє, як у щит,
І я на вигуки охриплі та шалені
Кажу суворо їй: «Іди собі від мене!
Тебе не знаю я! Така колись мені
Приснилася в тяжкім, давно забутім сні!»

1925

Осінній холодок над спраглою землею
Шатро гаптоване широко розіп'яв.
І з рук його падають, як з рога Амальтеї,
Плоди, налиті вщерть, і довгі пасма трав.

О, груди, радістю осінньою налиті,
Прозоросте думок і сило синіх жил!
Як сонце, перейти хотів би я по світі,
Щоб з усміхом зайти за мідний небосхил.

Хто зна, чи вславлюсь я ділами голосними,
Чи блискавицею проріжу далеч літ,—
Та любо вірити, що знов земля цвістиме
І новий плід зачне, і вродить новий плід!

1929

* * *

Ластівки літають, бо літається,
І Ганнуся любить, бо пора...
Хвилею зеленою здіймається
Навесні Батиева гора.

Гнуться клени ніжними колінами,
Чорну хмару сріблять голуби...
Ще от день — і все ми, все покинемо
Для блакитнокрилої плавби.

Хай собі кружляє, обертається
Хоч круг лампочки земля стара!..
Ластівки літають, бо літається,
І Ганнуся плаче, бо пора...

1929

Ізнов «Тадеуша» я розгорнув,
Розклав папір, вікно завісив сине,
Знов шляхта гомонить передо мною,
Драпується у романтичність Граф,
Знов ріг мисливський грає над борами
І киди в небо тріумфальний клич.

Знов я дивую майстрові, що вмів
Такою певною вести рукою
Свавольне панство. Знов слова, міцні,
Як темна мідь, у тиші залунали.

Але рука безвладно випускає
Перо,— бо повстає в моїх очах
Жіноча постать, як ламка крижинка...
Тоненькі руки, ніби двоє крил,
Здіймаються у пориві несмілім,
І в косах перша срібна волосинка
Нагадує про осінь і печаль.

1929

НОВИЙ ХЛІБ

Пахучий пил невпинно осіда,
Фарбує все у матові півтони,
І голоси людські — як відгомони
Того, про що розказує вода.

Черги спокійно кожен дожида,
А сам у маренні якомусь тоне,—
І тільки жарт приперчено-солоний
Місток до дійсності перекида.

Діждались нового! Жита, сказати,
Як у людей... Подумати: коли б
Іще на горі довелось чекати!

Ну, та минуло. А тепер од хати
До хати розлива всесильний хліб
Міцні та живодайні аромати.

1929

ВЗАБРІД

Я з батьком — ще малий — у вітряному лісі
Ішов стежиною (казали ми: взабрід).
Прозора височінь здавалася як лід,
Та мов живі листки в височині вилися.

Як ніжно, дружньо ми за руки узялися,
Як обрій, що уже од приморозку зблід,
Далекий провіщав і радісний похід!
В які мережива тонкі гілки плелися!

Я ще не знав тоді, що над його чолом,
Неначе шуляк, смерть поблискує крилом
І кігті випуска, рокуючи на муку...

Чому ж, чому не став я на безумний бій?
Чом не міцніше я в своїй руці малий
Держав його стару, гарячу й мудру руку?

1929

ТРУДИ І ДНІ

Зелені вруна стеляться, як вовна.
Картинками старих дитячих книг
Здається далеч. До землі приліг
І слухаю тремтіння невгамовне.

Як віриться, як сниться невимовно,
Який шумить не знати звідки сміх,
Яке це щастя — в radoщах земних
Трудів і днів спивати кубок повний!

Полуменіють сосни. Срібний пил
Бадилля сріблить. Міста профіль строгий
Поволі вплива на небосхил.

І от — в одну збігаються дороги,
В єдиний помах рвуться сотні крил,
В один чертог — усі хатки убогі!

1929

О П І В Д Н І

Мохнатий джміль із будяків червоних
Спиває мед. Як соковито й повно
Гуде і стелеться понад землею
Ясного полудня віолончель!

Спочинь! На заступ вірний обіпрись
І слухай, і дивись, і не дивуйся.
Це ж сам ти вколо зеленню розлився,
Огудинням прослався по землі,
Це ти гудеш роями бджіл брунатних,
На ясенових гілках сидючи,
Ти по житах літаєш тонким пилом,
Запліднюючи теплі колоски,—
І твориш ти з людьми і для людей
Нові міста, ти арки ажурові
Над синіми проваллями будуєш!

Заснули води і човни на водах,
Висять рої, як кетяги пахучі,
І навіть сонце, мов достиглий плід,
Здається непорушним...

Тільки ти

Не дався чарам півдня й супокою,
Бо, як сестра, схилилась над тобою
Невтомна подруга, сувора творчість.

1929

ВІДПОЧИНОК

Щовечора димок здіймається з долини,
Оповиваючи притишені маслини,
Щовечора дзвенить прозорий дзбанок твій
Над тихим джерелом, що в теплій мураві
Дзюркоче й пеститься. Щовечора приходжу
В твою хатину я і господиню гожу
Вітаю радісно при огнищі яснім.
Та хвиля — і другий мене чекає дім:
Там, у стрімких горах, де поросла кедрина,
Стрічає клетотом мене сім'я орлина.

1929

ПОЦІЛУНОК

У темній гущині її я наздогнав.
Вона, вже лежачи серед пахучих трав,
Руками пружними од мене одбивалась.
Нарешті, стихилась — і дивне диво сталось:
Уста, що і мене і весь мій рід кляли,
Мов квітка багряна, до мене простягли
Свій келих, сповнений солодкої знемоги.
Натомлені з біги стрункі та дужі ноги
Біліли мармуром під місяцем німим, —
І тихим голосом, охриплим та чудним,
Вона промовила: «Жорстокий переможче!
Упасти в цім бою для мене найдорожче».

1929

Суворих слів, холодних і шорстких,
Перебираю низку, ніби чотки,
І одкидаю твердо з-поміж них
Усе легке, все ніжне і солодке.

Не треба сліз і не потрібен сміх,—
Лише удар, разючий та короткий,
Що опече безжально, як батіг,
І, мов стріла, пониже серце кротке.

Зірву зо стін малюнки і квітки,
Дешеву рсзметаю позолоту,
Щоб вийшов день, високий і стрункий,

Як каменяр виходить на роботу,
Щоб жест руки, розмірено скупий,
Валив каміння і ламав стовпи.

1927

Волохатий, фіолетовий,
Сон і справді ніби снить...
Ні, сьогодні не знайдете ви,
Чим би серце засмутить.

Не чіпляйтеся з розмовою,
От співати — інша річ...
Вже запоною шовковою
Колихнула тепла ніч.

Вже й черемха розпускається —
Хоч банальна, а така,
Що безсило опускається
І в деструктора рука.

Довгі тіні між деревами,
Наче повів синіх крил,—
І вітрилами рожевими
Зацвітає небосхил.

1929

ІЗ АБЕТКИ

Погляньте: ось житло трудящої людини.
Оздоб немає тут. Прозорий дух ялини,
Та з тирси пил тонкий, та гемблі при стіні.
Співають тут ввесь день фуганки голосні,
І стружки золоті звиваються й зміяються...
Девіз немудрий свій тут написала праця —
Нехай вибагливий не подивує гість:
Хто робить, той і їсть.

1929

Біжать отари, коні ржуть, реве
Тяжкий бугай на буйнім пасовищі,—
І чорні птиці промайнули віщі,
І чорна тінь поймає все живе.

Як весело співуча буря рве
І розкидає злякане огнище,
Як дощ січе, як п'яний вітер свище,
Яким потоком далечінь пливе!

Радій же, земле! Пий напої грізні,
Приймай цілунок, як удар меча,
Впади в обійми радості залізні!

Вже ж виглядає з-за твого плеча
Нове життя,— і голос солов'їний
Крізь грім і грюкіт котиться і лине.

1929

Цілий день не втихала робота,
Віяв вітер, і сонце пекло,—
І німотне смеркання в ворота
Наче гість дорогий увійшло.

Вогкий гній розкидали по полю,
Гноєм пахнуть і руки, й вилка,
Ноги терпнуть і мліють од болю.
Голова мов залізо тяжка.

Як байдужий, старий літописець,
Сам холодний, безсилий давно,
Людські сни переписує місяць
На широких небес полотно.

1929

ПАМ'ЯТНИК

Я пам'ятник собі поставив нетривалий —
Не з міді гордої, не з мармурових брил.
Скупі слова мої, що на папері стали,
Укриє завтра пил.

Ні сили віщої не дарувала доля,
Ні слави славної мені не прирекла,
І час мене змете, як сохле листя з поля,
Мов крихти зо стола.

І я забудуся, і, може, лиш випадком
Хтось, розглядаючи старих книжок сміття,
Незацікавленим напом'яне нащадкам
Мале мое життя.

І скаже: жив, писав; приймав хвали й образи;
А втім, ніколи нам не бракне диваків...
...Та що, коли додасть: зате в житті ні разу
Неправді не служив!

ДОБИ НОВОЇ

ЗНАК

1931-1940

Шумлять за вікном деревá,
Гудуть круглолисті деревá,
І клониться в сон голова,
І видиться осінь рожева.

По брудних дорогах ішов,
Та годі блукання брудно́го!
Віддам тобі серце і кров,
Новá моя, нóва дорого!

Не лёгкого хочу труда —
В лёгко́му, дзвінко́му кружля́нні
Втішається юнь молода,
Та мучаться роки останні.

Минають, зникають літа́,
Всі літа ідуть до одного,
Та радісна серцю мета,
Новá моя, нóва дорого.

1931

То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий,
Ясною вільгістю оббризкавши цвітінь,
То сонце вигляне ласкаво-променисте
І знов сховається, і знову дощ і тінь.

Живи, розгортайся, липкий зелений листе,
Бувай, нове життя, серед могил і тлінь,
А ти, заблуканий, забудь життя двоїсте,
Пісні одспівані одспіваним покинь.

Глянь: розкривається назустріч сонцю й грозам
Руками пружними запліднений чернозем,
Іде весельчастий з села до міста міст,—

А там, на обрії, не вершник таємничий,
Ні! Будить заспаних і недолугих кличе
Брудний, замурзаний, веселий тракторист.

1931

* * *

Вода й повітря, блискавка і грім,
Земна кора і поклади підземні,—
Все стане побудованням струнким,
Що, ніби меч, проріже хмари темні.

Шумливі скелі розлетяться впрах,
Як вірні коні, запряжуться води,
І ти, людино, в себе у ногах
Побачиш постать гордої природи.

1931

Цвіте й гуде земля, і серце повне вщертъ,
І пориви в ньому — як живоносні рани,
І що моя, твоя, твого брата смерть,
Коли навколо день і дощ благоуханний?

Рожевих, вогких уст не бійся. Та ж вони
Для тебе розцвілись, тобою снять і дишуть,—
І хвилі пізньої, глибокої весни,
Край берегів труда земних дітей колишуть.

1931

Д О М Е Т И !

Гей, лети вперед, лети,
Мов крило аероплана,
Наша сила нездоланна,
До мети!

Розмахніться дужче, теслі!
Дзвінко бийте, ковалі!
Вожаїв слова воскреслі
Стали ділом на землі.

Гляньте: влившиися рікою
В будівництва океан,
Усміхнувся Волховстрою
Дніпрельстан.

Гляньте: там, де пісня туги
Розливалась серед нив,
Повен сили і напруги
Зеленіє колектив.

Гляньте: там, де пішоходи
Заливала сонна тінь,
Наші фабрики й заводи
Розтинають височінь.

Із можливого в чудесне
Перекинуто мости...
Линьте ж, дні, котіться, весни,
До мети!

1931

Л А С Т І В К И

Ластівки на телеграфнім дроті...
Чи не твій прообраз, майбуття:
Ясністю окрилене життя
З генієм людським в одному льоті!

Димарі, що їх рожевий дим —
З хмарами в братерському єднанні,
І лани, й гаї благоуханні
В електричнім колі світлянім.

Послухняні велетні-машини,
Як слони, покірні малюкам,
І струнка струна радіограм,
Що з пташками у повітрі плине.

Перемігши звіра й звірину,
У прозорих цвітучи будовах,
На землі новіх Асканій-Нобвих
Тирсу ми розсіємо шумну.

Мускулів буяння безутомне
Праці й свята межі перетне,
І для тебе, племено земне,
І зірки палатимуть, і домни,

Розіллються ріками скрипки,
Килимом простеляться метали...—
Так мені й синкові щebetали
На тугому дроті ластівки.

26 серпня 1932 р.
Остер

НА КОРАБЛЯХ

Ніч. Безсилі метелики.
Лампа і сніжний папір.
Курява срібна стелеться
Од міриадів зір.

Місто дише напружено
Навіть у сонній млі.
Чуєш ти поклик, друже:
— На кораблі!

1

На кораблі! У широчінь,
У вогку далечінь!
В огнях прийдущих поколінь
Згуби себе, як тінь!

Багряне марево вітрил
Колише небосхил.
З'єднались мільони сил
В єдиний помах крил.

Зів'яле зілля ожива,
Гойдається трава,
Як білий помах рукава,
Тремтить доба нова.

2

Клекоче піна за стерном,—
Гей, не дрімай, матросе!

Хай кров бурхає, як Гольфштром,
Як море стоголосе.

Там берег, мати і жона...
Забудь про них, матросе!
Пускай співучий лот до дна,
Минай мілини й коси.

Далека, небезпечна путь,—
Гей, не зважай, матросе!
Таж хвилі приязно гудуть,
Мицні, надійні троси.

Багато нас, і всі — один...
Люби ж, як рідні роси,
Весь світ — од півночі крижин
До тропіків, матросе.

3

Дрімайте, якорі!
Розрізуй хвилі, прово!
Наш прапор угорі
Сієє пурпурово.

Погасли береги,
Щоб море засіяло...
Для нашої жаги
Усього світу мало!

4

Ворожий корабель...
Гей, за облавок жаль!
Гармаше, в груди стрель!
Стерничий, рівно чаль!

Ворожий капітан...
Стріляйте, як один!
Своїх не бійтесь ран,
Аби смертельно — він!

Німе благання рук,
Останній жаху крик...
Ах, навіть син і внук,
Коли не наш — навік!

Немає роздоріж,
Дорога нам — одна ж!
Стріляй, рукопаш ріж,
Бери на абордаж!

5

Не хижі конквістадори —
Працівники морів
Крають сині простори
Грудьми кораблів.

Не голоси чайні —
Наш одностайний крик:
Рівняйтеся, пустині!
Поборе — працівник!

6

Чуєте, матроси, вогкою весною
Пахне земля?
— Дихати ще рано сонцем супокою,
Снить, як поля!

Гавані щасливі — пахощі знадливі —
Квіти п'яні...
Що ж! Дрімай, а море хай рскаче в гніві ..
— Ні!

7

Квітку кинула гарячу,
Зникла в зіллі, як стріла...
— Чи коли тебе побачу,
Понадводного орла?

— Виглядай тії години,
Як у пурпурі вітрів
Крик знеможений чайний
Зникне в клетоті орлів.

Не вірте штилеві!
 Не дивіться
 На своє віддзеркалення
 В голубій, як очі, воді!

Закріплюйте вітрила,
 Пильнуйте на вахті,
 Гостро,
 Ясно,
 Рішуче
 Вимірюйте й числіть
 Паралелі та меридіани!
 Знайте: викине шторм
 Чорний прапор,
 І дихання смертельного вітру
 Ваші м'язи напружить до муки,
 І заплачуть, заскиплять кодоли і шогли,
 І в безсиллі під ноги впаде альбатрос —
 Альбатрос, вітроборець крилатий,—
 В ту хвилину страшну
 Ви пошлете в засмоленій пляшці
 Всім морям і народам
 Не розпачу крик,—
 Вість перемоги!

9

Колише ніч
 Поля й моря.
 Назад не клич —
 Не там зоря.

Розбий, розвій
 Сновійний мак!
 Як мозок твій,
 Горить маяк.

1932

БАЛАДА ПРО ЛЮБОВ

Це було в підшефному селі —
Чим би не початок до балади? —
Слюсарі й суворі ковалі
Прибули якоїсь там декади.

Не минулось, певне, без промов,
А було й схвильоване мовчання;
У Калитки не одного кров
Зіпсувало трактора тріщання.

Подарунок, звісно, прийняли, —
Віддарунок виросте у полі! —
А тимчасом і нічної мли
Розлилось вино по виноколі.

Сільбудинок, радіо, книжки —
Чим би не орнамент до балади? —
А й красу смаглявої руки
Пригадати автор дуже радий.

Він — селянка, а вона — коваль...
Ах, я сплутав, та чи це важливо?
Винна в тому млиста літня даль,
Що з усього робить дивне диво.

Винна в тім країна, що кує
З брил людських міцну нову людину...
Хай уже читальник пізнає,
Хто вона, хто він під цю хвилину.

Не було там опускання вій —
Очі ясно дивляться і просто; —

Він про Енгельса провадив їй,
Та й вона ж бо не про Аріосто.

А проте ота підступна ніч
Нас виводить поза всякі плани,—
І дививсь поблажливо Ілліч,
Як у неї карий погляд тане.

Хто людина, людям не дивуй!
Хто живий, не винувать живого!
Він її не надив «сенью струй»
І за свідка він не кликав бога.

Матіола квітла на грядках —
В цьому, люди, не шукайте чуда —
І лила лукаво-ніжний пах
В сині вікна білого сільбуда.

Серце билось, билися серця —
Так воно в баладі і годиться —
І дійшло до простого кінця,
Що колись робили чарівниці.

Восени до міста, на робфак —
От її, мовляв, найкраща мрія...
А проте, й любові пишний мак
У грудях розцвівся і жаріє.

Вміє й працювати, й пригортать
Ця рука, золочена жнивими...
...Як далеко люди гомонять,
Нанівець заглушені серцями!

Дишуть груди, як жагуча ніч,
Волосинка — лоскотливий колос...
І зо стінки слухає Ілліч
Молодий, стрункий, нерівний голос:

— Я до загсу, милий мій, ладна,
А як треба, то й на барикади...—
Матіола лине в синь вікна...
Чим би не кінцівка до балади?

1932 р., Остер.

НА П'ЯТНАДЦЯТИ ХВИЛІ

П'ятнадцять хвиль, п'ятнадцять днів,
П'ятнадцять літ і зим,
Як прапор огняний зацвів
Трудівникам усім.

Крізь холод, голод, біль і жах
Батьки вночі повзли
З ножами гострими в зубах
Серед грози і мли.

Та вдарив бунтівницький клич
У хмари кам'яні,
Сказав минулому Ілліч
Своє і наше: ні!

І вал п'ятнадцятий гуде,
Переливає грань,
Правиця певна нас веде,
Не знаючи вагань.

Луна всесвітньої війни
Збудила сон століть...
Радійте, дочки і сини!
Верстати, гомоніть!

1932

Крізь камінь, крізь кремень — рік у рік
Прорубує тропи робітник,
Високі верхів'я всі в огнях —
До них! Через гори! Вгору стяг!

Де скеля — в повітря без вагань!
Стомивсь — позад себе тільки глянь:
Повалено вежі чорних літ,
Нова побудова — цілий світ.

Суворо і строго, день у день,
Забувши зітхання сивих нень,
У край заповідний, до звитяг,
До сонця, над сонце — вгору стяг!

1932

На сонці ясени горять,
Спадають ягоди з шовковиць...
Зламай заказану печать,
Спали поживклий часословець!

На сонці мертві та бліді
Твої ієрогліфи — тайни...
Хвала вугіллю та руді!
Живіть і радуйтеся, комбайни!

На сонці спопелів і зник
Облудний повів стародення:
Не жрець, не вождь, а робітник —
Поета справжнього імення...

1930—1932

БЕНКЕТ

Леді й мілорди, месье і медам!
Прошу уклінно до зали!
Годі бюджетів, газет, телеграм!
Гей! Орхідей і азалій!

Крякають круки про кризи і крах —
Фе! Нецікаво, панове!
Дайте-но нам, щоб розвіяти страх,
Устриць, шампану, любові!

Чули ми вже про «сучасний момент»,
Акції, банки, зарплату...
Хай нам утворить новий Дезесент *
Пишну з лікерів сонату!

Хай поцілунок, як ніжний бісквіт,
Тане на губках і в роті,
Хай закружляє натомлений світ
В дикім, у млоснім фокстроті!

Двері замкніть! Опустіть жалюзі!
Більш не приймайте нікого!
Хай Ватікан, коли бути грозі,
Ноту напише до бога!

Двері замкніть... Затушкуйте шпарки...
Виженіть сонце з кімнати!..
...Ах, та співайте ж, прокляті скрипки!
Хто там? А, чорт! Не пускати!

* Дезесент — герой романа французького письменника-декадента Гюїсманса «А гевоиґс» («Навпаки»).— М. Р.

Леді й мілорди! Месьє і медам!
Тост на хвалу патріотам!..
...Хто вони?

Хто вони?

Хто вони —

там,

Близько, під стінами? —

Хто там?..

Кав'яр, паштети, ажур, голизна,
Пестоші, жарти, шартрези...
Пані й панове! Тривога дурна!
Пиймо за розум тверезий!

Вугілля й золота вистачить нам,
Чом же не пити, не їсти!
Леді й мілорди! Месьє і медам!
Всі мудреці — оптимісти.

В'ється по залі метеликів рій,
Пахне парфумами й тліном...
Серце холодне пороками грій,
Думку гостри кокаїном!

Що? Безробітні? Голодні? А де ж
Преса, парламенти, кулі?
...Гляньте: у келихах відблиск пожеж..
Грайте, музики заснулі!

Пийте, цілуйте криваві уста!
Голосу! Крику! Знемоги!
Хто вони?

Хто вони?

Хто там хита

Наші камінні чертоги?

Що там за хмара на сході встає?
Що там за вітер на сході?
Леді й мілорди! Медам і месьє!
Годі! Спиніться! Годі!

— Ах, це ж комедія! Є в нас закон,
Є в нас церкви і темниці...

В пунш мараскін!
Ананаси в крюшон!
Зраду в любов!
Веселіться!

Панство! Не згодиться наш робітник
На небезпечні ті спроби...
А як погодиться,— знайдемо лік
На більшовизму мікроби.

Хо! Лікарів ще чимало в нас є!
Знають методи останні,—
Ну, а як треба, медам і месье,—
Буде і кровопускання!

— Браво! Чудово! Які ми смішні!
Ах, наш господар — це геній!
...Тихше... Мовчіть... Погасити вогні!..
Цитьте, скрипки навіжені!

Скільки їх? •
Трое —
чи десять —
чи сто?

Хто вони?
Їх міліони!
Хто вони?
Хто вони?
Хто вони?
Хто

В тріски розтрощує трони?

Псів! Вояків! Шпигунів і катів!
Сотні обітниць ласкавих!
Грошей! Погромів!
Та що то за спів
Там, у просторах кривавих?

«Встаньте, голодні, в країнах усіх!
Чуєте? Сурми заграли!..»
...Пані й панове! За ситість і сміх,
Може, останні бокали!

Хто вони?

Хто вони?

Хто вони? —

Там

Падає брама залізна...

Леді й мілорди! Месьє і медам!

В наших бокалах трутизна!

1932

• * *

Серпнева сinya ніч і залізничні свисти,
І паротяг живий, і тепла кров землі...
Так! Жити і любити, ненавидіти, їсти,
Сміятись, прагнути, спалити кораблі!

Спочинок — смерть. Іди, перемагай утому,
До мільйонів рук свою снагу додай,
Будь з тими, хто живе у пориві одному,
І в радість перекуй дрібненький свій одчай.

Самотність! Гордощі! Які слова нікчемні!
За пишним одягом який мізерний зміст!
Подумай: обшири перетинає темні
Твого, нашого змагання гострий свист!

Серпнева ніч 1932 р.
Київ

#

ГІМНИ ТРУДУ І СОНЦЮ

1

Як гордий соняшник, самого сонця сип,
Лише до нього вид обертає квітуший,
Так ти, обернений до майбуття годин,
Ніде й ні перед ким не гнеш своїх колін
І знаєш: вічний ти, а все скороминуше.

Ти в простім одязі. Не пурпур, не єдваб —
Тіл зделікачених, знесилених оздоби —
Ні: блуза, що одна привабити могла б
Свободу-дівчину, кому король і раб —
Два різні вияви єдиної хвороби.

Не шабля і не спис, а молот і терпуг,
Не мрія, а ява, не порив, а потреба:
Із темних брил життя ти, силою напруг,
Витісуєш Нове — і синій виднокруг
Обійми розкрива скорителеві неба.

2

Гнуться присмерки віджилі
Перед соняшним життям,
Срібне полум'я флотилій
Крає груди небесам.

Грім, ухоплений рукою,
Світить далі голубій.
Геть, уславлений спокою!
Ми в труді, у боротьбі!

Для нового Прометея,
Твій огонь не згас у млі!

П'ятикутною зорею
Сяє сонце на землі.

3

Усе злічити й скерувати,
Узяти небо в береги,
І перетяти світ проклятий
Промінням волі і жаги,

У праці, в муці стиснуть зуби,
В боях устоять, як граніт...
Ну, справді, що нам до Гекуби,
Як ми новий створили світ?

4

Міцних, вузлуватих, потрісканих рук
Не спинить ні гамір, ні гомін, ні стук,
Зловісні примари очей не вжахнуть,
Бо видиться ясно ясна для них путь.

Ці руки — ти бачиш? — Цих рук мільон.
Ці руки — за тронем хитається трон,
Ці очі по кроку вимірюють крок,
І падають мури, як жовтий пісок.

Де сон староденний, мов крига, застиг,
Творці вибиваються з темних кормиг.
У світі найкраще — визволення крик.
Мільйони трудящих — один робітник.

1931—1932

ДЕКЛАРАЦІЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
ПОЕТА Й ГРОМАДЯНИНА

Слухайте, слухайте всі!
На уламках старої Росії
(«Цар, та Сибір, та Єрмак, та тюрма»)
Горде чоло підіймає
Спілка вільних народів.
Ну, як же, поете! Подив?
Сміх, недовіра?
Що там прокаже «божественна ліра»?
Тільки — щиро!

Швидше порадься з Каменою,
Розбуди Аполлона:
Темпи шалені —
Наш закон!

Що? Камена мовчить?
Аполлон і не знає?
Дивне на світі
Буває!

Вийди ж на темний брук,
Вслухайся в шум і стук,
Вглянься в неспинний рух,—
Як? Цікаво?
Ну, цікавитись — кожного право,
І декларації прав
Тут не треба.
Тільки ж, о виучню Феба,
Цікавості мало
Там, де пал,
Де борня за нове будування.

Іншу підношу річ,
Інший кидаю клич,
Гордий здіймаю бич
Проти всіх, чий девіз — бокування.
Рима дешева? Дарма!
Слухайте, слухайте всі!
На руїнах старої Росії,
Де дружили казарма й тюрма,
Спілка трудящих чоло підійма,
Зерно невидане сіє!

Слухайте, слухайте всі,
Часу нового Горації!
От вам у всій красі
Нашого дня декларація:

§ 1. Мусиш ти знати, з ким
Виступаєш у лаві,
Мусиш віддати їм
Образи й тони яскраві,
Мусиш своє ім'я
Там написати ясно,
Де мільйонне сіє:
Клас.

§ 2. Ім'я нам легіон.
Поети і поетки.
Тож за облавок канон
Старенької пані естетики!
Горді будинки ростуть
Від солодкого півдня до Арктики,
Гей, розчищайте путь
Для нової тематики!

§ 3. Книга й терпуг і плуг —
Цілість єдина.
Хай прискорює рух
Кожна година,
Хай жодне слово пуге
З уст не зрине,
Хай виростає й цвіте
Наша зміна!

§ 4. Місто й село? Пройшло,
Зникло, минуло!
Гвинт і зело,
Лезо і дуло,
Все, що дише й горить
У полі, в майстерні, в слові,
Має служити
Робітникам!

§ 5. Слухай, дивись, учись.
Будь сьогоденним!
Світу повернемо вісь
Рухом шаленим,
Дивно-прекрасна рать
Даль пойняла неозору...
Гей, відставать —
Сором!

§ 6. Бачиш ватаги вагань,
Підшепти, брехні, «секрети»?
Вище, на взгір'я стань,
Поете!

1931—1949

ПАМ'ЯТІ БЕЗСМЕРТНОГО

(21 січня)

То був зимовий день, коли гудки тривожні
Про смерть проводиря оповістили всіх —
І покотився плач у бідній хаті кожній,
І в залах багатів лихий розлився сміх.

Сумними лавами ішли ми за труною,
Сумними співами його ми провели...
Та хто ж це там з простертою рукою
Встає з імлі?

Він кличе. Чуєте? Він кличе до змагання,
І кращий друг його веде нас без вагання,
І ми простуємо в прекрасне, у нове...
Він з нами! Він живе!

1933

ДЕКОМУ

О, хто ж казав, що скрізь ідилія,
Троянди без тернів?
Та велетенські бачу цілі я
На обріях світів.

Не час іще дзвеніти скрипкою,
Як сурем грім не втих,
Не все спокійне ще під Шипкою
І в Плевнах трудових.

Там тінь обличчя шкідникового,
Скрадливий зрадник там,—
Але життя не вбито нового,
Клянусь новим життям!

1933

У Д А Р Н И К

Тугіше напружуйтесь, руки!
Ритмічніше дихайте, груди!
Хай гордо лунає стозвуке,
Рішуче: так хочу! — так буде!

Змагання! Ще більше, ще далі!
З вершин на вершину — до цілі!
Вирізує на твёрдїм металі
Слова боротьби огнекрилі!

У плинї залізної маси,
У кожному атомі крові
Одбилось замовлення класу
І відповідь горда: готовий!

1932

ПРОМЕТЕЙ

Прометею, Прометею!
Одлетів твій коршак хижий,
Не допив живої крові,
Плоть живу не доклював.

Увірвався ржавий ретязь,
Скеля порохом розпалась,
У титана під ногою
Переможений Кавказ.

Ходить вітер, світить сонце,
Журавлі летять на північ,
Наче крики журавлині
Голоси дзвенять людські.

Прометею, Прометею!
Чорний коршак не прилине:
Одігнав його навіки
Твій незгашений огонь.

1932

ДІТИ

Гомінливі, кучеряві,
У саду, на шкільній лаві,
Навесні і восени,
Як живуть вони, лукаві,
Гріють як серця вони!

Ті серйозні оченята,
Круглі, ніби в мишенят,
Та цікавість їх завзята,
Що і вчителя, і тата
Перегонює встократ!

Глянь — горобчик, а людина,
Воля, творчість безупинна...
Всі знання їм перелий
І поважне: наша зміна —
Теплим усміхом обмий!

1932

Серце, серце! Талий сніг!
Вогкий вітер у квартиру!
Білий промінь перебіг
І заліг
При усміхненім одвірку.

Ніби парості трави,
Голоси весни дзвінкої...
Серце! Промені лови
І живи
Для прийдешності ясної!

1932

У присмерку осінньої алеї
Згрібають діти каштановий лист
І пісеньки наспівують своєї,
Синиці передражняючи свист.

Бездумні роси на траві поблідлій
Живуть життям ритмічним і легким,—
А сонце, розмахнувшись навідлі,
Короткий шлях перетинає їм.

Осіннє сонце! Смуток воеводи,
Що все скорив, щоб опочити сам! —
Та серце вірить, повне прохолоди,
Дитячим неосіннім голосам.

1932

Нагостили сокири дзвінкі ми,—
То ж і бритва не завжди така!
І високих дубів перед ними
Простелилася лава тяжка.

Відлітає за тріскою тріска,
Шнур і крейда показують нам,
Як сувору красу обеліска
Надавати незграбним дубам.

Ми — із мarmуру, ми й з деревини,
Тільки ж кожен удар промовля,
Що усе на землі — для людини,
Бо людина сама — це земля.

1932

Над копицями струнками
Голубий, смугастий дим.
Тихе озеро незрима
Віє духом трав'яним.

Крик тривожного бекаса,
А не знати, де бекас.
Як густа, застигла маса,
Стали просторінь і час.

Тільки ж сонця дай на луки,—
Оживе і фарба, й звук,
І земля простягне руки
До робочих темних рук.

1932

СТРАЙКОЛАМ

— Дітки! Стомився, зате не дарма.
В інших, бач, хліба й шматочка нема,—
Ну, а у нас, богу слава,
Бачите — пундики й кава.

Інші в лахмітті, обдерті й брудні,
Мелють за право, здобуте в борні,
Страйком лякають, ледачі...
Тато ваш — іншої вдачі.

Правда, наш добрий хазяїн, бува,
Трохи загострі говорить слова,
Трохи штрафує застрого...
Тсс... За дверима — нікого?

Можна б і працю тяжку скоротить,
Більше б хоч краплю годилось платить,—
Тільки ж і в нього, малята,
Всяких видатків багато.

Хто б то задурно своє віддавав?
Іх би послухав — нічого б не мав,
Сам би, зігнувшись до бруку,
Мусив простягувать руку.

Я говорив: упадімо до ніг,
Слізьми обмиймо хазяйський поріг,—
Серце ж не камінь у нього...
Тсс... За дверима — нікого?

Де там! Страйкують! Від диких вимог,
Мабуть, у небі здригнувся сам бог!
Смілості, бачиш, набрались...
Що ж? Дошумілись, догрались?..

Той у тюрмі, той з торбами пішов,
Декілька в сутичці стратило кров,
Мертвими кілька упало...
Годі, чи ще, може, мало?

Бідні сирітки! Нещасні жінки!
Ех! До такого лихі ватажки
Нашого брата доводять...
Тсс... За дверима не ходять?

Як управитель до мене тоді
Мовив: «Гляди, щоб не був у біді!
Хочеш подвоїти плату?» —
Ну, я й не кинув верстату.

Що ж? Я нікому нічого. Я вік
Біля верстата згинатися звик,
А для зарплати двійної
Можна й зігнути удвоє!

Ліплять до мене тепер: страйколам!
Хай собі ліплять, а я зате вам
Можу купити того й сього...
Тсс... За дверима — нікого?

Що товариство? Аби для сім'ї...
— Тату! Гіркі солодощі твої!
Краще без хліба конати!
Зраднику, будь ти проклятий!

1932

Знак терезів — доби нової знак.
Як розгойдалися всесвітні шалі!
Бліді серця і погляди зів'ялі,
Ховайтесь! Бурі носить зодіак.

Не сутичка п'яних заводіак —
Дві сили, що одна росте дедалі,
За найдорожчі борються скрижалі,
І кожне ні — вогненне чує та к...

Та хилиться рішуча, повна чаша...
Ми знаємо, що перемога наша,
В повітрі стигне блискавки удар.

Бійці,єднайтесь! Не дрімай, стороже!
Безкрилу тьму навіки переможе
Визвольник людства, вільний пролетар.

1982

Любов поранить і обманить,
Любов пом'якшує й старить...
Не під її знамена стануть
Борці, щоб землю оновить!

Так, паперовий ратоборче,
Поете кволий та блідий!
Лиш гнів могутній, життєтворчий
Зачне з землею плід новий.

І лиш тоді, як день багровий
Обміє море й суходіл,
До ще незнані любові
Простягнуться мільйони крил.

1932

Б У Д О В А

Не примхою міліардера,
Не на потіху томних дам,
Не сон, не мрія, не химера,—
Не лупанарій і не храм,—

Ні! Гордий вицвіт мускулястих,
Смаглявих одностайних рук
В сплетіннях круглих і гранчастих
Піднісся над шумливий брук.

Та ж недарма, коли рубанки
Шкварчали в золотих стружках,
Наспівували Варшав'янку
Бійці, нестомлені в боях.

Та ж недарма юнацька повінь
Всі сходи й вікна залила,
Коли відслужених риштовань
Упала павутинна мла.

Та ж недарма з нори глухої
Шипів і прискав міщанин,
Доби віщуючи старої
Давно приречений загин.

...І сипле відблиски червоні
На мури вранішня зоря,
І на високому фронтоні —
Ясне чоло проводиря.

1933

ЗАСІВНА ПІСНЯ

Розлягайся, скибо чорна,
Сійся, зерно, і рости!
Наша сила необорна
В далечінь кладе мости.

Гей, до заходу від сходу
На росистий ранній сад
Розливай погожу воду,
Молода Країно Рад!

Всі, у кого серце вірне
Сонцю нашої весни,
Сійте зерно, гей! добірне
В нерозмежені лани!

Хай потужна хвиля ллється,
Не вертаючись назад,
Хай уся земля назветься:
Молода Країна Рад.

1932

Ф Р А Н К О

Син Яця-коваля, Іван рудоволосий,
Рибалка і мудрець, поет і каменяр,
Не надився на блиск і на позверхній чар,
На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси.

Заглиблений у книг нових і давніх стоси,
Він слухав голоси з низин і з-понад хмар,
І хоч хитався він, та мав високий дар
Гніт ненавидіти і люд любити босий.

Дорога у житті самотньому тяжка;
Навколо — ворогів закрадливість лукава,
Панки, що «люблять Русь» для ласого шматка...

Та ранив тяжко він беркута і удава,
І проміж нас живе ясна і чиста слава
Малого Мірона, великого Франка.

1932

Л Е Н І Н

З жестом суворим і простим,
З усміхом мудро-ласкавим,
Гордим, небаченим зростом
Зріс він над світом іржавим.

Так, він титан, бо «титанів»
Скинув з золочених тронів;
Глянув, дихнув — і розтанув
Лід їх застиглих законів.

Так, він титан, бо на крові
Бою двох сил непримирних
Склав підмурівок будові
Подвигів творчих незмірних.

Звідки ж набрався він сили?
Звідки той порив червоний?
Мозок його запліднили
Рук мозолястих мільйони.

Всім злидарям він і гнаним
Кинув потужне: боріться!
Тим же й горить, як зоря, нам
Жест огняної правиці.

1932

М Е М У А Р Н А С Т О Р І Н К А

Це було, коли я гімназистом
В Кожанку із Києва прибув.
У повітрі вогкім і пашистім
Поїзд мій зачмихав і відгук.

Я пройшов по мокрому пероні,
Дихаючи повними грудьми,
І найняв підводу. Мокрі коні
Рушили. Гриміли ще громи,

Ще чорніла хмара на відході,—
А на чорному, густому тлі
Білі груші в млистій прохолоді
Пахли духом щедрої землі.

То був квітень, то було цвітіння,
Парування та буяння сил.
Далі й далі грозове каміння
За лункий котилось небосхил.

І нітрохи дивним не здавалось,
Що з гудінням, з рокотом громів
У тумані вранішнім зливались
Голоси жагучих солов'їв.

І коли побачили село ми,
Сизий став і кучерявий ліс,—
Сонце над покрівлями з соломи
Підняло полуменистий спис.

Улиці, півні, собаки, люди,—
Все веселим видалось мені,
І здалося, що весни не буде,
Рівної веселій тій весні.

Біля хатки, чепурної завше,
З вікнами наївними двома,
Уклонився, капелюх піднявши,
Свіжовмитий дядько мій Кузьма.

Тільки що це? Слухаю новини —
Так, сільські, селянські, земляні,—
І здається — білий квітень гине,
Кров тече по голубій весні,

Солов'ї погасли, сонце вмерло...
— З братом брат сварився за наділ,
Та й рубнув сокирою...

— Пожерло

Полум'я п'ять хат і сім stodіл...

— Лукашевич-пан зловив у шкоді,—
З волочком по рибу, бач, пішли,—
Ну, а в нього просто: крав — то й злодій,
Злодій — то й у пику...

І пішли,

Як сльота, сумні оповідання...
О, який щасливий, хто дожив
До нового цвіту, до буяння
Сіл нових і нерозмежних нив!

Дядьку мій! Весна настала краща,
Ніж ота, що так тоді цвіла!
Хай тебе хвороби чорна паща
В глибочінь бездонну затягла,

Хай тебе забуто і зарито,—
А твої усміхнені сини
В більшовицьке животворне літо
Йдуть із більшовицької весни.

1933

МАНДРІВКА

Плывем... Кудам плыць?

А. Пушкін

1

О, тиха прыстане робочага стала,
Де ще на якорях дрэмаюць вірні рымы,
Де думкі шогламі пільняюцца стрункамі,
Струмуюць абразы, як панадводна мла!

Ужэ рука мая вітрыла нап'яла,
А ще не знае ум, куды його нестыме,
Павітря свіжага дыханьня, незборіме,
Як павіў мужняга орлінага крыла.

Шчэ крыхці, кінуті з таверны кухаваром,
Чайкі, змагаючыся, хапаюць із воды,
Шчэ хтось там — на молу — сміецца оком карым,

Сльозу ховаючы,— а вжэ хысткі сліды
Між хвілямі стэрно рысуе шумовіте...
Прощайце, берагі! Прощай, знаёмый світе!

2

Мы доўго плавалі, мы бачылі увіч
Гарячі кактусы, бананы тонкошкурі,
Легку блакіць лагун на чорнім фоні бурі
І темну, як графіт, над океаном ніч.

Міста мы бачылі, де котіцца з узбіч
Хвілястыі віноград, де на стрімкому муры

Гірлянди ніжних німф і дикі зграї **фурій**,
Де, ніби музика, солодка ллється річ.

Та скрізь — у мареві маїсових плантацій,
У синіх гаванях, на доках гомінких,
Серед шумних будов — лице рабині-праці,

Скрізь піт, і гніт, і кров, і свист бичів їдких.
Красуні, дітками годовані живими...
О раю, проклят будь! Будь проклят, буйний Риме!

3

І в гомінливий, стоязикий порт
Нас, гнівних, море принесло широке.
Сміється город, і кипучі доки
Громадять руль з рулем, до борту борт.

Як сотні вен, артерій і аорт,
Струмують улиці. Людські потоки
Під гордий марш свої рівняють кроки,
І над садами гордий знісся форт.

Відтіль лунає мідною сурмою
Клич: гей, трудящі, силою одною
На сонце й працю обернімо світ!

Я пізнаю тебе, тебе я знаю,
Мій любий, рідний, стоголосий краю!
Радянська земле! Шана і привіт!

1934

Ш О П Е Н

Шопена вальс... Ну, хто не грав його
І хто не слухав? На чиїх устах
Не виникала усмішка примхлива,
В чиїх очах не заблищала іскра
Напівкохання чи напівжурби
Від звуків тих кокетно-своєвільних,
Сумних, як вечір золотого дня,
Жагучих, як нескінчений цілунок?

Шопена вальс, пробриньканий невміло
На піаніно, що, мовляв поет,—
У неладі «достигло идеала»,—
О! даль яку він срібну відслонив
Мені в цей час вечірньої утоми,
Коли шукає злагідніле серце
Ласкавих ліній і негострих фарб,
А десь ховає і жагу, і пристрасть,
І мрію, й силу, як земля ховає
Непереборні парості трави...

В сніги, у сиву сніжну невідомість,
Мережані, оздобні линуть сани.
І в них — як сонце — блиснув із-під вій
Лукавий чи журливий — хто вгадає? —
Гарячий чи холодний — хто збагне? —
Останній, може, може, перший усміх.

Це щастя! Щастя! Руки простягаю —
Б'є сніг із-під холодних копитів —
Метнулось гайвороння край дороги —
І простяглась пустиня навкруги.

Сідлать коня! Гей, у погоню швидше!
Це щастя! Щастя! — Я приліг до гриви,
Я втис у теплі боки остроги —
І знову бачу те лице, що ледве
Із хутра виглядає... Що мені?
Невже то сльози на її очах?
То сльози радості — хто те скаже?
То сльози смутку — хто те розгада?

А вечір палить вікна незнайомі,
А синя хмара жаром пройнялася,
А синій ліс просвічує огнем,
А вітер віти клонить і співає
Мені в ушах... Це щастя! Це любов!
Це безнадія! —

Пане Фредеріку,
Я знаю, що ні вітру, ні саней,
Ані коня немає в вашім вальсі,
Що все це — тільки вигадка моя,—
Проте... Нехай вам Польща чи Жорж-Занд —
Коханки дві, однаково жорстокі! —
Навіяли той ніжний вихор звуків,—
Ну й що ж по тому? А сьогодні я
Люблю свій сон — і вас люблю за нього,
Примхливий, худорлявий музиканте...

1934

В КОСОВИЦЮ

1

Одспівала коса моя,
Сохнуть теплі сінá.
Переходжу лісами я —
Тишина, тишина...

Не дримали, робили ми,
Піт обличчя вмивав...
Здрастуй, сонячний килиме
Ще не кошених трав!

2

Вплива на сині ріки
Ясен вечір іздала —
І до ніг йому гвоздики
Клонить пристрасна земля.

Докосила наша зміна,
Хто втомився — спочива...
Де ж майне твоя хустина,
Як гвоздика лісова?

3

Ти цілий день в густі валки гребла
Напоене вином і медом сіно.
Жарота без жалю тобі пекла
Відкрите без лукавості коліно.

Зморилась ти. Повіяло димком.
У таборі вечерея закипає...

КАЗКА

Для дитини світ кінчається
За сусіднім частоколом,—
Ще Міцкевич це сказав.
Грядка, материн рукав
І настурції півколом,—
Далі казка починається.

Світ колись для дикуна
Був обмежений рікою
Чи горою, а чи пралісом...
Він не був ніколи далі сам,
Снилась казкою страшною
Далини німа стіна.

Під наївними вітрилами
Мореплавець море синє,
Море бурне переплив,—
А вернувшись, розстелив
Зачудованій родині
Дивну казку, ніби килима.

Так зростав видимий світ,
Сторінки одної книги
Розгортав перед людиною...
Нині, з друзями-дружиною
Серед мороку і криги —
Весь огонь і сяйво — Шмідт!

Стратосфера поступається
Нашим дотикам і зорам,

Мозку нашому й рукам...
Гей, кінця нема світам,
І за обрієм прозорим
Н а ш а казка починається!

1934

ЦЬОГО ДНЯ

Чому, старий, ти цього дня
Смієшся так помолоділо,
Неначе знов у ветхе тіло
Влились кохання і борня?
— В цей день, найбільший межі днів,
І світ увесь помолодів.—

Чому, ковалю, радий ти?
Чому ти гордий, плугатарю?
Куди простеете ви в парі,
Як побратими, як брати?
— Цей день великий воскресив
Плугатарів і ковалів.—

Чому сьогодні одягла
Ти одяг свій найкращий, ткале,
Чому твій похід завітчали
Вінки осіннього зела?
— Цей день, найбільший межі днів,
Для ткаль усіх зелом процвів.—

Чом ти, юначе, відірвав
Од книги погляд невтолимий
І став з політками своїми
До радісно-рухливих лав?
— Цей день, найбільший межі днів,
Сторінку щастя нам відкрив.—

Чом ти, дитя, таким дзвінким
Співаєш голосом сьогодні

І хвилі осені хо́лодні
Промінням грієш весняним?
— На честь і славу цього дня
Мене назвали: жовтенья.

1934

Поклади мені на серце руку...
Б'ється, чуєш? Чим же б'ється серце?
Крізь роботу і крізь творчу муку
Зрозумів я добре лиш тепер це.

Юна і вродлива, і щаслива,
Ти дивуєшся, хоч не говориш,—
Як людина, передчасно сива,
Стала в ряд, іде з тобою поруч?

В голубому осені розливі,
У багряному кружлянні свята
Навіть люди, запізнило сиві,—
Запальні, завзяті жовтенята.

Це не раз говорено, не двічі —
Що ж, як чудо на землі зробилось!
Подивись мені глибоко в вічі:
Ти у них, весна у них відбилась!

1934

ЖУРАВЛІ

Сьогодні над Бульйонською * моєю
Ключем перелітали журавлі.
Сусідський хлопчик їх помітив перший
І крикнув так, що всі повибігали
З кімнат: мій син, мудрець чотирилітній,
І тітка із ганчіркою в руках
(Вікно вона по-весняному мила),
І жінка, що не встигла зав'язати
Одного черевика, й музикант,
Якого творчість безперечний вплив
На Моцарта і на Шопена має,
І я, свого покинувши Рабле,
І, снідання покинувши, Сергій,
І навіть Шарик — пес, протиприродно
Дурний, але «с возвышенной натурой»,
Як це та ж сама тітка запевняє,
І навіть горда надлюдина — Жорж,
У сьомій групі вождь непереможний.
Усі ми голови позадирали
(Крім Шарика — той просто над кушем
Жоржин проблематичних зупинився
У філософським роздумі собачім)
І в небо пальцем тикали, і слух,
І зір напруживши...

Вони летіли
Тим кутом традиційним, що малюють
У хрестоматіях; вони співали
Тим голосом жагучим, що про нього
Написано грубезні стоси віршів,

* Улиця, де жив автор у час написання цих віршів.— М. Р.

І все було, як добрий тон велить:
І синє небо, і в повітрі запах
Гіркого листя, що перемагає
Усякі інші пахощі бульйонські,
І молоде, несміливе тепло
Несміливого сонця ранкового,
І радість наша, трохи старомодна...

Уже не чути сурем журавлиних,
Уже й самих не видно журавлів
(Востанне жінка, найбистріша оком,
Гукнула: «Он... Дивись на ту антену
Праворуч»...), а ми все ще стоїмо,
Все дивимося в небо спорожніле...
Не знаю, що там думають мої
Сусіди й домочадці,— ну, а я
Міркую так: коли б мені схстілось
Подати образ нашої доби
У простій алегорії,— я взяв би
Отой сталевий журавлиний ключ,
Міцну напругу, силу непохитну,
Його жадобу обрїїв, його
Непереможну волю, мудрий лад
У побудові, де до того все
Скероване, щоб легше розтинати
Грудьми повітря, де в вершині кута
Летить одважний мудрий проводир,
І всі рівняють літ свій по ньому,
І знає всяк мету свою й дорогу.

1935

НА БЕРЕЗІ

Ці пагорби легкі, ці дерева могуті,
Дніпро, що розметав едwabні рукави,
Будинки ці стрімкі, ці жовторебрі кручі,
Це марення піску, каміння і трави,

Ця далеч, ці ліси в струмистому тумані,
Ці схили, де росте полинь та звіробій,
Оркестру мідний рев, трамваїв дзеленчання,
Роботи й спочиву розмірно-певний стрій,

Цей чорносизий дим над весняним Подолом,
Дух фарби свіжої, асфальт у казанах,
І пляж, де губиш лік тілам брунатно-голим,
І жвава метушня залюблених комах,—

Цей світ, обведений небесною стягою
І переламаний крізь безліч людських призм,
Приплив одним шляхом з Батумі і з Москвою
В розлогий океан, що звать — соціалізм.

Прозору синяву різьблена крає прова,
І парус пурпуром гарячим майорить...
О, що за даль ясна, що за цвітінь чудова,
Співучий Києве, дитя живих століть!

Електрика пройме глибинь старих закутин,
Рука робітника дзвінкий підійме щит,
І вже не буде Дніпр ніколи каламутен,
І сонце проросте крізь київський граніт.

1935

П Р И В І К Н І

Із перлистого туману
При яснім моїм вікні
Устає півсонний ранок,
Гасить зорі і вогні.

Гасить зорі і вогні
У туманній тишині.

Рано встав я до роботи,
Разом з ранком, річ ясна.
А проте, цікаво: хто то
Припадає до вікна?

Припадає до вікна —
Він, воно а чи вона?

Молоде таке обличчя
І такий високий лоб...
Заглядає в вічі, кличе,—
І старе за ним пішло б!

І старе за ним пішло б
Од старечих од хвороб.

Хто ж це ходить там, надворі,
Хто ж це в вікна загляда?
Врешті, досить алегорій,
Що усяке розгада!

Кожен друг мій розгада:
То епоха молода!

Як сідаю до роботи
При високому вікні,—
Юних рук веселі зльоти
Серце радують мені.

Додають життя мені
Юні, єдністю міцні.

Гей, підходьте до мене ви
До високого вікна!
Не скажу я вам промови,
Бс вітійство — річ нудна.

Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна!

Я скажу вам під секретом,
Я шепну на цілий світ:
Ще хотів би бути поетом
Я двана... стонадцять літ.

Ще б хотів я сотні літ
Прославляти світу цвіт!

Одчиню свою квартиру,
Розкрилю своє вікно,
Щоб дмухнуло свіжо й гірко
Ранку раннього вино.

Ранку раннього вино,
Препрославлене давно.

Препрославлене у віршах
І таких і не таких...
Хочу бути я не з гірших
Між поетів молодих!

Між поетів молодих
Я, проте, ще не затих!

Видно місто, далі поле
У моєму у вікні...
Здрастуй, вольний комсомоле,
Що над світом світиш дні!

У такі співучі дні —
Та невже ж мовчать мені?

19 жовтня 1935 р.

МОРОЗНИЙ ДЕНЬ

Ти вийшов. Улиця, присипана сніжком,
Хрумтить і пахне стигло.
Шибки вогнем горять. По напису —
Партком —
Проміння перебігло.

З дитячого садка, неначе горобці,
Пурхнули дошкільнята.
Мовчить, скупавшись в зимовім молоці,
Алея волохата.

Заводів дим живий. Живий потік облич,
Від холоду рум'яних.
О, недаремно тут лунав до бою клич,
Кипіла кров на ранах!

Тут Саша Горовіц, як юність молодий,
Умер за наші далі.
Тут в ім'я влади Рад скувалися ряди
В Червонім Арсеналі.

О, недаремно йшли вони в кривавий дим,
У пурпурову піну!..—
Квітуха, гомінка, склади подяку їм,
Радянська Україно!

1935

С Л А В А

Слава сонцю молодому
В світоносній вишині!
Слава першим хвилям грому,
Слава птиці й звірині!

Слава поглядам жіночим,
Гарячішим за вогонь,
Слава дням і слава ночам,
Слава мужності долонь!

Слава розуму і волі,
Що підносять на землі,
Де були пустині голі,
Осяйних будов шпилі.

Слава силі, що стискає
Міцно зброю бойову
І мости перекидає
В далеч сонячно-живу!

Хай цвітуть у славі славній
Серед гір, серед долин
Ті, що лавами у травні
Виступають, як один!

1935

ДРУЖИНІ

Тихий часе надвечірній,
Як ти землю непомітно,
Як ти серце облягаєш!
Як ти млою повиваєш
Те, що грало пишноцвітно
В кольоровості незмірній!

Зголубіли зимні шиби,
Пролетіли птиці сонні,
Заспокоїлися кроки...
Тіні сунуться широкі,
Наче в синьому затоні
Фантастичні плинуть риби.

Розкажу дружині вірній,
Приклонившись до рамена,
Казку мовою простою...
Як зріднився я з тобою,
Як ти горнешся до мене,
Тихий часе надвечірній!

1928—1935 р.

ПІСНЯ ПРО СТАЛІНА

Із-за гір та з-за високих
Сизокрил-орел летить...
Не зламати крил широких,
Того льоту не спинить.

На вершини всі ми линею,
Сонце променем в очах...
Льотом сталінським, орлиним
Вождь показує нам шлях.

Хай шумить земля піснями
В цей крилатий, гордий час...
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас.

Нам скорились темні води,
В ноги нам лягли поля.
Розспівалися заводи,
Оновляється земля.

Уперед полком єдиним
Більшовицька сила йде.
Льотом сонячним, орлиним
Мудрий вождь усіх веде.

Пурпуровими огнями
Нам новий сіяє час...
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас.

1936

МОЯ БАТЬКІВЩИНА

Моя Батьківщина — не палац бучний
Над смутком хаток посивілих,
Не церква, не трон, не кружляння війни
Із кров'ю на крилах.

Моя Батьківщина — не сяйво пожеж,
Де трупам зчорнілим гоїдаться,
Моя Батьківщина — це поле без меж,
Це звільнена праця.

Моя Батьківщина — удар молотка
І руль тракториста невтомний,
І скелі розбиті, й покірна ріка,
Комбайни і домни.

Моя Батьківщина — Мічуріна сад
І Горького слово високе,
Моя Батьківщина не знає — «назад»!
Вперед її кроки.

Моя Батьківщина — це поле борні
За волю труда і трудящих,
Вона виногради плекає рясні
В пустелях і хашах.

Моя Батьківщина — це крила орла,
Що лине до сонця з туманів,
Це Демченко воля, що в полі зросла,
Це — мужній Стаханов.

Моя Батьківщина — подолана ніч,
На кремені вирослий колос,
Моя Батьківщина — це Леніна клич,
Це Сталіна голос.

Цвіте Казахстан, Закавказзя і Дін,
Росія цвіте і Україна...
Союз непоборний радянських країн —
Моя Батьківщина.

Остаточна редакція — 1936 р.

СМЕРТЬ ГОГОЛЯ

Хрипіла польова Росія
У Миколаєвих руках,—
А хворий друг отця Матвія
Шептав про потойбічний жах.

Загострювався ніс восковий,
Чорніли кола круг орбіт,—
А плюшкіни і хлестакови
Сквернили поцейбічний світ,

Радіючи, що сам свого
Він безуму не поміча,
Що зрікся він свого страшного,
Свого убивчого бича.

І де від Пушкіна до нього
Стелилась сонячна тропка,—
Хитала головою строго
Тінь божевільного попа.

І шлях один йому відкритий
Здавався в темній далині:
Себе й дітей своїх спалити
На фанатичному огні.

І мертві душі насміхали
З безсмертного, що умирав,

Як другу, очі закривали,
Щоб їх востанне не пізнав.

І над пишнотою сумною
Його убогої труни
Вони зловісною юрбою
Літали, ніби кажани

1934

Д Р У Ж Б А

Зустрічі Шевченка із славетним трагіком Олдріджем, зустрічі двох великих синів поневолених народів, поета-художника і артиста, які, не знаючи мови один одного, зайшли в тісну дружбу,— це тло, на якому вимальовується одна з найвищих тем нашого дня — тема дружби народів, пригрітих сонцем Радянського Союзу.

Зійшов з помосту божевільний Лір,
Зійшов з помосту дивний Айра Олдрідж,
Упав у крісло, стомлений своїм
Життям подвоєним, що зветься грою,—
І раптом убігає до кімнати
Поет Тарас Григорович Шевченко,
Стискає Олдріджа в міцних обіймах,
Гарячими сльозами обливає,
Гарячими сльозами!..

Ні півслова

Сказати зрозумілого не може
Один одному,— а проте обидва
Один одного розуміють краще,
Ніж ті, що оплесками проводжали
Безумного від горя короля,
Раба-поета славили, свій лан
Поетовими орючи братами...

...І знов картина: у майстерні скромній
Оригінал портрета й портретист.
Один наспівує своїх пісень,
Породжених неволею, сповитих

Недолею, колиханих жалем,
Годованих убожеством суворим,—
А другий теж пригадає свої
Пісні — такі, здавалось би, несхожі,
Але споріднені одним жаданням,
Одною мукою.

І враз обом

У далечі — на обрії щасливим —
Сієє день, коли для всіх рабів —
Для чорношкірих, білих, жовтолицих —
Неволі мур додолу упаде,—
І сльози променіють в їх очах,
Осяяні далеким сонцем волі.

Шевченку! Олдрідже! Той день настав!
Знайшлась рука, що темний мур розбила,
Знайшовся голос, що на цілий світ
Промовив: чорні! білі! жовтолиці!
Гуртуйтеся під прапором одним! —
І звідусюди чути голоси,
Що з голосом еднаються могутим,
І всім пригніченим свої обійми
Країна Рад широко розкриває.

1936

НЕВЧАСНА ЛІРИКА

Хай візьме чорт мою дурну істоту!
Цей лермонтовський голубий туман
Мені залити хоче всю роботу
І геть зірвати виробничий план.

Та що я? Краб, ракушка чи медуза,
Якою сивий грається прибій?
Крізь книжні стоси видершися, муза
Тут поламає розпорядок мій?

Упала чайка, ніби клопоть піни,
На воду (ізмуруд, чи хризоліт,
Чи як там?), знову піднялась і лине
У вітряний, веселий, вільний світ.

Широкий невід без пісень латає
Рибак засмаглий. Закуривши, він
Зневажливо мені оповідає,
Як з ним колись рибалив тут Купрін.

«...То був письменник! Не сучасним рівня!
Було вина узявши сулію»...
(От рими вам уже й не дієслівні!
Підвищую я техніку свою).

Так от Купрін... А втім, про Купріна ми
Ще поговорим... А блакить — без меж!
Як сонце сміло розкидає плями
По морю! Вітер, молодий помреж,

Групує хвилі, хмари і дерева,
Людей-статистів, чайок-примадон...
Скажи: ця хмарка жовта чи рожева?
Як звуть художники цей дивний тон?

Скажи... навчи... ушима, оком, носом
Я чую сотні образів і тем,—
Чому ж ми безпомильних слів не носим
Там, де лежить блокнот із олівцем?

Кудлатий пес, що має титул Лорда,
Скупався й вивалювався у піску,
Сіяє щастям добродушна морда,—
Невже ж і я не здатен на таку?

Подай-но лапу, задавако Лорде!
Я, бач, людина, це тобі не жарт!
Аероплан у небі лине гордий,—
Хіба він, справді, захвату не варт?

А перед мене — пушкінський Євгеній...
Людина це створила, зрозумій!
Це, брат, тобі не марні теревені,
То ж пригаси тріумф собачий свій!

Ну, от і добре. Музі дань сплатив я.
Пора закрити ліричний в а с і д а с.
Перекладімо ж, як фінал, прислів'я:
Годину — втісі, а роботі — час!

*14 серпня 1936 р.
Перекладаючи
«Євгенія Онегіна».*

ТОДОСЬ

Мабуть, уже до старості дійшлося:
На мемуари тягне день при дні.
Сьогодні от про дядюшку Тодосю
Згадати дещо хочеться мені.

Пригадую й суворі окуляри,
Нитками перев'язані сяк-так
(Подробицями красні мемуари!),
І щось таке — не свитку й не піджак,

А нібито сюртук великопанський,
Розірваний з плеча і до плеча
(Грав майстер над майстрами, Саксаганський,
Колись в такій одежі Копача),

І з теплим запахом живиці й воску
Садову масть у чорнім черепку,
І скручену з газетки папіроску
(Тодось «бумажку» зневажав тонку),

І плетиво оповідань химерне,
Що на капризні їх шляхи й стежки
Позаздрили б і старовинні Стерни*,
І новочасні, може, диваки...

Бував Тодось в Китаї і в Сибіру,
Здається, навіть добував жень-шень;—
І я, малий, мав цілковиту віру
До довгих і кошлатих теревень

* Лоренс Стерн — англійський письменник, автор «Сентиментальних мандрівок».

Про стрічу з тигром на Клину Зеленим —
Тигр од галузки кинувся втікати! —
Про фанзи, про... знайомство з Чемберленом,
Про самоїдів, шо... «людей їдять»,

Про хитрого і хижого хунхуза,
І про горілку, названу ханжін...
Хто зна, яка йому шептала муза
Ту суміш правди і брехні!..

Та він

І сам, звичайно, вже не міг сказати,
Де правда закінчилась, де брехня
Розпочалась...

То ж недарма до хати
Тодосевої бігав я щодня,

Готуючись, видимо, у поети...
Фігур таких, як дядюшка Тодось,
Одну чи дві ви в пам'яті знайдете,
В літературі — більше б їх найшлося.

Проте не був живим він трафаретом,
Інакше-бо шкода було б і рим!
У нього (розказав це під секретом
Мій друг Ясько) в тім році голоснім,

Коли з безодні чорної Цусіми
Клятьби знялися рокотом громів,
Коли перед очима півсліпими
Напівпрозорий день замайорів,—

Ну, кажучи без пишних алегорій,
Як блиснув дев'ятсот і п'ятий рік,
У дядьковій Тодосевій коморі
Збиралося з десятків чоловік,—

Громадка забастовщиків завзята,
Поборники наївних досить прав...
Того ж таки Тодося вбога хата
(Її він сам і витесав і склав)

Давала притулок і «Дяді Вані»
(Ясько-мудрець шептав мені: есдек!)

І багатьом, хто як предтечі ранні,
Не боячись морозів, ані спек,

Ні нагаїв, ні жандарів, ні тюрем,
Ходили від села і до села
І розсівали ланом, ще понурим,
Весну, що ще не скоро розцвіла.

З них декого зустріти довелось
Мені в бійцях, прославлених тепер,—
І не один на згадку про Тодось
(Він років із чотири, як помер)

По-молодому, сивий, усміхався
І радісно, засмучений, зітхав...
...Сам дядюшка Тодось не дуже знався
На книжній мудрості. Мені казав

Панок з інтелігентних шалапутів
(Без жодного жалю ми проминем
Ім'я його), що Карла Маркса плутав
Тодось із петербурзьким видавцем.

Тут віжками тугими завертаю
Я пам'ять непокірливу назад.
Отож бувало з ранку прибігаю
Через городи у Тодосів сад,

Що був для мене, як сади ліцея
Для Пушкіна... А втім, це тільки жарт,
І з Пушкіним не порівню себе я,
І дядюшка Тодось — не Енгельгардт.

Мав методи, признаться, старожитні
Тодось у садовому ремеслі.
У березні бувало чи у квітні
«Врозкіл», чи не на сажень від землі,

Він щепить папіровки і ранети
(«У графського садовника дістав») ...
Та як я, хлопчєня, оті секрети
Немудрого мистецтва споглядав!

От досі жаль, що я в окуліровці
Був учнем недбайливим і тупим...
Але признаюся: в малій головці
Уже тоді жила отрута рим!

Проте й тепер, коли співучим ранком
Я роздумаю вечірнім отдаюся,—
Перед Мічуріним, перед Бербанком
З глибокою пошаною клонюся.

Я заздрю їм,— та зла нема й краплини
В цій заздрості, бо так воно і слід:
Та ж то людина в'яже для людини
Нові гірлянди із нових ягід,

Незнаними квітками вишиває
Землі старої ще міцну канву
І, в злагоді з природою, вливає
У неї силу розуму живу.

Сказати, що Тодось — це був Мічурін,—
Гіпербола і поетичний ризик...
А все-таки несли огонь культури
Ніж із лопаткою та жовтий віск.

І той садок, де в травні він деревам
Від гусені обороняв листки,
Під овочами в пурпурі жовтневім
К землі янтарні склонює гілки.

О, діти й отроки! Які веселі,
Які вам дано променисті дні!
Родився в тьмі я, зріс я у пустелі,
Та сад і сонце снилися мені,

І сад посаджено, і сонце встало,
І грає далеч генієм людським;
І хочу, щоб Тодося ви згадали
Зо мною словом тихим і не злим.

1936

ГОЛОВА СІЛЬРАДИ

Голубі сніжинки пролітали,
Мерзла і лунка була дорога,
Тільки часом десь — льодок розталий
І гусина лапка біля нього.

Я на влови з друзями ішов,
Сотні тем зачіплюючи всяких;
Про міста, про гордість, про любов...
А було це у селі Кошляках.

Над хатами штопори димків —
Діти їх малюють саме так.
Хтось із гурту нашого завів
Мову про історію Кошляк.

Голубі сніжинки пролітали,
Мерзла і лунка була дорога,
Голубі сніжинки дивували
З давнього, з минулого тяжкого.

Там ото, де з білих димарів
Дим угору зноситься рожевий,
На бідняцькій спині пишно жив
Пишний пан-добродзей Лукашевич.

Раз у річку двох селян загнав —
«Браконьери», — крикнувши, — «пся крев!» —
І з франкота вірного стріляв
Шротом заячим з-поза дерев.

Це було, здається, в листопаді —
Крига затяглась під берегами...

А тепер найперший у бригаді
Автоном Григорович — той самий,

Що на ліву ногу припада
(Не жартує заяча шротина!)...
Ну, й до смерті крижана вода
Призвела Семенового сина...

Словом, Лукашевич панував
Серед моря муки і проклять...
Ну, та к бісу! Хто це пригадав?
Панували — більш не панувать!

На дорогу мерзлу осідали
Голубі сніжинки, ніби іскри,
Щось через дорогу пролітало,
Як сніжинка, голубе та бистре.

Ніби ллеться золотавий шовк,
Пасмо з-під червоної хустини.
Недарма ж оповідач замовк,
І спинились в радості хвилини!

Глянула — аж засвітився сніг,—
І здалося — він розтане враз.
Пластівень їй на плече приліг —
І здалося, ніби то алмаз.

Голубі сніжинки пролітали,
Голубих сніжинок міради.
Хто це? — ми зчаровано спитали.
Відповідь: це голова сільради.

І згадав я постать: у руках —
Палиця з карлючкою, емблема
Влади. Піджачина на плечах.
Зачіска — як у героїв Брема.

За верству — горілки перегар.
На устах — охрипле перемать.
Очі — в них написано: хабар,
Щоки — становому підставлять.

Молода ударнице! Спасибі
За красу, за юність і за розум!
Ти — як срібна лілія, на шибі
Вранці намальована морозом!

Ти — ялина, сповнена жаги,
Що росте на вітрі й сонці гінко...
Гей, веселі наші береги,
Горда, смілива радянська жінко!

Довго ми дивились їй услід,
Дихаючи повними грудьми —
Навкруги сміявся навіть лід
Нашої веселої зими.

Голубі сніжинки пролітали.
Пишні дерева мовчали строго.
Радістю серця в нас трепетали,
Мерзла і лунка була дорога.

1936

Ми збирали з сином на землі каштани,
Ми дивились довго, як хмаринка тане,
Як хмаринка тане, як синіє синь,
Як колише вітер струни павутинь.

Я казав синкові, що цвіте Україна,
Бо вона — країна у Країні Рад,—
І пливла у далеч біла павутина,
І сміялось небо, як блакитний сад.

Ми збирали з сином жолуді дубові,
І про слово С т а л і н я казав синкові,
І пливли багрові хмари в вишині,
І співала осінь весняні пісні!

20 жовтня 1936 р.
Київ

УКРАЇНА

Лежать віки, покриті пилом,
Позасихала кров на них,
Колишне — віддане могилам,
Сіє сонце для живих.
Будов нечувано нових
Ростуть каркаси променисті,
Встає в селі, встає у місті
Нова людина. Гордий вік
Вінчає слово: більшовик.

О, водо українських рік,
Не раз ти кров'ю зчервонилась,
Не раз від трупів козаків
Ти виступала з берегів
І панським трупом затруїлась!
О, земле українських нив,
Стократ потоптана військами,
Полита рабськими сльозами,
Повита в темряву і гнів,
Про тебе повістю сумною
Не раз озветься ще струна,
Але, навіяна грозою,
Горить, як світоч, над тобою
Зоря майбутнього ясна!

Дніпрова синя глибина,
Покірні двигає турбіни,
І ллється електричний струм,
Жадібні живлячи машини,
Розгойдуючи твердий шум,

З якого сталь і алюміній
В колишній родяться пустині.

Пшениця ллється у степу
Хвилястим золотом гарячим;
Полуду скинувши сліпу,
Світи зміряє ском зрячим
Дзвінкоголосий тракторист,
Дитя веселе колективу,
Чий рівний стан і мужній зріст
Епоху втілює щасливу.

Довгастих буряків кагат
Заводу серце звеселяє,—
То слово Сталіну сповняє
Бригада сміливих дівчат —
І голос Демченко Марії
Осіллю прохолоду гріє.

Пливають полями поїзди,
Везуть у даль по срібних струнах
Вагони вугілля й руди,
Добуток рук пружисто-юних.
Свої скарби розкрив Донбас,
Бо знає нас, бо любить нас;
Бо в мовчазну глибіню поглянув
Невтомний Олексій Стаханов,
Герой розумного труда.

За ним, бадьора й молода,
Іде трудівників когорта,
Що не у бога і не в чорта,—
У власнім розумі й руках,
У марксо-ленінській науці,
У мудрих сталінських словах,
У гордих ритмах революцій
Найшла всепереможний шлях.
Земля міняє на очах
Своє лице: цвітуть заводи,
Співають води і гаї;
Людина погляди свої,
Як стріли, в глибочині природи
Затоплює,— і вироста

Рослина та — і вже не та
Під оком Лисенка глибоким.

Нові пісні новим потоком
На тій хвилюються землі,
Де ручаєм лились широким
Скарги, печалі та жалі.
Нові квітки на килимах
Рука дівоча вишиває,
Кінь Ворошилова, як птах,
З-під білих пальців вилітає,
Рясні гойдаються сади
На яскотканих гобеленах,
Налиті пурпуром плоди
Звисають тяжко з віт зелених.

Шевченку! Відгук дум своїх
Чи чуєш ти у нашім співі,
Твій, Гоголю, нещадний сміх
Чи не пройшов крізь літа сиві,
Щоб нашій молоді щасливій
Про мертві душі розказать?
Чи не приходять розмовлять
Із нами Леся Українка,
І Коцюбинський, і Франко?

Шуми, Славутичу-ріко,
Ростіть, дерева юні, гінко,
Клоніться вітами до ніг
Великим людям і народам,
Що в нас із ними спільний подум,
Що ми з усіх земних доріг
Їх раді стріти й привітати:
Вольтер, і Гете, і Ньютон,
І Пушкін радісно-крилатий
Янтар і злото виногрон
Несуть, як дар, у нашу землю.
Із башт озореного Кремлю
Гримить Інтернаціонал
Сім'ї розкованих народів,
Ворожий будить гнів і подив,
Вершить трудящих ідеал.

Наш ворог у боях відходив,—
І гайдамака й генерал.
Петлюрівців звірячий шал,
Гетьманське дике панування,
Сусідів-хижаків знущання
І куркулів хазяйнування
Відбито і розбито вкрай.
Та сниться панові нагай,
Сичить недобиток проклятий,—
Не час ще зброю випускати!
Радянська земле, не дрімай!

Круг Партії — тісніше лави!
Зміцняймо міць більшовика!
За день, як золото, яскравий,
За цвіт, за сонце, за ЦК!

1938

Тобі одній... Хоч фраза ця не раз,
Мільйон разів писалась і співалась,—
А чи таких багато в світі фраз? —
Тобі одній все, що в душі зосталось.

А зосталося ще чимало там
І трав сухих і пелюстків рожевих,
І досі світ солодкий ще очам!
Лице в вікні, краплини на деревах.

Як за плечима бігає мороз
І втома чеше волос посивілий,
Як час гримить, і зміст його погроз,
Здається, стіни навіть зрозуміли,—

Одній тобі, твоїй руці худій,
Твоєму серцю теплому звіряюсь,
І каже серце тепле: молодій,
Живи, твори! — І я йому скоряюсь.

*14 березня 1938 р.
Ірпінь*

ЖОВТЕНЬ — ЛИСТОПАД

1

Янтар і мед густого листопаду,
Тяжкого зерна золото і віск,
І крик гусей, і серця ніжний стиск,
І голубінь оголеного саду.

Ти працював — і осені принаду
Узяв, як чесну плату, від землі.
Так пий же — з гордощами на чолі —
Янтар і мед густого листопаду.

2

Дзвінка й лунка хода бригад,
І з ними радісно ішов ти.
Знай: у медовий листопад
Привів тебе багрянний жовтень.

Знай: зерна золота ріка
І вугілля потоки чорні —
Це все рука більшовика,
Це Жовтня мускули незборні.

3

Громи боїв лишилися позаду...
Будь пильний, будь зіркий, стоокий будь,
Про ворога крізь радість не забудь
І пам'ятай, що здатен «друг» на зраду.

Іди з любов'ю у людську громаду,
Та гнів неси злобителів юрбі.—
Лиш сонце Жовтня вигріло тобі
Янтар і мед густого листопаду.

1936

Димом котиться весна,
Вітер гонить, віти клонить,
Краплі сонця в воду ронить
І рокоче, як струна.

Пахне хлібом і землею
Вогкий вітер-срібнокрил,
Річка, небо, суходіл
Стали синню однією.

Ти дорогу перейшла,
Повні відра похитнула...
Не одна весна минула,
Не остання ж і прийшла.

*Березень, 1938 р.
Ірпінь*

Г Р И Б О К

Мій син, грибок на двох тоненьких ніжках,
У перший раз пішов сьогодні в школу.
Пенал, портфель, голубі штанці,—
Усе таке єдине й неповторне,
Як перше слово, півсвідоме «ма»...
Крізь вихор чорних, білих і русявих
Він увійшов у двері — і несміло,
І впевнено. І двері зачинились,
І я зостався в коридорі. Дзвоник
Продзеленчав. Я закурив цигарку,
Побоюючись строгого швейцара,
І сам себе відчув таким маленьким,
Таким щасливим, як і мій грибок.
Учитися! Вдихати шум віків!
Рости і розумнішати! Дивитись
Дедалі все яснішими очима
На землю нашу, що в рясному поті
Її ми перетворюєм на кращу,
На небеса, куди пілоти наші
Все вище й вище зносяться крилами!
Мій хлопчику! З тобою сам би я
Охоче сів на лаву, розгорнув би
Синенький зошит, підштовхнув сусіда
Під бік чи в спину (пустощі одвічні,
Яким — я певен — данину віддав
І сам Декарт, і Гете, і Гораций)
І слухав би... Та пізно! Надто пізно!
Тобі — не пізно, мавпеня моє!
Рости, живи — і знай, що людська мисль,
Що людська творчість — це найбільша мука,
Найбільша радість на планеті нашій,

Найкращій — присягаюся — з планет!
Так думав я. З високої стіни
Дивились доброзичливо на мене
Мічурін, Павлов, Маркс і Менделєєв,
І рідні — Ленін наш і Сталін наш.

Вересень, 1938 р.

ГОРЬКИЙ

Он между нами жил...

А. Пушкин

Він жив між нас, найкращий серед нас,
Серед людей, у кого зброя — слово,
Глибоким зором просторінь і час
Він прозирав, немов стрілець діброву.

Який прекрасний вечір він зустрів,
Пройшовши день тяжкий і многотрудний!
Навколо в мільйонах голосів
Союз республік молодих гримів,
Як перемоги марш багатолюдний.

Він знав, що частка і його труда
У наших смілих, огняних будовах,
Його душа, до смерті молода,
Цвіла в книжках — у квітах пурпурових.

Йому хотілось мати сотні рук —
І наші руки кликав він до праці,
І в кожному слові чувсь єдиний звук,
Єдине гасло і пароль: змагаться!

Друг Леніна! Друг Сталіна! Яка
Хвала зрівнятись може із цією!
Він стяг письменника-більшовика,
Як сонце, ніс над рідною землею.

1938

13 ВІРШІВ ПРО ПУШКІНА

Нет, весь я не умру.

А. Пушкін

Олов'яний погляд Миколая
І Дантес у профіль і en face...
Друг корить — як завжди, ворог лає,
І минає, і спливає час.

На балу кокетлива Мадонна
В'ється безрозумна, як мотиль,
А земля така навколо сонна,
А такий у серці темний біль!

Що там щастя — хоч спокою б клопоть,
Хатка і піщаний косогір,
Де жандармська не одягне лапа
В пізній камер-юнкерський мундир.

Рідні книги в синьому сап'яні,
Тихий згад шумних ліцейських літ,
Воркітливий, сивий голос няні,—
Та невже це тільки тінь і слід?

Тінь і слід — і дружба, і кохання,
І вигнання, й пориви, і сні?
Та невже було це дождання
Зовсім неможливої весни?

Ні! Рука не випускала вперто
Вірного, невтомного пера,
І, як час йому прийшов умерти,
Сам він знав, що весь — не умира.

1938

Скільки, скільки споминів гарячих!
Хвої запах чистий та гіркий,
Крила птиць на сонці і на хмарах,
Скрип возів, далекий обрис міста,
Вечора рожевого розлив...

Підмерзало, застигало, склилось,
Між дерев повнішала луна,
Виростали тіні і надії,
І торішне листя ворушилось
В узлуватих коренях дубів.

Лиш один такий буває вечір
У людини кожної в житті,
Лиш один раз так німіє серце
У солодкому передчуванні,
Що годиться щастям називать.

Голоси дитячі так лунали,
Як лунають тільки навесні,
Тихий дзвін котився по узлісся,
І льодок ламкий та дзенькотливий
Під твоєю ніжною тріщав.

Ми зайшли удвох в якусь пивницю.
Чи їдальню. Фуксія й герань,
І фіранка, і тараня жовта,
І горілки чарка контрабандна —
Все навіки в пам'ять увійшло.

Ти себе за грішницю вважала,
Чужомужня чесная жона,
І були в словах твоїх звичайних,
В поцілунку крадено-короткім
Листя й хвої пахощі гіркі.

17 березня 1938 р.

Ірпінь

* * *

У повітрі грають ворони,
Значить — от уже й весна...
Скільки це разів говорене,
А не сказане до дна!

Березневою синицею
Сад напружений дзвенить,
І тебе, смагляволицьої,
Я не можу не любити!

1 березня 1939 р.
Ірпінь

НА МОГИЛУ ФРАНКА

В Перемишлі, де Сян пливе зелений,
Стояв поет. Крутилася земля,
Сіяло сонце, пролітали птиці,—
А навкруги ходили скорбні люди,
І кожна мука, кожен зойк і стогін
Лягали на поетове чоло
Гіркою тінню.

Сину коваля!

Чи думав ти, чи ти передчував,
Що засіє всенародне сонце,
Що пурпурова зірка запалає
Над сірими, убогими полями,
Що ковалям і ратаям пониклим
Дасть руку вільний ратай і коваль,
Щоб їх навіки вільними зробити?

Ти вмер у час тривожний і тяжкий,
У вбожестві, у муках невимовних,
Та й жив ти не в трояндовім вінку,
Лаврового по правді заслуживши,—
Але я певен, що в очах твоїх,
Смертельною хворобою пойнятих,
Ніколи не згасала чиста віра
В грядущє царство молодого сонця,
У те, що викує свободи меч
Убогий раб з убогого орала,
Що щастя всіх — по-ваших аж кістках —
На землю ступить вільною ногою.

І справдилась твоя нехибна віра,
І юнаком зробився сивий Львів,

І твій народ, якому ти віддав
Свій мозок, руки, працю, кров і серце,
Засяяв у народів вольних кслі,
І воля віє молодим крилом
В Перемишлі, де Сян пливе зелений.

1939 р., Київ.

В АЗЕРБАЙДЖАНІ

І. БАКИНСЬКІ ТЕРЦНИ

Присвячується азербайджанським
друзям-поетам, що з давньої традиції
та з веління власного серця взяли
собі за улюблені образи — перелітних
журавлів і весняні фіалки.

Над древнім Каспієм, у синій вишині
Підноситься гігант з простертою рукою,—
Один із велетнів, що мінять наші дні.

Він завжди повен був живого неспокою,
І вгору Партії вела його тропа,—
Тому ж то він і став над величчю такою.

Він сонце ніс туди, де ніч була сліпа,
І діло, й слово він за діло мав єдине,
Подобу строгого дорійського стовпа.

Недарма вождь його прийняв у полк орлиний:
Він знав, що хибний крок злочинним може стать,
І точно міряв він і наміри, й причини.

Він скрізь, де тільки був, еднав велику рать,
Своєю смілістю був здатен зрушить гори,
І води Каспія про нього гомонять.

Дивлюся вниз — лежить Баку широкозорий,
Новий і давній вік у час один сплелись,
Софокла мудрого старий і юний хорий.

Огнепоклонники молились тут колись,—
І ми заходимо у храм закам'янілий,
Де вишки нафтові навколо піднеслись.

О, предків-диваків поріддя, серцю миле,
Рибалки, ратаї, каменярі, співці!
О, як сьогодні ви прекрасно б зрозуміли,

Що доля людськості — лиш у людській руці,
Що підкорилися і скелі нам, і хвилі,
А мирні ми тому, що завжди ми бійці.

По Леніна шляху нас геній Джугашвілі
Веде вершинами, цураючись низин,
І з яснокрилим — ми стаємо яснокрилі.

Брати! Оці слова вам України син
Несе як скромний дар від пишної країни,
Це вам — фіалки цвіт із київських долин,
Це — з українських лук вам голос журавлиний!

1939

II. НІЗАМІ*

На грані двох епох Петрарка й Дант колись
Прорвали мертвий круг застиглої латині,
І мови рідної потоки полились
В даль італійської зеленої долини.

Так мудрий Нізамі крилом прорвать хотів
Ті пута золоті, що спів його скували,
Щоб по-братерському озватись до братів,—
Та час і шах йому на перешкоді стали.

Але настали дні щасливих поколінь,
І вільний він тепер, азербайджанський геній...
Так лебідь, як весна веслом розплеще синь,
До рідних лине вод через луги зелені.

1939

* Великий азербайджанський поет Нізамі Ганджеві (1141—1203) через умови часу писав не рідною, а фарсидською мовою. З початку поеми «Лейлі і Меджнун» видно, як рвався він писати по-азербайджанськи і як тому на перешкоді стала воля шаха. Є підстави думати, що деякі свої твори (які не дійшли до нас) він писав усе-таки своєю мовою.— М. Р.

ЛИСТ ДО ЗАГУБЛЕНОЇ АДРЕСАТКИ

Ніяковий, сутулий, в гімназичній
Наївній формі, мрійник і позер,
Що тратився в компанії незвичній,
Як, зрештою, умію ще й тепер,—

Такий я був у Корсуні, над Россю,
Коли тебе я вперше ти назвав,
Коли в твоєму темному волоссі
Дощу ясного пахощі вчував,

Коли з твоєї пригорщі легкої —
Ти пам'ятаєш? — воду з джерела
Холодну пив, а з тиші лісової
Текучим медом іволга пливла,

Коли мій друг із цяцьки-пістолета,
Ревнуючи, стрілявся за кушем,
Коли читали Тютчева і Фета,
Коли під літнім бігали дощем

Навзаводи — і під пахучим сіном
Безтямно цілувались крадькома,
І хвилювалась над твоїм коліном
Лише тоненька суконька сама,

Коли я був такий дурний і дикий,
Як знов хотів би — і не можу бути...
Усе це, може, щастя й невелике,
Та більшого не вмів я досягнути.

Та що! Бабусі навіть довгі спиці,
Що, певне, мільон панчіх сплели,
І стиглі, пресолодкі полуниці,
Що на очах палали і росли,

Що ти мені на підвіконня вранці
Тихенько клала,— чи забути ж їх?
А чистих ранків золото й рум'янці!
А плескіт весел, вірних і живих!

Це все було, не може бути й мови!
І яблуна, і пісня, і вікно,
І потиск рук лукавий та нервовий
У п'яті поганенького кіно,

І вогких уст сердите надування,
І усміх, що до серця пропікав,
І досить легкодумне розставання,
Де не лилися сльози у рукав...

Які там сльози! Хмари лебедині
Плили над нами, струмувала даль,
І вірилось, що лиш на те людині,
Щоб радощі підкреслити, печаль.

І ще не знав я, що асфальт перону
І приступка у поїзді брудна
Сльозу колись родитимуть солону,
Тим гарячішу, що вона — одна.

Я сипав дотепи, махав кашкетом,
Я був незмушений, я червонів,
Не певен був, яких воно поетам
В таких випадках уживати слів,—

І, зрештою, зрадів, коли поволі
Мій поїзд рушив, беручи розгон,
І чарівнича невідомість колій,
Похитуючи, понесла вагон.

А далі — Фастів, де найняв я коні
За п'ять рублів — останніх, що були,—
І гордо розвалився в фаєтоні,
Якого шкапи ледве-ледь тягли.

І грали балагульські балабони,
І машталір хитавсь на передку,
І прив'ядав троянди цвіт червоний
На синій куртці в лівому кутку.

То ж ти його, відома річ, зірвала,
Ти й приколола, і вколола ним,
І пелюстків принада нетривала
Здавалась вічною лиш нам одним.

А далі... Що ж! Нехай би і нічого!
Умер, напевне, сивий машталір,
Хтось інший виряджає у дорогу
Когось молодшого, і юний зір

Ані одна сльозинка не туманить,
Бо щастя, бо життя — без берегів,—
І може, їх надія не обманить,
Отих мені незнаних юнаків!

Не знаю, де ти, хто ти, що ти нині,
Усе перекотилось без сліда...
Та вірю, як приречено людині,
Що й досі ти прекрасна й молода.

*Жовтень, 1939 р.
Львів*

Л Ь В О В У

Березневий вітер, сонце березневе
І крилатий прапор у височині...
Не дивуйся, Львова стародавній леве,
Браму, мохом криту, відчиняй весні.

Гей, на всі простори, на Карпати-гори
Розлітайся, слово, розтинайся, клич,—
Сили трудової горе не поборе,
Порвано навіки ланцюги сторіч!

Оддзвеніли панські ковані підкови,
В камені відбивши свій кривавий слід,—
Ти синів найкращих, сивоглавий Львове,
Обираеш нині на новий похід,—

За сумирну працю, за життя щасливе,
За дитячий усміх, за юнацький спів,
За струнки будови, за родючі ниви,
За дими заводів, за моря садів.

Будь же, Львове, пильний, як зробився вільний,
Будь же, Львове, сильний проти вражих зграй,
Будь же одностайний в день цей живодайний,
Із синів найкращих — кращих обирай.

*Березень, 1940 р.,
Львів*

НАРОДАМ СВІТУ

Кружляє світ наш між світів,
Гуде землі прадавній спів,
І кожен атом і мікрон
Один виконують закон,
І творять море, поле й твердь
Неутомленну круговерть,
І в бурях зоряних стихій
Іде життя і смерті бій,
І ви, стривожені сини
Заплідненої глибини,
Живете повівом весни,
І літа сонцем голубим,
І осені багрянцем злим,
І сріблом чистих, строгих зим,
І шовком теплої трави,
З якою народились ви
У муках мужніх породіль.
Вам дорогий ваш біль, ваш хміль,
Ваш серп, ваш меч, ваш спів, ваш гнів,
І усміх дочок та синів,
І струнний перебір дібров,
І неокраяна любов,
Огонь домашнього тепла,
Зростання гнучкого стебла,
І звір в гаю, і в хмарі птах,
І риба в ріках та морях...
А хто ж владає цим добром,
Що ви взяли своїм трудом,
Своїм трудом, своїм горбом?
Так! Хто вони? Чи теж сини
Озороної глибини —

Ті, що у творчу круговерть
Несуть руїну, рабство, смерть,
І топчуть вам поля й сади,
І ллють трутизну до води,
І яд в повітря ваше ллють,
І сіють бурю, кривду жнуть?

Хто п'є землі живлющий сік,
Бере скарби із гір, із рік,
Щоб вам не мати їх повік?
Хто думку, музику, слова
Плазучим гадом обвива,
Хто ваш благословенний піт,
Живої праці вольний світ
І кров, і м'язи, і пісні
На гроші розклада дрібні,
Щоб обернути власні дні
В кошмари розкоші брудні?
Хто світле немовля живе
Від лона матернього рве
І розтліває, і сквернить,
І чисте серце попелить?
Хто тіло і життя свое
За дешевинку продає,
Хто святить ладаном церков
Грабіж і кражу, кривду й кров,
Сумирні залива лани
Морями чорної війни,
Єхидни слиною плює
В обличчя, ратаю, твоє,
У твій худий, ковалю, вид?
Хто підіймає рід на рід
І племена на племена?
Чий бог — це торг, чий храм — війна?
Чи довго вам терпіти їх,
Ту зграю ситих і глухих,
І плуга чесне чересло
Переливати в збройне зло,
Гадюче тішити кубло?

О, хтів би я всі мови знать,
Усі країни облітать,
Усім народам закричать:

На світі правда лиш одна —
І тільки там живе вона,
Де селянин і робітник
На пана повернули штик,
Де з другом друг і з братом брат
Рясний плекають виноград!

Травень—червень, 1940 р.
Коктебель

ПАМ'ЯТІ
МАРКА ЛУКИЧА КРОПИВНИЦЬКОГО

Я тільки раз його на сцені бачив —
Титана, що зламали вже літа,—
Та молодим в очах він вироста,
Бо я таким в душі його відзначив.

Він вийшов — сотні голубиних крил,
Зірвавшись, в повітрі заплескали.
Здавалося, і мертві стіни зали
Враз ожили, весняних повні сил.

І мовчки, ніби скеля над прибоєм,
Він на помості, мовчазний, стояв,—
І от прибій ушух, і залунав
Глибокий голос мужнім неспоєм.

То був Шевченків вечір — і слова
Про Яр Холодний розцвіли гарячі,
Про те, як стануть зрячими незрячі,—
І правда говорила в них жива.

Я пам'ятаю, як я здивувався
Нечуваній, високій простоті.
Він одкидав прикраси золоті,
Щоб діамант, як сонце, сам пишався.

І думав я, і думав зал увесь
Про шлях його, де терен з лавром сплівся,
Про подвиг многорічний, що лишився
На вік віків, нетлінний і поднесь.

Давно життя минуло старосвітське
І зник з землі Глитай або ж Павук,—
Та знов, мов крила, міліони рук
Стрічають плеском ім'я — Кропивницький.

7 травня 1940 р.

Київ

СМЕРТЬ ЧАРОДІЯ

Пам'яті В. О. Дранішнікова

Як Гамалія той на байдаку
Повелівав одразу двом стихіям —
Козацтву й морю — так він чародієм
Музику й спів еднав у ткань тонку.

Суворий лад був у його полку,
І — щоб розквітнути казкам і мріям —
Вливав він міць, що в ній ми молодієм,
Кларнетові, сопрано і смичку.

Ріка мелодій грала, клекотіла,
І він палав, як невичерпна сила,—
Та враз почувся смерті строгий стук.

Але побачив лиш один із зали,
Як очі чародія примеркали,
Як паличку він випустив із рук.

*27 травня 1940 р.
Коктебель*

СВИСНУВ ОВЛУР ЗА РІКОЮ...

Князеві спиться — не спиться,
Вітер колише намет,
Крикнула вісниця-птиця,
Віщо шумить очерет.

Покотом сплять половчани,
Ніч — мов криниця без дна...
Клонить обличчя кохане
До узголів'я жона.

Ні, вже не знати спокою!
Туга пече, як змія!
Свиснув Овлур за рікою,—
Чуєш ти, земле моя?

Сідлані коні готові...
Геть із ласкавих тенет!..
Сон увірвавсь Кончакові,
Буря колише намет.

*20 травня 1940 р.
Коктебель*

НАРОДАМ РАДЯНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Народи! Зёрно ясножовте
У наші житниці пливе
Густими струмнями.— Промовте
Це слово, горде і живе:

«Єднайтесь, всіх країн трудящі!» —
Хай прогримить, як кари грім,
На тих, що роззявляють пащі,
Щоб світом володіти всім,

Що розбрат сіють поміж націй,
Щоб легше їх держать в ярмі.
Щоб перешкодить їм єднатися,
Щоб одчинить всі брами тьмі.

Ні! Світлу відчиняймо брами
До наших молодих садів,
Бо Ленін — наш, бо Сталін з нами,
Бо з нами сонце всіх віків!

Хіба до Разіна Степана
Не йшли вкраїнські бідарі,
Хіба не нам — краса багряна
П'ятипромінної зорі?

Хіба забулось, що за ґрати
Нас ворог спільний посилав,

Що Чернишевському, як брату,
Шевченко руку подавав?

Народи! Дружніми рядами
Проти розбійних ворогів,
Бо Ленін — наш, бо Сталін з нами,
Бо з нами сонце всіх віків!

1937 р., Ірпінь

МОЇЙ УКРАЇНІ

Серед щасливих сестер ти щаслива —
Напоена пахучим медом нива,
Залитий золотом розлогий лан,—
Моя Вкраїно!

Біль колишніх ран,
Підків ворожих слід на чистім лоні
Забуто, змито... Сонячно-червоні
Радянські прапори шумлять крильми,
І йдемо ми, прорвавши коло тьми,
Ходою вільною, шляхом просторим
Назустріч далям дивним, незорим,
За світочем, що держить у руках
Великий вождь — великий у віках!

Дуби і явори, берези й сосни,
Струмків і рік переклик стоголосний,
Поля, де колос клониться тяжкий,
Сади в плодах, мов пурпур огняний,
Заводи-велетні, де людський розум
Керує мудро, вугілля й чорнозем,—
Картини й книги, статуї й доми —
Це наше все, і це відстоїм ми,
Коли захоче випробувать ворог,
Чи є у нас в порохівницях порох!
Нехай живе прославлений в боях
Великий вождь — великий у віках!

1940

СНІДАННЯ

Тараня світиться навпроти сонця —
Чумацька справжня! Хліб — як золотий,
Насичений вітрами степовими
І крайний смаглявою рукою
Мисливця, риболова, косаря!
Баклажка вигляда з трави лукаво —
Попробуй догадатись, що у ній!
Ще кілька огірків — твердих, зелених —
Оце і все.

Неначе білі пави,
Пливуть хмарки у небі. В долині
Цвіркоче коник. Дівчина далека
Співає пісню рідну та близьку.
Темніе обрій. Добродушний грім
Спросоння заревів,— але над нами
Ще ясно й синьо.

О! Дивися! Крижні,
В повітрі блиснувши разком перловим,
На озерце спустились польове!

1939—1940
Київ—Коктебель

Восени прилітають невідомі птиці,
З дивним криком падають на ріку,
І стрілець сам не знає: може, то тільки сниться,
Що весною він бачив саме таку.

Восени кожен день — якась відміна:
То зів'яла стеблина, то зелений пожовк...
Восени розумнішою стає людина
І ще м'якшим — трави прим'ятої шовк.

Восени залягає риба в ковбанях,
Щоб немудрі якісь бачити сни...
Осінь, звісно, пора розмов останніх,—
Але й сходить пшениця теж восени!

1940

ВЕЛИКА

ГОДИНА

1941-1945

ЗА РІДНУ ЗЕМЛЮ

На наші ясні зорі,
На наші тихі води
Руїну, смерть і горе
Несуть вони, народе!
Та хай цей сон проклятий
Грабіжникам не сниться —
Довіку не топтати
Їм нашої пшениці.

Гей, сміло стань,
Гей, прямо глянь
Ти ворогам у вічі!
На славний бій,
Останній бій
Усіх Отчизна кличе!

У бій за наші ниви,
За ясний сміх дитячий,
За юний спів щасливий,
За славний труд гарячий.
Вперед, полки суворі,
Під прапором свободи,
За наші ясні зорі,
За наші тихі води.

Гей, сміло стань,
Гей, прямо глянь
Ти ворогам у вічі!
На славний бій,
Останній бій
Усіх Отчизна кличе!

За кров братів пролиту,
За кожен плач дитяти
Проклятим відплатити,

Розбійників скарати.
Щоб жити нам в спокої
Щасливо і погідно,
За Партію — до зброї,
За землю нашу рідну!
Гей, сміло стань,
Гей, прямо глянь
Ти ворогам у вічі!
На славний бій,
Останній бій
Усіх Отчизна кличе!

1941

С Л О В О Г Н І В У

Піднявши голову гадючу,
Де злови випечено знак,
На землю світлу і могучу
Повзе ватага розбишак.

Вони і досі не зреклися
Своєї чорної мети —
Лани, що медом розлилися,
Скаженим потоптом пройти,

Вони, що Францію веселу
В жалобу чорну одягли,
Вони, що чеські білі села
У пута куті повили,

Вони, що прирікають радо
Народи мирні на загин,
Вони, чие наймення — зрада,
Вони, чие дихання — тлін,—

Вони переступить на сміли
Землі тієї грань святу,
Де лине люд ширококрилий
Із висоти на висоту,

Де всі серця в битті єдинім
Живуть і люблять, і горять,
Де українець із грузином,
Вірмен із руським — в ряд стоять.

Живої прагнучи поживи,
Туди насміли йти вони,
Де, ніби моря переливи,
Цвінуть народи і лани....

Даремно, пси оскаженілі!
Вам перемоги не діждать!
Назустріч вашій темній силі
Устала промениста рать,

Над нею стяг багряний має,
Над нею вольний спів гримить,
І в ночі сил таких немає,
Щоб наше сонце погасить.

1941

ПІСНЯ РАДЯНСЬКОГО НАРОДУ

Навпроти зловісних ударів і хмар
Устаньмо, єднаймося, молод і стар,—
За день наш крилатий,
За край наш багатий,
За усміх дитяти, за радості дар!

Поранений смертно, розлютився звір,
Кипить і клекоче роз'ятрений вир,—
Та сила єдина
У батька і сина,
Радянська Країно, в синів своїх вір!

Ламаються жала ворожих штиків,
Кривавляться крила у їх літаків,
За день наш крилатий,
За край наш багатий,
За усміх дитяти палає наш гнів!

Від міста до міста іде перегук,
Все більше, все більше озброєних рук.
Як зілля нечисте,
Загинуть фашисти,
Наш край променистий — натягнений лук!

Нам Партії воля — зоря провідна,
Що світлом живлющим народи єдна.
За день наш крилатий,
За край наш багатий,
За усміх дитяти — священна війна!

Серпень, 1941 р.

ГОЛОС СИНА

Від плуга чесного, від рідного заводу
Нас хоче ворог одірвать
І нашу правду, щастя і свободу
 Під ноги підтоптать.
В розгулі хижому він прагне сплюндрувати
Святий здобуток наших рук,
Жадає край наш, красний і багатий,
 Він висать, як павук.
Ні, ні! Подавиться недолюдок поганий,
Умре з кривавого вина!
В однім Дунаї скупані слов'яни,
 І воля в них — одна!
А з ними йдуть брати — башкири і грузини,
Кремлівська сяє їм зоря,
І голос Байрона з-за моря лине
 На голос Кобзаря.
О, земле рідная! Не жатиме неситий
Пшениці на твоїх ланах!
Жила, живеш, довіку будеш жити,
 Безсмертна у віках!

Серпень, 1941 р.

ВЕЛИКИЙ ПЕРЕГУК

Чуєш — крізь ніч, перевиту вогнями,
Голосу голос дає відповідь?
Чуєш — іде перегук понад нами,
Темних віків потрясає граніт?

Чуєш — пливе над імлюю морською
Байрона слово, як мідна сурма?
Пушкін з простертою гордо рукою
Встав над землею, мов пісня сама!

Бачиш — він знов на «Трибуні народів»,
Славний Міцкевич, борець і пророк!
Бачиш — піднісшись народам на подив,
Сяє Шевченка терновий вінок!

Чуєш — гримить всім трудящим язикам
Спів огнекрилий народних співців:
«Тісно єднайтесь в змаганні великім
Проти кривавих катів-ворогів!»

Всі племена, всі народи земнії,
В битву за сонце, за вітер дзвінкий!
Сило велика, устань, як стихія!
Чорного звіра розбий і добий!

Ворог самотній, іти йому ні з ким.
Близько вже, близько жадана зоря!
Хай осіє святим своїм блиском
Вольная воля поля і моря!

1941

МОСКВА

Серце народів, мозок землі,
Всім вона рідна, хто вільний і смілий.
Вражі об неї щербляться шаблі,
В порох напасники падають злі,
Чорні під нею розсиплються сили.

Там ми, братове, збирались не раз
В дружній розмові і в дружньому ділі.
Там обіймав Україну Кавказ,
Там наших співів гранився алмаз,
Там наші думи росли буйнокрилі.

Там правдолюбця-Толстого сліди
І Грибодова сміх негасимий,
Там Маяковський, єдиний завжди,
З Пушкіним стрівсь — весняної води
Бурний потік із валами морськими.

Там непогасний свободи рубін
Світові світить крізь ніч пурпурово,
Там осереддя всіх гір і долин,
Кожен там рідний, хто вольності син,
Гроном лунає там Сталіна слово.

Хай же наш клич над поля снігові
Лине, єднає родину велику,
Хай усі люди почують живі,
Що не упасти ніколи Москві,
Нашому серцю не вмерти довіку!

1941

У К Р А І Н І

Україно моя! Чисті хвилі ланів,
Променисті міста, голубінь легкокрила!
Україно! Сьогодні звірів-ворогів
Ти грудьми вогняними зустріла.

Зоді

Україно, живого труда сторона,
Зорі ясні, погожії, тихії води!
Україно! Ти в славній борні не одна,
В ній з тобою під стягом багряним — народи!

Не один ти стрічала погрозний погром,
Знаєш тупіт і стукіт, і грюкіт Батиїв,—
Та з пожару щораз лазуровим вінком
Виникав твій співучий, могутий твій Київ.

Бачиш — руський з тобою, башкир і таджик,
Друзі, браття твої, громоносна лавина.
Свят союз наш, народ непоборен повік,
Нездолання повік його сила левина.

Мати ніжна моя! Знай: по бурі тяжкій
Перемога засяє дзвінка і погідна.
Славен буде в народах священний твій бій,
Славен серп твій і меч твій, свята моя, рідна!

1941

ЛИСТ ДО ЯНКИ КУПАЛИ

Дві мужні матері-сестри —
Співаче, друже мій і брате! —
Одної поклялись пори
Меча із рук не випускати.

Скорбота отінила їм
Чоло біляве і смагляве,
Та крізь пожар, крізь кров і грім
Ідуть вони за діло праве.

Хай мають вражі прапори
Понад Чернечою горою,
Та переможуть дві сестри
В ряду із третьою сестрою.

І не здола повік-віків,
У чорну пашу не поглине
Лукаве кодрло ворогів
Краси Радянської Країни.

Вони ідуть шляхами зрад,
Та правди вітер — нас обвіяв...
Не вмре ніколи Ленінград,
Воскресне Мінськ, не згине Київ!

Вересень, 1941 р.

ДО ПОЛЯКІВ

Сини Міцкевича, Словацького, Шопена,
Сини Коперніка, заковані сини!
Рвіть ланцюги тяжкі! Хай згине тьма шалена,
Хай сяє голубиць народної весни!

Отчизни дорогá вам кожна стежка й смужка.
Хижацьким чоботом кривавлені поля —
І повстає земля Тадеуша Костюшка,
Скида ярмо свое Домбровського земля.

Погляньте: на борню Радянська йде Країна,
Народів дружбою велика і міцна,
І воля Сталіна веде її орлина,
І перед ворогом не схилиться вона!

Погляньте — розцвіли нового дня ознаки!
Почуйте дружній стиск братерської руки!
За волю і за честь — усі до лав, поляки!
За діло правее — до зброї, вояки!

1941

ЛИСТ ДО УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ

Як райдуга, що два материки
Єднає велетенською дугою,
Як дві — в одному потиску — руки,
Два серця, мислю палені одною,

До слова слово хай перелетить,
Щоб через море брат озвався брату,
Щоб дальня віддзеркалила блакить
Повиту терном українську хату.

В борні, в огні клеочуть наші дні,
І кожен рух і звук до бою кличе,
І ворогам не розтопати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий.

За нашу волю — чуєте, брати? —
За нашу правду, — сестри, озовіться! —
Ми йшли, йдемо, ми будемо іти,
Ми бились, б'ємося, ми будем битися!

За ниву, що святив наш чесний піт,
За серцем нашим живлені заводи,
За пісню й книгу, як за сонця світ,
За ясні зорі і за тихі води —

На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмеремо ніколи!

З Дніпром співають голосом одним
Москва-ріка і Волга, добра мати,
В степах азійських в'ється дружній дим,
З Кавказу поклик лине на Карпати.

Нехай ворожі крила простяглись,
Хай тінь від них, як чорна кров, чорніє,—
Гей, через море, друже, відгукнись
В однім пориві і в одній надії!

Зламати крила яструба — навік!
Розсікти навпіл голову криваву!
Устав з мечем ратай і робітник
За нашу долю і за нашу славу!

Коли народ усім своїм життям
Присягся діло праве боронити,—
Його ніяким не розбить громам
І жодним океанам не залити!

1941

ВОГОНЬ, ЗАЛІЗО І СВИНЕЦЬ

Чого ви прагнете, грабіжники з пустелі?
Чого ви лізете в радянський огород?
Чи не надієтесь, що славний наш народ
Подасть вам хліб і сіль на золотім тарелі?

О, по-належному ми зустрічаєм орди
Гостей, не кликаних у край наш на ралець!
Ми вержемо вогонь, залізо і свинець
На лапи їх брудні, в оскаженілі морди.

Рахунки давні в нас. Нам не забудь довіку,
Як чобіт їх топтав України лани,—
Та пам'ятають же, напевне, і вони,
Як гнав їх наш народ, розбійну силу дику.

За кожну п'ядь землі, за кожен зойк дитяти,
За сльози матерів, за рідну, братню кров
З нас кожен — чуєте? — себе віддять готов,
Та й камінь неживий волає до відплати.

Єдина думка в нас і серце в нас єдине,
Ми прапор сталінський як сонце піднесли,
І ви, що здобичі сюди шукати йшли,
Найдете, прокляті, безславні домовини...

Все: труд робітника і сміливість героя,
І кожен дар землі, і кожен сплеск води,

І села вквітчані, і горді городи,—
Все звернене на вас, як безпощадна зброя.

Шалійте! Землю рвіть отруйними зубами!
Сичіть гадюками і вийте, як вовки,—
Вам не уникнути покарної руки!
Над вами — тьма і кров, а сонця світ — над нами!

1941

СВІТОВА ЗОРЯ

Меркнуть зорі, білою стіною
Смутен день на обрії встає,
Сивий сніг заносить поле бою,
Чорний ворон білий труп клює.

Все мовчить. Країна заніміла.
Від пожарищ в'ється мертвий дим.
Над Дніпром розгнівана могила
Розмовляє з вітром сніговим.

Ходить вітер, посланець крилатий.
На криваве заклика вино,
Припадає до причілку хати,
Срібним перснем стукає в вікно.

Гомонять під Каневом селяни,
Староденний Київ ожива.
Віє вітер з Ясної Поляни,
Світова палає, світова!

22 грудня 1941 р.

ПАМ'ЯТНИК БОГДАНА

Було — по вулицях знайомих
Ідеш до рідної ріки —
І раптом бачиш владний помах
Богдана гордої руки.

І тратиш ніби часу вимір,
Бо обступили навкруги
Софія древня, Володимир,
Дніпра безсмертні береги.

І мислиш: то не снів уява,
Не порох пожовтілих книг —
Човни летючі Святослава
І хижоокий печеніг,

І скрип Батійових повозок,
Неволі соромітні дні,
І, зроджений в диму та грозах,
Козак-нетяга на коні.

О, так! Минуле — не могила,
Хреста примарний силует,—
Недарма ж мужнього Данила
Т е п е р оспівує поет.

Недарма, як глибока рана
Вкраїни тіло протяла,
Свого великого Богдана
Ми вічні славимо діла.

То ж він народні смаглі руки
Єднав обаполи Дніпра,

Щоб не літали вражі круки
Клювати нашого добра.

Коли несли ворожі сили
Лукаву ханщину нову,—
Він знав, куди простерти сміло
Свою зірчасту булаву,

Він знав, що шлях лежав єдиний
Серед пасток і вовчих ям —
З'єднати долю України
З народу братнього життям.

Хай ласки царської омана
Лягла на груди, мов тягар,—
Та як прийшла пора жадана
І в прірву впав останній цар,—

Пішли вперед брати-народи
Плече з плечем і меч з мечем
До сяйва праці і свободи
Без плах, корон і діadem.

І вітер радісний повіяв,
Зорю приносячи живу
У золотий прадавній Київ,
У Кремлем вінчану Москву,

І де розсипались окупи,
Де трон розпався на тріски,—
Зросли поемами будови,
Лани розквітли, мов казки.

Та враз ударило на сполох
Народне серце. Зашумів
По всіх ланах і видноколах
Титана раненого гнів.

І, знову ставши до двобою
З камінносердим хижаком,
Брати ідуть рука з рукою
Ворожий відбивають погром.

Простерла смерть в моему краї
Отруту чорних крил своїх,
Та предків зброя оживає
В нащадків подвигах святих.

В очах стоїть гора Чернеча,
Копитом б'є Богданів кінь,
І вкрита славою Унеча
Гривить до наших поколінь.

Крізь ніч, крізь прах той день настане,
Здобута кровію пора,
Коли воскресне, наш Богдане,
Народ обаполи Дніпра.

І зашумує наша нива,
І знову виросте наш дім,
І пам'ятника бронза сива
Засяє золотом новим.

6 серпня 1942 р.

Я — СИН КРАЇНИ РАД

Я — син Країни Рад. Ви чуєте, іуди,
Ви всі, що Каїна горить на вас печать?
Отчизни іншої нема в нас і не буде,
Ми кров'ю матері не вмієм торгувать!

Не тільки знесена на камінь п'єдестала,
Квітками вінчана і кроплена вином,—
Стократ милішою вона для серця стала,
Грудьми стрічаючи руїну і погром.

У крові, в стогоні, в риданнях несказаних,
У бурі подвигів, що крізь віки пройдуть,
Ясніше від усіх небес благоуханих
Сіяє нам її щоденна каламуть.

Нам хліб її черствий святіший за святині,
Сніги зими її красніші, ніж весна,
І те, що тугою вона повита нині,—
Лиш знак, що воскресла для радості вона.

Я — син Країни Рад, що ранами гіркими
Несе визволення усім земним краям,—
І кожен буйний квіт, що на землі цвістиме,
До ніг приклониться радянським воякам.

Я — син Країни Рад, що і мечем, і словом
Разить і тне катів з розмаху, до кісток;

Сьогодні ще стоїть вона в вінку терновім,
Але вже сплетено лавровий їй вінок!

Дрижать поля мої від матернього плачу,
Та ворог хилиться, уже спіткнувся він...
О, сяєво зорі, тебе я бачу, бачу!
Я син Країни Рад — самої правди син!

26 грудня 1941 р.

в редакції журналу "Літературна Україна"

СОН

Мені приснились ночі солов'їні,
Дівочі співи, пахощі левад,
Весна, що дано тільки раз людині,
І далечінь, що не вернуть назад.

Приснилися на обрії зірниці,
Що наче крила маяли в імлі,
Приснилось те, що радує, як сниться,
І мучить нас, торкнувшись землі.

Та що ж! Хай жаль, що перейшли для мене
Солодкі болі зросту і жадань,
Що похилився мій розмай зелений
І май черлений одійшов за грань,—

Ще гірший жаль, стократно глибший смуток
Мене охопить, як згадаю я,
Що рідний лан і весь його набуток
Слизька, потворна обвила змія,

Що молоді, яким лише радіти
І в ночі солов'їні шаленить,
Що світлолиці, ясноокі діти —
Подоба чиста польових суцвіть,—

Потоптані, осквернені, сльозами
І кров'ю вмиті... О, не жаль, а гнів
Мене пече... Я з вами, рідні, з вами
Не тільки в снах — ще більше після снів!

21 січня 1942 р.
Москва

ПОРТРЕТ ЛЕНІНА

Його портрет — в селянській хаті скромній,
Його портрет — в землянці у бійця,—
Портрет того, хто в праці неупомній
З'єднав народів золоті серця.

Його портрет, що люблять наші діти
Квітками польовими прикрашать,—
Портрет того, кому в століттях жити
І сонцем землю нашу осявають.

Коли кипить за волю бій великий,—
Ми бережем і в попелі руїн
Його портрет, що поруч став навіки
З портретом другим — рідним, як і він.

21 січня 1942 р.

ВИДІННЯ

Ми з ловів поверталися додому
На пароплаві «Крупська». В темноті
Нічний Дніпро зітхав крізь сон старечий,
Ласкаво пахли прибережні луки,
І півень десь погожий день віщав.

Та як до ранку ніч дійшла серпнева
І стукнула в його сліпе віконце,—
Наліг туман на воду й береги,
Густий і непрозорий. Ми були
Під самим Києвом, та капітан
Велів спинитись, бо в імлі не можна
Було дійти до приплаву ніяк,
На міліну не трапивши лукаву.
Отож спинилися. Курці безсонні
З махорки, бакуну та вергуну
Поскручували цигарки гігантські
І вийшли з перегомоном глухим
На палубу. Шкода! Хоч в око стрель —
Нічого не побачити. Шумить
Вода невтомна за німим облавком,
Волога й тьма охоплюють істоту,
І город наш близенько — перед нами —
Лиш угадати можна, лиш відчуть,
Як немовлятко відчуває хоре,
Що мати тут, хоча її нема
Біля коліски. Налягла на все
Холодна сірість, мовчазна й недобра.
Здавалося, кінця не буде й краю
Тому стоянню при порозі міста
Терпливому, жебрацькому, нудному...

І враз — це тільки в казці описать!—
Прорвав туману мокрого завісу
Одважний промінь, небо голубе,
Як непорочне око, заясніло—
І він устав на горах перед нами,
Наш Київ — переливами садів,
Гарячими верхів'ями дзвіниць,
Будовами, як марево, легкими,
Ожив, затрепетав, замайорів
У золоті, у сріблі, у вісоні,
У багряниці слави й ліпоти!

Мій Києве! Нема таких туманів,
Які б не розійшлися над тобою,
Щоб світові щасливому явити
Красу твою, твій геній неув'ядний,
Твоє життя, безсмертне, як народ!

23 січня 1942 р.
Москва

ЦЕ БУЛО У ТОМУ МІСТІ

Це було у тому місті,
Що саме його наймення
Болем серце нам стискає,
Ніби пісня журавлина
У безумних небесах;
Це було весни тієї,
Що один про неї спомин
Освітляє нам істоту,
Огріває нам істоту
До найглибшого кутка.

Ми удвох ішли з тобою
В світлі березня мінливім
Під хмарками і під сонцем
По Хрещатику дзвінкім,
І людей було багато,
По-святковому красивих,
І летіли над землею
Голубих гусей ключі.

Танув сніг, на тротуарах
Калюжки переливались,
Вітром пшениці грайливим,
Як дитинячі моря,—
І боявся я, щоб ніжок
Ти у них не промочила,
І держав тебе під руку,
В синю далеч ведучи.

Відшумить війна, над світом
Світу березень заграє.

І на ґрунті спопелілім
Трави виростуть нові,—
Ми вернемося з тобою
Споважнілі, посивілі,
Щоб і свій принести даток
В труд оновлення святий.

Що ж — нехай не ми вже будем
У закоханні безмовнім
По Хрещатику ходити
В мерехтінні веснянім,—
Син наш дівчину вестиме,
Що його чекала-ждала
З многотрудного походу,
І для них озвуться в небі
Голубих гусей ключі,
Син наш буде пильнувати,
Щоб вона не промочила
У калюжці переливній
Милих ніжок молодих.

*25 січня 1942 р.
Москва*

МИ ЙОГО ЗУСТРІЛИ

Ми його зустріли, браття, знову —
Теплий приторк трудових долонь,
Молодість його срібноголову,
Спокій, гарячіший за вогонь.

І здалось — над нами височіє
Край долини, де Дніпро-ріка,
Близько біля древньої Софії
Юний дім незламного ЦК.

І здалося — весняні, рум'яні,
Повні сили, думки й красоти,
Ходять по Богдановім майдані
Рідні люди — сестри і брати.

І здалось — о, ні, це не здалося,—
Сталося! Великий день прийшов!
Українські далі стоголосі
Воскресають крізь пожар і кров.

І коли повернемось ми знову
Сіять лан і лагодити дім,—
Руку ми потиснемо Хрущову
Іменем народу дорогим.

17 лютого 1942 р.

БІЙЦЯМ

З перших крапель ніжним дзвоном,
З першим талим вітерцем
Вам, суворим, вам, безсонним,
Ми поклін глибокий шлем.

Де ж найти і як шукати
Слова, гідного бійців,
Що несуть, як стяг крилатий,
Праведний народний гнів?

Сонце встане раннім-рано —
Вам боротись, вам терпіть...
Та лиш вам єдиним дано
Щастя першими зустріть.

День святого подолання,
Громової тишини,
День стобарвного світання
Всенародної весни!

18 лютого 1942 р.

В С Н І Г А Х

В снігах лежить Росія доокола.
Задиханий наш поїзд мов загруз
На полустанку. Холод, ніч і сніг.
Вслухаюсь в ніч. Струною в безкінечність
Заледеніла тиша простяглася.
Про що мовчить? Що думає вона?

Вслухаюсь в ніч. Немов далекий шепіт,
Мов шемрання сумного вітерця.
Якісь примарні долітають звуки
Крізь шиби заморожені... О, ще,
Ясніш, мучителі! —

І от я чую
Колиски скрип, хитливий шум вервечок,
Тоненький голос, сонний і сумний...
Сестричка братіка свого колише,
Чи мати нахилилась молода
Над немовлям, що тільки їй одній
Нагадує одно обличчя в світі,
Яке горнула до грудей вона,
В сльозах благословляючи на подвиг?
Я чую: пошепки десь розмовляють
Стареньких двоє — і одно весь час
Повторюють ім'я якесь ласкаве,
Дитяче... Може, саме те ім'я,
Що вкрило славою їх скромну хату,
Загублену в сипучому снігу.
І може, добуває та старенька
З шухляди номер рідної газети,
А той старий тимчасом окуляри,
Нитками злагоджені, надіває,

Щоб прочитати в сотий, певне, раз
Давно напам'ять вивчені рядки.
Я чую: дівчина встає тихенько
З німого ліжка, до вікна підходить,
Вдивляється у сніжну каламуть,
До скла чоло гаряче притуливши,
І каже щось, що чую тільки я
Та лиш вона — і що почує третій,
Як вернеться, покритий пилом бою...
Всі стіни розійшлись передо мною,
Вітаю друзів, до братів горнусь,
І чую Україну, Білорусь,
І чую світ з роботою і плачем,
З його життям, і в холоді гарячим,
І проростає крізь сніги трава...
Враз поїзд рушив. Перед нас — Москва.

Січень 1941 — березень 1942

ЧАША ДРУЖБИ

До броні, слов'яни, до броні!

М. Старицький

В присмерковій пісні колисковій,
В оповіді сивій про походи,
Про походи, подвиги безсмертні,
В солов'їній співанці весільній
Він дзвенів не раз, переливався
Споконвічний голубий Дунай.

Сном весняним, плеском лебединим,
Давніх літ переказом кривавим,
Скорбною легендою про розбрат
Ще й бувальщиною побратимства
Він шумів, і серце молодеє
Чарував солодким, тихим бодем,
Всеслов'янський голубий Дунай.

В ньому всі ми скупані, слов'яни,
Ним усі колихані, слов'яни,
І в борні священній, грозовій,
Як один, підносьмо чашу дружби,
Як один, підносьмо чашу клятви,
Чашу волі, слави і братерства,—
Хай загине ворог наш навік.

Не за кривду ми йдемо, за правду
На високий, чесний ратний подвиг,
Щоб на древню Прагу золотую,
На Кремлівську гордую твердиню,
На мовчання Вавеля суворе,
На задуму Мінська лісового
Волі вітер віяв-повівав.

Як ворожа сила налягала
На Москву, неначе чорна хмара,—
Всі народи братського Союзу
Одностайно стали їй на захист
І грудьми її обороняли.
Ой, чи це ж то, браття, та не приклад,
Не взірєць хоробрості високий,
Не зразок єднання та братання?
То ж підносємо вище чашу дружби,
То ж підносємо вище чашу клятви,—
Хай загине ворог наш лукавий,
Хай шумить єдиним світлим шумом
Синій Дніпр і срібновода Висла,
Вольна Волга в славному роздоллі,
Світ слов'янський — голубий Дунай!

2. квітня 1942 р.

КРЕМЛІВСЬКІ КУРАНТИ

Кремлівські знову чую я куранти.
Навколо мене — тиша безбережна
Нічного вересня. Душа тріпоче,
Прозорчасті уловлюючи звуки,
Такі знайомі. Що в них? Що всни?
Син закривавленої України,
Яке віщання, заповіт який
Ловлю я в цім глибокім переливі?
Чому так гордо серце в мене б'ється
Серед нічної, темної Москви?
Тож голоси народів і племен,
В єдиній волі зібраних навіки,
Я чую! І хіба назвать самотнім
Того можливо, хто вчувати може
Удари ці, що падають у ніч,
Як теплих крапель весняні алмази?
Хіба можливо захитаться в вірі,
Коли Москви підноситься граніт,
Коли великий мозок пломеніє
В нічнім Кремлі — і світу день несе?
Кремлівські знову чую я куранти,
В холодну ніч я руки простягаю —
І сонце бачу крізь холодну ніч!

30 вересня 1942 р.

КОЛИСКОВА

Заглядає ніч у вічі,
В чорнім небі світить свічі,
Розливає супокій...
Спи, синочку рідний мій!

У далекім темнім полі
Батько твій за нашу долю
Б'ється з ворогом лихим...
Спи, дитятко, сном мідним!

Я уранці виходжала,
Золотее жито жала
По високій по горі...
Спи, маленьке, до зорі!

Що високою горою
Повернеться батько з бою,
Звеселиться вся земля...
Спи, коточку, спи, маля!

Ой, над нашими полками
Грає вітер прапорами,
Сила наша — як весна...
Спи ж бо, зіронько ясна!

Хмара вражая розтане,
Ясен, красен день настане,
Сонця-світу вороття...
Спи, синочку, спи, дитя!

1941

ПРО ОСІНЬ

Осінь, осінь, осінь... Шум осик...
Осінь — перельотний голос птичий...
Я її давно хвалити звик
За її веселий, добрий звичай,

За щедроту золотих дарів,
Білими розсипаних руками,
І в її простори завжди брів,
Як дитя до казкової брами.

Молодий, усіх я запевняв,
Що вона — не смерть, а відпочинок,
Що осінне прив'ядання трав
І кружляння голубих сніжинок,—

Лиш весняних трав передчуття,
Тільки провість ясних вод весняних...
А тепер, на осені життя,
Між погрозних одсвітів багряних,

Як без пісні давньої жона
Від турботи, від скорботи тане,
Як прибила волос сивина,
Як смутить вечірній час рум'яний,—

Уночі до краю, до кінця
Зрозумів я, що життя кінчиться,
Що мені уже не до лица
Навпроти свічада бадьориться.

І в хвилину цю — із фронту лист.
Син. (Пустун. Екзамени. Фокстроти.)
З фронту! Рідний! І єдиний зміст —
Битися, боротись, побороти!

«Ой, не плач же, мамо, не журись!» —
Піснею повіяло на мене...
Під снігами верби розвилась,
Гірко й ніжно пахне пух зелений.

1942

С Л О В О П Р О Р І Д Н У М А Т І Р

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами.

Благословенна в болях ран
Степів широчина бездонна,
Що, як зелений океан,
Тече круг білого Херсона,
Що свій дівочий гнучий стан
До Дніпрового тулить лона.

Благословенна ти в віках,
Як сонце наше благовісне,
Як віщий білокрилий птах,
Печаль і радість наша, пісне,
Що мужність будиш у серцях,
Коли над краєм хмара висне.

Благословенні ви, сліди,
Не змиті в вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорішленими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми;

Благословен мечів ясних
Огонь, отчизни охорона,
Іржання коней бойових,

Морських походів даль солона,
І «Енеїди» владний сміх,
Полтави тихої корона,

Гаряча дума Кобзаря,
Що і в огні не спопеліє,
І молоток Каменяра,
І струни Лисенка живії,
І слави золота зоря
Круг Заньковецької Марії!

І труд, і піт благословен,
Життя рясного виногради,
І при дорозі зелен клен,
І світло мудрої лампади,
І майво збратаних знамен
Навкруг Кремлівської огради,

Народів серце у Кремлі,
Народів мисль, народів воля,—
І цвіт радянської землі,
Лани її широкополі
Довіку не скоряться млі,
Лихій не вклоняться недолі!

Благословенна синь озер,
І Псло, і повів рути-м'яти,
Народу геній, що не вмер,
Не вмере від жодної гармати,
У гроні світлому сестер
Благословенна наша мати.

Благословенні ви, брати,
Що в сьайві дружби і свободи
Йдете до спільної мети,
На ясні зорі й тихі води,
Благословен і славен ти,
Російський сміливий народі!

Хто може випити Дніпро,
Хто властен виплескати море,
Хто наше злото-серебро
Плугами кривди переоре,

Хто серця чистого добро
Злобою чорною поборе?

Настане день, настане час —
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами,
Земля, що окрилив Тарас
Громовозвукими словами.

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,
Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

Хіба їй можна одвісти,
Коли зоря горить рожева,
Коли шумлять-дзвенять світи
Від рику раненого лева,
Лисиці брешуть на щити,
І кличе див поверху древа!

Хто золоту порве струну,
Коли у гусях — дух Боянів,
Хто димний запах полину
Роздавить мороком туманів,
Хто чорну витеше труну
На красний Київ наш і Канів?

Ні! Сили на землі нема
І сили на землі не буде,
Щоб потягти нас до ярма,
Щоб потоптати наші груди,
Бо Партія біля керма
Стоїть, радянські, вільні люди!

Гримить Дніпро, шумить Сула,
Озвались голосом Карпати,
І клич подільського села
В Путивлі сивому чувати.

Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати?

О земле рідна! Знаєш ти
Свій шлях у бурі, у негоді!
Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводі!..
Лисиці брешуть на щити,
Та сонце устає — на Сході!

1941

120

СТАЛІНГРАД

Колись унук, забравшись на коліна
Дідусеві,— цікавий як дитина,—
Між сивиною знайде в нього шрам
І скаже: Що це? — Дід одкаже: Там,
Над Волгою, є город, що за нього,
Лягло братів моїх і друзів много
І множество — тяжких дістали ран,
Щоб випростала вся країна стан,
Хребет огидний ворогу зламавши.
Дитя! Про город той пригадуй завше,
Поглянувши на цвіт, що вкруг цвіте,
Чи яблуко зірвавши золоте,
Чи вільну пісню чуючи над полем.
Як виростеш ставним і ясночолим,
Як з друзями навчатимешся ти
Із світу в світ перекидать мости,
Легкі, мов сон, виводити будови,—
Благослови за юний день чудовий,
За твій, за наш благоуханний сад
Наш біль, наш гнів, наш подвиг —
Сталінград!

6 лютого 1943 р.

ОСТАННІЙ ДЕНЬ

Відповідь на анкету журналу «Україна» про останній день перед війною.

Уже полуменіли полуниці
На грядці, що торік я засадив,
Цвіли троянди. (Може, все це сниться,
Суцвіття дивне неможливих див?)

Над світом небо мріяло гаряче,
Робота славна лащилась до рук,
І думав я, що не на бурю криче,
А на пригоди одчайдушний крук.

Троянди — білу, кремову й червону, —
Я зрізав, не без жалю і вагань,
І рушив до вокзального перону,
Типовий дачний муж і здоровань.

Запалюючи в повному вагоні
Цигарку, певності й спокою знак,
Чи думав я, що зливою агоній
Йде з Заходу ватага розбишак?

Так мило шуткували пасажери,
Такі були вродливі всі жінки,
Що мимохіть спадали в усміх щирий
Зразки суворості — провідники.

На Ленінську, число шістдесят вісім,
З тролейбуса пурхнув я, мов юнак,
В знайомому перукареві лисім
Чудесних сотню вбачивши признак:

Він, видно, вже перехилив чарчину
І під каштаном мудро кейфував,
Для анекдотів ловлячи причину
У кожнім русі київських роззяв.

Я з ним поручкався і папіросу,
Традиції незмінну данину,
Простяг поважно. Розу срібноросу
Понюхав він з багатозначним: «Ну!» —

І я злетів з трояндами в кабінку,
Де усміхався приязно ліфтер
Аврам Денисович. Піднявся. «Ну-бо, синку,
На стадіон узавтра!» — Аж тепер

Згадати боляче, як укладали
Ми з сином плани, мов одно дитя,
Як трепетно й уроче дожидали
Нового стадіону відкриття.

Сміялася, на нас дивившись, жінка,
Але трояндам віддала хвалу...
О, кожна відпечаталась хвилинка
В душі, так щиро відданій теплу.

І ми заснули з сином, і забуто,
Що снилось нам,— напевне, стадіон.
І перервала ти, страшна отруто,
Яву щасливу і щасливий сон!

15 березня 1943 р.

НА ВЛАСНИЙ ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

З кожним роком більше місця тузі
Відслоняє цей веселий день.
Перше слово — вам, далекі друзі,
Що сплили, як відгуки пісень!

Знову круг ваш сниться біля столу —
Стіл зменшився і повужчав круг!—
То ж за молодість високочолу
Гост підносить посивілий друг.

За роботу, за пташині крила,
За любов, за пахощі землі,
І за ту, що всіх нас породила
І зростила в доброму теплі.

Друге слово — друзям, що сьогодні,
Як гримить і віє далина,
В світ несуть пориви благородні...
Браття! Кубок за бійців — до дна!

Хай палає кров'ю, не плакатом
Наша віра в переможну мить!
Слава славна льотчикам крилатим
І піхоті, що вмира, щоб жити!

Слава славна трударям, що в полі,
В темних руднях і серед пустинь,
На сплетіннях залізничних колій
Здобувають світлу далечінь!

Слава всім на суходолі й морі,
Що в братанні процвіли людським,
Слава й тишині лабораторій,
Що кріплять війни святої грім!

Слава вам, брати мої поети,
В кого серце вірне, як струна!
Де б ви не були — зо мною п'єте
Чару цю сьогодні ви до дна!

Трете слово промовляю нині
Я за ту, що з нею вік пройшов...
Пиймо ж за здоров'я господині,
За дружини дружбу і любов!

Скоро край і п'ятому десятку,
І юнацький пал не до лица...
Але так хотілось би — спочатку
І — признаться щиро — без кінця!

19 березня 1943 р.

ВАРІАЦІЇ
НА ПОЕЗІЮ КОЦЮБИНСЬКОГО
«НАША ХАТКА»

«Наносим каміння, наносимо глини,
Збудуємо хатку з дверима у сні
Та зробимо в хатці ясне віконце,
Щоб сяло над нами, мов золото, сонце!» —

Так нашим малятам колись говорив ти,
Так в осінь плакучу живив їх і грів ти,
А сам не дожив до тієї хвилини,
Коли засіяли всі наші хатини.

«Та зробимо в хатці низенькі пороги,
Щоб нас не минали дідусі убогі,
Щоб, в хату вступивши, на лаві сідали,
Про дива колишні нам думку співали».

Низенькі пороги — а двері широкі
Зробили нащадки, і пісні високій
Одкрили їх навстіж: заходь, всемогутня,
Дзвени про колишнє і клич у майбутнє!

«За хатою буде зелений садочок,
Навколо із квітів ряснений віночок,
Та жито посієм за садом на полі,
Щоб хліба вродило голодним доволі».

Ти весь у цім слові, зворушливо простім,
І в нас ти на покуті любленим гостем

Сидиш, було, завжди у славі народній,
Як стали орлами вчорашні голодні.

Та впала на хатку лиха громовиця,
За рідні пороги припало нам биться,
За жито на полі, за обрії сині,
За яблуні цвіт і за предківські тіні.

Знай присягу нашу, велика людино:
Відстоїмо в бої ми нашу хатину,
І ввійдуть у хату бійці-оборонці,
І знов засіяє, мов золото, сонце!

24 квітня 1943 р.

ДРУЗЬЯМ ПО СОЮЗУ

Друзья мои! Прекрасен наш союз...

А. Пушкин

Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами.

Т. Шевченко

Коні ті, що ржали за Сулою,
Ржуть і нині в далях огняних,
Древні стяги нас ведуть до бою
За проміння верховин нових.

Сурми, що сурмили в Новіграді,—
Хто урве їх нестерельний звук,
Щоб дали уклін ми ржавій зраді,
Щоб зламали Святославів лук?

Чи дарма, коли весна жадана
Осіяла вольною сім'ю,
Як правицю мідного Богдана,
Ми до сходу простягли — свою?

~~Поруч браття ми були в неволі,
Разом ми громили вражу рать,
То ж тепер на морі й суходолі
Нас ніхто не може роз'єднать.~~

Мозок наш — Москва високочола,
Серце наше — славний Київ-град;
Хай наш Мінськ тепер пустиня гола,—
Завтра знов розквітне він, як сад!

Вічна клятва: в радості і в горі
Йти нам опліч, вольності сини,
І в ворожім не потонуть морі
Наші братські золоті човни.

14 травня 1943 р.

Москва

МОЄМУ КРАЄВИ

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що кожною сльозою
Ти випікаєш слід страшний,
Що в гроб візьму з собою?

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що всі убиті діти
Волають у душі моїй:
Убивцям відплатити!

Чи знаєш ти, о краю мій,
Що тьма твоєї ночі
У день весняно-голубий
Мені кривавить очі?

Так хай же я згнию — цвісти
Тобі, мій рідний краю!
Чи чуєш ти, чи знаєш ти? —
І голос: чую! знаю!

22 квітня 1943 р.

Мандрівка пахне, аж серце п'яне!
Спадають краплі у сніжний дзбан,
Замети скляться, готові сани,
Дорога прагне подорожан.

Іржуть тихенько гарячі коні
І рвуть оброті, і в землю б'ють,
І встало сонце на оболоні —
Додому, друзі! В щасливу путь!

*15 лютого 1943 р.
Уфа*

Л Е Н І Н Г Р А Д

М. Тихонову

Я пам'ятаю величавий
І неповторюваний сон —
Канали, арки, архітрави,
Високі лінії колон,

І бронзу вершника живого
На грізно здибленим коні,
І вас, такого молодого,
У дружній, синій тишині.

Ви Батюшкова нам читали
Напівзабуті сторінки,
Що животворно оживали
З-під чудодійної руки.

І молодість у них кипіла,
Що не зів'януть їй повік,—
А лєнінградська ніч стокрила
Плила, як зоряний потік.

І знали ми, що на граніті,
Край петербурзької води,
Сплели, як золотисті ниті,
Шевченко з Пушкіним сліди.

Та Ленінграда блиск і слава
Без міри, без кінця зросли
У стисках чорного удава,
У муках голоду і мли.

Як ворог підповзав змією,
Народний втілювали гнів
Бійці — герої епопеї,
Поети — в лавах вояків.

Як вітер ночі крижаної
Псалом над мертвими читав,—
Коваль, що виріс над Невою,
Невтомно день і ніч кував.

І сталось: прорвана блокада!
Ступивши на безсмертя путь,
Безсмертні діти Ленінграда
Тропою Леніна ідуть.

І над священною рікою,
Як море, плещеться зоря,
І пісні Пушкіна сестрою
Воскресла пісня Кобзаря.

1943

В О І Н

Я бачив, як боець, натовлений з походу
І знов збираючись у невідомий бій,
По-господарському у довбану колоду
Збирав упійманий пропахлий воском рій.

Він знав, що довгий шлях прослався попереду,
Де смерть, неначе вовк, таїться між узлісь,
Не сподівався він закуштувати меду
З гречк, що молоком навколо розлились,—

Та усміх не збігав з засмаленого виду,
І, повертаючись до давніх, юних літ,
Він нам розказував про пасічника-діда,
Про бджіл, про норів їх, про шлюбний їх політ.

І кожен рух його був сповнений поваги,
І говрили в них трудів людських віки,
І може, через те так приязно зигзаги
Навколо креслили цікаві ластівки.

І молоде дівча схилялося до нього,
Науку прагнучи бджільницьку перейнять...
Та гасло кинуте уривчасто і строго:
«В поход ладнатися. Сьогодні. Рівно в п'ять!»

І випростався він, і в очі глянув сині,
Такі допитливі, закохані такі,

І руку на чоло поклав напівдитині,
І рушив на шляхи кремністі та тяжкі.

Я більше парубка не зустрічав донині,
І вість про смерть його почув оце тепер...
Та як густі меди поллються по Україні —
У них він житиме, бо він за них помер.

*28 серпня 1943 р.
Під Харковом*

Л Е Н І Н

В очах дітей, допитливо-розумних,
Його очей відсвічує вогонь.
Безсмертний він в красі заводів шумних,
В цвітінні нив, у потиску долонь.

Шахтар, що казкову виносить здобич
Із надр земних до сонця, на-гора,
І пісня, що із Києва в Дрогобич
Летить, як чайка з берегів Дніпра,

І море шовковистої бавовни,
І сад, що у пустелі виника,—
Це все про нього спогад невимовний,
Скрізь мисль його і скрізь його рука.

Коли твій брат, твій син, твоя дитина
Тне ворога з-за правого плеча,
Коли за волю бореться країна,—
Веде в бою правиця Ілліча.

Поборем ми, бо праве наше діло,
Із тьми й пожарів виникне блакить,
Бо слово Ленін в світі прогрімало,
Бо слово Сталін в відповідь гримить.

Січень, 1944 р.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА

Ти стоїш передо мною
В темних образах і світлих,
Україно, Україно,
Молодая у віках:
То скривавлена війною,
У комет зловісних мітлах,
То розквітла солов'їно
І розкрилена, мов птах.

Скільки меду і отрути,
Скільки муки, скільки сили,
Скільки правди золотої,
Скільки кривди і оман!
Як же день отої забути,
Переяслав сонцекрилий,
Що осяяв булавою
Непокірливий Богдан!

Раду радили чубаті
З неущербними шаблями,
Вкриті палом перемоги,
Сивоусі юнаки,—
Як завести лад у хаті,
Як неволі змити плями,
Ворогам закрить дороги
До Славутича-ріки.

Щоб не брав султан ясиру,
Щоб вельможна Польща-пані
У ридвани не впрягала
Святославових синів,—

Братню кров і братню віру
У братерському вітанні
Рада мудро привітала
Віщим клекотом орлів.

Поруч сіяли, орали,
Поруч жали і косили,—
Як же поруч не іти нам
Крізь замети снігові?
І знамена запалали,
І шлики в блакить злетіли
Гаслом-голосом єдиним
Променистій булаві.

Простяглась вона до сходу,
До восточної столиці,
Показала путь-дорогу
Поколінням і вікам.
Однокровному народу
Наш народ подав правицю
На єднання, на допомогу,
На погибель ворогам.

Переяславе-герою,
Місто слави, місто згоди,
Ти зазнав неволі-муки
Від хижацької руки,—
Та єдиною рукою
В дружбі з'єднані народи
Розв'язали білі руки
Край Славутича-ріки.

Наша згода — наша сила,
Наша дружба — наша воля,
Не темниці-кам'яниці,
А свободи світлий храм.
Хай же знає тьма безкрила
Грім козацького пістоля,
Стиск братерської правиці
На погибель ворогам!

*12 січня 1944 р.
Переделькіно*

КАНЕВУ

Уклін земний священним верховинам,
Де тінь Тараса на віки віків,
Душі народної любов і гнів,
Знялась в безсмертя помахом орлиним!

Там ворог був і потопом звіриним
Топтав святині. Там моїх братів
Лилася кров, і сльози матерів
Квітчали сон синовнім домовинам.

Та встав Тарас, і встав Тарасів син,
І всі брати-народи, як один,
Знялися сонцем супроти туманів,—

І зловорожа падає стіна,
І непорочний, як зоря ясна,
В багрянім сьйві виникає Канів.

1 лютого 1944 р.

УКРАЇНА ВИЗВОЛЯЄТЬСЯ

Україна визволяється —
Цілий світ у двох словах!
Під ногами розстилається
Золотий Чумацький Шлях.

Те, що свято полюбили ми,
В нас нікому не віднять.
Грає кіньми сніжнобілими
Молода Червона рать.

Наша мідь навек насталена,
І крізь дим та грім тривог
Дух народу, воля Сталіна
Нас ведуть до перемог.

Ми туди, як птиці, линемо,
Де прапрадітів добро,
Де рядами тополиними
Облямований Дніпро,

Де у сріблі заспокоєнім
Одіб'ються знов сади,
Де несуть дівчата воїнам
Відра свіжої води,

Де, мов сестри, праця з піснею
Відбудовують наш дім,
Де зорею благовісною
Сяє воля нам усім.

Ще наш гнів, немов у кратері,
Буйним полум'ям горить,
Та приходять син до матері,
Друг до подруги спішить.

Ми чоло доземно схилимо
Перед рицарем-бійцем,
Над священними могилами
Клятву вірності складемо —

За Вітчизни діло правее
Все життя віддати і кров...
І з усмішкою ласкавою
Зустрічає нас Хрушов.

Розметаєм кодро змієве
Ми до пня, до голови...
Славен будь довічно, Києве!
Україно, вік живи!

10 квітня 1944 р.

МАТИ

Ти ідеш, пренепорочна,
З немовлятком зголоднілим
У безкрайньому просторі,
В сніговиці по степу.
Тільки вітер, тільки ворон
Вам показують дорогу,
І сльоза на віях мерзне,
І дитя твоє мовчить.

Хату — чорною марою,
Серце — пустою страшною,
Трупом — брата із сестрою
Залишили вороги.
Чом же хата знов біліє,
Серце б'ється у надії,
Мертві встали, як живії,
Повні мстивої жаги?

Ти ідеш, пренепорочна,
Перелогами-лугами
І дитину зогріваєш
Теплим подихом своїм,—
І воно пищить, маленьке,
Прокидається, дрібненьке,
І грудей шукає рідних
Рухом ручки вселюдським.

«Ой, полинь же, вітре-брате,
Другу-мужеві сказати —
Хай ламає зілля кляте

На прабатьківських полях!
Ще й коневі вороному,
Що вертаємось додому
Крізь замети, крізь утому,
Що віщує кару злому,
Смерть лихому ворон-птах!»

«Буре — птице-сніговице!
Підійми мене на крила,
Хай моя воскресне сила.
Щоб я милого зустріла
На порозі молода,
Щоб малятко-немовлятко
Прошептало перше: татко,
Щоб вернулось, як орлятко,
До орлиного гнізда.

Я не спала, не дрімала,
Лиш єдину знала думку
У роботі безутомній,
Лиш в один дивилась бік —
Де Іван мій, де талан мій
Білим тілом, духом смілим
Захищає нашу хату,
Братню хату захищає
Від напасників-шулік».

Ти ідеш, пренепорочна,
Тінь Шевченкова з тобою
Світить путь у бездорожжі,
Одволожує уста.
Сонце глянуло із хмари,
Наших месників удари —
Грізний грім людської карі —
Ти почула, пресвята.

У сніжистім видноколі
Рідні видяться тополі,
І ряди гарматних колій
Славлять славу всім живим.

Усміхнулось немовлятко
Дитинятко, пташенятко:
Близько, близько, близько татко,
Рідний дім і рідний дим!

1944

В О І Н О В І

Коли затихне вітер у деревах
І води віддзеркалять рідний дім,
Коли по вікнах і столі твоїм
Заграє сонце в одсвітах рожевих,

І мати, що устала із труни,
Тобі розчесе кучері русяві,—
Про дні, прожиті у диму і в славі,
Ти для сусідів слово розпочни.

Згадай про них, товаришів незмінних,—
Степовиків, поморів, шахтарів,
З незнаним часто передзвоном слів,
Але в одвазі й вірності єдиних.

Багато з них, немов стебло трави,
Ворожа сила в полі підкосила,
Але усіх вела вперед і гріла
Сурма неподоланної Москви.

І сам ти впав був од тяжкої рани,
Та прапор полку у руці втримав,—
І орден серце мужнє осіяв
Героєві без плями і догани.

Великий гнів і непогасний пал
Тобі левину навівали силу,
Бо всі боролись за Отчизну милу,
Як за життя,— солдат і генерал.

Ти пам'ятаєш мури Сталінграда
І грізні громи Курської дуги,
Приніс ти на Дніпрові береги
Гілля зелене батьківського саду!

Од Волги й Дону ніс ти до Карпат,
Звого народу здійснюючи волю,
Жадобу помсти, крик святого болю,
Син матері і брату — рідний брат.

Поглянь в вікно — твоя це перемога,
Це дружби й братства пам'ятник живий,—
Цей лан, цей сад, цей порив твій і мій,
Ця в безміри прокладена дорога!

Вершиться суд над душогубом злим,
Вінчає лавр чоло твоє стемніле,
І знову ти обличчя бачиш миле
В сусідськiм колі, крізь родимий дим.

Живе сім'я велика і єдина!
Твій крок твердий усі світи потряс —
І на стіні до Пушкіна Тарас
Промовив: «Воскресає Україна!»

16 серпня 1944 р.

ПАМ'ЯТНИК ЛЕНІНУ

Він стоїть з простертою рукою
На майданах наших сіл і міст,
Повен вогняного неспокою,
Вождь, трибун, мислитель, комуніст.

Він стоїть, великий будівничий
І стратег нечуваних боїв,
Він щоденно учить нас і кличе,
Як у Смольнім кликав і учив.

В шумі битв його ми чуєм гелос,
В сталінських наказах він живе...
Будемо ж боротись, як боролись
За високе щастя —
за Нове!

15 квітня 1945 р.

Ч О Т И Р И Р О К И

Чотири роки пролягли
Між двох червневих днів,
Чотири роки, що ввійшли
В безмежну даль віків!

Чотири роки пролягли
В риданнях і в крові,
Склепіння неба потрясли
Ці роки грозові!

Був червень — чаша золота
Янтарного вина,
І нахилилися уста,
Щоб випити до дна.

Був червень — чаша золота,
Заслужена в труді,
І усміхалися уста,
Як червень, молоді.

Враз душогублива рука
Отрути в мед влила,
І горя людського ріка
Землею поплила.

Враз душогублива рука
Потьмарила нам світ,
Де генієм трудівника
Новий ростився цвіт.

Гілля стривожених дерев
На вітрі загуло,
І встав народ, як грізний лев,
Підносячи чоло.

Гілля стривсжених дерев
І сльози матерів...
І встав народ, як грізний лев,
Як невтоленний гнів!

Священна почалась війна,
Гримить визвольний бій.
Народи всі — сім'я одна,
І Сталін — батько в ній!

Священна почалась війна,
І подвиги — як грім!
Душі народу глибина
Відкрилася усім.

Священна почалась війна,
І в іспитах тяжких
Ізнов нас привела вона
До обріїв ясних.

І червень настає новий,
І сорок п'ятий рік
Клич перемоги громовий
На всі світи прорік.

І червень настає новий,
І липень надійде
Такий завітчаний, такий,
Яких нема ніде!

Гей, земле наша молода,
Рясна Країно Рад!
Хай тіль ворожого сліда
Забуде рідний сад!

Гей, земле наша молода,
Іще у ранах ти,
Але цілюша є вода!
Радій же і рости!

Працівникам і воякам
За славі їх діла
Гримить, на диво всім світам,
Подяка і хвала.

Працівникам і воякам,
І генію тому,
Що сонце відкриває нам,
Розбивши вражу тьму!

Гей, молода Країно Рад,
Привіт тобі, привіт!
Ми зустрічаємо парад,
Який не бачив світ.

Гей, молода Країно Рад,
Дзвінке крило орла!
Ми зустрічаємо парад —
Народові хвала!

19 червня 1945 р.
Київ

МАЇВКА

Ой маю, маю,
Зелен розмаю,
Ой, ходить радість
По всьому краю!

По всьому краю
До небокраю:
Поб'єм, доб'ємо
Ворожу зграю.

Дзвенить маївка —
У синь мандрівка,
Усі дороги —
До перемоги!

Уста рожеві,
Цілуйте любих!
Такому дневі
Цвісти у шлюбах!

Музики, грайте,
Співайте, люди!
Як травень квітне,
То й липень буде.

Веселі бджоли,
Вітайте поле,

Хай повні будуть
Усі стодоли.

Хай на руїнах
Палаци зринуть,
Хай квітнуть добрі,
Лихі загинуть!

1945

П Е Р Е М О З І

О, як тебе ми виглядали
Крізь ніч, крізь морок, крізь туман,
Як ми для тебе засівали
Від ворога відбитий лан,
Які човни, які причали
Благословенній готували,
Яким напоєм наливали
Жадоби невтолимий жбан!

Клонилась мати при дорозі,
Простягнувши руку в далечінь,
Де на дощі і на морозі
Іржав синовній вірний кінь,
Земля здригалася в погрозі,
І омивали чисті сльози
Синів, що впали на порозі
Життя майбутніх поколінь.

Коли під гордою Москвою
Ворожі пінилися вали
І терези страшного бою,
Як світ, розгойдані були,—
Ми, сильні силою одною,
Попід Кремлівською стіною
Стояли, сповнені тобою,
Тобою дихали й жили.

Серед німих воронок чорних
У сталінградському диму,
В ділах, як юність, неповторних,
В гостях у смерті, як в дому,

Ми, військо друзів непоборних,
З ланів, з хребтів високогорних,
Мололи ворога на жорнах
І пастку ставили йому.

Єдина воля нас живила,
Єдине сонце гріло нас,
Коли тупа ворожа сила
Отрути повіддю лилась,
Маляток білих кров'янила,
Дівчат неволею душила
І провіщала, чорнокрила,
Нам рабства час і смерті час!

Ми знали — в тузі, в болі, в муках,
Як рану, стиснувши жалі,—
Що гомін слів тисячозвуких
Дітей радянської землі —
Це пісня воїв срібнолуких,
Навіки злитих і в розлуках,
Що нас веде, тисячоруких,
Безсонний Маршал у Кремлі.

У кузнях сивого Урала,
В сухому мареві степів,
В тумані тундри, що лежала,
Неначе мертва, вік віків,
Одна рука мечі кувала,
Орала, сіяла, збирала,
Щоб затупились чорні жала
У зловорожих літаків.

І час настав, прийшла година,
Назнаменована пора,
Коли воскресла Україна
Мов цвіт, обаполи Дніпра,
І грізна поплила лавина,
Злетіла зграя соколина
За батька мститись і за сина,
За те, що мучилась сестра.

Що для безсмертя народилось,
Від зброї смертних не умре!

Ми всі збратались і зсестрились,
Новим овіявши старе,
Ми всім народом ополчились,
Дніпро і Волга розгнівілись —
І морем бурним покотились
До збаламученої Шпре!

Все чесне і живе на світі
Із нами стало в дружній ряд,
Щоб мертвородники неситі,
Сини злочинства, діти зрад,
Святою правдою побиті,
Навік неславою покриті,
Постали на суді в одвіті
За Ленінград і Сталінград!

І обернувшись весною,—
Та й ким же ще ти стать могла? —
Прийшла ти, рідна, з поля бою
До білосніжного стола,
І хліб лежить перед тобою,
Що невтомленною рукою,
В змаганні з тугою-бідною
Солдатка сіяла й пекла.

Шумлять світи зеленим шумом
І жайворонками дзвенять,
Тече непереборним шумом
Тепла і праці благодать,
І не гуляти чорним чумам
По полю, всіяному сумом,—
Рости-цвісти народним думам,
Пшениці й пісні розцвітаті!

Весняний гук іде в народі,
Що рідну землю засіва...
Ой, скільки тонів і мелодій!
Ой, що ж то будуть за жнива!
Тремтить розбійник, никне злодій,
Почувши стогромове г о д і,
І сонце, що зійшло на Сході,
Огнями всесвіт залива!

1945 р., Київ.

СВЯТО МАТЕРІ

Ронила сльози у чистім полі,
Стікала кров'ю у темнім гаї,
Несла в неволі нестерпні болі,
В труні лежала — і оживає!

Ти простягала пожовклу руку,
Благословляла синів на битву,
Як вража сила, мов крук по круку,
Ішла на дику своєю ловитву.

Високе серце назустріч звіру,
Назустріч кату — огонь розплати,
У дні, як ночі, — нетлінну віру
Ти зберігала, скорботна мати.

Радій же нині, о всеблагая,
Клечальним зіллям квітчай оселю:
Заржали коні у темнім гаї,
В стремена дзвонять сини веселі!

1945

ПІСНЯ
БРАТЕРСТВА
1945-1954

ЛИСТ ДО РІДНОГО КРАЮ

(Із закордонної подорожі)

...Где я страдал, где я любил,
Где сердце я похоронил...

А. Пушкин

...Здравствуй, племя
Младое, незнакомое!

А. Пушкин

О краю мій! Вечірньої години,
Коли в полях смутна лягає мла,
До тебе серце як дитина лине,
І кволі руки, ніби два крила,
У далеч простираються незриму,
У молодості землю несходиму.

Там по обніжках, сивим полинем
І медовою кашкою порослих,
Блукали ми бувало день за днем,
Забувши і про їжу, і про послух,
Свавольні діти... З них до сивини
Один дожив — умерли всі вони!

Береза там у шиби заглядала,
Коли я, хлопчик, спочивать лягав,
І зірка та, що світ мій осіяла,
Цвіла, мов квітка між небесних трав,
І стерегла дитину від напасті...
Настане скоро їй пора упасти!

Там солов'ями рідний гай співав —
Тремтіла кожна гілка солов'їно! —
Там білий між деревами рукав

Майнув колись одну лише хвилину
І для очей в одну хвилину зник,
Щоб у душі зостатися навік.

Там першу радість і страждання перше
Довірливо навчався я приймать,
Там рідну пісню слухав я, завмерши,
Щоб і самому стиха заспівать,
Там воду пив із джерела дзвінкого.
О, хоч би раз припасти ще до нього!

Там вплив я у море юних літ.
У вир сп'яніння, поривань, скорботи,
Там бачив я гарячий труд і піт
І чув слова голодної голоти,
Які забуду тільки у труні...
О краю мій! Усе ти дав мені!

Прости мене: невміло і недбало
Розтратив я дари твої святі!
Багато хиб, доробку надто мало
Я залишаю по своїм житті,
І тільки тим не вартий я докору,
Що сам себе засуджую суворо.

О краю мій! Недавно завітав
Я в ці хати, під стріхи ці замшілі,
Де розповідей давніх наслухав,
Подібних до замисленої хвилі,
Де з друзями співав я, як умів...
Ох, мало ж друзів я живих зустрів!

Та як вони прибулого зогріли,
Яким теплом його оповили!
Спасибі вам, спасибі, браття миле,
Що знов зо мною сіли за столи
І простягли до мене дружні руки,
Немов у нас і не було розлуки!

Та й хто б нас міг насправді розлучить?
Хіба можливо матір посварити
Із немовлям? Хіба од верховіть
Летючий вітер можна відділити?

Хто знайде плуг, щоб розорати те,
Що в серці вірнім з юних літ росте?

О краю мій! Топтав тебе ногою
Неситий нелюд, та не затоптав,—
І ти стоїш тепер передо мною
Стократ молодший, ніж колись стояв...
І племені незнаному, новому
Несу поклін я з батьківського дому.

О краю мій! Чи можна не любити
Твоїх просторів, верб твоїх розлогих,
Нових будов, піднесених в блакить,
Нового сліду на старих порогах,
Святих руїн, нетлінно-білих стін,
Дитини біля неньчиних колін?

Яка дорога стелеться, мій краю,
Перед тобою в світлу далечинь,
В яких садах, в яким палкім розмаю
Поллеться спів грядущих поколінь,
Які слова ти світові промовиш,
Який бенкет народу уготовиш?

Ти дав мені, о краю мій, життя,
Міцне, як віти на столітнім кедрі,
І хоч не раз шалено, без пуття
Твої дари я розсипав прещедрі,
Та вдячності ніколи, ні на мить
Не міг я і в безумстві загубить.

Ти знаєш це. Натруджену правицю
Кладеш мені ти, рідний, на чоло,
І,— див чужих прекрасну плетеницю,
Чужих небес розкоші і тепло
Благословивши дружньою рукою,—
О краю мій, тужу я за тобою!

17 жовтня 1945 р.

Ніколи я не знав, що так люблю —
До болю, до смертельного жалю —
Понад Дніпром сріблісті верболози,
Березу, що прозорі ронить сльози
На тиху, присмирнілу мураву,
Бур'ян в напівзасипанім рову,
Де часом вальдшнеп, поетична птиця,
Між листям жовтим від стрільця таїться.

Ніколи я не знав, як тяжко жить
Без солов'я, що в пісні аж тремтить
Тільцем своїм маленьким і гарячим...
(Коли таке ми раз в житті побачим,
Як бачив я в ліщині, при горі,
Насупроти рожевої зорі,
Над рідним ставом,— ніжної отрути
Ніколи нам, довіку не забути!).

Ніколи я не знав, що малюки,
Вітаючи нас помахом руки,
Коли наш поїзд між полями лине,
Дарують неоцінні нам перлини,
Які ревниво треба берегти.
Чужі перегинаючи мости,
Милуючися пишними містами,
На площі, що розквітли прапорами
І головами людськими киплять,
Я голосу не можу відігнать
Єдиного, що зве мене і кличе,
І заглядаєш ти мені у вічі,
І я руками тінь твою ловлю.

Ніколи я не знав, що так люблю.

21 жовтня 1945 р.

ДРУЖИНІ

Скидає Київ животворний сон
З плечей своїх, туманами укритих.
Ти вийшла самотою на балкон,
І горобці на поруділих вітах
Тебе вітають. Двірники метуть,
І сонце проганяє каламуть.

Який він, справді, Київ цей! Якою
Красою він навік нас полонив!
Стояли тут не раз ми вдвох з тобою
І приглядались до знайомих див,
До цих садів, до чепурних киянок,
Що гомоном вітають свіжий ранок.

У золоті горять і в янтарі
На Ленінській каштани лаполисті,
Умілося росою до зорі
Солом'янське преславне передмістя,
А там, за ним, лежить аеродром,
Де Києву махнув я рукавом.

Мене ти проводжала, за звичаєм,
І для прощання бракувало слів.
А пес, що втішно зветься Амуртаєм,
В квартирі нашій так наївно вив,
Що серце нам щипало мимоволі,
Хоч і минуці ті собачі болі.

Наш син у школу зранку ще побіг,
Зо мною попрощавшись прихильно,
Як старший з меншим. Щоб себе беріг,

Він наказав мені. Я безпомильно
Виконую синовній той наказ,
Хоч відступив який там, може, раз.
І от стоїш ти нині на балконі,
«Вже місяць,— кажеш,— а його нема!»
Дзвінки тебе тривожать телефонні,
Крадеться із-за обрію зима,
Усякий клопіт голову морочить,
А руки відпочить ніяк не хочуть...

Так думаю...— А може, хвора ти,
І на балкон заказано виходить,
І ти гортаєш споминів листи
В постелі білій, і журбу наводить
На тебе спокій, мучить тишина,
І ти сама, і ти одним-одна!

Узявся Тигрик граться з Амуртаєм
І по-котячи ловить пса за хвіст...
Було ми разом це спостерігаєм,—
Тепер воно утратило свій зміст,
І свіжі квіти молодих бегоній
Не тішать ока, хоч такі червоні!

А може, ти із кошиком спішиш
У розподільник, прозою казавши...
Ах, друже мій! Хотілось би скоріш
Почуть слова, що чуємо ми завше,
З далеких повертаючись доріг —
І завше хочеш знов почути їх!

Мені здається, ти у цю хвилину
Здригнулася — почула голос мій...
Це не почулось, ні, моя дружино,
Бо що там відстань, що там край чужий,
Що горе й море, що там кілометри,
Коли Наталка тужить: «Петре, Петре!»

Як бачиш, досить самопевний я
І вірю, що сумуєш ти за мною...
Я стільки раз, дружинонько моя,

Руїну ніс твоєму супокою,
Що сам дивуюсь ніжності твоїй:
Ії я чую в стороні чужій.

Благословенна будь, моя єдина,
І чистий Київ наш благослови!
Сорочку вишиваючи для сина,
І чоловіка стиха назови.
Ми довгу путь пройшли — та не скінчили!
З тобою я — і усміх бачу милий.

18—20 жовтня 1945 р.

С И Н О В І

Ти був іще малий котигорошок,
Така собі одна із людських мошок,
Що виповзли на сонце, бо весна
Тепло лила із келиха без дна,
І щось собі блаженно лепетали,—
І от тебе розумники спитали
(Можливо, й сам слова сказав я ті):
Чим хочеш бути, хлопчику, в житті?

Серйозний, як усі котигорошки,
Ти на питання це подумав трошки
І відповів: л ю д и н о ю.— Дитя!
Благословляючи твоє життя,
У трудну виряджаючи дорогу,
Яку пораду чи пересторогу
Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?

Будь вірним слову, що усім словам
Із них одним ніколи не зрівняться!
Хай веселять тебе любов і праця,
Хай дружби непогасної крило
Гірке від тебе відганяє зло,
І хай у час останній свій про сина
Спокійно я подумаю: л ю д и н а!

21 жовтня 1945 р.

ЛИСТ ДО МОЛОДИХ ВИБОРЦІВ

Коли в березі бродить сік,
Сівба — от-от, на тому тижні,
Коли на голубий потік
Натомлені сідають крижні,

Коли над хмарами дібров
В любовній грі ширяють круки,
Коли шумує в серці кров
І прагне радісної муки,—

Який широкий світ тоді —
Ніяким не окинуть оком!
Вам, любі друзі молоді,
Хай завжди буде світ широким!

Ви рано вийшли, на зорі,
Земля пишається у рясті,
І жайворонки угорі
Трепещуть піснею про щастя.

У вас до праці ненасить,—
І праця кличе вас, як мати,
Орати, сіяти, косить,
Тесать, копати, будувати!..

Такі ви маєте права,
Яких не мали люди зроду:
Од вас незгасна жде Москва
Найкращих посланців народу.

Щоб простелилося в віки
Життя погоже та безбурне,—
Ідіть, дівчата й юнаки,
Усі до виборчої урни.

Щоб повно яблук і пісень
Було від краю і до краю,—
Я разом з вами бюлетень
За Батьківщину опускаю.

26 січня 1946 р.

РАДЯНСЬКІЙ ЖІНЦІ

Я бачив, як прекрасний Ленінград,
І в смерті не вмиравши, воскресає,
Як лінії суворих колонад
І вежі, в небо знесені безкрає,
Немов умиті вранці, на зорі
У сонячному сяють янтарі,
Як там працюєш ти без відпочинку,
Радянська наша, наша рідна жінко!

Під Харковом я бачив, у селі,
Коли ворожа сила відкотилась,
Як молодиці й підлітки малі
Хати білити разом заходились,
Щоб не було від ворога й сліда,
Щоб кожна хата стала молода,—
І ти співала на всі гони дзвінко,
Радянська наша, наша рідна жінко!

Я бачив, як у Києві солдат,
Увесь пропахлий темним димом бою,
Спинився в колі чепурних дівчат
І тихо поздоровкався з одною,
Що з каторги фашистської прийшла,
Орицею припала до орла
Ти в ту достойну вічності хвилинку,
Радянська наша, наша рідна жінко!

Як молот випав ковалеві з рук,
Щоб руки твердо узяли гвинтівку,
Як наш косар покинув лоно лук,
Щоб рушити на битву, не в мандрівку,—

І молота, і косу ти взяла,
І серед туги міста і села
Коса і молот заспівали дзвінко,
Радянська наша, наша рідна жінко!

Сестрою-жалібницею в боях,
Жоною-трудівницею на полі,
З дитиною на зморених руках,
Із піснею про волю у неволі
Несла ти вірність, мов свічу ясну.
Нехай же слава лине вдалину
І виростає, мов тополя, гінко,
Радянська наша, наша рідна жінко!

30 січня 1946 р.

ВЕРБОВА ГІЛКА

Вербова гілка зацвіла
У мене на столі,
Як символ сонця і тепла,
Ще схованих в імлі,

Як знак зеленої весни,
Котра ще вдалині,
Як знак, що щастя сад рясний
Даровано мені.

Вербова гілка на столі
У мене розцвіла...
Прилинуть, серце, журавлі,—
А в них на кожному крилі
Дар сонця і тепла!

*18 лютого 1946 р.
Київ*

МОСКВА

То смерті хтивої лихі були жнива,
Коли всі мускули напружили народи.
Багнет і молот свій в ім'я життя й свободи,
В ім'я вселюдського піднявши торжества.

Фортеця всесвіту, ти, зоряна Москва,
Уста затиснувши, над суходіл і води
Як щастя вартовий, у темряві негоди
Незламно зносила, сувора і жива.

Не грали на Кремлі у ночі ті рубіни,
Як привиди німі, стояли чорні стіни,
Гримів по вулицях гармат і танків ряд,—

І в найгіркіший час, упевнена і строга,
У всесвіт кинула ти слово: перемога —
І обізвавсь тобі луною Сталінград!

3 вересня 1946 р.

РАДІСНИЙ ДОЩ

Було в Уфі. Веселий дощ полився
На брук розпечений — і потекли
Струмки вздовж вулиць, обіч тротуарів,
І діти, покидавши черевички,
З безумним виском бігали по них,
Ганяючись, подібно до качат,
Одно за одним. Ми, поважні люди,
У блузках з маркізету і в костюмах,
Що темою були сімейних зборів,
Під ганочком найшли непевний захист
Від зливи одчайдушної. Між нас
Були селяни (відбувався зліт
Колгоспників), якийсь професор був
(По окулярах знати це давалось),
Два сталевари... А сказати слід,
Що спека та посуха того літа
Мертвили поле і серця в'ялили,
І ждала благодатного дощу
Земля в той рік — у рік війни і слави.
Один колгоспник раптом стрепенувся
І, на рухому хмару показавши
Та на дощу струмисто-сині смуги,
Що обрїй непорушний оживляли,
Аж засміявся до товаришів:
«О! Гляньте! Повернула і на наше!»
А другий і собі: «До нас пішла!»
А третій: «І до нашого доходить!»
Ми зрозуміли: про свої поля
Ті люди спраглі говорили. Ми
На краплі гніватися перестали,
Що лізли нам настирливо за комір,

На воду, що підступно вже лизала
Нам черевики, на стояння марне
Під ганочком, що з себе зовсім зняв
Нас від стихії боронить повинність.
Професор (гінеколог, як я потім
Довідався), вусаті сталевари
І я, поет, відразу зайнялися
Від слів отих, немов від сірника,
Шаленим захватом. Але й костюм
Із наймодніших, сірий у полоску,
І маркізет (до речі, маркізет
В собі таїв студентку-агронома),
І навіть гробуха владар похмурий,
Що знай за місце з усіма сварився,—
Ну, словом, листя розпустили всі
Назустріч живодайному дощеві,
Немов оті ставні осокори,
Що ніби їх садив іще Аксаков...
Ми зрозуміли всім своїм єством,
Що в краплях цих, у цих потоках бурних
На землю ллеться щастя і життя,
Ми захотіли зняти черевики
І бігати, як діти, по калюжах,
Ми руки мимовільно простягли
Під чисту, свіжу, молоду вологу...
А потім сонце залило Уфу,
Зогріло нас, таки промерзлих трохи,
І висушило ніжний маркізет,
І на аксаковських осокорах
Затрепетало іскрами живими,—
І ми з-під ганку розійшлись. Проте
З нас кожен виніс із-під того ганку
Такої дружби світле відчуття,
Таке тепло, таку бадьору віру,
Що в серці відпечатались навіки!..
Країно рідна! Хай тобі дощі
Несуть свою прещедру благостиню,
Хай сонце свій золочений рукав,
Як мати, над тобою простирає,
Щоб ти жила, щоб ти росла й цвіла
На радість нам, і дітям, і нащадкам!

1946

КІМНАТА ЛЕНІНА У ПРАЗІ

В кімнаті скромній і спокійній
Сіяє сяєво сторіч:
На конференції партійній
Тут сам головував Ілліч.

Так, тут, у Празі староденній,
Серед прапрадідних будов
Горів, як світоч, віщий геній,
Що тьму віків переборов.

Мозки і руки робітничі
Зустрілись у кімнаті цій,
Щоб правді глянути у вічі
І кривду викликать на бій.

І люди, що тихенько нині
Переступають цей поріг,
Безсмертній клоняться святині,
Бо звідси шлях у вічність ліг.

1946

БЕДРЖІХ СМЕТАНА

Родивсь, як Моцарт — з музикою в серці
І в пальцях, ще з дитинства послухняних.
Ще хлоп'ятком бувши, чарував
Пражан вибагливих своєю грою,
А виріс — і почав їх надаряти,
Одважний учень сміливих майстрів,
Натхнення невсипущого дарами,
Перлинами, що виростило море
Труда й шукань, бурхливих, як душа.
Мов парості трави неподоланні,
Що пробивають невблаганний брук,
Рвучись на голос сонця з-під землі,
Мелодії крізь дику тьму неволі
До волі рвались — і країні рідній
Весни нової велич провіщали,
Високу правду — Гусовій землі.

О, скільки сміху, скільки іскрометних,
Кипучих поривів, яке бряжчання
Мечів, що празька підняла голота
На тиранію й кривду! Як любились
І ненавиділи, оживши в нотах,
Його герої! Як пісні його
По-чеському до чехів говорили! —
І враз — в ушах страшний почувся розлад,
А потім — лиш в одному задзвенів
Пронизливий, набридливий акорд,
І нікуди втекти було від нього,
І мучив він, неначе привид смерті,
Мов каяття безумне без покути,
Мов злочин, від якого не втекти.

А потім — тиша чорна залягла,
І жоден звук стозвукої землі
Не міг крізь неї променем пробитись.

Він знав, що вже довіку не почує
Ні слова, ані пісні, ні жіночих,
Ані пташиних голосів. Він знав,
Що межи ним і світом піднялась
Стіна залізна. Та в душі жила
Весна непереборна й неув'ядна,
І він для інших, не для себе, клав
Її на сніг безмовного паперу,
Як мак, дрібними нотними значками,
Щоб ожили у флейтах і смичках,
І для людей в гармонії гарячій
Заговорили Влтави рокотанням,
Лісами чеськими загомоніли,
Полями й луками, де праця й свято,
Сівба й любов, жнива і полювання
Сплелися у веселчастий вінок,
Щоб піднесли над світом, вище хмар
Грядущу велич рідної землі...

Родивсь, як Моцарт, мучивсь, як Бетховен —
І вмер, щоб жити у людських серцях,
Як чесний геній чеського народу.

18 травня 1946 р.
Прага

П Р А Г А

На берегах живої Влтави,
Що димом сонячним тремтить,
Застиг крилатий геній слави
У сивім камені століть.

Оця красуня ніжно-руса,
Що квіти в коси завива,—
Це мужній голос Яна Гуса
І Яна Жижки булава.

На кожнім кроці — біль і рана,
Учора навіть, як колись,—
Та вперше звуки «Дон-Жуана»
У цих склепіннях розлились.

Шевченку! Руку ти подав нам,
Щоб показати даль віків,
Коли з Шафариком преславним,
Як з братом брат, заговорив.

Віддавна смілості й одвазі
Шумить по всесвіту хвала,
Віддавна Київ ясній Празі
Уклони дружні посила,

Віддавна сонце сяє зрячим
І чуйних закликає грім —
У звуці Сметани гарячим,
В Неруди слові вогнянім.

Проти ворожої навали,
Проти німецького ярма
Стіною чехи повставали,
І правда їх вела сама.

І в час лихий, в бою тяжкому
Тут люди слали трудові
Привіти Мінську лісовому
І зоревінчаній Москві.

Та лиш в останнім, смертнім бої
Супроти спільних ворогів
Зустріли Чехії герої
Землі радянської орлів.

І море приятних загонів
Плеснуло піною до хмар,
І волю всенародну Конєв
Приніс у Прагу в світлий дар.

В твоїх руках тепер, народе,
Твоя судьба, твій рівний шлях,
Бо світоч гордої свободи
Палає у твоїх руках.

Иди ж дорогою одною,
Де хижий терен не росте,
І трудівницькою рукою
Будуй майбутнє золоте,

Щоб на полях старої слави
Пшениця виросла нова,
Щоб хвилі Влтави і Морави
Вітали Київ і Москва!

1946

НА О Н О В Л Е Н І Й З Е М Л І

Дощ пройшов — і Київ зеленіє,
Як і в дні Шевченка зеленів;
Крила вгору зносить у надії,
Воскресаючи, прекрасний Львів.

Це весна, що на землі бувала
Хто зна скільки років і століть,—
Тільки ж до єдиного причала
Лиш тепер весняний флот летить.

В нашій хаті наша правда й сила,
Наша воля — в радісній сім'ї...
От чому так високо вітрила,
Україно, піднялись твої!

Вперше, як хазяїн домовитий,
Ти, народе, по землі ідеш,
Щоб у сад рясний перетворити
Сірий попіл, згарища пожеж.

По степах херсонських, над Бескидом
Має прапор, мов крило орла...
Ось коли огнистим справді видом
Україна рідна зацвіла!

Ми йдемо в народів вольних колі,
Дав нам Жовтень травня пишний цвіт,

В нашій хаті і на наших полі
Піднесли ми свій незламний щит.

Дощ пройшов, і нас вітають діти
З сонячним першотравневим днем...
Щоб творити, щоб любити й жити,
Каменяр обнявся з Кобзарем.

1946

ДВА СОНЕТИ ПРО ГОРЬКОГО

1

На гребні двох епох ішов палкий титан,
Всім серцем відданий життю доби нової.
Ніколи він не вмів ділити себе надвоє,
Вперед дивився він крізь ранішній туман.

Всю землю він сходив — і бачив стільки ран,
І стільки бачив сліз, що для душі дрібної
Не сила б їх знести... Та хмари грозової
Він був провісником — і їй співав пеан.

В кривавій темряві пройшла гроза очисна,
І в муках боротьби нова зросла отчизна,
На темних згарищах піднісся світлий дім...

І Ленін, зодчий наш, і Сталін, наш вершитель,
Вітали велетня, що ми зовемо — вчитель,
Що весь народ зове з любов'ю: наш Максим!

2

Коли тебе нараз вагання тінь огорне,
Коли помислиш ти, що в безвихідь зайшов,—
Над книгами його ти нахилися знов,
Життя його згадай, як юність, неповторне.

О, як ненавидить умів він морок чорний,
Як з серця до людей він простягав любов,
Як кров'ю власною неправду він боров,
Як проти ворогів стояв він, непоборний!

У землю і вогонь, у силу людських рук,
У мудрість книг людських залюблений без міри,
Навік затаврував він животіння сіре.

Безсмертен, хто прийшов у світ, як первоук,
І міццю генія піднісся на вершини...
Стократ загинувши, повік він не загине!

1946

ЯНКА КУПАЛА

Хто знав його — ніколи не забуде
Очей його людської теплоти;
Він рицар був високої мети,
Він ворог був лукавства і облуди.

Він мови білоруської гравив
Ясний алмаз любовно і дбайливо,
Братам-народам появивши диво
Так, як Шевченко наш колись явив.

Він нас учив найглибше поважати
Святиню роботящої руки —
І увійшов наш Янка у віки,
Як образ Білорусії крилатий.

*28 січня 1947 р.
Москва*

НЕЗАБУТНЄ

В ряснім саду щаслива мати,
У полі пишному сини
Щороку будуть споминати
Той цвіт єдиної весни.

Нічний пригадую я Київ,
Коли жадана новина
Про день останній лиходіїв
Серця сп'янила нам до дна.

Кричали друзі незнайомі
Слова вітання в темноту,
І ніч світила в кожному домі
Нам щастя лампу золоту,

І в небо зносились салюти
Із серць піднесених людських,
І про хвилину цю забути
Лише б мертворожденний міг!

А горда пісня прославляла
Денними чарами вночі
І наші радісні орала,
І наші месницькі мечі.

І не було можливо спати —
Ява перемагала сни...
В ряснім саду щаслива мати,
У полі пишному сини!

7 травня 1947 р.

ПО ДОЩІ

...И жизнь, и слезы, и любовь.

А. Пушкин

Вночі хороший дощ ясний
Послав нам щедру благостиню,
І в пісні ранішній пташиній —
Душа щасливої весни.

О, як пили поля жагучі
Вологу свіжу і живу!
І сам я схожий на траву,
Що ловить радощі із тучі.

Весела пісне, оживай!
Стань, думко, дією і словом!
Дощем обсіпаний перловим,
Ланами лине урожай.

Іде по воду молодиця,
За нею тюпає хлоп'я...
О земле, радосте моя,
Дитячі і жіночі лиця!

О, свіжий шелесте дібров,
Розмово одуда й зозулі,
О, дні мої неперебулі,
Життя, і сльози, і любов!

19 травня 1947 р.

Ірпінь

ЯБЛУНЬКА - МАТИ

Дружині

Полий цю яблуню — адже вона
Із яблучками! — Словом цим до дна
Відкрила душу всю моя дружина.
Ця яблунька, насправді, вагітна,
І кожне в неї яблучко — дитина!

Ця яблунька — життя мое й твоє,
Це — наша віра, втілена у сині...
Нехай же сад всесвітній устає
Там, де ридала мати на руїні!

26 травня 1947 р.

М О Я М О С К В А

Буваючи в Москві, усім нам рідній,
Виконую я завжди дорогий
Для мене звичай. Чи зима бринить
На білих струнах серед вулиць тих,
Де Пушкін, Грибоедов і Толстой
Колись ходили, чи весна жагуча
В Сокольниках, в Ізмайловськiм гаю
І на Тверськiм бульварі пропливає
Човенцем молодості легкокрилим,
Чи літо пригорщами розсипає
Тепло на плечі молодим москвичкам,
Чи осiнь свій янтарний корабель
Веде по синяві Москви-ріки,—
Іду неспiшно я на Красну площу.

Шумлять автомобілі, люд кипить.
Галки й граки в повітрі в'ються чорно,—
І от вони, ті стiни, що не раз
Протистояли зловорожим хвилям,
І от та вежа, із якої дзвін
На цілий світ як слово правди дзвонить!
І от ялини, що стоять на варті
Священних урн, де сховано останки
Синів народу, вірних до кінця!
І от єдиний в світі Мавзолей,
Де прах того, хто повернув усе
Життя людське на шлях, незнаний доти,
Народів геній втіливши в собі!
І от він, Кремль, відкіль його наступник
Усі країни наші твердо вів
До перемоги в дні негоди злої,

Відкіль розходитьсь його проміння
На села всі, на селища й міста,
І всі серця окрилює людські
На лет відважний в неосяжне щастя...
Моя Москва! Мій Кремль! Мое життя!

*17 червня 1947 р.
Ірпінь*

З О Р І

Тебе, як щастя, я приємлю,
На світ народження нове,—
Всесвітній одсвіт вежі Кремлю,
Москви проміння світове.

У річці-Унаві прозорій,
Колисці перших літ моїх,
Відбилися Кремлівські зорі —
Найвищий вицвіт дум людських.

Їх ловить ручками дрібними
Дитина воїна, маля...
О, як цвіте і як цвістиме
Моя Москва, моя земля!

23 серпня 1947 р.

О К Е А Н

Поміж двома материками
Ліг многоводний океан.
Пливуть над ним радіограми,
Шумить над ним аероплан.

Перетинають пароплави
Його бентежну глибочінь,—
І вісті слави і неслави
Дзвенять для людських поколінь.

Слова, напоєні злобою,
Летять здалека — відтіля,
Де під багацькою ногою
Аж задихається земля,

Де путь безправна та бездольна
Для «чорних» стелеться людей,
Де Вашінгтона та Лінкольна
Побожний заступив пігмей,—

І, доларові на догоду,
Продажних речників уста
Звуть до «хрестового» походу
На наші села і міста.

О, кодро підле і несите,
Дурисвітів злостива рать!
Чи правду нашу вам убити?
Чи наше братство розбратать?

Ви знаєте це, лиходії,
І звідси ваш неправий гнів,
Що цвіт високої надії
Росте в серцях трудівників.

Так — океан проліг між нами,
Якого вам не подолать,
І вас вогненними бичами
Слова Вишинського разять,

І слово Сталінове — світу
Світи безмежні розкрива,
І землю, кровію омиту,
Пшениця веселить нова,

І океанів тих немає,
Щоб вірні роз'єднать серця...
Тому й сичиш ти, люта зграє,
Свого чекаючи кінця!

24 листопада 1947 р.

Я ГОЛОС ПОДАЮ

Я голос подаю за людськість і людину,
За міста цвіт гінкий, за красний зріст села,
За силу Партії, за сміливість орлину,
Що перемогу нам, як сонце, принесла.

Я голос подаю, щоб вороги неситі
Навік зламали спис лукавства й клевети,
Я голос подаю за мир у всьому світі,
За дружби чесної уквітчані мости.

Я голос подаю за те, що недаремно
Визвольницею звать незламну нашу Рать,
Що в прірву скинули ми лихоліття темне,
Щоб знову щастя дім на згарах будувать.

Щоб правда і любов на суходолі й морі
Сіяли в нашому стоцвітному краю,—
Я голос подаю за Комунізму зорі,
За Сталіна я голос подаю.

1947

СОФІЯ

Тут давня дружба зріє й пламеніє,
Її ніяким бурям не згасить.
Ти пронесла крізь чорний сон століть
Свічу свободи й вірності, Софіє!

Страшний був час: тебе удави-змії
Хотіли в хижих кільцях задавить,
Твої троянди і твою блакить
Сквернили черви зради й тиранії.

Але чи то ж Болгарія була?
Хіба народ ваш на народ вела
Та пісня, що підносив Христо Ботев?

Ні! І в найтяжчий, у рішучий час
Братерські руки простягли до нас
Палкі ряди болгарських патріотів.

1947.

ОДУЖАННЯ

Весна й зима на терезах
Або на гойдалці примхливій...
То сірим снігом критий дах,
То в дощовому переливі.

Дивлюсь, ще кволий, у вікно:
Як тепло люди метушаться!
Мов підкріплюче вино,
По жилах міста ллється праця.

О, дзвоне крапель весняних,
О, брость набрякла на деревах!
Хіба ж не треба рук моїх
Для виросту садів вишневих?

Хіба моїх не треба слів,
Палких, немов мушкетний порох,
Серед бійців і ковалів,
Серед одважних і бадьорих?

О, сонце в сивому плащі,
О, праці славної вітрило,
О, творчі райдужні дощі,
О, всеосяжна людська сило!

1941—1947.

Д В І С И Л И

Ми живемо в такий час,
коли всі дороги ведуть до
комунізму.

В. Молотов

Дві сили на землі: одна зорить в минуле,
Їй рабство — п'єдестал, брехня — підпора їй,—
А перед другою — пісень всесвітніх гули,
Сади майбутнього і творчості прибій.

Одна — це гніт і кров, це визиск і неволя,
Продажа й купля це, омана, смерть і тлін,—
А друга — чесний труд у дружбі світлочолій,
Горіння сміливе і сяйво верховин.

Одна — це та, що світ ще вчора багрянила,
Це — глум напасників, це — зрадницька війна.
За вільність і за мир повстала друга сила,
Хвилини кожної росте й росте вона.

Одна, для чорних діл розщеплюючи атом,
В руїни все живе жадає обернуть,—
А думка другої труда свого святом
В безмір'я осяйне освітлює нам путь.

Вам, палії війни, не видно ще й сьогодні,
Що правди нашої нікому не здолать?
Збагніть: самі собі копаєте безодню
Ви, ополчаючись на трудівницьку рать!

Безсила клевета і марний шип зміїний!
Ви грому хочете? На вас ударить грім!
Ми — світу молодість, ми — правота людини,
Єдине серце в нас і прапор наш єдиний,
І слово Комунізм написане на нім!

1947

МОСТИ

Я бачив міст в землі Чехословацькій:
Через ріку прославсь він, що недавно
В своїм погожій лоні відбивала
Пожежу небувалої війни.
Народу там радянського сини
Із Чехії й Словакії синами
Боролися проти тупої сили,
Що хтіла Прагу золоту залить
Німою ніччю й крові чорнотою,
І закувати братську Братиславу.

Стрункий той міст переїздив я тихо
З товаришами. Враз один із них,
Підвівши руку, показав мені
Таблицю й напис: Спорудили міст
З наказу Конєва бійці радянські.
А нижче—місяця число і рік.

Ми далі їхали, але ще довго
Стояв мені той напис ув очах,
Стоїть і досі, і гаряча хвиля
Мені ще й досі серце заливає.

Переїздив я через вільну Віслу,
Що страдниці-Варшаві обмиває
Криваві рани. Знову міст широкий,
Радянськими збудований руками,
Руками тих, що з Сталіна ім'ям,—
Нового світу світлою зорею,—
В ім'я народу і народів братства,—
Вершили тут свій вікопомний подвиг.

І визволення прапор піднесли
Над змученою польською землею.

Автомобілі бігли по мосту,
Сміялись люди, цокотіли коні,
Округлі хмари танули на сонці,
І нам назустріч юнаки й дівчата,
Гостей радянських враз пізнаючи,
Очима яносиніми блищали
І усміхались на привіту знак.

Це ж туляки, костромичі, кияни,
Рязанські теслі, ковалі з Уралу,
Азербайджанець, білорус, таджик,
Тримаючи наготові зброю,
Цей міст мостили — щоб не королі.
Не біскупи і не магнати пишні,
Півлежачи в золочених каретах,
Цей міст переїздили — і простолюди
Топтали кіньми, — ні! цей міст прославсь
Для тих, що на руїнах самовластя
Будову щастя виведуть міцну!

Я згадую мости ці зарубіжні,
Що прокладав мій брат, мій син, мій друг,
Я думаю про рідної Москви
Мости камінні, гордість і окрасу,
Де люди всіх країв незмірних наших
Проходять, опромінені Кремлем,
Я думаю, як київський наш міст
Крізь бурю люди наші прокладали
Край того місця, де фашист кривавий
Зірвав прекрасний Ланцюговий міст, —
І горда мисль пронизує мене:
Так, ми мости будуємо у світі —
Ми, днів нових бійці і теслярі,
Каменярі грядущої комуни, —
Щоб друзі тими їздили мостами,
Щоб брат до брата броду-переходу
У ріках бурноплинних не шукав,
Щоб наша сила в єдності міцніла!

Та горе тим, хто зброю потайну
Ховаючи, як злодій, під полою,

Дерзне ступити на мости священні!
Коли грабіжники та палії,
За морем-океаном згуртувавшись,
Як прапор, знявши клевету на нас
І брязкаючи доларом кривавим,
Супроти нас у хижий рушать похід,
Коли їх слуги, плазуни зрадливі,
Підіймуть руки на всесвітню правду,
На дружбу нашу чисту,— горе їм!

Ізнову всі радянські теслярі
Бійцями встануть, і нога, що ступить
На міст наш вільний, ступить на вогонь,
І в уготовану самим же ним
Бездню чорну упаде наш ворог.
Смерть несучи, він сам зустрине смерть!

Хвала ж бійцям і теслям! Вічна слава
Народові, трудівнику й герою,
Що мостить міст в майбутнє золотий,
Безсмертна слава Партії великій,
Вождю народів непогасна слава!

14 січня 1948 р.

РАДЯНСЬКА УКРАЇНА

Коли на гасло із «Аврори»,
На Смольного всесвітній клич
Ти ссявала давню ніч,
Нової України зоре,—

В ряду народів і племен
Ти, рідна земле, розцвітала,
Бо на шовку своїх знамен
«За владу Рад» ти написала.

Які слова! Яка жива
В них правда золотом палає!
Так досвіток на небокраї
Промінням землю облива.

Поглянь, товаришу, поглянь
На лан, на сад, на світлий Київ...
В червонім сяві повстань
Тут гнано чорних лиходіїв,

Тут скоропадських і петлюр,
Панів і генералів бито,
Щоб впливла на хвилях бур
Країна в животворне літо.

В боях за ясність зір і вод,
За повіль щастя трудового
Давав російський нам народ
Свою братерську допомогу,

І всі брати-трудівники,
Сини Радянської Вітчизни,
За береги Дніпра-ріки
Боролися в години грізні.

Поглянь, товаришу, поглянь,
Як грають ниви злотостеблі,
Як люди плинуть в ранню рань
До Дніпрогесівської греблі.

Як у веселому селі,
У затишному придолинку
Простують дітлахи малі
До школи ясного будинку,

Як полтавчанка вишива
На променистім гобелені
Портрет того, чий світлий геній
Зоря найкраща світова,

Послухай пісні, що в блакиті,
Летить, як сокіл-яснозір,
Вдивися в праці буйний вир,
В нові будови гордовиті!

Благословен навік-віків,
У далі просланий безкраї,
Той шлях, що Ленін заповів,
Той шлях, що Сталін окриляє!

21 січня 1948 р.

ЛІС

Ліс або, як кажуть серби, шума, —
Це не просто сосни та дуби:
Не одна там народилась дума,
Повна щастя, ніжності, журби.

Він співа то грізно, то шовково,
Як морська безсмертна глибина,—
Не одно ж там розцвілося слово,
Запалала пісня не одна.

Гомонить він з вечора до рання
Незглибимий, як людське життя.
Не одно там виникло кохання,
Не одно змужніло там дитя.

Як війна крилом своїм багряним
Отінила злого наших нив,—
Він давав притулок партизанам,
Він бійців поранених живив.

З хмарами він дружбу вічну має,
Приятель дощам він голубим,—
І в пшеничнім пишнім урожаї
Лісовий таїться сизий дим.

Той, хто любить паростки кленові,
Хто діброви молоді ростить,
Сам достоїн людської любові,
Бо живе й працює — для століть!

11 липня 1948 р.
Ірпінь

РАДЯНСЬКИЙ СОЛДАТ

Немає ріднішого слова,
Як слово: радянський солдат.
Зоря перемог пурпурова
На ньому сіяє стократ.

Немає тих слів бистролетих,
Щоб славний прославити шлях,
Бо воля — на наших багнетах,
Бо правда — у наших шаблях.

Гарматникам, пішим, кінноті
І флотові — честь і любов.
Це плоть від народної плоти,
Від крові народної кров.

Про льотчиків слава ширяє
По світу з кінця у кінець...
Дорожчого слова немає,
Як слово — радянський боєць!

1948

ГОЛУБИ НАД МОСКВОЮ

Росте Москва, дивує очі.
Я встав. Підходжу до вікна.
У ранній тишині пророчій
Уже прокинулась вона.

Труда підносяться хороми
Крізь подосвітній сизий дим,
І сила, що не знає втоми,
Потоком двигает людським,—

А над покрівель ряснотою,
Над переливами садів
Знялися зграєю легкою
Платочки білих голубів.

Кружляють, мають і зникають,
І в'ються знову, ніби сніг,
І юні очі проводжають
Крилатих любленців своїх,

І кличе синява жадана,
І хоче гроно птиць ясне
Догнати тінь аероплана,
Але ніяк не дожене.

29 липня 1948 р.

МХАТ

В невтомній творчості тривожній
Верстаючи прекрасний шлях,
Московський світиться Художній
Алмазом у людських серцях.

Коли в низькім підніжжі трона
Стелилась темноока мла,
Там «Чайка» Чехова Антона
В безмір'я крила простягла.

Коли; як чорна домовина,
Нас морок рабства облягав,
Про гордість іменем — л ю д и н а
Там голос Горького сказав.

Крізь ніч, крізь бурі, крізь тумани
Театр ішов до світлих днів,
І прапор Жовтня нездоланний
Над ним, як сонце, задзвенів.

Трудом сягнув він огнекрилим
За всі видимі небеса,
І слово п р а в д а стало ділом,
І стала дійсністю краса.

У кожний дім, у кожну хату
Його проміння заплива,
І непогасна слава МХАТ'у,
Як наша молодість, жива.

1948

ПІСНЯ ПРО ДОНБАС

Гей, слова! На всі кінці
Розлітайтесь, як гінці!
Йде людина в надра темні,
Чудеса творить підземні,
Сяє лампочка в руці.

То не лампочка — зоря,
Що за гори, за моря
Переносить нашу славу,
Більшовицьку горду справу,
Слово й діло шахтаря.

Де країна є така,
Щоб рука трудівника
Все, що зла розбила сила,
Ніби чаром воскресила,
Оживила, як ріка?

Встав Донбас із-під руїн,
України славний син,
Син радянської родини,
І з підземної долини
Сонце світу бачить він.

В чорнім вугіллі горить
Сяйво років і століть,
І шумлять-гудуть заводи,
І нема тих сил, народе,
Щоб ходу твою спинить!

Хай віджило умира,—
Жити юному пора!
І підносиш ти, герою,
Непоборною рукою
Наше щастя «на-гора»!

26 серпня 1948 р.

НАЩАДОК

Може, я записую останні
Сторінки у зошиті своїм,—
А десь близько, в білій тиші ранній
Хлопчєня із чубчиком льняним,
Тільки що навчившись говорити,
Підбира, ласкаве і сердите,
Перші пари непокірних рим.

Світ навколо хвилями ясними
Б'є у невідомі береги,—
А в хлопчини серце невоситиме,
Повен розум чистої жаги,
Все ж то хоче знати, обійняти...
І в поля від батьківської хати
В'ється слід маленької ноги.

Бачить хлопчик, як людська робота
Сходить ще невиданим зелом,
Мову людську і пісні він потай
Слухає з наморщеним чолом —
І співа дедалі сміливіше...
Не мого він зошита допише,—
Свій почне новим своїм пером!

4 вересня 1948 р.

С Л О В О П И С Ь М Е Н Н И К А

Я пам'ятаю: йшла весна
Своїм походом смілим,
І по саду лилась вона
Квіток зеленим пилом,
І ми казали: племена
Радянська молодість єдна
В один весняний килим.

І наше слово — пісня та
В устах, іще невмілих,
Що гори, села і міста
Віта, як друзів милих,
Щоб людства зблизилась мета,
Бо світ безмежний вироста
В народу світлих силах!

Минули дні по тій весні,
Літа перелетіли,
Ми у нечуваній війні
Вітчизну захистили,—
І от ростуть нові пісні,
Нові прославляючі дні,
Нові гарячі сили.

Квітчають землю у труді
Завзяті невсипущі,
Велять камінню і руді,
Садами роблять пущі,
Служить наказують воді —
І, мов алмаз, ясні й тверді
Діла їх невмирущі.

Що вчора мірою було —
Півміри стало нині,
Немов щодня нове крило
Дарується людині,
І що прийшло — вже й перейшло,
Бо праці колос і стебло
Навіки в нас єдині.

Усе ловив би і ловив
З нестримною жагою
Ці подвиги войовників
На мирнім полі бою,—
Але найбільше дивних див,
Радянський люде, ти зробив,
Проте, з самим собою!

Які ти викував серця,
Які зростив ти волі!
З якою гордістю лица
Ідеш в народів колі!
Ти годен імені творця,
Твої дороги без кінця
Горять на видноколі!

Ти заспіваш — і світи
Відспівують безкраї;
Промовиш слово правди ти —
Мільйон відповідає;
Ти ступиш — і ростуть мости;
Ти загримиш — і клевети
Огидна тінь зникає.

В твоїх просторищах повік
Не затоптать свободи,
Ти сам — володар міст і рік,
Твої — поля й заводи,
Ти щастя сам собі прирік,
Бо ти, народе, більшовик,
Радянський наш народе!

Зоря сіє провідна
На обрії ясному,
Серця запалює вона,

Вона ламає втому,
І Партія тебе една,
І Сталін наш біля стерна
На кораблі твому.

Гартуймо ж слова міць, брати,
Як ще ніколи й зроду,
Щоб у труді своїм знайти
Найвищу нагороду,
Щоб із народом до мети,
У зброї бойовій прийти —
Достойними народу!

12 листопада 1948 р.

РАДЯНСЬКОМУ ГРОМАДЯНИНОВІ

Коли твій син іде до школи,
Як у святковий рідний дім,
Коли ти засіваєш поле
В гурті з сусідами одним,

Коли стоїш ти, як хазяїн,
Біля верстата, і тобі
З недавно ще глухих окраїн
Співають далі голубі,

Коли вершиш ти подвиг праці,
Які й не снилися колись,
Коли прекрасні барви націй
В незгасну райдугу злились,

Коли сестра твоя й дружина
Ідуть, як друзі бойові,
Коли співає Україна
В «Большом театре» у Москві,

Коли на Заході і Сході,
Щоб землю рідну боронить,
Як щастя, люблена в народі,
Радянська Армія стоїть,

Коли в Кремлівським світлім домі,
Як брат із братом край стола,
Син України з сином Комі
Державні зважають діла,—

Згадай, згадай, громадянине,
Хто в сяйві світових заграв
Права радянської людини
Пером безсмертним записав.

4 грудня 1948 р.

•

І В А Н І В Г А Й

У Полтаві тихій зеленіє
І шелестить Іванів гай.
Ти, наша пісне, наша мріє,
Це пам'ятай, не забувай!

Не забувай того, хто сміло,
Із ясним сміхом розбудив
І розгорнув ширококрило
Понад землею рідний спів.

З латинської дзвінкої міді
Він наше срібло виливав...
Ну, хто б у римській Енеїді
Хоролу й Ворскли не пізнав?

Коли про пекло ми читали,
То хто із нас не розумів,
За що панів там мордували
І жарили зо всіх боків!

Були, як живодайна туча,
Слова, що варті добрих справ:
Мужицька правда є колюча,
А панська на всі боки гнуча...
Мужицьку правду він обрав!

Тим-то й нині гай Іванів
Завжди зеленіє.
Наша дума, наша пісня —
Справджені надії!

Пам'ятаєм при роботі
І на полі бою,
Як ватагу пройдисвіта
Водив за собою.

Живемо в сім'ї великій
Чесно, без облуди...
Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди!

1948

РАДЯНСЬКІЙ АРМІЇ

Арміє наша, народу дитино,
Думко народу і кров його й плоть,
Волю ти й силу з ним маєш єдину,
Тим-то нікому тебе не збороть.

Встала за нього в лиху ту годину,
Сталінський прапор увись піднесла —
І розтрощила навалу звірину,
Волі грозою світи потрясла.

На верховини йдучи без упину,
Гори і море скоряємо ми...
Син, що Радянську боронить Країну,—
Матір свою захищає грудьми!

Наших будівель найменшу цеглину
Відстоїмо ми в труді й боротьбі...
Арміє наша, народу дитино,—
Щире народне спасибі тобі!

1948

КОМСОМОЛ

Мої ровесники цього не знали слова.
Над узголів'ям їх, як пісня колискова,
Стояла темрява. Струхнувши давній прах,
Родився Комсомол у битвах, у трудах.

Навколо Леніна свої створивши лави,
За Сталіним іде він у промінні слави —
І в дійсність радісну, як юність і любов,
Він учнем Партії коханим увійшов.

Він гартувавсь, мов сталь,— і прагнуть наші діти,
Як Зоя, як Олег боротися і жити,
І сивий ветеран нове життя своє
Та власну молодість у внуках пізнає.

Привіт вам, юнаки й дівчата ясночолі!
Хто в комунізму світ господарем ввійде,
Той слово радісне у споминах найде
І скаже з гордістю: я був у Комсомолі!

1948

ТРИСТА ЛІТ

Ти пливеш, моя країно мила,
До безмежних обріїв ясних.
Сонце осява твої вітрила,
Чистий вітер напинає їх.

Сестри плинуть поруч із тобою,
А найстарша всім перед веде,
Не злякаться ніякою грозою
Ваше гроно вічно-молоде.

А згадай же: ніч лежала тьмяна
І ходила кривда по землі,
Як на клич Зиновія-Богдана
Заблищали вольності шаблі.

Ти ішла на пана, на магната,
І з татранських синіх полонин
Озивавсь до тебе словом брата
Непокірний польський селянин.

Повергала на багрянім полі
Ти зухвалих шляхтичів упрах,
А проте твоя хиталась доля
На хистких, непевних терезах.

І зібралася козацька рада
Круг Богданової булави,
І звернула очі вся громада
Крізь імлу до світлої Москви.

У найтяжчу, у лиху негоду,
Потраплявши в коло вогняне,
Відчувала братнього народу,
Україно, ти плече міцне.

Нині, в молодій своїй державі,
Перейшовши іспити й бої,
Ти пливеш на береги ласкаві
В нерозривній радісній сім'ї.

Ти навчилась по-новому жити,
Ти сама — усім еством нова,
І на гук бескидської трембіти
Обізвалась кобза степова.

Не повернуться часи криваві
І неправди чорної віки.
Київ трудівничий шле Варшаві
Потиск незрадливої руки.

Здійснилась віків висока мрія,
Пломеніє стяг наш угорі,
Бо явила братня нам Росія
Путь до непогасної зорі.

Наша нива неозора, друзі,
Перед нами — море ясних літ,
Бо цвіте в Радянському Союзі
України молодого цвіт.

Нас тепер нікому не скорити:
Розцвіли, як збіжжя на ланах,
Леніна священні заповіді
В Сталіна великого ділах.

1948

ЗУСТРІЧ У НИЖНЬОМУ

Праздникам прайдник и торжество
есть из торжеств! В три часа ночи
приехал Михайло Семенович Щепкин.

Запис Шевченка в Щоденнику 24 грудня 1857 р., коли до поета, що вертався з заслання, приїхав у Нижній Новгород із Москви Щепкін.

В диму грудневого бурана
Живлющий промінь запалав,
І знову юність нездоланна
Простерла щедрий свій рукав...
Так Олександр колись Івана *
В селі Михайловськiм стрічав.

Замети, як вовки, стояли,
І сніговий курився прах,—
Та колокольчик не бывалый
Зненацька задзвенів в ушах,
І дні лицейські засіяли
У непогасних двох серцях.

Тепер у Нижнім під'яремнім
Спахнула вольності свіча,
Тарас— під «наглядом таємним»,
Під свистом царського бича —
Щасливим голосом суремним
Михайла Щепкіна стріча.

* Пушкін — Пушина.— М. Р.

Два кріпаки... Один ще вчора
Миколи Палкіна солдат...
І обійма поет актора,
Як батька син, як брата брат,
І зріє віра неозора,
Що згине враг і супостат.

Лунають наддніпрянські співи,
Зозуля золото кує,
Життя віщуючи щасливе,
Що за крайнебом устає,
І декабристів Щепкін сивий
У «Неофітах» пізнає.

Які шляхи, які дороги,
І скільки крові й сліз кипить,—
Та царські упадуть чертоги,
І правда кривду спопелить,
Коли навчиться люд убогий
Громадою обух сталить!

Ім, віщим, видиться незримо
Крізь даль засніжених долин,
І поміж стінами німими
Іскандерів лунає «Дзвін»,
І за столом сидять із ними
Безсмертні Гоголь і Щедрін.

1949

НА ВІДКРИТТЯ МУЗЕЮ ШЕВЧЕНКА

Хоч би малесеньку хатину
Він мріяв мати над Дніпром,
Щоб у вечірнюю годину
Животворить своїм пером
Народну душу, закликати
Громадою обух сталить.
Та не діждавсь він тої хати,
Священний прах його лежить
На березі Дніпра-Славути.

Але воздвиг народ розкутий
Не вбогу хатку — світлий дім,
Щоб перед іменем твоїм
Чоло схилити святобливо,
Щоб діл твоїх незгасне диво
Явити світові всьому.

Минулого розбивши тьму,
Стоїть Кобзар перед очима;
Його тяжка й велична путь,
Що нам ніколи не забудь,
У даль простерлася, видима.

Так, ти живеш у наші дні,
Ти з нами в праці і в борні,
Ти з нами йдеш до сонця сходу,
Ти, правди й вольності пророк,
Приймаєш росяний вінок
Із рук радянського народу.

1949

ЛИСТ ДО КОЛГОСПНИКІВ
КАМЕНСЬКОГО РАЙОНУ, КІРОВОГРАДСЬКОЇ
ОБЛАСТІ

Товариші! Спасибі вам
За гарне ваше слово,
Що пролунало саме там,
Де розцвіли чудово
І геній Пушкіна ясний,
І спів Чайковського живий!

Великі творяться діла
В радянськiм нашiм краї,—
Нехай же пісня два крила
Над нами простягає,
Хай славить гомін наших вод,
І нашу ниву, й наш завод!

Народна пісня — то ж вона
Усiй землі окраса,
Вона, як сонце, вирина
У творчості Тараса,
Вона, як пахощі судвить,
Лисенка музику живить.

Та то ж було за чорних днів,
За темряви тяжкої,—
А нині хай цвіте наш спів
У сотні раз, не вдвоє!
Нехай лунає по землі,
Щоб чуть було аж у Кремлі!

Для комунізму поколінь
Ми світ переорали,
Нам служить шахт німа глибінь,
Для нас живуть метали,
Ми одностайні у труді —
І цим ми вічно-молоді!

Зімкнули тісно ми ряди
Над полем неозорим,
Гаї ми садимо й сади,
Ми злу посуху борем,
А як поткнуться вороги —
Ми б'ємо впень їх, до ноги!

Ми в дружній живемо сім'ї,
Розумно і багато —
Тож хай шумить на всі краї
Пісень і танців свято,
Нехай лунає по землі,
Щоб чуть було аж у Кремлі!

5 січня 1949 р.

ПУШКІНУ

Ти пам'ятник собі воздвиг нерукотворний,
І нічим його не зруйнують рукамі.
Тропи ніякий плуг до тебе не загорне,
Її народ вартує сам.

Ти був супутником суворим подорожнім,
Що клали крізь терни путі в життя нове,
А нині у селі і в місті нашім кожнім
Твоє Михайловське живе.

Я бачив твій портрет у друга-вірменина,
Із уст якутових я чув твої слова,
І в'є тобі вінок Радянська Україна,
В братерській вольності жива.

З Тверського руку ти простер у синій Канів,
Пишаємося ми співцями обома,
І щоб затьмити вас — нема таких туманів!..
Хай сяє сонце, згине тьма!

20 квітня 1949 р.

МАТЕРИНЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ

Родився він в Лук'янівській тюрмі
У Києві,— а матір до Сибіру,
У прокляте Карійське заслання
Рука жандармська кинула. Відбув
Тяжку покару й батько, земський лікар —
І дозволу «ласкавого» добився
Відвідать жінку. Він Сашка малого
Узяв з собою. В чорнім козушку,
В ухатій шапці хлопчик гостроокий
Із батьком рушив у морозну путь,
В оббитій повстю тулячись кибитці.
Сніги, сніги та вітер крижаний,
Та чорні сосни, та печаль німотна,
Та полозків рипіння ненастанне,
Та сон-утішник, що маля кріпив...
А далі — бездоріжжя... Дожидання,
Коли ріка підійметься бурхлива,
І подорож по хвилях на плоті —
І ще холодне надвесняне сонце...
Та гріло серце батькові не раз
Людське, хай і незграбне, співчуття,
А син — хлоп'я, звичайно! — приглядався
До всього ненаситними очима
І дивувався широко, по-дитячи,
Мороженим пельменям та борщеві,
Який перед обідом на шматки
Сокирою рубали...

Аж кінець

Настав мандрівці... Зустріч мужа й жінки,
Дівічно кинутої в льодову
Темницю... Зустріч матері та сина —

Софії Миколаївни з Сашком,
В неволі родженим хлоп'ям рухливим,
Із найдорожчим, що було на світі,
Із часткою її життя палкого,
Її життя!..

Вона вже погасала
В тяжкій хворобі — і начальство «добре»
Дозволило відвідувать Сашкові
Матусю в камері, в безокім склепі...

Прийшла весна — сибірська, блискавична,
Сашко збирав дрібні якісь квітки
І матері в дарунок їх приносив,
Вона ж йому подарувала книжку —
«Кобзар» Шевченків, що сама в тюрмі
Оправила в обкладинку убогу...

Умерла мати... Заповіт її —
Похоронити прах на Україні —
Не вволило начальство недріманне,
І на Карійським цвинтарі страшнім
Поховано вечірню чисту жертву...

Та матері зберіг благословення —
«Кобзар» Шевченка в простій палітурці,
Борця за волю книгу нездоланну,
Громові, прометеївські слова,
Що стали на папері, як огненні,
Незмивні знаки,— той малий Сашко.

З тією книжкою на путь життя
Ступив він і ніколи не похибив,
Людському щастю всі віддавши сили,
І в чистім сяєві нового дня
Ніс гордо світоч правди і науки,
І всенародна шана та любов,
Як світло непогасне, осявають
Могилу Олександра Богомольця.

26 вересня 1949 р.
Харакс

ДОМИК У ТУЛЬЧИНІ

В зелено-білім Тульчині,
Як гість минулого століття,
Будинок в щедрій тишині
Просвічує крізь верхів'ття.

Підперли ганочок старий
Дбайливо білені колони,
І сонце вранішнє червоне
Їх орожевлює згори.

Дитячі голоси на схилах
Дзвенять тут, як пташиний спів:
То діти сталінських бійців,
Хоробрих смертю опочилих.

В кімнаті скромній, де колись
Таємні збори відбувались,
Ляльки й ведмедики зішлись,
І малюки розташувались.

Росте їх сила молода
Тут, під наметом кучерявим,—
І поглядом на них ласкавим
Полковник Пестель погляда.

26 вересня 1949 р.
Харакс

ЗА МИР!

За мир у всьому світі —
Це значить: за народ,
За колоски налиті,
За шум весняних вод!

За мир у всьому світі —
Це значить: за життя,
За руки працюючі,
За матір і дитя!

За мир у світі всьому —
Це значить: проти тих,
Хто в горі вселюдському
Прибутків жде нових.

За мир у світі всьому —
Це за братерство клич,
За те, щоб дню ясному
Навік збороти ніч.

За мир у всьому світі —
Це за пісні й поля,
Що правдою повіті,
Як голос із Кремля!

*25 серпня 1949 р.
Москва*

НА АЙ-ПЕТРІ

1

Дорога вита. Скелі й нетрі.
Невірне світло жовтих фар.
І от на висоті Ай-Петрі
Ми опинились — вище хмар.

Вже смеркло. Захід згас багряний,
Могилу тіні повили.
У тій могилі партизани
Останній спочив свій знайшли.

Ім довелось життя зложити
За вільний, за радянський Крим,
Чиясь рука нагірні квіти
Поклала в узголів'я їм.

І під нетесаним гранітом
Вони лежать — сім'я одна,
І сяють зорями над світом
Їх непогасні імена.

2

Тихий вогник. Чорні силуети
Чотирьох людей у темноті.
Хто ви? Як ви зветесь? Як живете?
По якій ступаєте путі?

«Ще мисливці, — нам шофер промовив, —
На Ай-Петрі будуть ночувать:

Час тепер перепелиних ловів».
— «Звідкіля ж перепели летять?»

— «З України вашої за море...»
— «Емігрують?» — «Вернуться вони,
Як оці, тепер замовклі, гори
Загримлять потоками весни».

Гріє нас далеке трепетання
Вогнику серед гірських узбіч...
Ох, які ж, мабуть, оповідання
Слухатиме ця осіння ніч!..

3

Битим шляхом та крутим
Підіймалась колись на Ай-Петрі
Дівчина з серцем гарячим,
Ніжним, як шелест весняний в гаю,
Сильним, мов криця незламна.
Тут, на узгір'ї, знайшла вона десь
Непоказну, невелику рослину,
І назву латинську її —

saxifraga —

Переклала на мову батьків.
І сама ж ти достойна була,
Дівчино горда, що стала взірцем для поетів,
Назви тієї. Ти йшла проти бурі,
Мірялась силою з нею,
Проти надії надіялась ти,
Тож годиться й тебе, непоклінну;
Слово твоє, що міцніше за крицю,
Називать — Л о м и к а м і н ь!

Вересень, 1949 р.
Харакс

НЕЗГАСНА ЗОРЯ

Зоря моя вечірня простилає
Останні смуги на хисткій воді.
Стихає річ,— та співи молоді
Ростуть, як паруси, на небокраї.

Птахи, птахи! Які невтомні зграї
Летять над морем! Тіні їх бліді —
Мої слова, що змовкнуть лиш тоді,
Як вічна ніч перо моє зламає.

Радій же, серце! До останку пий
Життя людського пінистий напій,
Палай з людьми жагою однією —

І знай: зоря незгасна світова,
Все ширячи проміння над землею,
Усю мою Вітчизну повива.

Вересень, 1949 р.
Харакс

ПОЛТАВСЬКИЙ БІЙ

Коли Полтавський громкокрилий бій
Заклекотів, загутовів простором,
Біля Петра стояв з незгасним зором
Полковник фастівський Семен Палій.

Звивався зради пласколюбий змії,
Та правди меч і повселюдний сором
Його разили,— і народний форум
Прокляв Мазепу в правоті своїй.

І крізь віки пригнічення й неволі
На ниві праці і на ратнім полі
Ішли ми поруч, друзі і брати,—

Та тільки змівши геть лиху порфіру,
Свою ми спілку освятили щиру
Огнями світосайної мети.

1949 р., Ірпінь.

УРОЖАЙ

Густа, медова теплота
Високі налила жита,
Пшеницю, що стоїть стіною,
Схилила ніжною рукою —
І в кожному колосі тяжким
Весняне сонце й майський грім,
І літній дощ, і ночі сині —
І все це віддано людині.

Людини труд — мільйони рук,
Мільйони серць! В єдиний звук
Мільйони струн народних злиті —
У цій пшениці, в цьому житі!
Як достославна боротьба,
Пройшла над нивами сівба —
І людський переможний розум
Назустріч грозам і морозам
Ішов, як смілий войовник.

На смерть посуху він прирік,
Піднявши мисль, як чисту зброю,
Окривши тінню лісовою
Ланів хвилясті береги.
О, сило людської жаги,
О, праці спільної всесилля!
Лихе виполюючи зілля,
Ви виростили з краю в край
Наш більшовицький урожай!

У зерні цім — нові будови,
У нім і шелест книг шовковий,

І спів дівчат, і сміх малят,
І зброї криця та булат!
У зерні цім — братів єднання,
Зорі великої світання,
Із ним у комунізму путь
Народи йдуть, народи йдуть.

1949

ЛЕВКОВІ РЕВУЦЬКОМУ

Пам'ятаю я рожевий
Ніжний ранок весняний
І тебе, Ревуцький Лево,
Друже мій і брате мій.

Пам'ятаю, як багряно
Відсвіт сонця в серце ліг,
Пам'ятаю фортеп'яно
Під промінням рук твоїх.

Ти, обернений до сходу,
В сяйві радісних вогнів,
Взявши пісню від народу,
Як алмаз, її гравив.

А тепер на ювілеї,
У святкову, світлу мить
Грім симфонії твоєї
В серці братньому гримить.

Не одна у нас дорога,
Та єдина в нас мета,
Бо дійшли ми до одного,
Всенародного моста.

Що ж тобі сказати прямо
В цей щасливий, гордий час?
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас!

1949

ЛИСТ НА СЕЛО

Добриденъ, рідні! Вже давно
В нас не було розмови,—
А розпитать би: як воно
Ведеться вам, братове?

Звичайно, чув я, що врожай
Зібрали ви багатий,
Що сад у вас тепер, як гай,
Що нив і не впізнати,

Що Бондарівна молода —
Людина знатна нині,
Що вже й героями труда
Пишатись ви повинні,

Що пасічник Панько Рудий
Дива в колгоспі творить...
Так про село наш люд міський
У захваті говорить.

Ех, і діла ж тепер киплять!
Дива — вам діло звичне!
То як же з цим не привітатъ
У свято новорічне!

По-братськи міцно вас усіх
Жадаю я обняти...
Тимчасом у рядках оцих
Бажаю перемог нових
У рік сорок дев'ятий!

1949

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА

Її зорею називали,
Ясною зіркою... Вона
І справді трепетно-ясна
Була як зірка. Нездужалий,
Упалий духом, в ній ловив
Далеких відсвіти вогнів,
І в чистій муці Харитини *
У Лимерівниних сльозах **
Черпав снагу верстати шлях
Змагання за права людини,
За волі помах соколиний,
Що людям снився у віках.

Вогнем, жагою, пориванням
Вона серця палила всім,
Страждання граючи, стражданням
Сама була вона живим,
І руки Чехова й Толстого
Благословляли їй дорогу,
І Мирний голову клонив
Благоговійно перед нею,
І Лисенко її любив
Співуче-ніжною душею,
І невідомі глядачі —
Студентство, молодь, як годиться —
Біля театру, уночі
В її впрягались колісницю.
Коли ж веселощів струмок

* «Наймичка» — Карпенка-Карого. — М. Р.

** «Лимерівна» — Панаса Мирного. — М. Р.

Круг неї завивався струнко,
І брязкіт срібних підківок
Жартливу нам являв Цвіркунку *,—
О, як же молоділи всі,
Легкій дивуючи красі!

Минулося... Невже минулось,
Просіяло і відцвіло?
Ні! У безсмертя обернулось
Те, що безсмертям і було,
І серед вільного народу,
Що гідно шану їй воздав,
Встократ ясніше з небозводу
Твій, зоре, промінь запалав,
І на новій, радянській спені,
Де правда крила простягла,
Витає неув'ядний геній
Тії, що правду нам несла.
І хай твій прах у гробі тліє,—
Нетлінне сяйво золоте...
Круг Заньковецької Марії
Сузір'я юності цвіте.

1949

* «Чорноморці» — Лисенка-Старицького.— М. Р.

КОЛГОСПНИКАМ УКРАЇНИ

Сестри й браття, вам мое вітання
У Жовтневий непогасний день!
Хай цвіте єднання та братання
Плуга й молота, труда й пісень!

Сестри й браття, з вами я душею,
Вам присвячую свій щирий спів
Над живою чорною ріллею,
Над рясними хмарами садів.

Сестри й браття, з вами я навіки,
Я ж бо ваша думка, кров і плоть...
Хай цвіте Радянський край великий,
Що його нікому не збороть!

Силу нашу й вогняне завзяття
Нам велика Партія дала...
Привітаймо ж нині, сестри й браття,
Сталіна, всесвітнього орла!

1949

**РОБІТНИКАМ
РАДЯНСЬКОЇ КРАЇНИ**

За силу думки й міць руки,
За честь Радянської держави —
Привіт, брати-робітники,
Уклін подяки вам і слави.

За променистий Дніпрогес,
За блиск огнів на виднокрузі,
За те, що весь наш край воскрес,
Спасибі вам, спасибі, друзі!

Неволі бич навіки зник,
І, видячи безмежні мети,
Ідуть колгоспник, робітник,
Ідуть учені і поети!

Зоря Жовтнева розцвіла,
Устало сонце на погоду...
Великій Партії хвала,
Хвала радянському народу!

1949

Не бійся смутку, що пливе
З великої любові,
Ні вітру, що у серці рве
Всі струни співакові,

Не бійся сліз, коли вони
Як молодість гарячі,
Не бійсь, як ворон восени
Над жовтим листям криче,—

Із смутку проліски зростуть
На весняній поляні,
У струнах серця розцвітуть
Мелодії незнані,

І сльози, як прийде пора,
Заквітнуть урожаєм,
І ворон сонячно загра
Над березневим гаєм.

1919

ВЕСНА ЛЮДСЬКОСТІ

Ізнов весна, знов жайворонки в полі,—
А з кожною весною ближче нам
До того, що ми звемо майбуттям,—
До свята серця, розуму і волі.

Берези й клени, ще недавно голі,
Стоять, зеленим маючи гіллям,
Зелена рунь, на радість сіячам,
Вздовж залізничних веселиться колій.

Стрункі дівчата в одягах легких
Перлово-ніжний розсипають сміх,
Як пісні, все віддаючи роботі.

Сьогодні груша розцвіла рясна,
І в веснянім я чую повороті:
Іде, надходить людськості весна!

1950

БОЙОВА СЛАВА

Сім'ї у нас такої
Нема і не було,
Де б слави бойової
Проміння не лягло.

Там подвигами брата
Пишається маля,
Там чуємо: «Про тата
Говорить вся земля».

І горді наші жони,
І сестри, й матері,
Що бережуть кордони
Бійці-богатирі.

Дивується над міру
Загарбник мимохить:
На обороні миру
В нас армія стоїть!

Як шум ланів зелених,
Ти, славо бойова!
Не зло в нас на знаменах,
А правда світова!

18 лютого 1950 р.

НАШ СУЧАСНИК

Кобзарем його ми звемо,
Так від роду і до роду:
Кожний вірш свій і поему
Він присвячував народу.

Чисту матір і дитину
Він прославив серцем чистим,
Всю осяяв Україну
Поглядом він променистим.

Ясен досвіт ще не сходив,—
А йому перед очима
Дружба радісна народів
Як зоря палала зрима.

Ось чому в сім'ї великій,
У цвіту садів прекрасних
Буде жити він навіки,
Як безсмертний наш сучасник.

1950

НА МОГИЛІ ФРАНКА

Чолом великому трудівникові,
Що в цій могилі спочив свій знайшов!
Він батьківщині присвятив любов,
І вищої нема в серцях любові!

Шевченка брат молодший, він ішов
Крізь темні муки, крізь кущі тернові,
Ламав він сміло скелі гранітові,
Він людям розум віддавав і кров!

Ненавидів беркута і удава,
І кнут, і гніт, і темний визиск він,—
І на майданах Львова й Борислава,

І скрізь, де генія сіяє слава,
Де світ новий підвівся із руїн,
Франкові нашому — земний уклін!

1950

САКСАГАНСЬКИЙ

Молодість мою гарячу
Знов перед собою бачу;
Юні сльози, юний сміх,
Що не знати більше їх.

В театральнім темнім залі
Нам сяяли ясні далі,
Відкривав їх чарівник,
Що від нас пішов навік.

Син орлиної родини,
Син великої України,
Всі серця він чарував,
Як весняний подих трав.

Чи в одежі Копачевій *,
Чи при шаблі Карасевій **,
Чи в Тараса жупані *** —
Серце він живив мені.

Захват наш — то був не подив —
Нам серця він благородив.
Він, Іван, у «Суєті»
Сіяв мислі золоті

Про мистецтво для народу,
Про високу нагороду,

* «Сто тисяч» — Карпенка-Карого. — М. Р.

** «Запорожець за Дунаєм» — Гулака-Артемовського. — М. Р.

*** «Бондарівна» — Карпенка-Карого. — М. Р.

Що мистецтво тим несе,
Хто йому віддасть усе.

Він дожив до днів щасливих,
Що по наших ходять нивах,
І народ йому воздав
Світлу славу серед слав!

Він погас, як вечір гасне,
Але образ той прекрасний
Збережу дсвіку я —
Саксаганського ім'я.

1950

МАЯКОВСЬКИЙ

Його ході розмашисто-широкій
І розмах слів його відповідав;
Увесь він був — як весняний неспокій,
Як весняні потоки буйних трав.

Високому відповідали зросту
Високого напруження діла,—
І з тимчасових, ніби, «Вікон Роста»
Століть грядущих далечінь росла.

Він ненавидів, бо умів любити,
Як мало хто уміє з нас любити,
Він зневажав усе гладке і сите,
Бо в серці мав незмірну ненасить.

Його рядки, немов бичі свистючі,
Пекли й разили, щоб навік зборсть.
Проти ворожої ставав він тучі,
Бо знав, що клас і він — єдина плоть

Коли тепер несуть радіограми
З-за океану злісну клевету,—
Ми знаємо, що Маяковський з нами
За нашу мирну бореться мету.

І недарма в країнах зарубіжних,
Де наші друзі і брати живуть,

Без марних слів і компліментів ніжних
Його поети вчителем зовуть.

Він був і є, він є і завжди буде,
Він з нами на рiштованнях будов.
Як вітер, увiходять в наші груди
Його ненависть і його любов.

1950

ДРУЗЯМ У ВСЬОМУ СВІТІ

Я руку подаю через моря і гори
Усім, хто камінь б'є, хто землю ревно оре,
Хто вугіль добува і зеленить поля,
Усім, чийм трудом овіяна земля.

В жагучій Африці, на Кубі й на Цейлоні,
У тундрах ягельних, на синяві солоній,
В степах розпечених, де склиться саксаул,
Братерських голосів я чую перегул.

Я чую дзвін сердець, на всій землі єдиний,
Я бачу світлий зір незборної людини,—
І ллються поклики все далі, вглиб і вшир:
«Геть, привиде війни! Хай славен буде мир!»

Я руку подаю братам і сестрам простим,
Я певен, що у них не був би я лиш гостем,
Що кожній матері там рідний, ніби син,
Землі Радянської боєць-громадянин.

Я руку подаю земній сім'ї єдиній...
А тим, хто пазури на світ простяг звірині,
Хто, в кров обагрений, по кров нову іде,
Свинцем розтопленим прокляття хай паде!

1950

КЛИЧ НАРОДІВ

Не спиться вам, панове в Вашингтоні,
Людською кров'ю й честю торгівці,
Що посадили золото на троні,
Що й родитесь з отрутою в руці?

Не спиться вам, нью-йоркські бізнесмени,
Чікагські м'ясники і різники,
Вам, що хотіли б світ увесь зелений
Залить огнем смертельної ріки?

Не спиться вам, парламентські витії,
Масні злодії, в орденах кати,
Всі, хто від слова правди скаженіє,
Всі, хто брехнею хоче світ пройти?

Не спиться вам, бо, як лавина, рине
Народів клич по кулі всій земній:
За світлу працю! За права людини!
Війна війні! За мир — священний бій!

Не спиться вам, панове з Сан-Франціско,
Бо закипіли всі моря до дна,
Бо в велелюднім, чеснім нашім списку
Щодня нові зростають імена!

За мир! — два слова, що світи стрясають!
За мир! — слова, що дзвоном віщовим
Усі серця нескорені скликають,
Життя несуть усім серцям живим!

Нам треба миру — чуєте, неситі? —
Усім, хто сіє, хто буде — всім!
За чесний труд, за мир у всьому світі
Ми стоїмо, і голос наш — як грім!

Нам треба миру, як води й повітря,
Як хліба й сонця, — миру треба нам,
І ми розтрошим всі споруди хитрі,
Омани ваші, гендлярі життям!

За мир! За силу правди однієї,
Що повинню росте углиб і вшир!
За мир! За день! Геть руки від Кореї!
Геть напади розбійницькі! За мир!

За мир! За дружбу всіх народів ширу!
За щастя сонячне — проти негод!
Над людськістю вселюдський прапор миру
Несе радянський трудовий народ!

1951

ДРУЖБА НАРОДІВ

Дружба народів — не просто слова,
Дружба народів — це правда жива,
Колос на ниві і діти щасливі,
Сила людська в весняному розливі.

Дружба народів — це злагода й мир,
Це горизонтів невиданих шир,
Пісня дівоча в гурті молодому,
Сад-виноград біля отчого дому.

Дружба народів — це сяйво зорі,
Що виглядають усі трударі,
Подих зеленого, вільного моря,
Книги безстрашні і далі прозорі.

Дружба народів — братерські столи,
Де на бенкет звідусюди прийшли
Люди трудящі єдиної волі,
Воїни правди, бійці ясночолі.

Дружба народів — це Леніна клич,
Сталіна голос над тьмою сторіч,
Дощ благодатний у срібній одежі,
Дзвін опівнічний з Кремлівської вежі.

1951

НАША СИЛА

Де колишне чайкою тужило,
Ти зростаєш, світла наша сило,
Розцвітаєш в злагоді, в труді,
Розправляєш плечі молоді.

Хто снаги надав тобі, Вкраїно,
Із орлами піднестись орлино,
Загудіти гомоном гудків,
Зашуміть розливами ланів?

Хто слова твої, стокрилі птиці,
Визволив з неволі, із темниці,
Хто, йдучи в народів на чолі,
Розтрощив напасників землі?

З ким зростила славні Дніпробуди,
Що від них твій шлях безсмертний буде
До таких високих верховин.
Що не бачив сокіл ні один?

Знаєш добре, знаєш, мій народе,
З ким ти вів походи до свободи,
Знаєш, що Вітчизна в нас одна —
Наш Союз, радянська сторона!

З'єднаний безсмертною судьбою
З старшим братом, з рідною Москвою,
Що сіє кулі всій земній,
Ти ідеш, народе рідний мій!

Ти зламав століть гранітні скелі
З Нізамі синами й Руставелі,
І Шевченка згадує казах,
Ідучи в орошених степах.

Ти не збочив з ясної дороги,
Ти ідеш путями перемоги,
Бо тебе, як сонце молоде,
Більшовицька партія веде!

Україно! Хай загине, клятий,
Хто навик тобою торгувати,
Припадав до Гітлера чобіт,
А сьогодні — лиже Уолл-стріт!

Так! Ще є підступники сьогодні,
Що на ниви ласяться народні,—
Будь же пильний, будь стоокий ти,
Щоб і прах їх із землі змести!

Але тим, хто служить правді й миру,
Простягай, народе, руку ширу,
Хай зоря над світом золота
На загин гнобителям зроста!

Комунізму сяйвом оповитий,
Леніна здійсниш ти заповіти.
Непогасний ранок всій землі
Сяє в променистому Кремлі.

29 липня 1951 р.

БІЛОРУСІЇ

Білорусіє братня! До славного Мінська
Хай полине ця пісня моя українська,
Хай, крилом зачерпнувши води із Дніпра,
Над борами твоїми летить, як сестра.

Скільки ран і руїн ти, сестрице, зазнала,
А воскресла і гордо над нивами встала,
І відновлюєш села, будуєш міста,
І столиця твоя на очах вироста.

Ти, як лев, у годину скорботну боролась,
За народ обставали Купала і Колас,
А за ними поети ішли молоді,
Щоб Отчизну свою боронити в біді.

Любить тиша полів і задума соснова
Голос Бровки і Танка, і спів Кулешова,
Розцвітаєш ти, земле, де бився Кастусь,
Бо країна радянська — ясна Білорусь!

Із Москви цей привіт я тобі посилаю,
Із столиці, що славна від краю до краю;
Тут російські нас дружньо приймають брати,—
Всім нам разом до світлого щастя іти!

Хай же нива твоя шелестить-колоситься,
Хай цвіте і росте білоруська столиця,
Хай від міста до міста, з села до села
Лине Партії слава, народу хвала!

22 червня 1951 р.

ПАМ'ЯТІ ПЕТРА ПАВЛЕНКА

Мов квітку-волошку із рідного поля,
Кладу на труну ці слова.
Ти житимеш завжди, як радість, як воля,
Як правда радянська жива.

З твоїми книжками, з твоїми думками
Ростуть покоління творців —
В землі, що укрита рясними садами,
В землі, що ти щиро любив.

Ти щастя уславив, і в нашому щасті
Є промінь твогого труда,
З тобою ми йдемо у далі квітчасті,
Де сяє зоря молода.

Ти Сталіна образ, як сонце могутній,
Натхненним пером змалював;
Твердий більшовик, ти провидів майбутнє,
Ти творчість і мир прославляв.

Прощай же, наш друже! Тебе не забуде
Велика радянська сім'я,
У вдячних серцях зберігатимуть люди
Твоє світосяйне ім'я!

18 червня 1951 р.

НАРОДНИМ СЕЛЕКЦІОНЕРАМ

Яблуко лежить передо мною —
Світле, аж прозоре, мов янтар.
А згадаймо ж, працею якою
У природи вирвано цей дар!

Скільки треба вміння і терпіння,
А чимало треба теж і літ,
Щоб дало коричневе насіння
Цей медовий, цей чудовий плід!

Та поглянь: розрісся сад крислатий,
Все колгоспне отінив село,
І Мічурінові показати
Цю красу не сорсм би було.

Отакі ви прості і звичайні,
А про вас і в казці не сказать...
Над землею — грози живодайні,
Над землею — сонця благодать!

26 травня 1951 р.

БРАТОВІ - КОРЕЙЦЕВІ

*(Прочитавши поему Тю Сон Вон
«Руки геть від Корей»),*

Брате мій з далекої Корей!
Я не бачив навіть і вдалі
Працею священною твоєю,
Мужністю високою твоєю,
Славою повитої землі!

Не ходив я по корейських горах,
Не спускався у сади рясні,
Де простяг заокеанський ворог
Руку на дітей малих, на хворих,
На діла твої і на пісні.

Матері він горло хоче стиснуть,
Щоб убити волі правий клич,
Хоче над країною нависнуть,
Як несита, непроглядна ніч.

Там, де ваша молодість розквітла,
Де сміялись дочки і сини,
Хижу смерть скидає він на житла,
Пожирає полум'ям лани.

Шибениць рядами замінити
Хоче він дерева, що садив
Батько твій, в неволі недобитий,
Батько твій, що волю заслужив.

Та нелегко тим зламати спину,
Хто її для щастя розпростав!
Хто поверне в рабство ту країну,
Де свободи стяг затрепетав?

Доларами правди не купити,
Кровію безсмертя не залить,
І ніякі в світі уолл-стріти
Неспроможні сонце погасить.

Ні чума, ні атомні снаряди,
Ні жало зміїне клевети,
Ні продажні зрадники і гади
Не скорять нас, сестри і брати!

Як народ устав за честь і право,
Як народ єдиний, мов граніт,—
Перед ним хай ниць паде кривавий,
Золотом набитий Уолл-стріт!

Кат у власній крові одповзає,
І його ганебний автомат
У відчаї кулі випускає
На старих, на вдів, на немовлят.

Він ще б'ється, ще отрута бризка
Із його гидкого язика,
Але правди перемога близько,
І загибель кривди вже близька.

Пам'ятай, мій брате, серед бою,
Із чола кривавий стерши піт:
Всі, хто чесний на землі,— з тобою,
А це значить: із тобою — світ!

Пам'ятай, що народився в Горі
Той, хто дружби шлях нам показав,
Пам'ятай, що на Кремлівські зорі
Гітлер марно руку простягав!

Пам'ятай, що й тому, хто сьогодні
Хоче стати Гітлером новим,
Не втекти від смертної безодні,
Виритої сліпо ним самим.

Ти не був на нашій Україні,
Хліба-солі з нами не ділив,
Але знай, що серцем ми єдині,
Що навік не розбратать братів.

Ваші рани — наші рани, брате,
Ваші болі в серці я таю,
І промовлю ніжне слово — мати,
Як зустріну матір я твою.

У ярмо не запрягти Корею
Силою жорстокою гармат!
З усією силою своєю,
З вірою незламною своєю
Говорю гаряче слово: брат!

1951

ПРИВІТ СТОЛИЦІ

Тобі, Москва, землі всієї подив,
Хвала тобі у всіх серцях жива,
Уклін доземний від усіх народів
Тобі, Москва!

Прийми від трудової України
Подяки, дружби, вірності слова.
Усіх на променисті верховини
Веде Москва!

Зо дня на день ростуть твої будови,
Людської праці й розуму дива,
І прапор осіняє пурпуровий
Тебе, Москва!

Наперекір розлюченому звіру,
Що тінь війни ожити зазива,
Із рук твоїх всесвітній голуб миру
Летить, Москва!

Тут сяє геній Сталіна орлиний,
Тут розцвітає дружба світова...
Палкий привіт од серця України
Тобі, Москва!

1951

БОРЦЯМ ЗА МИР

День устає. Із сходу день іде.
Коротшають і утікають тіні.
Сміється все, що чисте й молоде,
Любові й щастя хочеться людині.

Безмежний світ — і скільки голосів,
Думок, дерзань і почувань гарячих!
Який всевладний порив охопив
Німих ще вчора, вчора ще незрячих!

Як прагне людство в злагоді іти
Назустріч сонцю, радості, трудові!
Як осіняють прапори багрові
Дорогу до єдиної мети!

Окрилюючи всі країни світу,
Ширяє в небі білокрилий птах,—
Та шле назустріч смерть, і кров, і жах
Непогамовний звір із Уолл-стріту.

Підносимо ж, друзі, одностайний клич,
Єднаймо, браття, нашу силу й віру,
Щоб згинула навіки чорна ніч,
Щоб переміг всесвітній голуб миру!

1951

ПІЗНІ СОЛОВ'І

Уже весна відсвяткувала
Свої вишневі весілля,
Уже до літнього причала
Пливе запліднена земля,

Вже колос виник на ячмені,
Отож, здавалось би, пора
Пісні покинути шалені,
Як мудрість каже нам стара,

Вже підростуть небавом діти,
І їм наступної весни
Самим співати і любити
Серед рясної гушини,—

Проте в срібlistім верболозі,
Таємні спільники мої,
Не підкоривши серця прозі,
Співають пізні солов'ї.

1951

ТОВАРИШЕВІ ПО ПЕРУ

Коли життя ти не учасник,
А тільки свідок віддаля,—
Дарма чекатиме прекрасних
Від тебе подвигів земля.

Твої слова, не вмиті потом
Непогамовного труда,
Пролинуть непотрібним льотом,
Не залишаючи сліда.

Не допоможе ані рима,
Ані метафора складна:
Поезія — це праця зрима,
Це думки смілої весна.

Як хочеш від людей шаноби,
Любов і гнів бери у путь,
А то лиш допотопні сноби
Твою поезію приймуть.

Коли слова для тебе — грище,
Звукосполучення нове,—
Тебе народ, суддя найвищий,
Марнописателем назве.

1951

У Н О Ч І

Які нагадало години
І молодість давню яку
Оце скреготання жабині
В нічному лункому ставку!

Іще й соловей^а не здається —
Співати почне... та й урве.
Проте таки ж б'ється ще, б'ється
В маленького серце живе!

Хто тільки минулим багатий,—
В майбутнє іде навмання...
Ні! Жити, любити, співати,
Горіть — до останнього дня!

1951

К И І В

В сизому серпанку Київ —
Медоцвітна благодать.
Скільки ж треба чародіїв,
Щоб таке побудувать!

Як народна града сила
Над узбіччями Дніпра,
Щоб ця велич розкрилила
Стільки ясності й добра!

Ти несеш, столице давня,
Мак червоний у руці,
Зникли в далечі безславній
І купці твої, й ченці.

Заливають передмістя
Перегомони будов,
І в перловому намисті
Йдуть братерство і любов.

Має вітер над горою,
Грає сонце у садах...
Над тобою, над Москвою,
Над землею — білий птах.

1951

Т И Х О

Я так давно не чув, як перепел вночі
Запідпідьомкає, як в лузі деркачі
Охриплим голосом задеркотять жагуче.
Ти — вперше чуєш це, маленький мій унуче,
Що довго так не спиш, дивуючи з життя.

Люби його, люби, як я любив, дитя,
Як знову я ладен — і можу ще любити!
Перед тобою світ — великий том розкритий,
І перші букви в нім тобі лише дались...
Що ж! Ті, що я не знав, спізнаєш ти колись!

1951

ПІСНІ

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах,—
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.

В піснях і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.

В піснях — дівоча світла туга
І вільний помах косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря.

Люблю пісні мого краю,
Та не спинюсь на тім лишень:
З любов'ю вухо привертаю
До братніх на землі пісень.

Немає людності такої,
Громади жодної нема,
Як б із давнини глухої
Ішла по всесвіту німа.

Багато голосів на світі,
Як барв на поверхні земній,
Та всі вони в єдине злиті
У мрії людства віковій.

Це — рук стискання працювате,
Це — серць братання у бою...
Жагу пісень, в труді омитих,
Люби, як брат сестру свою.

У кожній мові, в кожному слові
Краси майбутнього шукай,
Де в неохмареній любові
Розквітне світу небокрай.

1951 .

РАДЯНСЬКОМУ НАРОДОВІ

З гори високої оглянь той шлях, народе,
Яким ти із низин у сяйві Жовтня йшов,
Оглянь міста свої, і ниви, і заводи:
В них—віра в Партію, в них—до вождів любов!

Ще в пам'яті твоїй нагайка Миколая,
Петля Столипіна, Керенського брехня,—
А нині далечінь прослалася безкрая,
І силі темряви твого не вбити дня.

Рівняеш гори ти, моря живлющі твориш,
Ростиш нові плоди з невиданих суцвіть,
Ти мовами стома співаєш і говориш —
І слово Сталін в них однаково дзвенить.

Як палії війни отруйними руками
Готують світові кривавий катаклізм,—
Ти миру стяг підніс, ти творчими трудами
Рівняеш правді путь — дорогу в комунізм.

У щасті ринучи потоком повноводим,
В братерстві живучи, міцнішим за граніт,
Високий ти зразок даєш усім народам,
Що визиску зреклись і розтрощили гніт.

Тебе не залякать примарою пожежі,
Що прагне океан і суходіл залить,—
Як миру цитадель, стоять Кремлівські вежі,
Радянська Армія, як грізний страж, стоїть.

Народе! Подвигам межі й кінця немає,
Які являєш ти, відмівши тлін і прах,
Бо слово Леніна ряди твої єднає,
Бо воля Сталіна живе в твоїх ділах!

1952

Н О В І Л Ю Д И

Я знаю льотчика — це приклад не єдиний —
Що любить пристрасно — і як знавець! — картини.
Аби лише землі торкнувся льотчик цей,
Як поспіша мерщій до любих галерей.
Людина скромна ця і ночувать готова
У залі Репіна — в скарбниці Третьякова.

Десь під Москвою є, здається, машиніст,
Що до селекції з юнацтва має хист
І, вільні всі часи віддаючи бузкові,
Терпіння сповнений, уміння та любові,
Такі викохує невидані сорти,
Що думаєш: невже можливо так цвісти?

Житомирщини люд жіночу має ланку,
Що, вийшовши на льон весною, на світанку,
Такі виспіває частушки та пісні,
Що жайворонок їм дивує в вишині.
Недавно, в сяєві, в огнях лункої зали
Киян льонарки ті чудесні чарували.

Коли борці за мир зібралися в Москві,
Ряди еднаючи гарячі трудові,
То славний робітник московського заводу
Такі слова сказав від імені народу,
Що мертвий би від них, здавалося, воскрес —
І їм, підвівшись, аплодував конгрес.

Є жінка, що її ми звемо ніжно: Паша.
Стернича трактора, законна гордість наша,
Такою книжкою озвалася вона,

Що чесні всі серця зворушує до дна,
І пишуть їй листи, захоплені та ніжні,
І в неї учаться подружки зарубіжні.

В змаганні братському, у гуртовім труді,
Під сонцем Партії старі і молоді
Вершать такі діла на нивах і заводах,
Що ранку світлого ми чуємо в них подих,
Що сяйво все ясніш палає угорі
Комуністичної прекрасної зорі.

1952

ЧУВАСЬКИМ ВИШИВАЛЬНИЦЯМ

Рукам, що цей узор любовно вишивали,
Серцям, що билися, немов одно, над ним,
Пісням, що мовою чуваською лунали,
Як сестри всім пісням у хорі трудовім,

Спасибі хай летить над Волгу повноводу,
До піль оновлених і до лісів нових.
Народу вільному до вільного народу
Так легко промовлять, хоч різні мови в них!

Чувашки! Чи ж давно одежею рабині,
Неначе путами, ви спутані були?
На весь квітучий зріст ви випростались нині,
Пішли просторами, де матері не йшли.

Там, де невірльниці собі сліпили очі
При світлі каганця убогим і чаднім,
Де спини гнулися ще змолоду жіночі,
І розум тьмарився, і в хаті слався дим,—

Дорога стелеться, ясна і безупинна,
Шляхів заказаних у праці вам нема,
І жінка звільнена — не «слабша половина»!
Біля державного стоїть вона керма.

Спасибі ж, руки, вам за взори ці квітучі,
За дар, що ви мені прислали здалеки!..
Хай пісня, що я склав на придніпрянській кручі,
Простягнеться до вас, як братній стиск руки!

18 червня 1952 р.

ЛИСТ ДО ЛЬВІВСЬКИХ ДРУЗІВ

Наш Київ — давнина кривава,
Наш Київ — праці світлий цвіт,
І мудре слово Ярослава,
І Святослава гордий щит.

Наш Київ матір'ю недаром
Усі міста братерські звуть...
Ніхто руїницьким ударом
Не міг йому затьмити путь.

Братів по серцю і по крові
Вітали кличі тут гучні,
Як уїздив Богдан-Зиновій
Сюди на білому коні.

Шевченка вулиця зелена
Нагадує його слова,
Що зійдуться землі племена —
Сім'я велика і нова.

І сталось. Перший грім з «Аврори»
Весну народну возвістив,
І київські прадавні гори
Червоний прапор осінив.

Ми живемо в сім'ї великій,
І з Києвом обнявся Львів,
І ріки ті злились навіки,
Які кордон колись ділив.

Недавно ви мене гостили,
Хороші сестри і брати,
І серцем я Дніпрові схилю
Хотів до вас перенести.

Люблю я, друзі, ваше місто
В його оновленні живім,
Люблю, як вечір променисто,
Ласкаво стелеться по нім.

Люблю вогні його заводів —
Разок перловий до разка.
Їх світить, світові на подив,
Міцна рука більшовика.

Люблю я приязні розмови,
В яких братерство розцвіло.
Обличчя бачу тут Франкове,
Смутне Стефаника чоло.

Вони живі, їх голос чути,
Їх поглядів не загасить...
Навік минуло врем'я люте,
З плечей упав тягар століть.

Цісарські, панські, папські сили —
Від них тут лиш глуха луна...
Чолом склонімося до могили
Борця з питьмою, Галана!

Ще чорна Заходу сутана
Благословення шле війні,—
Та Уолл-стріту й Ватікану
Історія рахує дні.

Свою ми знаємо дорогу,
І плине, як ясна ріка,
З народом Пушкіна й Толстого
Народ Шевченка і Франка.

1 липня 1952 р.

СЛАВА РОСІЙСЬКОМУ НАРОДОВІ

Слава народу, що йде у віках
Велетня сміливим кроком!
Першим він став у радянських полках
З прапором волі високим.

Здавня братерство нас мужньо вело
В далеч незламним походом,
Леніна слово навіки злило
Нас із російським народом.

Пушкін і Горький — Шевченка брати,
Мова їх — море безкрає...
Путь до ясної, як сонце, мети
Рідна Москва осяває.

Славен народ, що народи з'єднав
У непохитну родину,
Завжди він руку свою простягав
Нам у бурхливі години.

В небі надхмарнім і в надрах землі
Животворить його сила;
В честь його Сталін підняв у Кремлі
Тост, що земля підхопила.

Хай же росте його велич і шир,
Ниви шумують, як води...
В праці на щастя і в битвах за мир
Слався, російський народі!

27 липня 1952 р.

РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ

В небі хмарки білосніжні, легкі, ніби пір'я,
Роси на травах — погоди хорошої знак,
Птах, що піднявся з долини й летить до узгір'я...
Може, то лебідь піднявся, а може — літак.

Сиві, рожеві, блакитні дими кучеряві
Плинуть з високих, мов башти, стрімких димарів.
Встала робота, умилась до сонця, — і в славі
Йде по Вітчизні, що липень ласкаво пригрів.

Сад потягається зо сну, пшениця у полі
Хвилею грає сухою і котиться в синь,
Ряд залізничних на сонці виблискує колій,
Мчаться вагони — жити простори пустинь.

Дівчина поле й співає. Озвались до неї
Інші — у кожної серце, як жайворон-птах.
Всі заспівали одної, і кожна співає своєї,
Спільна дорога у всіх, та окремий у кожної шлях.

Жаром палають слова: — Геть, злочинці, з війною!
Праці дорогу! У світі панує хай мир! —
З друзями Сталін іде над Москвою-рікою,
Тіні блакитні лягають від Ленінських гір.

1 серпня 1952 р.

З Е М Л І

Земле, моя всеплодющая мати...

Іван Франко

Зелена земле, що мене
Зростила й розуму навчила!
За цвіт, за плід, за все земне
Тобі спасибі, мати мила!

Гуляє вітер по полях,
Несе дощі ласкаві й добрі,
І стелеться великий шлях
За синій незорий обрій.

На села, ниви і міста
Веселе сонце лле проміння,
І комунізму вироста
Непереможне покоління.

За те, що ми тебе скорить
Зуміли в мудрому пориві,
За творчу нашу ненасить —
Я знаю, земле, ти не в гніві.

Будинки дивної краси
Ростуть на пустирях окраїн...
Щаслива, земле, ти еси,
Що більшовик є твій хазяїн.

Це ж більшовик з могуття рік
Бере могутність електричну,
Це ж більшовик тобі прирік
Добу історії величну!

Він за полярний вийшов круг,
Надхмарні він вершить польоти,
Не ступлюється від роботи
Його неуполимий плуг.

Дівча гусей пасе у лузі
На старомодний ніби смак...
А що, як вийде з неї, друзі,
Олена Хобга чи Виштак?

Які в народних грудях сили,
Яке безмежжя у серцях!..
Про що віки крізь сльози снили —
У наших розцвіта ділах.

Ширяють над минулим темним
Нові пісні, нові часи...
Під оком Партії недремним
Щаслива, земле, ти еси!

29 серпня 1952 р.

МИРГОРОДСЬКІ ЗАПИСИ

1

Оригінальну чув я суперечку
В Сорочинцях, над ясноводим Пслом,
Де грілися на сонці у кропивці
Жадливо-обережні головні,
А на піску плескалися засмаглі,
Веселі діти з Харкова, з Полтави
І навіть з Ленінграда... Гурт жінок
Провадив там дискусію жартливу:
Де саме міст відомий той лежав,
Через який з красуню-дочкою
І з жінкою, сердитою напрочуд,
На ярмарок сорочинський волами
Предобродушний їхав Солопій.

Була неділя, тихий час дозвілля,
Тому ото на теми історичні
Колгоспниці змагались мали час,
На муріжку розсівшись півколом.
Здавалось, дійсно вірили вони
В реальність Солопія Черевика,
Параски й Хіврі, лиш червону свитку
Сприймаючи із скепсисом належним,
Для чого дав підстави Гоголь сам.
Яка тонка іронія сміялась
В очах лукавих — карих та блакитних,—
Як сонце осявало ті обличчя,
Що світлий знак розумного труда
Їх осяває, мов печать прекрасна!

А по дорозі їхали трьохтонки,
Здіймаючи стовпи гарячі пилу,

І вдалині рясніли, ніби зорі,
Полукіпки важучої пшениці,
Сріблились вівса, і гречки рожеві
Пахуче розливали молоко...

2

Криниця в балці, журавель при ній.
Тут, кажуть, воду пив колись Шевченко —
І чом не вірити у цей переказ!
У день пекучий, наковтавшись пилу,
Ми спраглими устами припадали
До краю дерев'яного відра
З тією легендарною водою
І думали: великого поета
Земля колись полтавська напоїла,—
А сам він невичерпне джерело
Подарував народові навіки,
І наша молодь до питва ясного,
Що чесні всі серця животворить,
Жагучими устами припадає...

3

Коли у Зубівку ми прибули
З грузинськими гостями, з посланцями
Од всіх трудящих рідної Москви,
Щоб пом'януть ім'я Гурамішвілі,—
Назустріч вийшли з квітами дівчата,
І виступили повагом три діди,
Три чисті білі хліби несучи
З дрібками солі, звичаєм прадавнім,
І подали з уклоном трьом грузинам.
Грузини, також звичаєм прадавнім,
Поцілували ті хліби високі
І прийняли, так само уклонившись.
Вони казали потім, що розкрають
Лише в Тбілісі ті хліби знаменні
І з друзями поділяться дарами
Гостинної братерської землі.

Під дубом потім відбулися збори
Колгоспників. Співали там пісні

Російські, українські і грузинські,
І нам здалося це не випадковим.
Не випадковим також нам здалось,
Що в Зубівці є молоді гурток,
Який вивчає мову Руставелі,
Гурамішвілі й Церетелі мову.
І виступив на зборах тих грузин
І, привітавши зубівців по-братськи,
Під оплески гарячі повідомив,
Що в день наступний буде у Сурамі
Велике свято — пам'ятник відкриють
Незламній поетесі-войовниці,
Що там у сон довічний відійшла
І що ввійшла в безсмертя, просіявши
Вогнем досвітнім в мороці тяжкому,—
Дочці народу, Лесі Українці.
Коли ж над головами заширяв
Величний гімн Радянського Союзу,—
Із рук дітей у височінь злетіли
З веселим плеском білі голуби,
Весни і миру вісники крилаті...

А в Миргороді мітинг велелюдний
Біля підніжжя пам'ятника того,
Що спорудив поетові народ,
Був скрашений, мов променем весняним,
Маленькою школяркою, в якої
На білім платті галстук піонерський
Трояндою червоною жарів.
Вона про братство й дружбу говорила,
Що розцвіли у радісній сім'ї,
Про світлу міць російського народу,
Про вільний шлях народу Руставелі,
Про день новий Шевченкових дітей
І про поета, що в гіркому віці,
У тьмі гнітючій царської неволі
Єднав серця грузинів, росіян
І українців... Говорила палко
Вона про школу, звідкіля у світ
Вона полине, зброена знанням
І мужністю — і присяглася щиро
Учитись «на відмінно»... Слово це
Ніяк не прозаїчно продзвеніло,—

І ми малій ораторці плескали
Від серця щирого... Нехай їй путь
У далечінь простелеться щаслива!

4

Мій рідний край збирає урожай,
Що звеселяє струменем живим
Трудівників засмаглих світлі очі.
Мов кораблі, комбайни пропливають
По морю незорому пшениці,
Дівчата й молодіці дбало сушать
Під сонцем, на розпеченім асфальті,
Тяжке, добірне зерно. У вінку
З густого, вщерть налитого колосся
На шлях широкий вийшла юна праця
І піснею простори веселить.
Мій рідний край — чорнозем невичерпний
І попідземні надра, і надземні
Будови ті, що гордий з них народ.
Скорити сили матері-природи,
Стократ помножити її щедроту
Взялись геологи і агрономи,
Колгоспники й робітники взялись,
Учені, інженери, шахтарі,—
Благословен їх труд, благословен
Той геній, що веде усі країни
Єдиної радянської землі
До обрії видимих комунізму!

11 серпня 1952 р.

БРАТИ

Як дощ весняний, свіжий і живлющий,
Висока дружба ваша перейшла.
Над ніжним морем ви щодня стрічались,
Рибалкам італійським помагали
Мережі срібні в хвилі лазурові
Із виглядом урочим закидати
І витягати рибу різнобарвну,
Мов дивоглядні квіти водяні.
Ви розмовляли, як із братом брат,
Про діло кровне — про літературу,
І Нижній до Чернігова схиляв
Уважне ухо. Руки робітничі —
Засмалені, пошерхлі, вузлуваті —
І робітничі душі волелюбні
Були знайомі вам віддавна. Чули
Ви трепет, що ним повнилась Росія.
І сторінки прекрасних ваших книг
Несли не тільки гіркоту і смуток,
А й непохитно-сміле віщування
Нового дня. Один з вас не дожив,
А другий бачив світлими очима
Доби нової грозове цвітіння
І сам, як безутомний працівник,
З каменярями вийшов на будову.
Про вашу дружбу пам'ять бережуть
Щасливі покоління. І здається,
Що то не два письменники дружили,
А український обнімавсь народ
З прапроносом вольності — російським.

1952

ДАВИД ГУРАМІШВІЛІ

Там, де зубівські дівчата
Сходять вранці до води,
Де блукає тень невтомна
Мандрівця Сковороди,
Звідкіля у світ безмежний
Гоголя ідуть сліди,—

В тій землі поліг на схилі
Многострадних літ своїх
Той, хто нам Давитіані
Залишити в спадок міг,
Хто проніс велике серце
Крізь пекучу тьму доріг.

Долю Грузії своєї
Оспівав великий син;
Як утік він із полону,
Як блукав голодний він,—
Врятував його російський
Гостелюбний селянин.

Так і Грузію в годину
Лиховісної грози,
Як хиталися непевні
Історичні терези,
Врятував народ російський
Від неволі, від сльози.

Воїн і поет грузинський
Ненаситний розум мав,
Він не тільки мудрі вірші

В'язю мудрою писав,—
Добрим людям на потребу
Млин новітній малював.

В Зубівці красуню-жінку
Раз колись побачив він,
Уклонився їй доземно,
Ніби сонцю-Тінатін,
І словами обезсмертив,
Що гучні, неначе дзвін.

Українська пісня може
Кожне серце полонить,
В ній поетові сіяла
Карталінії блакить,
І зозуля наша сива
В пісні Грузії летить.

Наше братство розбратати —
Сил таких нема ніде!
На грузинову могилу
Українка цвіт кладе,
Всю сім'ю велику й вольну
Сонце Партії веде.

Серпень, 1952 р.

М О Р Я

Як вабить пристань запальних малят,
Романтиків у трусиках і майках!
Та що малят! Кого вона не вабить!
У кого солодко не защемить
У грудях серце, як гудок протяжний
Подасть відпливу гасло! Хто не знає,
Хто не вдихав того морського духу,
Вільготного і гострого, як сіль,
У суміші із запахом смоли,
Соснових дощок, риби та рогожі,
Та ще з якимось дивним ароматом,
Що, може, привезли мандрівники
Із буйноцвітних островів тропічних,
А може, з пишних Грузії садів,—
І хто з тих пахощів не хвилювався!

Охоплює висока гордість розум,
Коли згадаєш чесних і відважних
Російських відкривателів земель,
Що в парусниках углих впливали
У небезпечну далечінь шумливу
І плями білі на всесвітній карті
Веселчастими барвами вкривали!

Висока гордість нам проймає душу,
Коли згадаєм давній Севастополь,
Де всупереч царевим генералам,
Тупим і завидючим блюдолизам,
На смерть стояли руські моряки,
Де під злостивим свистом вражих куль
Проходив мужній адмірал Нахімов!

Висока гордість серце гріє нам,
Коли ми згадуємо віщий залп,
Що пролунав, як дня нового вість,
Як боротьби великої початок
За наше чисте щастя сьогоденне
Із крейсера священного «Аврора»!

Висока гордість дух підносить нам
На згадку про новітній Севастополь,
Що білими грудьми протистояв
Фашистській ненажерливій навалі...
Скривавились прекрасні білі груди,
Руїна й смерть по вулицях ходили,
Як нерозлучні сестри лиховісні,—
Але народу світлого рука
Держала стяг Радянської Вітчизни
І сміливо боролася смертю смертю!

Прекрасні всі моря, що є на світі!
Чарує серце Балтика сувора,
Що в Атлантичний океан — у світ —
Несе безсмертну славу Ленінграда;
Мінливе Чорне море вабить погляд, —
Те море, де чубаті козаки
Дива в чайках творили гостроносих,
А нині плинуть мирні пароплави,
Людей на відпочинок везучи
Чи несучи багатства незліченні
Радянської прещедрої землі!
Прекрасний Каспій, що в бурхливе лоно
Приймає Терек бистрий та Куру
І Волгу повноводу, що недаром
Її назвали матінкою люди!
Прекрасні, друзі, наші всі моря,
І хай вони на хвилях пружних носять
Плоди земні на вжиток добрим людям
І миру вість розносять по землі!

Але для гордості немає слів,
Коли нові назвемо ми моря,
Що їх народ радянський утворив,
Скоряючи природу своєвільну,
Що Партією ведена наука

Накреслила їх межі у степах,
Де вчора ще гуляли чорні бурі,
Моря чудесні, витвори людські,
Що Леніна і Сталіна ім'я
Над ними сяє, як ім'я єдине!
Морями цими впливемо ми
До комунізму берегів жаданих,
У пристань щастя, творчості й любові.

13 серпня 1952 р.

ГЕТЬ ПАЛІЇВ ВІЙНИ

Геть паліїв війни! — з найвищої трибуни
Сказав слова ці вождь, і в світ летять вони,
І в чесних всіх серцях озвались мужні струни,
Відповідаючи: геть паліїв війни!

В надхмарній синяві, в глибокому забої,
На ниві, де прославсь єдваб озимини,
В лабораторії, серед імли морської
Лунає поклик цей: геть паліїв війни!

В Китаї вільному, в Кореї героїчній,
Як благодатний грім всесвітньої весни,
Народів голоси підносяться величні
В пориві спільному: геть паліїв війни!

Ви чуєте цей грім, панове з Уолл-стріту,
Купівлі, продажу і клевети сини?
Ви ще не вірите, що вашу карту бито?
Волає вся земля: геть паліїв війни!

До непохитної Радянської Країни
Людей всіх погляди прикуті з далини.
Ми горді, що з Москви цей клич високий лине,
Що Сталіна це клич: геть паліїв війни!

18 жовтня 1952 р.

ТАТРИ

Засніжені Татри... Ялиці,
Смереки та буки ставні,
Сліди ланцюжкові лисиці,
Ведмежої віддрук ступні.

Це тут, не шукаючи просік,
На дикому схилі Карпат
Гуляв колись мужній Яносік,
Одважного Довбуша брат.

Там якось ми ввечері чули
Татранських гуралів пісні
І думали: як же гуцули
Співучим татранцям зрідні!

Внизу, над Дунайцем-рікою,
Пороніно-місто лежить...
Там дім є, що в гордім спокої
Сіятиме в зорях століть.

В оточенні вічнозеленім
Той скромний підноситься дім...
Колись з одnodумцями Ленін
Стрічався в будиночку тім.

Тут генія мислі ширяли,
Палали слова вогняні,
Що тронів підніжжя хитали
І панські палаци бучні.

Він правді дивився у вічі,
Нещадно він кривду разив
І польські ряди робітничі
Зближав до російських рядів.

Коли в той домок ви ввійдете,
Вам очі нараз заблищать:
Будиночків братніх макети —
Сімбірський з горійським стоять.

І горді поляки по праву,
Що свято, той дім бережуть,
Безсмертною Леніна справу*
І Сталіна справу зовуть.

І в Татри луна долітає,
Летить за верхи снігові,
Як Берута слово лунає
На з'їзді партійнім в Москві.

Забулась кривава неслава,
Гірким не вернутись літам,
І руку воскресла Варшава
Радянським стискає містам.

Не зрушити дружби підвалин,
І правда жива світова...
За братські компартії Сталін
Підніс заздоровні слова!

15 жовтня 1952 р.

* «Справа Леніна безсмертна» — напис на стіні будинку-музею Леніна в Пороніно.— М. Р.

ЯКУБОВІ КОЛАСУ

Де ваш тезко по прізвищу Адам
Побачив світ,— у лісовому краї
Родились ви. І досі любий вам
Широкий шум, що в верховітті грає.
Поему присвятили ви лісам,
Де і сліда ідилії немає:
В священні дні визвольної війни
Там бились Білорусії сини.

Були душею ви і серцем з ними,
Як непохитний Партії солдат.
Із воїнами йшов поет, незримий,
Проти фашистських танків і гармат.
Те, що писали ви в ті дні — не рими,
Не вірші, ні! Це більше у стократ:
Це серця кров, це благородна рана...
Пишайтеся ж медаллю партизана!

Дорога ваша чиста і ясна,
Вам Жовтень став дороговказом вірним.
Там, де була колись трясовина,
Міста й заводи в захваті незмірнім
Народ буде. Давнина сумна
Навіки зникла. У поході мирнім
Іде в прекрасну далеч Білорусь,
Де ожили Скорина і Кастусь.

Герої ваші — ратаї, музики,
Рибалки, вояки, робітники.
Ваш труд — зразок для молоді великий.
В поліській хаті Коласа книжки

Лежать на покуті. Але навіки —
Що ж! Сміло говорю я про віки! —
Їх збережуть, як скарб свій неоцінний,
Народи всі Радянської Країни.

Шевченко й Пушкін — ваші вчителі,
Супутник ваш і вірний друг — Купала.
Спасибі трудівницькій тій землі,
Що сповила вас і пісень навчала!
Москві спасибі, де зоря в Кремлі
Для вас, для нас незгасна возсіяла!
Спасибі вам: як чесний плугатар
Ви рідній ниві свій даєте дар.

30 жовтня 1952 р.

С В Я Т О В Б У Д Н І

Увечері, в засніженім селі
Огні засвічуються електричні,
І люди сходяться до приймачів
Новини слухати або й концерт,
Де серед інших співаків, бува,
І їх землячка виступає, Галя,
Дочка Денисихи, що край села
Живе не як вдова та безталанна,
Котрої хату змалював Шевченко *, —
Як знатна ланкова на буряках,
Сама співачка хоч куди!

Буває,
Що заведеться в хаті суперечка
На міжнародні теми чи й на інші —
Багато є животрепетних тем!

Танцюють зорі — на мороз чималий
Показують, та не біда мороз:
Уруна вкриті білосніжним пухом,
Що проти місяця іскриться, ніби
Сріблисте море. Обережний лис
Мишкує в лісі, здобичі шукає,
Не знаючи, що в засідці на нього
Чатує Лев Ігнатович — мисливець,
Рибалка, пасічник і винахідник.
А в хаті тепло й затишно. Малеча,
Буває, іноді підійме шум,
Веселу бучу. Ну, бабуся гримне
На неї добродушно — і по всьому.

* Відомий рисунок Шевченка «Удовина хата». — М. Р.

У ніч глибоку переходить вечір,
Дванадцять чуть ударів із Москви,
І гімн летить величний понад світом.
Спать, спать пора, роботи-бо чимало
Узавтра: лаштуватись до весни
Заздалегідь, як хазяям годиться
Великсо хазяйства гуртового.

Листопад, 1952 р.

ГВОЗДИКИ КОЦЮБИНСЬКОГО

В Чернігові, що так натхненно й строго
На згарищі великому встає,
Біля будинку станеш ти малого,
І серце розтривожиться твоє.

Схилити голову звелить пошана,
Любов зупинить безтурботний сміх:
Тут на листки малі *Fata morgana*
З-під пальців виливалися тонких.

Прослались квіти біля того дому,
Лямовані вінками скромних трав.
Не раз він тут самотність і утому*,
Копаючись на клумбах, відганяв.

Он сині, мов запилені, агави,
Що перед смертю — раз в житті — цвінуть.
Він їх любив, тривожний і ласкавий,
Бо в смерті їх життя умів збагнуть.

Он рожі... Раз із ними він зустрівся,
Як з родичами, у краю чужім,
Зняв капелюх свій, низько уклонився
І «здоровенькі будьте» мовив їм**.

Та звеселяють сад цей невеликий,
Що виріс у дбайливому теплі,

* «Утома», «Самотній» — назви «поезій у прозі» М. Коцюбинського (цикл «З глибини»).— *М. Р.*

** Із споминів Горького про Коцюбинського.— *М. Р.*

Гарячі, повні, запашні гвоздики,
Мов променисті зорі на землі.

Від Горького із Капрі Коцюбинський
Прийняв цей дар братерської руки;
Гостинно ґрунт прийняв їх український —
І по-новому зацвіли квітки.

І сорт гвоздик, ще невідомий, виник,
Огріваний під склом оранжерей;
Він радує не тільки українок,—
Для всіх радянських він цвіте людей.

Коли, наступник Ленінської справи,
Лежав великий Сталін у труні,—
В вінку скорботи, вдячності і слави
Були і ці гвоздики вогняні.

14 листопада 1953 р.

П Е Р Е Д В І Д Л Ь О Т О М

Лаштуючися відлітати,
Щороку сині ластівки
Край нашої, мій друже, хати
Шикують на дроту полки.

Цей дрiт приносить телеграми
Хто зна з якої далини,
І тим зрідні він з ластівками,
Що неспокійний, як вони.

1952

ПОЛЬСЬКОМУ НАРОДОВІ

Новорічне поздоровлення

Народе польський! День новий
Стрічаєш ти у славі,
Сіяє подвиг трудовий
У Кракові й Варшаві.
Тож повні келихи налий
На честь усій державі!

Прийміть у день щасливий цей,
Щоб разом нам радіти,
Щоб наших дихання грудей
Було в єдине злите,
Привіт Шевченкових дітей,
Міцкевичеві діти!

Де «вільний наймит» лан орав
Для ситого магната,
Де визиску батіг сичав,
Немов змія проклята,
Живе, свідомо власних прав,
Республіка багата.

Не буде в Польщі молодій
Зажерних лиходіїв,
Бо прогримів останній бій
Проти нових батіїв,—
І шлють уклін братерський їй
Москва — і Мінськ — і Київ.

Трепече з радості земля,
В сериях — огонь відваги,
Знесли над фабрики й поля

Соціалізму стяги,
Лунає голос із Кремля
В старих кварталах Праги.

Народе польський! Я тобі
Під рік Новий бажаю
В священній праці, в боротьбі
Нового урожаю.
За дружби далі голубі
Я келих підіймаю!

1953

ЖОВТНЕВА ПІСНЯ

Ходить пісня берегами,
Ходить селами й містами,
В золот бубон б'є,
Кучерява і смаглява,
Як землі моєї слава,
Як життя моє.

Господиня чиста й дбала
Урожаем завітчала
Молоде чоло,
І сміється, і радіє,
Підіймає світлі вії,
Ворогам на зло.

Щиросерда, повносила,
Світлч миру засвітила
На землі вона.
Розквітає, милі друзі,
У Радянському Союзі
Восени весна.

Грають прапори червоні...
Стиски дружньої долоні,
Радості слова...
В кожному серці, в кожному краї.
Як маяк братерства, сяє
Зоряна Москва.

Любі браття, рідні сестри,
Хай дзвенять, шумлять оркестри,

Хай огні пвітуть!
Ясномудра і велична
Партія Комуністична
Світить нашу путь.

1953

ВИЗНАЧЕННЯ ПОЕЗІЇ

Вона — рожевий цвіт весни,
Любові поцілунок.
А в дні біди? А в дні війни? —
Вояцький обладунок.

Вона — це шовк, вона — єдваб,
Водиця і травиця...
А як повстав на пана раб?
В руках повстанських криця.

Вона — це золота руда,
Іскриста і багата...
Та в дні великого труда
Вона — коваль і ратай.

Вона — це гармонійний спів,
Дух злагоди і миру...
Та проти хижих паліїв
Вона здійма сокиру.

Коли, немов зоря земна,
Нам комунізм засяє,—
О, вір: тоді лише вона
На струнах всіх заграє!

1953

ВИСОКИЙ СПІВ

Пам'яті Остапа Вересая

Чи в місті Глухові на ринку,
Де скрип возів і людський грім,
Чи серед степу на спочинку
Удвох з поводитирем малим,

Чи у компанії корчемній,
Голоти радості сумній,
Підвівши вгору очі темні,
Кобзар підносив голос свій.

Співав про втечу із Азова
Про удову та трьох синів...
Немов самого серця мова,
Лунав його високий спів.

А то заводив жартівливу
Або глибоко жарт влучав,
Коли дворяночку пестливу
Бичем нещадним він шмагав.

Була, проте, у нього пісня
Своя, улюблена, одна.
Погрози їй кари лиховісні
Йому приносила вона.

Співав — душа сама співала,
Співав — народ співав то сам,—
Що кривда скрізь запанувала,
Що правду віддано панам.

Співав, похилий, нездужалий,
Співав — і серцем молодів,
Співав — і люди оживали,
Співав — і ріс народний гнів.

Співав — і йшла луна по хатах,
Як вічовий великий дзвін.
Ножем неситих і багатих
Разив у саме серце він.

І вірив він: хай кривда кряче,
Проте ж настане правди час...
Він бачив те, Остап незрячий,
Що зрячий оспівав Тарас.

1953

ПАРТІЯ

Вона — у кожному повороті
Землі радянської стерня,
Вона — у книзі і в роботі,
В народнім диханні — вона.

Вона — єднання поля й міста,
Міцне і світле, як алмаз,
Вона — це зброя наша чиста
І наш ясний дороговказ.

Вона — це Ленін на трибуні
Серед соратників-борців,
Це ~~Степан~~ Серпін в праці вічно-юній,
Це серп і меч трудівників.

Вона — це мисль, вона — це дія,
Вона — це засів і жнива,
Вона — це людськості надія,
Твердиня правди світова.

Вона — в нових морів розливах,
В народів дружбі віковій,
Вона — в очах дітей питливих
При карті всесвіту новій.

27 липня 1953 р.

ГІМН БРАТЕРСТВУ

В дружбі цвіте наша родина,
Вільна, велика, радянська сім'я,
В творчій труді завжди єдина,
Гордо людини підносить ім'я.
Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!
Квітне любов з роду до роду,
Не зупинити дзвінких наших рік.
Слався в віках, воле народу,
Слово Богдана, прослався повік!
Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!
Трое сторіч нас побратало,
Сяє безсмертя в майбутньому нам,
В битвах за мир меч і орало
Служать незрадно трудящим рукам.
Слався, довічна дружбо священна,
Скріплена кров'ю в жорстоких боях,
Майте вгорі, світлі знамена,
До комунізму показуйте шлях!
Світу маяк наша держава,
Світові приклад радянські діла.
Братським серцям шана і слава
Партії слава, народам хвала!

1954

Я «ЗАСІВАЮ»

Хоч друзів зерном засівать
Було недавно ділом звичним,
Повинен просто я сказать,
Що став цей звичай архаїчним.

Проте, як символ, уживу
Оте сьогодні «засівання»,
Добу вславляючи нову,
Нове вітаючи світання.

Тож, друзі, на здоров'я вам,
На щастя в праці і в любові,
На честь прекрасним берегам,
Куди пливти ми всі готові,

Вітаючи наш мужній час
І дружбу нашу яснолицю,
Я сиплю золотом на вас
Добірне жито і пшеницю.

Трудівників усіх країн
Я в рік Новий поздоровляю.
Хай миру буде роком він,
Хай буде роком урожаю!

На порозі 1954 р.

Б Е Р Е З И

Чомусь учора і сьогодні думав
Уперто я та невідступно, друже,
Про молоді берези свіжовмиті,
Коли їх перша зелень повила
І так вони довірливо й щасливо
Супроти сонця юного стоять,
Як молодість, як щастя, як невинність.

Чому їх так ми любимо? Чому
З берізкою ми дівчину рівняєм
Нам наймилішу? Чом гіркий їх дух,
Що легко розливається в повітрі,
Сп'яняє нас, як радості вино,
З вином печалі змішане? Чому
Якраз ця суміш найдорожча нам —
І ми не можемо її віддати
За найхмільніші пахощі безумства,
Веселощів, що ллються через край
За танці і тимпани бенкетові?

Коли береза ранньої весни
Попід корою грає світлим соком,—
Бере сокиру й свердла полісовщик,
В корі сріблестій пробиває отвір
І радісно до рани припадає
Устами спраглими. Нове життя
Вливається у нього! — Потім він,
Тонку очеретину приладнавши,
Під неї древній підставляє глек,
Щоб із берези в глек його стікала
Вода живлюща, та й іде собі,

Посвистуючи в тон дроздам шумливим,
Своє гіллясте царство оглядати,—
А до дучайки, звідкіля тече
Волога свіжа і солодка, прудко
Сповзаються мурашки,— бистрі мухи,
Що сонце тільки вчора їм дало
Літати силу, хто зна відкіля
До джерельця прозорого летять,
І вже вони щасливі, як і той
Одвічний полісовщик.

Раз і я,
Ішовши довго стежкою по лісі,
Де лист іще торішній шелестів,
А вже новий навколо розпускався,
І де метелики вилися жовті,
Немовби то воскресло жовте листя,
Устами пересохлими припав
До тої срібносльозої кринички,
І мовчазна береза терпеливо,
Дивилася, як з мук її у мене
Вливається бадьорість і снага...
Я далі рушив, закурив цигарку,
Здається, пісню навіть замуликав —
І раптом ніби хмара отінила
Мені чоло. Убивцею себе
Відчув я разом з тим поліщуком,
Що з глечиком ясної рідини
Прийшов додому, певне,— і дружині
Той глек подав: ото-то буде квас!

І другу я березу тут побачив,
Що серед моря зелені нової,
Ще тільки-но розпущеної, тихо
Стояла, опустивши довгі віти —
Засохлі, почорнілі, занімілі —
І навіть плакати не мала сил,
Бо смерть її на бенкеті життя
Підступно вдарила.— То вдарив він,
Той поліщук сокирою своєю,
То вдарив я! — О, скільки ран було
На тім прекраснім тілі! Скільки сліз
По стовбурі стрункому прокотилось,

Аж поки не зронилася остання,
Німого скону мовчазна сльоза!

Це, може, і не так було. Можливо,
Що лісівник досвідчений мене
Навчить, як добувать «раціонально»,
Без шкоди, мов, а ледве не на користь
Живому тілу — з нього кров живу,—
А приятель, настроений скептично,
Промовить з усміхом — «сентиментальність»...
А жаль, проте, і не соромлюсь я
Свого жалю...

Ти знаєш, друже мій,
Що вся краса і велич вся природи —
Лише алмазні сходи, по яких
У височінь людина йде невтомна,
Що наша воля цей прекрасний цвіт
Зробити хоче, може, й зробить кращим
У сто разів, у мільон разів,
Що плакати над раною берези
Не час тоді, коли від ран людських,
Уся земля зачервонілась гірко,—
Але ж береза — це колиска вірна
Моїй дитині і твоїй дитині,
Це джерело, відкіль тече Дніпро,
Це дощ, який дає нам урожаї,
Це книга й спів! —

До речі, про берези
Ще дещо пригадав я. То було
В містечку Корнині, уже давненько.
Щочетверга там ярмарок ставав,—
А ярмарки я полюбляв з дитинства
За їх веселу людську метушню,
Святковий гомін, любий запах дьогтю
Та сіна, та махорки із вишневим
Солодким листом, кінський гострий дух
І розмаїтість буйних фарб мінливих.
У закутку базарного майдану
Росли берези кучеряві колом,
І в затінку тих лагідних беріз
Любили, нахсдившись по спеці,

Від дотепів та від брехні охрипши,
Статечні люди п'ють могоричі.
Тож продавці важкого самогону
Із бутлями, з барильцями, з пляшками,
Із рибою в газетному папері,
Щоб то було чим людям закусити,
Там мали табір і осідок свій,
І кожен мав улюблених клієнтів,
Що зналися на добрім перваку,
На добрих конях і на добрім жарті.

Одного разу два такі знавці
Передали куті, як кажуть, меду —
І от зайшла в них жвава суперечка,
Що незабаром в сварку перейшла,
А там перекотилася і в бійку.
Схопив один, як аргумент останній,
Жовтаву пляшку — і по голові
Завзятого так стукнув опонента,
Аж тільки охнув той — а кров йому
Обличчя залила, сорочку білу,
Що задля ярмарку йому зумисне
Дбайливо жінка випрала в ставку. —
І чистої берізоньки підніжжя...
Все далі в дикий вихор обернулось:
Летіли пасма волосу з борід,
Жінки, як божевільні, верещали,
Кілки, з поблизьких вирвані тинів,
Здіймалися над головами страшно —
І надаремно закликав до згоди
Ледь-ледь підпилий миродій-дідок...

Лише берези шумно та ласкаво
Шуміли над безладним полем бою,
Та небо поміж їх ряслим гіллям
Синіло непорушно й загадково.

А як надходив дня того кінець,
Я сів на віз, щоб вирушить додому,
Смикнув хазяїн віжки враз, і ми
Поїхали. Небавом ми кількох
Дівчат нагнали, що ішли з базару,
Співаючи. І сорочки на них,

Порожевілі під вечірнім сонцем,
І їхні очі сині, наче просвіт
Ясного неба між рясним гіллям,
І їх постави, рівні та гнучкі
Мені чомусь берези нагадали,
І вперше я полегшено зітхнув.
Дядьки п'яні мені тоді здалися
Примарами, що на екрані тьмянім
Пройшли в туман, щоб більше не вертатись,
А ці дівчата — юністю, що світ
Осяє і зогріє, як любов!
Господар воза, також свідок бійки
У тім веселім захисті беріз,
Відчув, напевне, щось подібне. Він
Гукнув, напівспинивши коні: «Ну,
Сідайте, підвезу вас, кирпоносі!»
Дівчата разом всі загомоніли,
На воза скочили, неначе птаство,
І в куряві, серед хлібів густих,
Ми поплили до пристані своєї.

1946.

Остаточна редакція — 1954 р.

ВОЛЯ НАРОДУ

В чисту, іскристу морозяну ніч,
В тиху зимову погоду
Чую я голос безсонних сторіч,
Голос народу.

Він до братерства і дружби зове,
До боротьби закликає,
Сяйво зорі він підносить нове
На небокраї.

— «Перед султаном не склонимось ми,
Шиї не схилим магнатам,
З рідними будемо жити людьми,
З другом і братом!

Гетьмане! Гордо спрямуй булаву
В сторону світлого Сходу!» —
Так опромінила шлях на Москву
Воля народу.

Ми поламали кайдани століть,
Гніту розбили твердині,
Та Переяславська Рада стоїть
В пам'яті й нині.

«Вічно з братами у праці й бою,
Разом від роду до роду!» —
Так провіщає нам правду своєю
Воля народу.

14 січня 1954 р.

Далека росіянка незнайома,
Голубоока дівчино струнка!
В Країні Рад ми завжди, всюди дома,
І рідну руку чує скрізь рука.

Чи в полі ти, при книзі, при верстаті,
Чи радість виливаєш у пісні,—
Пізнай мене в своєму ріднім браті
І, як сестричка, усміхнись мені.

Хто це сказав, що ми не зустрічались,
Що незнайомі ніби і чужі?
За три століття ми породичались
І між серцями в нас нема межі!

Ми рідні діти матері одної,
Що сповила на берегах Дніпра
Трьох дочок славних... Їх сини-герої
Зросли для волі, честі і добра.

Не знаю, як твоє зоветься місто —
Можливо, Пенза, може — Кострома...
Але на безліч літ, а не на триста
З'єднались ми — і щастю меж нема!

13 травня 1954 р.

В ДНІ СВЯТА

В дні великого, світлого свята,
В дні обіймів народів-братів,
Рідна земле, щаслива й багата,
Мій уклін тобі, мій тобі спів!

Розлилась ти садами-морями,
Розцвіла чудесами будов,
І якими ж я міг би словами
Про свою розказати любов?

Про любов до труда і людини,
До братерства, що творить пісні,
І до Партії, що верховини
Комунізму відкрила ясні?

Українці мої й росіяни,
Що я теж називаю — мої!
Чи ви чуєте в ранок весняний,
Як вам славу дзвенять солов'ї?

Білоруси мої, і грузини,
І вірмени, мої теж повік,
Наша дружба ніколи не згине,
Ворог наших не висушить рік!

Нерозлучні гора і долина,
Нерозлучні моря й кораблі...
Слався, земле радянська єдина,
Слався, дружбо людей на землі!

15 травня 1954 р. *Л. М. М. М.*

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ПОЕЗІЙ

«Арміє наша, народу дитино...» (Радянській Армії)	354
Бакинські терцини (В Азербайджані, I)	199
Балада про любов («Це було в підшефному селі...»)	111
«Бджілки золотисті...» (Дівчина)	19
Бедржіх Сметана («Родивсь, як Моцарт—з музикою в серці...»)	314
Безсонна ніч («Душно, і тихо, і темно усюди...»)	18
«Без хвилювань, без мук з тобою я балакав...»	26
Бенкет («Леді й мілорди, месєє і медам!»)	116
Берези («Чомусь учора і сьогодні думав...»)	451
«Березневий вітер, сонце березневе...» (Львову)	204
«Битим шляхом та крутим...» (На Ай-Петрі, 3)	369
«Бичуючи брехню, розпусту і пороки...» (Сатирикові)	80
«Біжать отари, коні ржуть, реве...»	96
Бійцям («З перших крапель ніжним дзвоном...»)	247
«Білі цуцики гуляють на соломі...»	43
«Білорусіє братня! До славного Мінська...» (Білорусії)	395
Білорусії («Білорусіє братня! До славного Мінська...»)	395
«Благодатний, довгожданий...» (Дош)	61
«Благословен той день і час...» (Слово про рідну матір)	256
Блакитне озеро (I—II)	24
Бойова слава («Сім'ї у нас такої...»)	382
Борцям за мир, («День устає. Із сходу день іде»)	402
«Брате мій з далекої Кореї!» (Братові-корейцеві)	398
Брати («Як дощ весняний, свіжий і живлющий...»)	425
Братові-корейцеві («Брате мій з далекої Кореї!»)	398
«Буваючи в Москві, усім нам рідній...» (Моя Москва)	326
Будова («Не примхою міліардера...»)	139
«Було в Уфі. Веселий дощ полився...» (Радісний дощ)	311
«Було — по вулицях знайомих...» (Пам'ятник Богдана)	235
В Азербайджані (I—II)	199

Варіації на поезію Коцюбинського «Наша хатка» («Назносим каміння, назносимо глини...»)	265
«В диму грудневого бурана...» (Зустріч у Нижньому)	358
«В дні великого, світлого свята...» (В дні свята)	458
В дні свята («В дні великого, світлого свята...»)	458
«В дружбі цвіте наша родина...» (Гімн братерству)	449
Великий перегук («Чуєш — крізь ніч, перевиту вогнями...»)	225
Вербова гілка («Вербова гілка зацвіла...»)	309
«Вербова гілка зацвіла...» (Вербова гілка)	309
«Весна й зима на терезах...» (Одужання)	333
Весна людськості («Ізнов весна, знов жайворонки в полі...»)	381
«Весною ми їздили в поле...»	30
«Вже червоніють помідори...»	45
Взабрід («Я з батьком — ще малий — у вітряному лісі...»)	88
«В зелено-білім Тульчині...» (Домик у Тульчині)	366
Видіння («Ми з ловів поверталися додому...»)	242
Визначення поезії («Вона — рожевий цвіт весни...»)	445
Вийся, жайворонку, вийся...» (Пісня)	17
«Вплива на сині ріки...» (В косовицю. 2)	149
Високий спів («Чи в місті Глухові на ринку...»)	446
«Ви чули? Жайворонки прилетіли!» (Перед весною)	74
«Від плуга чесного, від рідного заводу...» (Голос сина)	224
Відпочинок («Щовечора димок здіймається з долини...»)	91
«Він жив між нас, найкращий серед нас...» (Горький)	192
«Він об'їжджає коней молодих»	58
«Він стоїть з простертою рукою...» (Пам'ятник Леніну)	285
«Він хмари рукавом розмаяв...» (Китаїв)	67
«В кімнаті скромній і спокійній...» (Кімната Леніна у Празі)	313
В косовицю (1—4)	149
«В небі хмарки білосніжні, легкі, ніби пір'я...» (Ранок нашої Вітчизни)	418
«В невтомній творчості тривожній...» (МХАТ)	343
«Вночі хороший дощ ясний...» (По дощі)	324
Вогонь, залізо і свинець («Чого ви прагнете, грабіжники з пустелі?»)	232
«Вода й повітря, блискавка і грім...»	103
«Води напившись з ясного джерела...» (Коні)	82
Воїн («Я бачив, як боець, натовлений з походу...»)	272
Воїнові («Коли затихне вітер у деревах...»)	283
«Волохатий, фіолетовий...»	94
Воля народу («В чисту, іскристу морозяну ніч...»)	456
«Вона — рожевий цвіт весни...» (Визначення поезії)	445
«Вона — у кожному повороті...» (Партія)	448

«Ворожий корабель...» (На кораблях, 4)	108
«Восени прилітають невідомі птиці...»	216
«В очах дітей, допитливо-розумних...» (Ленін)	274
«В Перемишлі, де Сян пливе зелений...» (На могилу Франка)	197
«В Полтаві тихий зеленіє...» (Іванів гай)	352
«В присмерковій пісні колисковій...» (Чаша дружби)	250
«В ряснім саду щаслива мати...» (Незабутне)	323
«В сизому серпанку Київ...» (Київ)	406
В снігах («В снігах лежить Росія доокола»)	248
«В снігах лежить Росія доокола» (В снігах)	248
«В Чернігові, що так натхненно й строго...» (Гвоздики Коцюбинського)	438
«В чисту, іскристу морозяну ніч...» (Воля народу)	456
Гвоздики Коцюбинського («В Чернігові, що так натхненно й строго...» 438	
«Гей, лети вперед, лети...» (До мети!)	105
«Гей, слово! На всі кінці...» (Пісня про Донбас)	344
«Гей, удармо в струни, браття...»	22
Геть паліїв війни («Геть паліїв війни!—з найвищої трибуни...»)	431
«Геть паліїв війни!—з найвищої трибуни...» (Геть паліїв війни)	431
Гімн братерству («В дружбі цвіте наша родина...»)	449
Гімни труда і сонцю (1—4)	121
«Гнуться присмерки віджилі...» (Гімни труда і сонцю, 2)	121
Голова сільради («Голубі сніжинки пролітали...»)	178
Голуби над Москвою («Росте Москва, дивує очі»)	342
«Голубі сніжинки пролітали...» (Голова сільради)	178
Голос сина («Від плуга чесного, від рідного заводу...»)	224
«Гомінливі, кучеряві...» (Діти)	130
Горький («Він жив між нас, найкращий серед нас...»)	192
Грибок («Мій син, грибок на двох тоненьких ніжках...»)	190
«Громи боїв лишилися позаду...» (Жовтень—листопад, 3)	187
«Густа, медова теплота...» (Урожай)	372
Давид Гурамішвілі («Там, де зубівські дівчата...»)	426
«Далека росіянка незнайома...»	457
Два сонети про Горького (1—2)	320
«Дві мужні матері-сестри...» (Лист до Янки Купали)	228
Дві сили («Дві сили на землі: одна зорить в минуле...»)	334
«Дві сили на землі: одна зорить в минуле...» (Дві сили).	334
«Де ваш тезко по прізвищу Адам...» (Якубові Коласу)	434
Декларація обов'язків поета й громадянина («Слухайте, слухайте всі!»)	123

«Де колишне чайкою тужило...» (Наша сила)	393
Декому («О, хто ж казав, що скрізь ідилія...»)	127
«День устає. Із сходу день іде» (Борцям за мир)	402
«Дзвінка й лунка хода бригад...» (Жовтень—листопад, 2)	187
«Димом котиться весна...»	189
Дитинство («На стільці я їду по Сахарі...»)	44
Дівчина («Бджілки золотисті...»)	19
Діти («Гомінливі, кучеряві...»)	130
«— Дітки! Стомився, зате недарма» (Страйколам)	135
«Для дитини світ кінчається...» (Казка)	151
«Добрідень, рідні! Вже давно...» (Лист на село)	375
«Докурюйте сигари, допивайте...»	65
До мети! («Гей, лети вперед, лети...»)	105
Домик у Тульчині («В зелено-білім Тульчині...»)	366
До поляків («Сини Міцкевича, Словацького, Шопена...»)	229
«Дорога вита. Скелі й нетрі» (На Ай-Петрі, 1)	368
Дощ («Благодатний, дожджаний...»)	61
«Дощ пройшов — і Київ зеленіє...» (На оновленій землі)	318
«Дрімє дім старий»	35
«Дрімайте, якорі!» (На кораблях, 3)	108
Дружба («Зійшов з помосту божевільний Лір...»)	170
Дружба народів («Дружба народів — не просто слова...»)	392
«Дружба народів — не просто слова...» (Дружба народів)	392
Дружині («Скидає Київ животворний сон...»)	301
Дружині («Тихий часе надвечірній...»)	164
Друзям по союзу («Коні ті, що ржали за Сулою...»)	267
Друзям у всьому світі («Я руку подаю через моря і гори...»)	389
«Душно, і тихо, і темно усюди...» (Безсонна ніч)	18
«Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне...»	37
Жовтень — листопад (1—3)	187
Жовтнева пісня («Ходить пісня берегами...»)	443
Журавлина пісня («Ми летимо ключем в блакитному просторі...»)	20
Журавлі («Сьогодні над Бульйонською моєю...»)	156
«Забула про мене давно ти...»	48
«Заглядає ніч у вічі...» (Колискова)	253
За мир! («За мир у всьому світі...»)	367
«За мир у всьому світі...» (За мир!)	367
«Запахла осінь в'ялим тютюном...»	63
За рідну землю («На наші ясні зорі...»)	219

«За силу думки й міць руки...» (Робітникам Радянської Країни)	379
Засівна пісня («Розлягайся, скибо чорна...»)	140
«Засніжені Татри... Ялиці...» (Татри)	432
«Збирають світлі, золоті меди...»	64
«З гори високої оглянь той шлях, народе...» (Радянському народові)	410
«Зелена земле, що мене...» (Землі)	419
«Зелені вруна стеляться, як вовна» (Труди і дні)	89
Землі («Зелена земле, що мене...»)	419
«З жестом суворим і простим...» (Ленін)	142
«Зійшов з помосту божевільний Лір...» (Дружба)	170
«З кожним роком більше місця тузі...» (На власний день народження)	263
«Знак терезів — доби нової знак»	137
Зорі («Тебе, як щастя, я приємлю...»)	328
«Зоря моя вечірня простилає...» (Незгасна зоря)	370
«З перших крапель ніжним дзвоном...» (Бійцям)	247
Зустріч у Нижньому («В диму грудневого бурана...»)	358
Іванів гай («В Полтаві тихій зеленіє...»)	352
«І в гомінливий, стоязкий порт...» (Мандрівка, 3)	146
Із абетки («Погляньте: ось житло трудящої людини»)	95
Із віршів про Пушкіна («Олов'яний погляд Миколая...»)	193
«Із-за гір та з-за високих...» (Пісня про Сталіна)	165
«Ізнов весна, знов жайворонки в полі...» (Весна людськості)	381
«Ізнов «Тадеуша» я розгорнув...»	86
«Із перлистого туману...» (При вікні)	159
«Її зореку називали...» (Марія Заньковецька)	376
«Його портрет — в селянській хаті скромній...» (Портрет Леніна)	241
«Його ході розмашисто-широкій...» (Маяковський)	387
Казка («Для дитини світ кінчається...»)	151
Каневу («Уклін земний священним верховинам...»)	277
«Квітку кинула гарячу...» (На кораблях, 7)	109
Київ («В сизому серпанку Київ...»)	406
Китаїв («Він хмари рукавом розмаяв...»)	67
Кімната Леніна у Празі («В кімнаті скромній і спокійній...»)	313
«Клекоче піна за стерном...» (На кораблях, 2)	107
Клич народів («Не спиться вам, панове в Вашингтоні...»)	390
«Ключ у дверях задзвенів»	57

«Князеві спиться—не спиться...» (Свиснув Овлур за рікою)	211
«Кобзарем його ми звемо...» (Наш сучасник)	383
Колгоспникам України («Сестри й браття, вам моє вітання...»)	378
«Коли в березі бродить сік...» (Лист до молодих виборців)	305
«Коли в грудях моїх тривога...»	42
«Коли, втікаючи од пильної роботи...»	81
«Коли дзвенять черешні...»	72
«Коли життя ти не учасник...» (Товаришеві по перу)	404
«Коли затихне вітер у деревах...» (Воїнові)	283
«Коли на гасло із «Аврори»...» (Радянська Україна)	338
«Коли на могилі моїй...»	47
«Коли пісні мого краю...» (Пісні)	408
«Коли полинуть бригантини...»	66
«Коли Полтавський громокрилий бій...» (Полтавський бій)	371
Колискова («Заглядає ніч у вічі...»)	253
«Колись унук, забравшись на коліна...» (Сталінград)	260
«Коли твій син іде до школи...» (Радянському громадянинуві)	350
«Коли тебе нараз вагання тінь огорне...» (Два сонети про Горького, 2)	320
«Коли Уельський принц зійшов на батьків трон...» (Фальстаф)	83
«Коли у Зубівку ми прибули...» (Миргородські записи, 3)	422
«Колише ніч...» (На кераблях, 9)	110
Комсомол («Мої ровесники цього не знали слова»)	355
Коні («Води напившись з ясного джерела...»)	82
«Коні ті, що ржали за Сулюю...» (Друзям по союзу)	267
«Коралові рухливі городи...»	59
«Кремлівські знову чую я куранти» (Кремлівські куранти)	252
Кремлівські куранти («Кремлівські знову чую я куранти»)	252
Криниця в балці, журавель при ній (Миргородські записи, 2)	422
«Крізь камінь, крізь кремінь — рік у рік...»	114
«Кружляє світ наш між світів...» (Народам світу)	205
Ластівки («Ластівки на телеграфнім дроті...»)	106
«Ластівки літають, бо літається...»	85
«Ластівки на телеграфнім дроті...» (Ластівки)	106
«Лаштуючися відлітати...» (Перед відльотом)	440
Левкові Ревуцькому («Пам'ятаю я рожевий...»)	374
«Леді й мілорди, месєє і медам!» (Бенкет)	116
«Лежать віки, покриті пилом...» (Україна)	182
«Лежить в полях блакитний сніг...»	36
Ленін («В очах дітей, допитливо-розумних...»)	274
Ленін («З жестом суворим і простим...»)	142
Ленінград («Я пам'ятаю величавий...»)	270

Лист до загубленої адресатки («Ніяковий, сутулий, в гімназичній...»)	201
Лист до колгоспників Каменського району, Кіровоградської області («Товариші! Спасибі вам...»)	361
Лист до львівських друзів («Наш Київ—давнина кривава...»)	415
Лист до молодих виборців («Коли в березі бродить сік...»)	305
Лист до рідного краю («О, краю мій! Вечірньої години...»)	297
Лист до українців в Америці («Як райдуга, що два материка...»)	230
Лист до Янки Купали («Дві мужні матері-сестри...»)	228
Лист на село («Добрідень, рідні! Вже давно...»)	375
Ліс («Ліс або, як кажуть серби, шума...»)	340
Ліс або, як кажуть серби, шума...» (Ліс)	340
Літо і весна («Улітку наша річка обміліла...»)	76
«Люби природу не як символ...»	50
«Любов поранить і обманить...»	138
«Лягла зима. Завіяло дороги»	68
Львову («Березневий вітер, сонце березневе...»)	204
«Мабуть, уже до старості дійшлося...» (Тодось)	174
Маївка («Ой маю, маю...»)	289
Мандрівка (1—3)	145
«Мандрівка пахне, аж серце п'яне!»	269
Материне благословення («Родився він в Лук'янівській тюрмі...»)	364
Мати («Ти ідеш, пренепорочна...»)	280
Марія Заньковецька («Ї зорею називали...»)	376
Маяковський («Його ході розмашисто-широкій...»)	387
Мемуарна сторінка («Це було, коли я гімназистом...»)	143
«Мені приснились ночі солов'їні...» (Сон)	240
«Мені снилось: я мельник в старому млині...»	41
«Меркнуть зорі, білою стіною...» (Світова зоря)	234
«Ми довго плавали, ми бачили увіч...» (Мандрівка, 2)	145
«Ми збирали з сином на землі каштани...»	181
«Ми з ловів поверталися додому...» (Видіння)	242
Ми його зустріли («Ми його зустріли, браття, знову...»)	246
«Ми його зустріли, браття, знову...» (Ми його зустріли)	246
«Ми летимо ключем в блакитному просторі...» (Журавлина пісня)	20
«Минулася буря—і сонце засяло...» (Після бурі)	25
Миргородські записи (1—4)	421
«Мій рідний край збирає урожай...» (Миргородські записи, 4)	424
«Мій син, грибок на двох тоненьких ніжках...» (Грибок)	190
«Міцних, вузлуватих, потрісканих рук...» (Гімни труду і сонцю, 4)	122

«Мов квітку-волошку із рідного поля...» (Пам'яті Петра Павленка)	396
«Мов по дзеркальній озера блакиті...» (Блакитне озеро, 1)	24
Моєму краю («Чи знаєш ти, о краю мій...»)	268
«Може, я записую останні...» (Нащадок)	346
Моїй Україні («Серед щасливих сестер ти щаслива...»)	214
«Мої ровесники цього не знали слова» (Комсомол)	355
«Молодість мою гарячу...» (Саксаганський)	385
Морозний день («Ти вийшов. Улиця присипана сніжком...»)	162
Моря («Як вабить пристань запальних малят...»)	428
Москва («Серце народів, мозок землі...»)	226
Москва («То смерті хтивої лихі були жнива...»)	310
Мости («Я бачив міст в землі Чехословацькій...»)	335
«Мохнатий джміль із будяків червоних...» (Опівдні)	90
Моя Батьківщина («Моя Батьківщина—не палац бучний...»)	166
Моя Батьківщина—не палац бучний...» (Моя Батьківщина)	166
Моя Москва («Буваючи в Москві, усім нам рідній...»)	326
МХАТ («В невтомній творчості тривожній...»)	343
На Ай-Петрі («Дорога вита. Скелі й нетрі»)	368
«На берегах живої Влтави...» (Прага)	316
На березі («Ці пагорби легкі, ці дерева могуті...»)	158
«На білу гречку впали роси...»	27
На відкриття музею Шевченка («Хоч би малесеньку хатину...»)	360
На власний день народження («З кожним роком більше місяця тузі...»)	263
«Навпроти зловісних ударів і хмар...» (Пісня радянського народу)	223
«Нагострили сокири дзвінки ми...»	133
«На гребні двох епох ішов палкий титан...» (Два сонети про Горького, 1)	320
«Над копницями струнками...»	134
«Назосим каміння, назосимо глини...» (Варіації на поезію Коцюбинського «Наша хатка»)	265
«На кораблі! У широчінь...» (На кораблях, 1)	107
На кораблях (1—9)	107
На могилі Франка («Чолом великому трудівникові...»)	384
На могилу Франка («В Перемишлі, де Сян пливе зелений...»)	197
«На наші ясні зорі...» (За рідну землю)	219
На оновленій землі («Дош пройшов — і Київ зелене...»)	318
«На порозі гість веселий...»	51
На п'ятнадцятій хвилі («П'ятнадцять хвиль, п'ятнадцять днів...»)	113

Народам радянської землі («Народи! Зерно ясножовте...»)	212
Народам світу («Кружляє світ наш між світів...»)	205
«Народе польський! День новий...» (Польському народові)	441
«Народи! Зерно ясножовте...» (Народам радянської землі)	212
Народним селекціонерам («Яблуко лежить передо мною...»)	397
«На сонші ясени горять...»	115
«На стільці я їду по Сахарі...» (Дитинство)	44
«Наша зустріч єдина була»	38
Наша сила («Де колишне чайкою тужило...»)	393
«Наш Київ — давнина кривава...» (Лист до львівських друзів)	415
Наш сучасник («Кобзарем його ми звемо...»)	383
Нашадок («Може, я записую останні...»)	346
«Не бійся смутку, що пливе...»	380
«Не вірте штилеві!» (На кораблях, 8)	110
Невчасна лірика («Хай візьме чорт мою дурну істоту!»)	172
Незабутнє («В ряснім саду щаслива мати...»)	323
Незгасна зоря («Зоря моя вечірня простилає...»)	370
«Немає ріднішого слова...» (Радянський солдат)	341
«Не примхою міліардера...» (Будова)	139
«Не спиться вам, панове, в Вашингтоні...» (Клич народів)	390
«Не хижі конквістадори...» (На кораблях, 5)	109
«Не ясноокий образ Беатріче...»	39
Нізами (В Азербайджані, II)	200
«Ніколи я не знав, що так люблю...»	300
«Ніч. Безсилі метелики...» (На кораблях)	107
«Ніяковий, сутулий, в гімназичній...» (Лист до загубленої адресатки)	201
Новий хліб («Пахучий пил невпинно осіда...»)	87
Нові люди («Я знаю льотчика — це приклад не єдиний...»)	412
«Од голосу пащить і віє...»	40
«Одспівала коса моя...» (В косовицю, 1)	149
Одужання («Весна й зима на терезах...»)	333
«Ой, зелена земля моя...» (В косовицю, 4)	150
«Ой маю, маю...» (Маївка)	289
Океан («Поміж двома материками...»)	329
«О краю мій! Вечірньої години...» (Лист до рідного краю)	297
«Олов'яний погляд Миколая...» (Із віршів про Пушкіна)	193
Опівдні («Мохнатий джміль із будяків червоних...»)	90
«Оригінальну чув я суперечку...» (Миргородські записи, 1)	421
«Осінній холодок над спраглою землею...»	84
«Осінь, осінь, осінь... Шум осик...» (Про осінь)	254
«Осінь ходить, яблука золотить...»	53

Останній день («Уже полуменіли полуниці...»)	261
«О, тиха пристане робочого стола...» (Мандрівка, 1)	145
«О, хто ж казав, що скрізь ідилія...» (Декому)	127
«О, як тебе ми виглядали...» (Перемозі)	291
«Пам'ятаю я рожевий...» (Левкові Ревуцькому)	374
Пам'яті безсмертного («То був зимовий день, коли гудки тривожні...»)	126
Пам'яті Марка Лукича Кропивницького («Я тільки раз його на сцені бачив...»)	208
Пам'яті Петра Павленка («Мов квітку-волошку із рідного поля...»)	396
Пам'ятник («Я пам'ятник собі поставив нетривалий...»)	98
Пам'ятник Богдана («Було—по вулицях знайомих...»)	235
Пам'ятник Леніну («Він стоїть з простертою рукою...»)	285
Партія («Вона — у кожному повороті...»)	448
«Пахучий пил невпинно осіда...» (Новий хліб)	87
Перед весною («Ви чули? Жайворонки прилетіли!»)	74
Перед відльотом («Лаштуючися відлітати...»)	440
Перемозі («О, як тебе ми виглядали...»)	291
Переяславська Рада («Ти стоїш передо мною...»)	275
«Піднявши голову гадючу...» (Слово гніву)	221
Пізні солов'ї («Уже весна відсвяткувала...»)	403
Після бурі («Минулася буря — і сонце засяло...»)	25
Пісні («Коли пісні мого краю...»)	408
Пісня («Вийся, жайворонку, вийся...»)	17
Пісня про Донбас («Гей, слова! На всі кінці...»)	344
Пісня про Сталіна («Із-за гір та з-за високих...»)	165
Пісня радянського народу («Навпроти зловісних ударів і хмар...»)	223
«Плюскочуться білі качки...»	49
«Погляньте: ось житло трудяшої людини» (Із абетки)	95
По дощі («Вночі хороший дощ ясний...»)	324
«Поете! Будь собі суддею...»	54
«Поклади мені на серце руку...»	155
«Поле чорніє. Проходять хмари...»	31
«Полий цю яблуню — адже вона...» (Яблунька-мати)	325
Полтавський бій («Коли Полтавський громокрилий бій...»)	371
Польському народові («Народе польський! День новий...»)	441
«Поміж двома материками...» (Океан)	329
Портрет Леніна («Його портрет—в селянській хаті скромній...»)	241
Поцілунок («У темній гушині її я наздогнав»)	92
Прага («На берегах живої Влтави...»)	316

При вікні («Із перлистого туману...»)	159
Привіт столиці («Тобі, Москва, землі всієї подив...»)	401
Прометей («Прометею, прометею!»)	129
«Прометею, прометею!» (Прометей)	129
Про осінь («Осінь, осінь, осінь... Шум осик...»)	254
«Проса покошено. Спустило тихе поле»	34
Пушкіну («Ти пам'ятник собі воздвиг нерукотворний...»)	363
«П'ятнадцять хвиль, п'ятнадцять днів...» (На п'ятнадцятій хвилі)	113
Радісний дощ («Було в Уфі. Веселий дощ полився...»)	311
Радянська Україна («Коли на гасло із «Аврори»...»)	338
Радянський солдат («Немає ріднішого слова...»)	341
Радянській Армії («Арміє наша, народу дитино...»)	354
Радянській жінці («Я бачив, як прекрасний Ленінград...»)	307
Радянському громадянину («Коли твій син іде до школи...»)	350
Радянському народові («З гори високої оглянь той шлях, народе...»)	410
Ранок нашої Вітчизни («В небі хмарки білосніжні, легкі, ніби пір'я...»)	418
Робітникам Радянської України («За силу думки й міць руки...»)	379
«Родився він в Лук'янівській тюрмі...» (Материне благословення)	364
«Родивсь, як Моцарт — з музикою в серці...» (Бедржіх Сметана)	314
«Розлягайся, скибо чорна...» (Засівна пісня)	140
«Ронила сльози у чистім полі...» (Свято матері)	294
«Росте Москва, дивує очі...» (Голуби над Московією)	342
«Рукам, що цей узор любовно вишивали...» (Чуваським вишивальницям)	414
Саксаганський («Молодість мою гарячу...»)	385
Сатирикові («Бичуючи брехню, розпусти і пороки...»)	80
Свиснув Овлур за рікою («Князеві спиться—не спиться...»)	211
«Свіжа зелень розгойдалась...»)	71
Світова зоря («Меркнуть зорі, білою стіною...»)	234
Свято в будні («Увечері, в засніженім селі...»)	436
Свято матері («Ронила сльози у чистім полі...»)	294
«Серед щасливих сестер ти щаслива...» (Моїй Україні)	214
«Серпнева синя ніч і залізничні свисти...»)	120
«Серце народів, мозок землі...» (Москва)	226
«Серце, серце! Талий сніг!»	131

«Сестри й брата, вам мое вітання...» (Колгоспникам України)	378
«Сини Міцкевича, Словацького, Шопена...» (До поляків)	229
Синові («Ти був іще малий котигорошок...»)	304
«Син Яця-коваля, Іван рудоволосий...» (Франко)	141
«Сім'ї у нас такої...» (Бойова слава)	382
«Скидає Київ животворний сон...» (Дружині)	301
«Скільки, скільки споминів гарячих!»	194
«Скільки тут, на землі...»	23
Слава («Слава сонцю молодому...»)	163
«Слава народу, що йде у віках...» (Слава російському народові)	417
Слава російському народові («Слава народу, що йде у віках...»)	417
«Слава сонцю молодому...» (Слава)	163
«Слід копитів занесло сивим димом...»	55
Слово гніву («Піднявши голову гадючу...»)	221
Слово письменника («Я пам'ятаю: йшла весна...»)	347
Слово про рідну матір («Благословен той день і час...»)	256
«Слухайте, слухайте всі!» (Декларація обов'язків поета й громадянина)	123
Смерть Гоголя («Хрипіла польова Росія...»)	168
Смерть чародія («Як Гамалія той на байдаку...»)	210
«Сніг падав безшелесно й рівно...»	29
Снідання («Тараня світиться навпроти сонця...»)	215
Сон («Мені приснились ночі солов'їні...»)	240
Софія («Тут давня дружба зріє й пломеніє...»)	332
«Спи в своїй білій постелі!»	46
«Спинилось літо на порозі...»	28
Сталінград («Колись унук, забравшись на коліна...»)	260
Страйколам («— Дітки! Стомився, зате недарма»)	135
«Студений вітер б'є в холодні вікна...»	73
«Суворих слів, холодних і шоретких...»	93
«Сьогодні над Бульйонською моєю...» (Журавлі)	156
«Там, де зубівські дівчата...» (Давид Гурамішвілі)	426
«Тараня світиться навпроти сонця...» (Снідання)	215
Татри («Засніжені Татри... Ялиці...»)	432
«Тебе, як щастя, я приємлю...» (Зорі)	328
«Ти був іще малий котигорошок...» (Синові)	304
«Ти вийшов. Улиця присипана сніжком...» (Морозний день)	162
«Ти ідеш, пренепорочна...» (Мати)	280
«Ти пам'ятник собі воздвиг нерукотворний...» (Пушкіну)	363

«Ти пливеш, моя країно мила...» (Триста літ)	356
«Ти стоїш передо мною...» (Переяславська Рада)	275
«Тихий вогник. Чорні силуети...» (На Ай-Петрі, 2)	368
«Тихий часе надвечірній...» (Дружині)	164
Тихо («Я так давно не чув, як перепел вночі...»)	407
Ти ділий день в густі валки гребла...» (В косовицю, 3).	149
«Тобі, Москва, землі всієї подив...» (Привіт столиці).	401
«Тобі одній... Хоч фраза ця не раз...»	186
«То був зимовий день, коли гудки тривожні...» (Пам'яті без- смертного).	126
Товаришеві по перу («Коли життя ти не учасник...»)	404
«Товариші! Спасибі вам...» (Лист до колгоспників Каменського району, Кіровоградської області).	361
Тодось («Мабуть, уже до старості дійшлося...»)	174
«То смерті хтивої лихі були жнива...» (Москва).	310
«То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий...»	102
Триста літ («Ти пливеш, моя країно мила...»)	356
«Тріпоче сокір, сріблом потемнілим...»	62
Труди і дні («Зелені вруна стеляться, як вовна»).	89
«Тугіше напружуйтесь руки!» (Ударник)	128
«Тут давня дружба зріє й пломеніє...» (Софія)	332
«Увечері, в засніженім селі...» (Свято в будні)	436
Ударник («Тугіше напружуйтесь руки!»)	128
«Уже весна відсвяткувала...» (Пізні солов'ї)	403
«Уже полуменіли полуниці...» (Останній день)	261
«Уклін земний священним верховинам...» (Каневу)	277
Україна («Лежать віки, покриті пилом...»)	182
Україна визволяється	278
Україні («Україно моя, чисті хвилі ланів...»)	227
«Україно моя, чисті хвилі ланів...» (Україні)	227
«Улітку наша річка обміліла...» (Літо і весна)	76
Уночі («Які нагадало години...»)	405
«У повітрі грають ворони...»	196
«У присмерку осінньої алеї...»	132
Урожай («Густа, медова теплота...»)	372
«Усе злічити й скерувати...» (Гімни труду і сонцю, 3)	122
«У темній гущині її я наздогнав» (Поцілунок)	92
Фальстаф («Коли Уельський принц зійшов на батьків трон...»)	83
Франко («Син Яця-коваля, Іван рудоволосий...»)	141

«Хай візьме чорт мою дурну істоту!» (Невчасна лірика) . . .	172
«Хитай легенько лебедів...» (Блакитне озеро, II)	24
«Ходить пісня берегами...» (Жовтнева пісня)	443
«Хоч би малесеньку хатину...» (На відкриття музею Шевченка)	360
«Хоч друзів зерном засівають...» (Я «засіваю»)	450
«Хрипіла польова Росія...» (Смерть Гоголя)	168
«Хто знав його — ніколи не забуде...» (Янка Купала)	322
«Цвіте й гуде земля, і серце повне вщерть...»	104
«Цвітуть бузки, садок біліє...»	32
«Це було в підшефному селі...» (Балада про любов).	111
«Це було, коли я гімназистом...» (Мемуарна сторінка)	143
Це було у тому місті	244
«Цілий день не втихала робота...»	97
«Ці пагорби легкі, ці дерева могуті...» (На березі)	158
Цього дня («Чому, старий, ти цього дня...»)	153
Чаша дружби («В присмерковій пісні колисковій...»)	250
«Чи в місті Глухові на ринку...» (Високий спів)	446
«Чи знаєш ти, о краю мій...» (Моему краюві)	268
«Чого ви прагнете, грабіжники з пустелі?» (Вогонь, залізо і свинець)	232
«Чолом великому трудівникові...» (На могилі Франка).	384
«Чому, старий, ти цього дня...» (Цього дня)	153
«Чомусь учора і сьогодні думав...» (Берези)	451
Чотири роки («Чотири роки пролягли...»)	286
«Чотири роки пролягли...» (Чотири роки)	286
Чуваським вишивальницям («Рукам, що цей узор любовно вишивали...»)	414
«Чуєте, матроси, вогкою весною...» (На кораблях, 6)	109
«Чуєш — крізь ніч, перевиту вогнями...» (Великий перегук) .	225
Шлях («Шлях без краю лежить...»)	21
Шлях без краю лежить...» (Шлях)	21
Шопен («Шопена вальс... Ну, хто не грав його...»)	147
«Шопена вальс... Ну, хто не грав його...» (Шопен)	147
«Шумить і шепче, і тривожить...»	56
«Шумлять за вікном дерева...»	101
«Щовечора димок здіймається з долини...» (Відпочинок) . . .	91
«Щодня в подвір'я наше заліта...»	79

«Я бачив міст в землі Чехословацькій...» (Мости) . . .	335
«Я бачив, як боець, натомлений з походу...» (Воїн)	272
«Я бачив, як прекрасний Ленінград...» (Радянській жінці) . .	307
«Яблука допіли, яблука червоні!»	33
«Яблуко лежить передо мною...» (Народним селекціонерам) .	397
Яблунька-мати («Полий цю яблуню — адже вона...»)	325
Я голос подаю («Я голос подаю за людськість і людину...») .	331
«Я голос подаю за людськість і людину...» (Я голос подаю) .	331
Я «засіваю» («Хоч друзів зерном засівать...»)	450
«Я з батьком — ще малий — у вітряному лісі...» (Взабрід) . .	88
«Я знаю льотчика — це приклад не єдиний...» (Нові люди) . .	412
«Як вабить пристань запальних малят...» (Моря)	428
«Як Гамалія той на байдаку...» (Смерть чародія)	210
«Як гордий соняшник, самого сонця син...» (Гімни труду і сонцю, 1)	121
«Як дощ весняний, свіжий і живлющий...» (Брати)	425
«Як мисливець обережний...»	60
«Як райдуга, що два материки...» (Лист до українців в Америці)	230
«Які нагадало години...» (Уночі)	405
Якубові Коласу («Де ваш тезко по прізвищу Адам...»)	434
«Я молодий і чистий...»	52
«Я натомився од екзотики...»	70
Янка Купала («Хто знав його — ніколи не забуде...»)	322
«Янтар і мед густого листопаду...» (Жовтень—листопад, 1) .	187
«Я пам'ятаю величавий...» (Ленінград)	270
«Я пам'ятаю: йшла весна...» (Слово письменника)	347
«Я пам'ятник собі поставив нетривалний...» (Пам'ятник) . . .	98
«Я руку подаю через моря і гори...» (Друзям у всьому світі) .	389
Я — син Країни Рад («Я—син Країни Рад. Ви чуєте, іуди...») .	238
«Я — син Країни Рад. Ви чуєте, іуди...» (Я — син Країни Рад)	238
«Я так давно не чув, як перепел вночі...» (Тихо)	407
«Я тільки раз його на сцені бачив...» (Пам'яті Марка Лукича Кропивницького)	208

ВІСНИК
СВІТЛА

ВІСНИК

ВІСНИК

З М І С Т

<i>О. Білецький. Максим Рильський</i>	<i>V</i>
Із спогадів	1

ІЗ ДАВНІХ ЗБІРОК (1910—1930)

Пісня	17
Безсонна ніч	18
Дівчина	19
Журавлина пісня	20
Шлях	21
Гей, удармо в струни, браття	22
Скільки тут, на землі	23
Блакитне озеро	24
Після бурі	25
Без хвилювань, без мук з тобою я балакав	26
На білу гречку впали роси	27
Спинилось літо на порозі	28
Сніг падав безшелесно й рівно	29
Весною ми їздили в поле	30
Поле чорніє	31
Цвітуть бузки, садок біліє	32
Яблука допіли, яблука червоні!	33
Проса покошено	34
Дрімає лім старий	35
Лежить в полях блакитний сніг	36
Єсть ім'я жіноче, м'яке і ясне	37
Наша зустріч єдина була	38
Не ясноокий образ Беатріче	39
Од голосу пашить і віє	40
Мені снилось: я мельник в старому млині	41
Коли в грудях моїх тривога	42
Білі цуцики гуляють на соломі	43
Дитинство	44
Вже червоніють помідори	55
Спи в своїй білій постелі!	46
Коли на могилі моїй	47
Забула про мене давно ти	48
Плюскочуться білі качки	49
Люби природу не як символ	50
На порозі гість веселий	51

Я молодий і чистий	52
Осінь ходить, яблука золотить	53
Поете! Будь собі судею	54
Слід копитів занесло сивим димом	55
Шумить і шепче, і тривожить	56
Ключ у дверях задзвенів	57
Він об'їжджає коней молодих	58
Коралові рухливі городи	59
Як мисливець обережний	60
Дош	61
Тріпоче сокір, сріблом потемнілим	62
Запахла осінь в'ялим тютюном	63
Збирають світлі, золоті меди	64
Докурюйте сигари, допивайте	65
Коли полинуть бригантини	66
Китаїв	67
Лягла зима	68
Я натомився од екзотики	70
Свіжа зелень розгійдалась	71
Коли дзвенять черешні	72
Студений вітер б'є в холодні вікна	73
Перед весною	74
Літо і весна	76
Щодня в подвір'я наше заліта	79
Сатирикові	80
Коли, втікаючи од пильної роботи	81
Коні	82
Фальстаф	83
Осінній холодок над спраглою землею	84
Ластівки літають, бо літається	85
Ізнов «Тадеуша» я розгорнув	86
Новий хліб	87
Взабрід	88
Труди і дні	89
Опівдні	90
Відпочинок	91
Поцілунок	92
Суворих слів, холодних і шорстких	93
Волохатий, фіолетовий	94
Із абетки	95
Біжать отари, коні ржуть, реве	96
Цілий день не втихала робота	97
Пам'ятник	98

ДОБИ НОВОЇ ЗНАК (1931—1940)

Шумлять за вікном дерева	101
То хмарка набіжить, і бризне дощ краплистий	102
Вода й повітря, блискавка і грім	103
Цвіте й гуде земля, і серце повне вщертъ	104
До мети!	105
Ластівки	106
На кораблях	107
Балада про любов	111

На п'ятнадцятій хвилі	113
Крізь камінь, крізь кремень — рік у рік	114
На сонці ясени горять	115
Бенкет	116
Серпнева синя ніч і залізничні свисти	120
Гімни, труду і сонцю	121
Декларація обов'язків поета й громадянина	123
Пам'яті безсмертного	126
Декому	127
Ударник	128
Прометей	129
Діти	130
Серце, серце!	131
У присмерку осінньої алеї	132
Нагострили сокири дзвінкі ми	133
Над копицями струнками	134
Страйколам	135
Знак терезів — доби нової знак	137
Любов поранить і обманить	138
Будова	139
Засівна пісня	140
Франко	141
Ленін	142
Мемуарна сторінка	143
Мандрівка	145
Шопен	147
В косовицю	149
Казка	151
Цього дня	153
Поклади мені на серце руку...	155
Журавлі	156
На березі	158
При вікні	159
Морозний день	162
Слава	163
Дружині	164
Пісня про Сталіна	165
Моя Батьківщина	166
Смерть Гоголя	168
Дружба	170
Невчасна лірика	172
Тодось	174
Голова сільради	178
Ми збирали з сином на землі каштани	181
Україна	182
Тобі одній...	186
Жовтень — листопад	187
Димом котиться весна	189
Грибок	190
Горький	192
Із віршів про Пушкіна	193
Скільки, скільки споминів гарячих!	194
У повітрі грають ворони	196
На могилу Франка	197

В Азербайджані	199
Лист до загубленої адресатки	201
Львову	204
Народам світу	205
Пам'яті Марка Лукича Кропивницького	208
Смерть чародія	210
Свиснув Овлур за рікою...	211
Народам радянської землі	212
Моїй Україні	214
Снідання	215
Восени прилітають невідомі птаці	216

ВЕЛИКА ГОДИНА (1941—1945)

За рідну землю	219
Слово гніву	221
Пісня радянського народу	223
Голос сина	224
<u>Великий перегук</u>	225
<u>Москва</u>	226
<u>Україні</u>	227
<u>Лист до Янки Купали</u>	228
До поляків	229
Лист до українців в Америці	230
Вогонь, залізо і свинець	232
Світова зоря	234
Пам'ятник Богдана	235
Я — син Країни Рад	238
Сон	240
Портрет Леніна	241
Видіння	242
Це було у тому місті	244
Ми його зустріли	246
Бійцям	247
В снігах	248
Чаша дружби	250
Кремлівські куранти	252
Колискова	253
Про осінь	254
Слово про рідну матір	256
Сталінград	260
Останній день	261
На власний день народження	263
Варіації на поезію Коцюбинського «Наша хатка»	265
<u>Друзям по союзу</u>	267
Моему краєві	268
Мандрівка пахне, аж серце п'яне!	269
<u>Ленінград</u>	270
Воїн	272
Ленін	274
Переяславська Рада	275
Каневу	277
Україна визволяється	278
Мати	280

Воїнові	283
Пам'ятник Леніну	285
Чотири роки	286
Маївка	289
Перемозі	291
Свято матері	294

ПІСНЯ БРАТЕРСТВА (1945—1954)

Лист до рідного краю	297
Ніколи я не знав, що так люблю	300
Дружині	301
Синові	304
Лист до молодих виборців	305
Радянській жінці	307
Вербова гілка	309
Москва	310
Радісний дощ	311
Кімната Леніна у Празі	313
Бедржіх Сметана	314
Прага	316
На оновленій землі	318
Два сонети про Горького	320
Янка Купала	322
Незабутнє	323
По дощі	324
Яблунька-мати	325
Моя Москва	326
Зорі	328
Океан	329
Я голос подаю	331
Софія	332
Одужання	333
Дві сили	334
Мости	335
Радянська Україна	338
Ліс	340
Радянський солдат	341
Голуби над Москвою	342
МХАТ	343
Пісня про Донбас	344
Нащадок	346
Слово письменника	347
Радянському громадянину	350
Іванів гай	352
Радянській Армії	354
Комсомол	355
Триста літ	356
Зустріч у Нижньому	358
На відкриття музею Шевченка	360
Лист до колгоспників Каменського району, Кірово- градської області	361
Пушкіну	363

Материне благословення	364
Домик у Тульчині	366
За мир!	367
На Ай-Петрі	368
Незгасна зоря	370
Полтавський бій	371
Урожай	372
Левкові Ревуцькому	374
Лист на село	375
Марія Заньковецька	376
Колгоспникам України	378
Робітникам Радянської Країни	379
Не бійся смутку, що пливе	380
Весна людськості	381
Бойова слава	382
Наш сучасник	383
На могилі Франка	384
Саксаганський	385
Маяковський	387
Друзям у всьому світі	389
Клич народів	390
Дружба народів	392
Наша сила	393
Білорусії	395
Пам'яті Петра Павленка	396
Народним селекціонерам	397
Братові-корейцеві	398
Привіт столиці	401
Борцям за мир	402
Пісні солов'ї	403
Товаришеві по перу	404
Уночі	405
Київ	406
Тихо	407
Пісні	408
Радянському народові	410
Нові люди	412
Чуваським вишивальницям	414
Лист до львівських друзів	415
Слава російському народові	417
Ранок нашої Вітчизни	418
Землі	419
Миргородські записи	421
Брати	425
Давид Гурамшвілі	426
Моря	428
Геть паліїв війни!	431
Татри	432
Якубові Коласу	434
Свято в будні	436
Гвоздики Коцюбинського	438
Перед відльотом	440
Польському народові	441

Жовтнева пісня	443
Визначення поезії	445
Високий спів	446
Партія	448
Гімн братерству	449
Я «засіваю»	450
Берези	451
Воля народу	456
Далека росіянка незнайома	457
В дні свята	458
Алфавітний покажчик поезій	459

Редактор О. Жолдак
Художник В. Хоменко
Художній редактор К. Калугін
Техн. редактор О. Олешкевич
Коректори А. Кіреева, Г. Лушпай

*

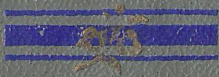
Максим Фадеевич РЫЛЬСКИЙ.
Произведения в 3-х томах.
Том I. Стихотворения.
(На украинском языке).

*

БФ 02338. Здано на виробництво 1/ХІІ—1954 р.
Підписано до друку 3/ІІІ—1955 р. Формат паперу 84×108/32.
Папер. арк. 8,125. Друк. арк. 26,65+1 вкл.
Обл.-вид. арк. 17,461.
Зам. 440. Тираж 8 000.

*

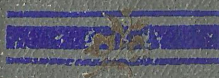
Надруковано з матриць
Київської книжково-журнальної фабрики
в 4-й поліграф. Ф-ці Головідаву
Міністерства культури УРСР,
пл. Калініна, 2.

МАКСИМ
РИЛЬСКИЙ

I

10 RPP. 50 KOHL.